orhan suda

geniş açıklamalı, ansiklopedik

sosyalizm sözlüğü

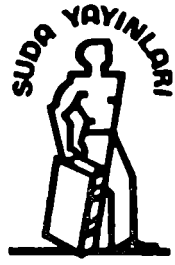

1

Sözlük Dizisi : 1
Birinci basım : Ekim 1976

Bu sözlüğün bütün yayın hakları
Orhan Suda'nındır.

Dizgi: *Özdem Kardeşler Matbaası*
Baskı: *Bahar Matbaası*
Kapak baskısı : *Evren Ofset*

Orhan Suda

Geniş açıklamalı, ansiklopedik

SOSYALİZM SÖZLÜĞÜ

SUDA YAYINLARI
P. K. 1, Sirkeci - İstanbul
Salkım Söğüt Sok. 20/9
Yerebatan - İstanbul

AÇIKLAMA

Bu sözlüğün, amacı, «dünya görüşleri ve siyasi tercihleri ne olursa olsun» okurlarımıza, sosyalizmin ve sosyal mücadelelerin nirengi noktaları ve bu mücadele içinde yer alan en önemli kişileri hakkında, bir ansiklopedik sözlüğün imkânları çerçevesinde, derli toplu bilgi vermektir. Elinizdeki bu sözlük Fransızca, İngilizce ve Türkçe yüzlerce kaynak eserin, broşürün, derginin baştan sonra taranması, bunların bazı bölümlerinin, maddelerinin ya tamamen ya da kısmen aktarılması, özetlenmesi ve araya kendi bilgi dağarcığımızın katılması sonucu meydana geldi.

Bu sözlükte ele alınan maddelerin büyük bir kısmı, klasik bir ansiklopedik sözlük anlayışı içinde açıklanmamıştır. Okunduğu zaman görüleceği gibi, sözlük âdeta, sosyalizmin bir el kitabı niteliğindedir. Ve onu, alışılagelmiş diğer ansiklopedik sözlüklerden ayırdeden de bu niteliğidir.

Orhan Suda

A

ABSANTEİZM.

Bir iş kolunda, belirli bir bölgede yada bir firmada, geçerli bir sebeb ileri sürmeksizin, ya da işsizlik veya grev durumu olmadığı halde, işçilerin işe gelmeyişlerini ifade eden bu deyim, sahiplerinin başında bulunmadıkları ve bizzat işletmedikleri toprak rejimi anlamına da kullanılır.

ALİANZA OBRERA.

İspanyol iç savaşında, partiler ve sendikalar dahil olmak üzere işçi sınıfının bütün örgütlerinin katıldığı Birleşmiş Cephe Örgütü.

ALMAN BAĞIMSIZ SOSYAL-DEMOKRAT PARTİSİ

Pasifist azınlık liderlerinin resmî partiden atılmaları üzerine **Gotha** kongresi'nde **mart** 1917'de kuruldu. «Revizyonizm»in babası Bernstein'dan, merkezci-

lerin «papa»sına ve *Spartakus* grubu devrimcilerine varıncaya dek farklı görüşteki devrimcilerden teşekkül etmişti. *Spartakus* grubu devrimcileri aralık 1918'de bu partiden ayrılıp Alman *Komünist Partisi*'ni kurdular.

ALMAN İŞÇİLERİ GENEL BİRLİĞİ.

Alman işçi sınıfının ilk bağımsız siyasî örgütü. 23 mayıs 1863'de kuruldu. Başkanlığa LASSALLE seçildi. Lassalle,işçi çevrelerinde çok yaygın olan küçük burjuva hayallere ve eğilimlere son vermeyi başarmasına rağmen, kitlelerin devrimci eyleminin tarihî gücünü kavrayamadı ve geneloy sistemine aşırı bir önem verdi. Birlik'i diktatörce bir örgütlenmeye zorladı ve şahsa tapmayı teşvik etti. 1869'da anti-lassalle'ci grup, Birlik'ten ayrılarak Eisenach'ta LİEBKNECHT ve Bebel yönetimindeki Sosyal Demokrat İşçi Partisi'ni kurdu.

ALMAN SOSYAL-DEMOKRAT PARTİSİ.

1914'de bir milyon seksen beş bin dokuz yüz beş üyesi bulunan Alman Sosyal Demokrat Partisi, 1912 milletvekili seçimlerinde 4.250.000'den fazla oy almıştı. Bu parti tarafından kurulan ve örgütlenen sendikalara kayıtlı iki milyonu aşkın işçinin aidatlarından sağlanan yıllık gelir 88 milyon marktı. Militanlar, Alman Sosyal-Demokrat Partisi çevresinde, ücretli emekçilerin hemen hemen tamamını kapsayan geniş bir örgütler ağı kurmayı başarmışlardı: sosyalist kadınlar birliğinden, gençlik hareketinden, halk üniversitelerinden, kütüphanelerden, kültür derneklerinden, işçi lokallerinden, açıkhava toplantılarından, yayınevlerinden, gazetelerden, dergilerden meydana gelen ve sosyal hayatın

her alanını kaplayan muazzam bir örgüt kanalıydı bu Parti'nin sayıları 92'yi bulan günlük gazetelerinde daimi 267 gazeteci, 300 işçi, memur, yönetici ve temsilci çalışıyordu. Yöneticilerin, merkez büroların ve merkez bürolarda çalışanların çoğunluğu, çeşitli eyaletlerdeki sorumluların tamamı, mahalli teşkilat sekreterlerinin hepsi, ve Reichstag'daki 110 milletvekili, çeşitli eyaletlerdeki 220 milletvekili, ve 2886 il meclisi üyesi bütün vakitlerini Parti'ye hasreden profesyonel militanlardı. Sendika federasyonlarının, meslek sendikalarının ve mahall işçi birlikleri üyelerinin hemen hemen yarısı Alman Sosyal-Demokrat Partisi'nin üyesiydiler.

Kapitalist Alman imparatorluğunda, sınıf temeli üzerinde örgütlenmiş böylesine geniş kapsamlı bir hareket, ne geleneksel tipte basit bir siyasî örgütle, ne de parlamento demokrasisi sınırları içinde hareket eden bir «işçi partisi» ile kıyaslanabilirdi. Ruth Fisher'in belirttiği gibi, «Alman sosyal-demokratları, geçici hedefler için zaman zaman toplanan fertlerin meydana getirdiği bir birlikten ve işçilerin menfaatlerini savunan bir partiden son derece daha büyük ve güçlü bir örgüt tipi gerçekleştirmeyi başardılar. Alman Sosyal Demokrat Partisi, yepyeni bir yaşama tarzı oldu. O, bir siyasî örgütten çok daha muazzam bir örgüttü. Alman işçisine lâyık olduğu değeri verdi. İşçi, bir fert olarak partisi içinde yaşıyordu, parti de işçinin günlük alışkanlıklarına nüfuz ediyordu. İşçinin görüşleri, reaksiyonları, davranışları; şahsiyetinin bu toplulukla bütünleşmesinin sonucuydu.»

Yepyeni bir âlem ya da bir karşı-toplum olan Alman sosyal-demokrasisi, gelenekleri, âdetleri, ve törenleriyle, siyasî bir tutum veya bir düşünce tarzı olmanın çok ötesinde bir şeydi: muhteşem bir kadroydu, bir yaşama ve hissetme tarzıydı. Birbirine taban

tabana zıt iki eğilimin, Bernstein'ın temsil ettiği eğilimle *Rosa Luxemburg*'un temsil ettiği eğilimin, bu her iki devrimcinin kök saldığı bir örgüt içinde birarada mevcut oluşu partinin bu niteliğinden ileri geliyordu. Rosa Luxemburg, «Alman sosyal demokrat partisi, sadece işçi sınıfı örgütlerine *bağlı değildir*, aynı zamanda işçi sınıfı hareketinin *bizzat kendisidir*» diye yazıyordu.

ALMANYA'DA 1923 BUHRANI VE DEVRİM

1923'de Almanya, o zamana kadar görülmemiş bir devrimci ortam içinde bulunuyordu. Almanya'nın, Müttefikler'e ödemek zorunda kaldığı harp tazminatının sebeb olduğu buhran, Ruhr bölgesinin Fransız birlikleri tarafından işgal edilmesi ve Alman kapitalizminin yönetici çevrelerinin uyguladıkları politika felâket bir enflasyon yaratmıştı. Mark başdöndürücü bir hızla düştü; Sterlin borsada, ocak ayında 50.000, şubatta 250.000, haziranda 500.000, temmuzda 1.500.000, ağustosta ise 5 milyon mark üzerinden işlem gördü. Bütün sosyal yapı temellerinden sarsıldı: sabit gelir sahipleri tamamen iflas ettiler, küçük burjuvazi sefalet içine yuvarlandı, kendilerini daha iyi koruyabilecek durumda olan işçiler ise hayat seviyelerinin çökercesine düşmekte olduğunu gördüler.

Bu ekonomik felaket, siyasî bir kargaşalık yarattı. Sosyal-Demokrat Parti'nin ve sendikaların malî gücü enflasyon yüzünden sıfıra indi, ve bunlar, işçi aristokrasisi üzerine kurulmuş etkilerini tamamen yitirdi. Devlet çökmüştü: ne devlet memurlarının, ne de baskı kuvvetlerinin ücretlerini ödeyecek parası vardı. Bu zaman boyunca, sermayelerini makinalara yada yabancı dövizlere yatırmış sermaye sahipleri inanılmaz kârlar sağladılar. Köylüler ürünlerini istif ettiler: şehirler açlıktan kırılıyordu. Sokak çatışmaları,

gösteriler artmaya başladı: Hem yabancı emperyalistlere karşı, hem de ekonomik buhranı fırsat bilip kasalarını doldurmaya bakan kapitalistlere karşı çifte bir öfkenin dile gelmesiydi bu. Finans kapital ve ordu, aşırı sağ grupları ve Adolf Hitler'in nazi partisini destekledi. Devrim, 1918-1919'dakinden daha ciddi bir şekilde ülkeyi tehdit ediyordu.

Çünkü durum tamamen değişmişti. 1918-19'un onlarca parçaya bölünmüş küçük muhalefet gruplarının yerini işçi kesimlerinde 200.000 üyesi bulunan kuvvetli bir komünist partisi almıştı. Parti çok sağlam bir temel üzerine kurulmuştu. Üçüncü Enternasyonal'in malî ve teknik yardımından yararlanıyordu. «1921 buhranı»ndan beri «kitleleri kazanmaya» yönelmişti. Buhranın başladığı andan itibaren büyük ilerlemeler kaydedilmişti: Berlin metal işçileri sendikasında komünist üyeler, sosyal-demokrat üyelerden on misli daha fazla oy almışlardı. Bununla beraber, Sendika yöneticileri arasında bölünme vardı.

Fakat, 1923 ilkbaharında, Alman Komünist Partisi, Radek'in etkisiyle, ihtiyatlı bir politikaya yöneldi. Radek, Almanya'da devrimin zafere ulaşacağına pek inanmıyordu. Bu yüzden, Komünist yöneticiler, anti-emperyalist bir cephe kurulması için burjuvaziye el uzattılar. Parti'nin bilhassa Ruhr bölgesinde çok kuvvetli durumda olan sol kanadı devrimci eylemi teşvik ettiği halde, yönetici kadro savsaklayıp durdu.

10 temmuzda Millî banka işçilerinin grevi, kendiliğinden bir genel greve dönüştü ve hükümet devrildi. Alman burjuvazisi, Müttefikler'den yardım istedi. Bunun üzerine, Komünist Enternasyonal ve bolşevik liderler Almanya'daki devrimci hareketle yakından ilgilenmeye başladılar. Alman Komünist Partisi'nin yöneticileri Moskova'da toplandı. Bütün yaz,

«iktidarın ele geçirilmesi» hazırlıklarıyla geçti ve Alman Komünist Partisi'nin sekreteri Brandler, iktidarın ele geçirilmesi görüşünü en sonunda kabul etti. Radek, teknisyenlerle birlikte Almanya'ya hareket etti. Kızıl muhafızlar örgütlendi: silah stoku yapıldı. Sorumlular, fabrika komitelerine, işsizler ve kadınlardan meydana gelen eylem komitelerine güveniyorlardı. Bu komitelerin işçi sovyetlerinin yerini tutacağına inanıyorlardı. Saksonya'da ve Thuring'de komünistler, sol sosyal-demokratların yönettikleri hükümetlere katıldılar. Bu bölgeleri devrimin kalesi haline getireceklerini umuyorlardı. Brandler, Saksonya hükümetinde bakan oldu. Vaktinden önce eyleme geçmemek endişesiyle hareket eden militanlar, kitlelerin sabırsızlığını frenlediler, her türlü eylemi erteleddiler. Tabiî, bu «inceden inceye hesaplanmış plan» başarısızlığa uğradı. Fabrika komitelerini ikna edemeyen yönetici kadro, ayaklanmadan vazgeçti (21 ekim). Böylece, kitlelerin umutları, Parti'nin pasif tutumundan dolayı umutsuzluğa dönüştü.

Alman ordusu, Saksonya'da düzeni sağladı. Hamburg'daki ayaklanmayı bastırdı. Böylece, kapitalist Almanya, Amerika'nın yardımı sayesinde, yeniden kalkınmasını sağlamış oluyordu. Devrimin yakın bir gelecekte başarıya ulaşma şansı ortadan kalkmıştı artık. Rus yöneticiler ve bilhassa Zinovyev, bu yenilginin baş sorumlusuydu, çünkü Brandler ona danışmadan hiçbir iş yapmamıştı. Buna rağmen, yenilginin tek sorumlusu olarak Brandler gösterildi ve Brandler, Alman Komünist Partisi'nin yönetiminden uzaklaştırıldı.

ALVAREZ DEL VAYO, Julio

1885'de Vilaviciosa de Odon'da doğdu. Hukuk doktoru olarak, Londra'da *School of Economics and Politi-*

cal Sciences'da eğitim gördü, ve Leipzig Üniversitesin'de milletlerarası işçi hareketleri tarihi ve sosyalizm tarihi derslerine katıldı. İspanyol sosyalist partisine kaydolunca, birinci dünya savaşı sırasında Madrid *El Liberal* gazetesinin New-York muhabiri olarak gazeteciliğe başladı. 1916'da Almanya'da **sosyalist sol**'un eylemlerine, özellikle, Rosa Luxemburg'unkilere katıldı. Madrit *El Sol* gazetesinin İsviçre ve Almanya (1920 - 1924), Buonos - Ayres *La Nacion'un orta Avrupa muhabirliğini yaptı, 1922'de Nansen heyeti* ile birlikte Ukrayna'da açlıkla mücadele için Sovyet Rusya'ya gitti, ve 1924'de döndü. Sovyetler Birliği hakkında bir kitap yayınladı: *La Nueva Rusia*. 1924'den İspanya'da Cumhuriyet ilânına kadar (1931) *La Nacion* ve *Manchester Guardian*'ın muhabirliğini yaptı. Meksika'da İspanya elçisi iken Sovyet Rusya'ya atandı, fakat İspanya'daki politik gelişme yüzünden istifa etmek zorunda kaldı. Chaco (Bolivya-Paraguay) savaşında uzlaşmayı sağlayan Birleşmiş Milletler Komisyonuna başkanlık etti ve Sosyalist Parti'nin Madrit milletvekilliğini ve İçsavaş boyunca dışişleri bakanlığı yaptı. L. Caballero'ya karşı Cumhuriyetçiler ve İspanyol komünist partisi ile işbirliğini gerçekleştirdi. Negrin hükümetinde savaş komiserliğini yönetti.

İçsavaş sonunda A. B. D.'ne sürgün gönderildi. New York'ta Milletlerarası Anti-faşist Eylemi: *Free World'ü* yönetti ve *The Nation*'un dış politika yazarı oldu. *The Gazette and Daily* ve *El Nacional*'in özel muhabirliğini yaptı. *«Çin'de röportaj»ı* kitap halinde yayımlandı. Diğer eserleri: *On İki Yıl Sonra Almanya ve Rusya*, *İspanya'da Başlayan Savaş*, *La Senda Roja* (roman), *Sonuncu ivimser* (otobivografi). Sürgündeyken ispanyol sosyalist parti'sindeki stalincileri yönetti, daha sonra da *İspanyol Sosyalist Birliği*'ni kurarak Mao'cu gruplarla işbirliği yaptı.

AMERİKA'NIN ALTMIŞ AİLESİ.

Amerika Birleşik Devletleri'nde muazzam zengin 60 ailenin temsil ettiği ekonomik oligarşi. 200 aile ise, Fransa'daki ekonomik oligarşinin temsilcisidir.

AMERİKAN SOSYALİST EMEKÇİ PARTİSİ.

I. Enternasyonal'in Amerikan Seksiyonu ile Amerika'daki diğer sosyalist örgütlerin birleşmesi neticesinde 1876'da kuruldu. Parti üyelerinin çoğunluğunu, Amerikan işçileriyle hiçbir ilişkisi olmayan göçmenler, özellikle de Almanlar teşkil ediyordu. Parti, sosyalizm uğruna mücadele edileceğini programında belirtmiş olmasına rağmen, hiçbir zaman devrimci marksist bir parti olamadı. Çünkü parti içindeki reformcu liderler, Amerikan işçi örgütlerinde çalışılmasına şiddetle muhalefet etmişlerdi.

AMSTERDAM SENDİKALAR ENTERNASYONALİ.

On dört ülkedeki 17.740.000 sendikalı işçiyi temsil eden 91 delege, yeni tipte bir Sendikalar Enternasyonali kurmak amacıyla temmuz 1919'da Amsterdam'da toplandılar. Bu delegelere göre, Birinci Dünya Savaşı sonunda kapitalizmin sosyo-ekonomik yapısında meydana gelen değişikliklerden edinilen tecrübe, işçilerin gerek üretim mallarının dağıtımındaki rolünün, gerekse sanayi toplumunun karar mekanizmalarındaki hâkimiyetinin artırılmasını gerektirmekteydi. Bu amacı gerçekleştirmek için geniş bir reform programı hazırladılar. Bu program, batı Avrupa'da işçilerin durumundaki gelişmelere yön verecek ve Sendikalar Enternasyonali'nin bütün dünyadaki etkisini artıracaktı. Çünkü bu Enternasyonal'e 1919'da katılan sendikaların üye sayısı şöyleydi:

Belçika Sendikalar Komisyonu	450.000 üye
Almanya Sendikalar Genel Komisyonu	5.400.000 »
Britanya İşçi Birlikleri	4.755.000 »
Amerikan İşçi Federasyonu	3.600.000 »

Fakat böyle bir program, sadece, sanayileşmiş büyük ülkelerin işçi sınıfına itap hettiği ve prodhon'-cu bir görüşün ifadesi olduğu için işçilerin siyasî özlemlerini hiçbir şekilde karşılamıyordu. Bu yüzden hem batıdaki sosyalistler hem de bolşevikler tarafından şiddetle kınandı. Komünistler bu Enternasyonal'e, *Amsterdam Enternasyonali yada Sarı Enternasyonal* derler.

AMSTERDAM-PLEYEL.

1932-1936 yıllarında faşizme karşı Komünistler tarafından geliştirilen ve aydınların katıldığı hareket.

ANARŞİZM.

Bir Rus aristokratının oğlu Bakunin tarafından ortaya atılan dünya görüşü. Anarşizm, 19. yüzyıl sonlarındaki ütopik sosyalizmin bir başka şeklidir. Anarşizme göre, toplumu yeniden yaratmak için, mevcut bütün kurumları yıkmak gerekir. Bu sağlandıktan sonra, Devlet'ten ve Otorite'den arınmış hür bir toplum kurulacaktır. Bu toplumun temeli, «komünler» denilen küçük tabiî topluluklardır. Bakunin, BİRİNCİ ENTERNASYONAL'de faal bir rol oynadı ve Marx'ın en büyük hasımlarından biri oldu. Avrupa'da devrimci hareketin, Fransız-Alman savaşının yarattığı ortam içinde gelişmesini Anarşizm lehine yorumlayan Bakunin, 1876 yılında Lyon'da halkı ayaklandı-

rarak Belediye Sarayı'nı zaptetti ve Devlet'in ortadan kaldırılacağını ilân etti. Bununla da yetinmeyen Bakunin, Fransa'nın Anarşizm sayesinde kurtulacağını ve Alman ordularının, bütün komünlerin isyan etmesi karşısında teslim olacağını savundu. Oysa onun bütün umutları boşa çıktı ve Lyon'daki hareket kısa zamanda bastırıldığı için, İsviçre'ye sığınmak zorunda kaldı. Bakunin'in ölümünden sonra (1876), anarşizm'in bayraktarlığını rus prensi Kropotkin (1842-1921) yaptı. Rusya'dan kaçarak Batı Avrupa'ya gelen Kropotkin, görüşlerini *Ekmeğin Fethi* adlı kitabında (1892) açıkladı.

Anarşistler Fransız işçi hareketi içinde son derece etkili oldular ama sendikaların rolü hakkında görüş birliğine varamadıkları için *Saf Anarşistler* ve *Anarko-sendikalistler* diye ikiye bölündüler. Saf Anarşistler, devrimin zafere ulaşmasından sonra sendikaların ortadan kalkması gerektiğini, Anarko-Sendikalistler ise, sanayinin işçi sınıfı tarafından kontrol edilmesinin şart olduğunu savundular. *ANARKO-SENDİKALİZM*, işçi sınıfının kapitalizmin hâkimiyetinden kurtulması için bağımsız sendikaların yeterli olduğu görüşündedir. Anarko-Sendikalistler, meslek sendikaları ya da sanayi sendikaları tarafından yönetilen yeni bir sosyal düzen tahayyül ederler. Anarko-Sendikalistler, İspanyol Solu içinde en büyük örgüttüler. Ama Franko'ya karşı girişilen mücadelede önderlik edemediler ve en sonunda, burjuva Halk Cephesi Hükümetini desteklediler.

ANDRE, Edgar (1894-1936)

Renanya'da doğdu. Çocukluğu ve gençliği Belçika'da geçti. Duvarcı ustasıydı. *Sosyalist Genç Muhafızlar*'a katıldı. Birinci Dünya savaşında askere alındı.

1918'de Fransızlara esir düştü. Hamburg'da dok işçiliği yaparken Alman Sosyal Demokrat Partisi'ne girdi. Bir süre işsiz kaldı. Hamburg'da işsizler komitesini örgütledi. 1922 sonunda Alman Komünist Partisi'ne katıldı. 1923'de Hamburg'un en gözde militan işçilerinden biri oldu. Burada *Kızıl Savaşcılar Birliği*'ni örgütledi. adı. «Kızıl general»e çıktı. Nazilerin can düşmanı olduğu için 1933'de tutuklandı. Haftalarca en ağır işkencelere katlandı. Sonunda ölüme mahkûm edilerek 4 Kasım 1936'da başı baltayla kesildi.

ANTİ-KOMİNTERN.

1936'da Almanya ile Japonya arasında imzalanan ve komünizme karşı müşterek bir işbirliğini öngören anlaşma. 1941'de İtalya, Romanya, Macaristan, Hırvatistan, Bulgaristan, Danimarka, Mançurya, Çekoslovakya, İspanya ve Milliyetçi Çin'in katıldığı Anti-Komintern, Almanya'nın ikinci dünya savaşında yenilmesi sonucu ortadan kalkmıştır.

ANTONOV-OVSEENKO, Vladimir (1884 - 1938).

Bir subayın oğlu. 1902'de parti üyesi. 1904'de subayken Menşevikler'e katıldı. Svastapol isyanını örgütledi. Ölüme mahkûm edildiyse de, cezası yirmi yıla indirildi. 1907'de kaçtı, gizli devrimci faaliyetlere katıldı. 1910'da yurt dışına gitti. Troçki ile birlikte Birinci Dünya Savaşı boyunca, Pariste *Nachè Sloyo*'yu çıkardı. 1917'de Rusya'ya döndü. Ve temmuzda Bolşevik Parti'ye girdi. Devrimci Askeri Komite üyesi oldu, Ekim ayaklanmasını örgütleyenlerden biri sıfatıyla, Kışlık saray'ın zaptedilmesi harekâtını yönetti. İçsavaş boyunca çeşitli birliklere komuta etti. Kızılordu siyasi sorumlusu oldu. 46'ların mektubuna imza attığı ve 1923 muhalefeti'ni yönetenlerden

biri olduğu için görevlerinden azledildi ve dışişlerine atandı. Troçki ile 1915'den beri aralarında görüş ayrılıkları bulunduğunu söyleyerek, 1928'de Birleşmiş Muhalefet'ten ayrıldı. Prag, Varşova sonra da Barselono elçiliklerinde bulundu. Adalet komiserliğine atanması üzerine Rusya'ya geri çağrıldı. Gelir gelmez tutuklandı, ve duruşmaya filan çıkarılmadan kurşuna dizildi. 1956'da itibarı iade edildi.

APARATÇİK.

Sovyetler Birliği'nde gayretkeş parti görevlisi.

ARMAN, İnès (1875-1920)

İngiliz bir anne ile Fransız bir babadan dünyaya geldi. 1893'de bir Rus'la evlendi. 1904'de Bolşevik oldu. 1909'da yurtdışına gitti. Lenin'in şahsi dostu olan bu kadın devrimci, **Zimmerwald ve Kiyental'da** Bolşevikleri temsil etti. 1917'de Rusya'ya dönerek, Enternasyonal'de çalıştı. Koleradan öldü.

ARTEL.

Rusya'da Çarlık zamanında sanayi ve tarım kooperatiflerine verilen ad. Ekim 1917 Devrimi'nden sonra da devam eden artel'lerde üretilen metalar, üreticilerinin tasarrufu altındadır ve bunların satışından elde edilen net gelirler, emeğe göre paylaşılır.

ARTI-DEĞER (İŞGÜCÜNÜN SÖMÜRÜLMESİ).

Kapitalistler, daha doğrusu, kapitalist sınıf, işçilerin karınlarını doyurmak için değil, onlardan kâr elde etmek için işçi çalıştırır. Fabrikatör, fabrikasını kâr sağlamak için inşa eder, işçilere kâr etmek için para öder. Bütün hesaplarının temelinde kâr hırsı yatar. Kapitalist, fabrikasında ürettiği metayı sattığı za-

man, kârını para olarak alır. Metaın satışından elde edeceği meblağ, *metaın fiyatı*'na bağlıdır. Fakat bazı metaların fiyatları yüksek, bazılarınınki ise düşüktür. Çünkü, her hangi bir sanayi kolunda yeni makinalar kullanılıp emek daha avantajlı, başka bir deyişle, daha *üretken* olunca meta fiyatlarında bir düşüş meydana gelir; ya da üretim zorlaşıp daha az meta üretilince emeğin verimi, üretkenliği azalır ve metaların fiyatları yükselir. Eğer bir toplum, bir metaı üretmek için, ortalama olarak, çok daha fazla emek sarfediyorsa, metaın fiyatı yüksek, az emek sarfediyorsa metaın fiyatı düşüktür. Ortalama bir teknik kullanılarak sağlanmış ve bir metaın üretimi için harcanmış sosyal emek miktarı bu metaın değerini belirler. Görüldüğü gibi, fiyat değere bağlıdır (yani fiyatı tespit eden unsur değerdir). İşçi çalıştırmak, özel bir meta: işgücü satın almaktır. Fakat işgücü meta haline geldiği andan itibaren meta ile ilgili her şey, onun için de geçerlidir. Kapitalist, bir işçi çalıştırınca, ona işgücünün değerini öder. Tıpkı diğer bütün metalar gibi işgücünün değeri de, üretimi için harcanmış emek miktarıyla belirlenir. İşgücü bir fabrikada yaratılmamıştır. O, ne bir makinadır, ne bir kundura boyasıdır, ne de bir arşın bezdir. İşgücünün ne olduğunu anlamak için, kapitalist rejimdeki gerçek hayata göz atmak gerekir. Bir an için, işçilerin işlerini bitirmiş olduklarını farzedelim. Yorgun düşmüşlerdir, enerjileri tükenmiştir. Daha fazla çalışacak güçleri kalmamıştır. İşgüçleri hemen hemen tükenme noktasına yaklaşmıştır. İşgüçlerinin yerine gelmesi için, yemek yemeleri, dinlenmeleri, uyumaları, tek kelimeyle, «güçlenmeleri» gerekir. Ancak bundan sonra çalışabilirler, çalışma yeteneği yani işgücü ancak bundan sonra mümkündür. Demek ki, *işgücünün üretimini belirleyen şey, işçinin htiyaclarının tatminidir.*

Buna, kalifiye işçi olmak için gerekli çıraklık masraflarını da eklemek gerekir. İşçi sınıfının, kendi işgücünü yenilemek için tükettiği her şeyin bir değeri vardır. Farklı metalar farklı değerdedir. Bu itibarla, her işgücünün değeri de farklıdır. Bir dizgi ustasının işgücünün değeri, bir baskı ustasının işgücünün değerinden yüksektir. Kapitalist, fabrikası için hammadde, yakıt ve makinalar, sonra da, iş gücü satın alır. Bütün bunların parasını peşin öder. Ve üretim başlar. İşçiler çalışır, makinalar işler, yakıt tüketilir, fabrika binaları aşınır, işgücü tükenir. Buna karşılık, fabrikadan yeni bir meta çıkar. Diğer bütün metalar gibi, bu yeni metaın da bir değeri vardır. Bu değeri şöyle açıklayabiliriz: Meta, üretimi için kullanılmış üretim araçlarının: hammaddenin, tüketilmiş yakıtın ve aşınmış makinaların değerini masseder. Bütün bunlar, metaın değerini meydana getirir. Bu meta işçilerin emeğini de ihtiva eder. Eğer metaların üretimi için otuz işçinin her biri otuz saat çalışmışsa, bu, işçiler toplam 900 saat çalışmışlar demektir. O halde, üretilmiş emtianın toplam değeri, harcanan maddelerin değerinden (mesela, bu değerin 600 saate eşit olduğunu farzedelim) ve işçilerin buna katmış oldukları yeni değerden (900 saatten) meydana gelecektir. Yani bu metaın değeri 600 + 900 = 1.500 iş saati olacaktır. Şimdi de metaın, kapitaliste neye mal olduğunu hesaplayayım. Kapitalist, hammaddelerin tamamını, yani 600 iş saatinin değerine tekabül eden bir meblağı ödediği halde, 900 saatlik işgücünün tamamını ödemiş değildir. İşgücünün değerini, işgünlerine göre ödemiştir. Otuz işçinin her biri, üç gün içinde otuz saat yani günde on saat çalıştığına göre, fabrikatör, onların işgüçlerinin yenilenmesi için gerekli meblağı bu işgününe göre ödemiştir, yani ödenen miktar, 900 iş saatinin değerinden çok daha azdır.

Çünkü işgücünün bakımı için gerekli emek miktarı ile, işçinin sarfettiği emeğin miktarı farklıdır. Mesela, işçi günde on saat çalışabilir. Ama buna karşılık, yemek ve giyim için günlük ihtiyacının değeri beş saatlik çalışmaya eşittir. Demek ki, işçi, işgücünün bakımı için gerekli olan müddetten daha fazla çalışabilir. Yukardaki misalimizde işçilerin beslenmek ve giyim için üç gün boyunca, sadece 900 saat çalıştıkları halde, 450 iş saati değerinde ürün tükettiklerini farzedelim. Bu durumda, 450 iş saati boyunca sırf kapitalist için çalışmışlardır. *İşte kapitalistin elde ettiği kârın kaynağı, özellikle bu 450 iş saatlik değerdir.* Gerçekte, üretilen meta kapitaliste (600 + 450) = 1050 iş saatine malolmuş ve bunu (600 + 900) = 1500 iş saatine satmıştır; Demek ki 450 iş saati, *artı-değer*'dir. Bundan çıkan sonuç şudur: işçiler kendi geçimleri için harcadıkları şeyi yenilemek amacıyla vakitlerinin yarısı boyunca (yani 10 saatlik bir işgününün 5 saati boyunca) çalışmışlar, diğer yarısını da tamamen kapitalist için kullanmışlardır. Toplumu bir bütün olarak ele aldığımızda görürüz ki, önemli olan, özellikle fabrikatörün ya da işçinin ürettiği şey değil, kapitalist toplum denilen bu dev makinanın işleyişidir. Binlerce fabrikada, maden kuyularında, ormanlarda ve tarlalarda yüzmilyonlarca işçi karıncalar gibi çalışmaktadır. Kapitalistler, onlara ücret olarak sadece işgüçlerinin değerini ödemektedirler. İşçi sınıfı, çalışmakla, ancak kendi ücretini karşılar fakat buna karşılık, hâkim sınıfların gelirini yani artı-değeri yaratır. Bu artı-değer binlerce kanaldan kapitalistlerin ceplerine akar. Bunun bir kısmı, müteşebbisin, bir kısmı toprak sahibinin kârıdır. Bir kısmı, vergiler yoluyla kapitalist devletin, diğer bir kısmı tüccarların v.s.nin kasasına girecektir. Bu artı değerin bir kısmı da kapitalistler tarafından kullanılır. Böylece onların

sermayeleri artar, işletmelerini genişletirler. Daha çok işçi çalıştırırlar, fabrikalarını yeni makinalarla donatırlar. Daha çok sayıda işçi, onlara daha çok artı-değer sağlar. Kapitalist işletmeler dev boyutlara ulaşır. Böylece artı-değerle beslenen sermaye, her an büyüyerek işçiler için bir felâket haline gelir.

ARTI-DEĞER'İN PAYLAŞILMASI.

Artı-değer, ticarî kâr, sınaî kâr, toprak rantı, banka kârı şekillerine bürünebilir, yani kapitalist toplumda sanayi işçileri, tarım işçileri, köylüler, zanaatkârlar, kafa işçileri, kısacası bütün üreticiler muazzam bir artı-değer yaratırlar. Bu artı-değer'in küçük bir kısmı bağımsız üreticiler, köylüler ve zanaatkârlar tarafından alıkonulabilir. Artı-değer'in büyük bir kısmı ise, ordu, polis, adalet cihazı, devlet memurları, güvenlik kuvvetleri, sağlık ve sosyal yardım için bakım ve geçim masrafları olarak ayrılır. Artı-değer'in bu kısmı, vergiler yoluyla alınır ki bunun büyük bir kısmı bizzat emekçiler tarafından ödenir.

Yapılan bütün bu kesintilere rağmen, geriye gene de çok büyük bir artı-değer kitlesi kalır. Devlete ödünç para vererek bir miktar esham ve tavilat satın alanlar, bunun büyük bir kısmını elde ederler. Ama bu artı-değer'in en önemli kısmı, sanayiciler, bankerler, büyük tüccarlar ve büyük toprak sahipleri arasında paylaşılır. Artı-değer'den daha fazla pay alabilmek için kapitalistler arasında kıyasıya bir rekabet vardır. İşte tekelleri doğuran da bu kıyasıya rekabettir. Artı-değer'den daha çok pay alabilmek için girişilen mücadele mevcut artı-değer kitlesine hiçbir şey eklemez. Bu, sadece, artı-değer dağılımı ile ilgili şartları değiştirir.

ASYA TİPİ ÜRETİM TARZI. — Bak. ÜRETİM TARZI.

AYBAR, Mehmet Ali (1910).

Türkiye'de sosyalist hareketin legal temsilcilerinden ve 1961 yılında kurulan Türkiye İşçi Partisi genel başkanı. 1936'da Hukuk Fakültesini bitirdikten sonra Fransa'ya gittiyse de 1940'da Paris'in işgali üzerine dönmek zorunda kaldı. Bir süre Hukuk Fakültesinde devletler hukuku doçentliği yaptı fakat siyasî yazılarından dolayı fakültedeki görevine son verilince yayın hayatına atıldı. Kendi çıkardığı *Zincirli Hürriyet ve Hür* adlı haftalık dergilerdeki yazılarında suç unsuru bulunduğu gerekçesiyle 3 yıl 8 ay hüküm giydi. İstanbul'daki İşçi Sendikaları Birliği yöneticileri tarafından 13 Şubat 1961'de kurulan Türkiye İşçi Partisi'nin genel başkanlığına getirildi (Şubat 1962). 1965'de yapılan ve millî bakiye sisteminin uygulandığı genel seçimlerde İstanbul'dan milletvekili seçildi. Fakat Aybar, T.İ.P. genel yönetim kurulunun Kasım 1969'da yapılan toplantısında, «muarızlarına karşı mücadeleye devam edebilmek» için genel başkanlık görevinden çekilmek istediğini bildirdi ve 20 Aralık 1969'da istifa etti. Aybar, 12 Mart döneminden sonra, 30 Mayıs 1975'de eski T. İ. P.'lilerin bir kısmı ile birlikte kurduğu *Sosyalist Parti*'nin genel başkanı oldu.

AZANA, Y Diaz Manuel (1880-1940).

İspanya'da Alcala de Heneres'de doğdu. Madrit ve Paris'te edebiyat, felsefe ve hukuk öğrenimi gördü. 1903'den 1920'ye kadar Madrit üniversitesi'nde genel sekreterlik yaptı. Azana İspanyol cumhuriyetçilerinin sembolüydü. İspanyol Monarşisinin son döneminde Cumhuriyetci muhalefet hareketi içinde önemli bir rol oynadı ve kısa zamanda milletvekili seçildi. Burjuva

Fransa'nın hayranı olduğu için, düzenli ve dengeli bir cumhuriyetin kurulmasını hayal ediyordu. İşçi ve köylü hareketinden hiçbir zaman dehşete kapılmadı. Aksine, cumhuriyetcilerin bir reform programı hazırlayarak işçilerin oldukça büyük bir kesimini kendi saflarına çekmeleri zarureti üzerinde durdu, devrimci hareketi ancak bu sayede durdurabileceğini tasarlıyordu. İlk Azana hükümeti, Monarşi'den hiçbir şey beklemeyen fakat Cumhuriyet'ten çok şey umanları hayal kırıklığına uğrattı. Tarım kanunu, sadece *latifundia*'lar meselesini ele aldı fakat küçük köylülerin içinde bulundukları feci duruma hiçbir şekilde değinmedi. Milyonlarca topraksız köylüden sadece 12.000'i, parasını kendi keselerinden ödemek zorunda kaldıkları bir avuç toprağa kavuştu. Orduda girişilen reform, sadece cumhuriyetci subayların emekliye sevkedilmesiyle sonuçlandı. Monarşist komutanlar yerlerinde kaldı. Azana hükümetinin sosyal reform gayretleri dünya buhranının ispanyol ekonomisi üzerindeki sonuçlarından ötürü boşa gitti. Katolikler aleyhindeki kanun, orta sınıfların büyük bir kısmının kendisine karşı cephe almasıyla sonuçlandı. Bilhassa, işçi ve köylü hareketleri karşısında, mevcut düzen büyük bir kararlılıkla savunuldu. «Cumhuriyet»in savunulması ile ilgili kanun bir şiddet hareketine dönüştü. Oysa Monarşiden devralınan «sivil muhafızlar»a hiç dokunulmadı.

Ocak 1933'de, Andaluzya'daki Casas Viejes köylülerinin, anarşist militanların etkisiyle ayaklanmaları ve «anarrşist komünizmi» ilân etmeleri üzerine Azana ve onun içişleri bakanı Casares Uiroga, isyanın bastırılmasında büyük bir rol oynadılar. Azana iktidarı terkettiğinde işçi ve köylü hareketine karşı girişmiş olduğu mücadelenin bilânçosu bir felâketti: hapishaneler devrimci militanlarla dolmuştu: çoğunluğnunu anarşistlerin teşkil ettiği 9000 devrimci taş duvarlar arasın-

daydı. İktidardayken gözden düşmüş olan Azana, Sağcılara karşı uygulanan şiddet hareketi neticesinde itibarına bir parça kavuşabildi. Ekim 1934 ayaklanmasına hiçbir şekilde katılmadığı halde tutuklandı. Böylece, iktidardayken yitirdiği prestijini muhalefette sağladı. «Cumhuriyetci Sol» un önderliğini yapmaya başlayan Azana çok usta bir hatipti. Hapisten çıktıktan sonra Madrit'de siyasî mahkûmların kurtarılması için düzenlenen mitingde onu dinlemek için kırk bin kişi toplanmıştı. Azana, Oligarşiden kurtulmuş yepyeni bir İspanya'nın kurulması davasının işçiler tarafından desteklenmesi gerektiğini savunur hale gelmişti.

B

BABEUF, Gracchus (1760-1797).

Devrimci ütopik sosyalist, Fransa'da Saint-Quentin'de doğdu. Kadastro memurluğu, toprak komisyonu üyeliği yaptı. 27 yaşındayken önemli bir vergi reformu hazırladı ve bunu hükümete sundu. Fakat beklediği ilgiyi görmedi. Sonradan bu reformunu, *sürekli kadastro* adıyla yayınladığı broşüründe açıkladı. Buna rağmen, bir sonuç alamadı, *Somme* genel meclisine seçildi (1792) ve Mondidier ilçesinde idarî teşkilatın yöneticisi oldu. Sahtekârlık yaptığı gerekçesiyle hakkında mahkûmiyet kararı verildi. Fakat yargıtay kararı onaylamadı, 1794'de Paris'e yerleşti. *Tribun du peuple* (Halkın savunucusu) adlı bir gazete çıkardı. Bu gazetedeki makalelerinde özel mülkiyetin kaldırılmasını ve toprak üzerinde müşterek mülkiyetin kurulmasını savundu. 1796'da yakın dostları *Buonarotti, Darthe, Germain* ve diğerleri ile birlikte bir gizli ittifak kurdu. Jokobenlerden ve eski terörcülerden birçoğunun da katıldığı bu teşkilâtın adı *«Eşitler'in Gizli İttifakı* (Eşitlerin gizli komplosu) idi Ordu ve polis saf-

larında da taraftar bulan bir örgüttü bu. Bir ihbar üzerine 1796'da arkadaşlarıyla birlikte yakalandı. Babeuf intihara teşebbüs etti. Fakat intihara önlendi. Ve 1797' de Babeuf ve Darthe giyotin altında can verdiler. Bu sırada **Babeuf'cüler** Grenelle garnizon birliklerini ayaklandırmaya teşebbüs ettiler ama başarısızlığa uğradılar, hapsi tutuklandı ve içlerinden otuzu kurşuna dizildi.

Babeuf, millî komün için, bir *«Eşitler Cumhuriyeti»* için mücadele eden köylülerin devrimci hareketinin önderliğini yaptı. 18. yüzyıl sosyalistlerinin birçoğu mevcut düzeni eleştirmekle yetindikleri halde, *Babeuf'cüler*, iktidarı ayaklanma yoluyla ele geçirmek gerektiği görüşünü savundular. 1789 ihtilâli'ni yaşamışlardı ve hatta içlerinden birçoğu bu ihtilâle katılmıştı. İhtilâlin sömürüyü ortadan kaldırmadığını, sadece sömürü şeklini değiştirdiğini kısa zamanda anlamışlardı. *Babeuf'cüler*, burjuva devriminin bir halk isyanıyla ortadan kaldırılarak iktidara halkın geçmesini; halkın, devrimci bir diktatörlük kurmasını ve bir *«Eşitler toplumu»* gerçekleştirmesini istiyorlardı. Onlara göre, müşterek mülkiyet üzerine kurulmuş bir toplumda ne zenginler, ne de yoksullar bulunacaktır, hiçkimse servet edinmeyi, zengin olmayı düşünmeyecektir, herkes topluluğun refah ve saadeti için çalışacaktır. *Babeuf*'cüler, *Eşitler Manifestosu*'nda «çalışma ve nimetlerden yararlanma müşterek olmalıdır» diye yazıyorlardı. Gerçekte, *Babeuf*'cüler; ilkel bir eşitlik görüşüne sahiptiler, Eşit dağıtım, onların temel fikirlerinden biridir. «Midenin hacmi, emeğin mahiyetine bağlı olamaz» diyorlardı. Bu düşünüş onların, kalifiye emeği küçümsemelerine yol açıyordu. «Gerekirse, bütün sanatlar yerin dibine batsın, yeter ki bize gerçek eşitlik kalsın» diyorlardı. *Babeuf'cüler*'in gözünde komünizm, müşterek mülki-

yet üzerine kurulmuş ve bütün halkı kapsayan merkezîleşmiş ve çok iyi örgütlenmiş bir toplum düzeniydi. *Babeuf'cüler,* doğmakta olan fransız proletaryasının sözcüsüydüler, Fakat o devirde proletaryanın olgunlaşmamış ve örgütlenmemiş oluşu, onların müstakbel toplumla ilgili ve bu amaca erişmenin yolları hakkındaki görüşlerinin dar bir çerçeve içinde kalmasının başlıca sebebidir. *Babeuf*'cüler proletaryanın en iyi bir klavuz olduğunu kabul etmekle beraber, devrimi, isyan edecek bir azınlığın gerçekleştireceğini savunuyorlardı.

BADAİEV, Aleksi (1883-1951)

Bolşevik işçi. 1904'de Parti'ye girdi. Saint-Petersburg demiryolları atölyesinde ustabaşı olarak çalıştı. 1912'de IV. Duma'ya seçildi. *Pravda* yazı kurulunda çalıştı. Bolşevik fraksiyonun üyesi sıfatıyla parti yönetiminde etkili oldu. 1914'de tutuklandı ve sürgüne gönderildi. Şubat Devrimi ile birlikte serbest bırakıldı. Önemli sendikal görevlerde bulundu. Kuruluşundan itibaren *Birleşmiş Muhalefet*'e katıldı. Fakat Krupskaya'nın ardından, *Mahalefet*'den ayrıldı. 1922-23-24 yıllarında Merkez Komite yedek üyeliğine seçildi. 1925' den itibaren asil üye oldu. 1938'den itibaren Yüksek Sovyet başkan yardımcılığı görevinde bulundu, Sanayi bakanlığında sorumlu bir mevkie getirildi. Kitap halinde yayınlanan *Anıları,* birçok bakımdan ilginç bilgilerle doludur.

BEBEL, August (1840-1913).

Alman Sosyal - Demokrasisi'nin ve II. Enternasyonal'in siyasî önderlerinden ve teorisyenlerinden Proleter bir ailenin oğluydu. Kalifiye bir torna işçisi oldu. 1865 yıllarında Wilhelm Liebknecht'in etkisinde

kalarak devrimci sosyalizmi benimsedi ve Birinci Enternasyonal'e katıldı. Daha sonra, ve Liebknecht ile birlikte Eisenach'ta *Sosyal - Demokrat İşçi Partisi*'ni kurdu. Bebel, ölümüne kadar bu partinin değişmez başkanı olarak kaldı. Lenin 1908'de onun hakkında şöyle demişti: «Bebel, dünya işçi hareketi içinde öylesine üstün bir otorite, devrimci hareketin icaplarını en ince noktasına varıncaya dek sezinleyen öylesine tecrübeli bir sosyalistti ki yanlış bir adım attığı zaman, hem kendisini hem de peşinden gelenleri bataklıktan kurtarmanın yolunu % 99 bizzat kendisi bulurdu.»

Bebel, kapitalizmin ilerleme döneminde alman işçi sınıfının örgütlenmesini gerçekleştirdi. 1871'de *Reich*'a milletvekili seçilen bu torna işçisi, Bismarck'ın birlikleri, Paris Komünü savaşçılarını ezen Thier'nin askerlerini desteklediği bir sırada, «Saray'a karşı savaş» şiarını ortaya attı. İki kere yargılanıp, iki kere hapse atılan bu sabırlı örgüt ustası, ondokuzuncu asrın son çeyreğinde anti-sosyal kanunlara karşı direncin sembolü oldu. Kendi kaderlerine kendilerinin hâkim olmaları gereken işçi yığınlarını bıkıp usanmadan eğitti.

Bebel 1879'da yazdığı ünlü eseri *Kadın ve Sosyalizm*'de aile ilişkilerinin üretim tarzının değişmesiyle birlikte değiştiğini, kadının toplum içinde horlanışının, üretim araçları üzerinde özel mülkiyetin hakim olmasından ileri geldiğini bilimsel bir şekilde ve çok akıcı bir uslupla anlatır, ve Kadının kurtuluşunun, yeryüzünden sömürünün ve sosyal eşitsizliğin ortadan kalkmasına bağlı olduğunu belirtir.

BEDNOTA (Yoksul Köylü)

Rus (b) Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin

köylüler için yayınladığı günlük halk gazetesi. 27 Mart 1918'den ocak 1931'e kadar çıktı.

BEDREDDİN, Sımavna Kadısı Şeyh (1359 - 1420).

Türk mutasavvıflarından. Konya'da ve Kahire'de mantık, felsefe ve ilahiyat okudu. Tebriz'de Timur'un emriyle düzenlenen tartışmalara katıldı. Şeyhi, Ahlatlı Seyid Hüseyin'in ölümü üzerine onun yerini aldı. Halep, Konya ve Tire'yi kapsayan uzun bir geziden sonra Musa Çelebi'nin kazaskeri oldu. Fakat Çelebi Sultan Mehmet'in saltanatı ele geçirmesinden sonra İznik'e sürgüne gönderildi. Burada yoğun faaliyete girişti. Yaptığı konuşmalarla halkı isyana hazırlıyordu. En büyük desteği, müridi Börklüce Mustafa'dan gördü. Onun yardımıyla Aydın ve Karaburun'da kendisine taraftarlar kazandı, ve bir fırsatını bulup İznik'ten kaçtı. Önce İsfendiyaroğulları'na sığındı. Sonra Zağra'ya gitti. Şehir şehir dolaşarak fikirlerini yaymaya çalışıyordu. Müritlerine, bir devlet kuracağını, toprakları paylaştıracağını, din farkını ortadan kaldıracağını söylüyordu. Görüşlerinden ve faaliyetlerinden tedirgin olan Çelebi Sultan Mehmet, Bedreddin'in üzerine asker sevketti. Padişahın askerleri Karaburun'da Börklüce'yi, Manisa'da da Torlak Kemal'i yendiler. Bedrettin yakalanarak Serez'e getirildi ve padişahın huzurunda ilim adamları tarafından sorguya çekildi, ve «malı haram ama kanı helaldir» denilip Serez çarşısının orta yerinde asıldı.

Bedrettin'in görüşleri ölümünden sonra da etkili oldu. Onun fikirleri batınîlikle birleşir. Ona göre, din ve mezhep farkını ortadan kaldıran, insanlar arasında sosyal eşitliği sağlayan ve malların müşterek olduğu bir devlet kurulmalıdır. *Varidât* adlı ünlü eserinde kısaca şöyle der: «Tanrı, dünyayı insanlar için yarattı. O halde, üzerinde yaşanılan topraklar ve bu top-

raklardan elde edilen nimetler insanların müşterek malıdır. Başkaları aç ve çıplak gezerken servet sahibi olmak ilahî iradeye aykırıdır. Herkes istediği evde oturabilmeli, mal, mülk müşterek olarak kullanılmalıdır.» Bedrettin, materyalist yanı ağır basan bir mutasavvıftır. Devrine göre, çok ilginç ve ilerici görüşleri dile getirmiştir; Kadınların müşterek kullanılacak bir mal olmadığını savunur. Cennet ve cehennem hayaldir, Kıymet günü hiçbir zaman gerçekleşmiyecektir, öldükten sonra yeniden dirilme diye bir şey yoktur» der.

BELLİ, Mihri

1916'da Bursa'da doğdu. Babası tanınmış avukatlardan Trakya Müdafaî Hukuk Cemiyeti üyesi ve I. devre milletvekillerinden Hayrettin Beydi. Mihri Belli, Amerika'da Missisipi Üniversite'sinde iktisat öğrenimi yaptığı sıralarda Amerikan işçi sınıfı hareketini yakından izlemek fırsatını buldu. İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine Türkiye'ye döndü. Askerlik görevini tamamladıktan sonra Istanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde öğretim görevlisi oldu ve bu arada Tan gazetesinde çalıştı. *İlerici Gençlik Birliği*'nin kuruluş çalışmalarına katıldı. Fakat 1945 yılında 80 arkadaşı ile birlikte tutuklanarak sıkıyönetim mahkemesinde yargılandı ve iki yıl hapse mahkûm edildi. Hapisten çıktıktan sonra yurt dışına gitti. 1950 Af Kanunu'nun ilânından sonra Türkriye'ye döndü. 1951'de gizli Türkiye Komünist Partisi yöneticilerinden olduğu gerekçesiyle tutuklandı. Askerî mahkemede bir yıldan fazla devam duruşmalar sonunda yedi yıl hapse mahkûm oldu. Mihri Belli 1960'dan sonraki yeni politik ortam içinde yoğun bir faaliyet gösterdi. *Türk Solu ve Aydınlık* dergilerinde çıkan yazılarında «Millî Demokratik Devrim» tezini savundu. Çeşitli açık oturumlarda

yaptığı konuşmalardan ötürü 1968 ve 1969'da iki kere tutuklandı fakat serbest bırakıldı. 12 Mart 1971 döneminde yurt dışına çıktı. Af kanunun ilânından sonra Türkiye'ye dönen Belli, eski arkadaşlarıyla birlikte 12 şubat 1975'de *Türkiye Emekçi Partisi*'ni kurdu ve bu partinin genel başkanlığına getirildi. Yazıları, partinin görüşlerini yansıtan aylık «Emekçi» dergisinde çıkmaktadır. Makaleleri «*Yazılar 1965-1970*» adlı kitapta toplu halde yayınlandı. Ayrıca «*Devrimci Hareketimizin Eleştirisi*» adlı bir broşürü yayımlanmıştır.

BERNSTEİN, Edouard (1850 - 1932).

Alman sosyalist. Alman sosyal-demokrasisi içinde revizyonist akımın başlıca temsilcisi. Bernstein, on beş çocuklu bir ailenin yedinci çocuğu idi. Düzenli bir öğrenim görmedi. Bir bankada memur olarak çalıştı. Sosyalizmi genç yaşında benimsedi. 1872'de *Eisenach'cılar*'a katıldı. 1895 Gotha Kongresi'nde Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin delegesiydi. Bu arada, Sosyal-Demokrat Parti'nin Zürih'te yayımlanan gazetesinin (*Socialdemokrat*'ın) başyazarlığına getirildi (1881). Bernstein 1901 yılına kadar Zürih'te kaldı. Buradan İngiltere'ye gitti. *Worwärts* gazetesinin Londra muhabiri oldu. Kautsky'nin çıkardığı *Neu Zeit* dergisine yazılar yazdı. *İngiltere'de Burjuva Devrimi* hakkında yayımladığı eseri, marksist çevrelerde takdirle karşılandı. Engels'le yakın bir ilişki kurdu ve bu yakınlık Engels'in ölümüne kadar devam etti.

Bernstein'in revizyonizmi, «*Sosyalizmin meseleleri*» adı altında yayımlanan yazılarında kendini göstermeye başladı ve tam şeklini «*Sosyalizmin Öncülleri ve Sosyal-Demokrasi'nin Görevleri*» adlı kitabında buldu. Bernstein, bu eserinde, teori ile pratik arasındaki birliğin doğru bir şekilde kurulması gerekti-

ğini söylemesine rağmen, marksizmin felsefî ilkelerini ve siyasî sonuçlarını reddediyordu. Felsefede yeni-kantçı bir görüşü savunuyordu. Ona göre, felsefe bir kavramlar sistemi değil, siyasete alet edilmemesi gereken bir bilimdi. Tarihi materyalizmi eleştirirken, gelişmiş ülkelerde sınıf mücadelesinin kaybolmaya, en azından, etkisini yitirmeye yüz tutmuş bir fenomen olduğunu iddia ediyordu. Sosyo-ekonomik ve siyasî hayatta kısmen, işçi hareketinin sağladığı başarıların sonucu olan yeni şartlar ve modern baskı usulleri, sosyal ilişkilerin insanileştirilmesini gerektirir diyordu. Kapitalist toplumun iktisadî mekanizmalarını ele alarak, marksizmin artı-değer, sermaye yoğunlaşması teorilerinin ve servetlerin kutuplaşması sonucunu doğuran birikim kanununun yeniden gözden geçirilmesini öneriyordu. Kapitalist toplumun esnekliği ve yeni durumlara intibak kapasitesi üzerinde duruyordu. Ona göre, özellikle, buhranlar, kaçınılmaz değildi. Bu da, kapitalizmin otomatikman çökeceği hakkındaki teorinin inkârını gerektiriyordu. Sonuç olarak Bernstein, milletler ve sınıflar arasında barışçı ilişkilerin kurulması, kapitalizmin tedrici bir şekilde ve barışçı yoldan sosyalizme ulaşacağı esasına dayanan yeni tip bir sosyalizm öneriyordu: «Modası geçmiş bir lafebeliğinden kurtulmak, sosyal ve demokratik reformlar partisi haline gelmek cesaretini göstermek gerekir. Toplumun sosyalist dönüşümünün sadece işçi sınıfının eseri olacağını iddia etmek, hakikati kabul etmemek demektir. Üstelik, işçi sınıfı, henüz siyasî hakimiyetini sağlayacak kadar gelişmemiştir» diyordu. Yani, Sosyal-Demokrasi, tecrit edilmişlikten kurtulmalı, sosyal mücadeleyi kabul etmekle beraber proletarya diktatörlüğünü reddeden Sol kesimlerle ittifak kurmaya çalışmalıdır, diyordu. Bernstein'e göre, sosyalizm, kanlı bir devrimle değil, reformlar yoluyla erişilecek bir hedefti.

BİRİNCİ ENTERNASYONAL.

Çeşitli ülkelerin işçileri arasında enternasyonal bir dayanışma kurulması fikri, örgütlü işçi hareketlerinin ortaya çıkışıyla hemen hemen aynı tarihe rastlar. İşçileri, kurtuluşları uğrunda, müşterek düşmanlarına karşı hep birlikte mücadeleye sevkedecek milletlerarası bir örgütün ilk belirtisi 1834'de Mazzini tarafından kurulan *Genç Avrupa*'dır. On iki yıl sonra, mart 1846'da Londra'da kurulan *Kardeş Demokratlar Birliği;* Brüksel'deki *Demokratik Birlik*'le sürekli bir ilişki halinde bulundu. Birbirini takip eden birçok teşebbüsten sonra nihayet 28 eylül 1864'de Londra'da *Milletlerarası İşçi Birliği (BİRİNCİ ENTERNASYONAL)* kuruldu. Çartistler, Owen'ciler, sendika liderleri, radikal liderler ve Marx'dan meydana gelen 21 kişilik bir komite seçildi. Bu komitenin görevi açılış konuşmasını ve geçici kuralları hazırlamaktı. Görüşmeler sırasında üç tasarı üzerinde tartışıldı. Neticede, Marx'ın önergesi kabul edildi. Tesbit edilen geçici kurallara göre, Birliğin amaçlarını kabul eden kişiler ve örgütler üye olabilirlerdi. Birlik, esas itibariyle, Lozan Kongresi'nden sonra siyasî bir niteliğe bürünmeye başladı (1867). Bu nitelik, Brüksel ve Basel'de yapılan Kongrelerde daha da kökleşti. Enternasyonal, daimi orduların kaldırılmasını, üretim araçlarının kollektifleştirilmesini istediği ve grevleri desteklediği için çeşitli hükümetlerin tepkisiyle karşılaştı. Bu yüzden, Enternasyonal'in Fransa örgütü 1868'de kapatıldı. *Birlik* 1870 savaşından sonra faaliyetine daha yoğun bir şekilde devam etti. 1872'de yapılan La Haye Kongresi'nde Anarşistler Birlik'ten çıkarıldılar. Marx, Birlik merkezinin Londra'dan New York'a taşınmasını önerdi ve önerisi kabul edildi. Böylece, Birlik'in daha büyük bir etkinlik kazanacağı umuluyor-

du. Sekreterliğe Marx'ın yakın arkadaşı F.A. Sorge getirildi. 1874'de görevinden ayrılan Sorge'un yerine bir başkası getirildiyse de Enternasyonal, 1876'da Philadelphia'da yapılan son kongreden sonra ortadan kalktı.

BİYULETEN OPPOZİTSİİ (Muhalefet'in Bülteni).

Temmuz 1929'da Paris'te, sonra da New York'da ağustos-ekim 1939'da yayınlanan Troçkist bülten.

B.L. (BOLŞEVİK-LENİNİST'LER).

Sol Muhalefet, sonra da IV. Enternasyonal taraftarlarının kendilerine taktıkları ad. Muarızları bunlara «Troçkist'ler» der.

BLANQUI, Auguste (1805-1881).

Fransız sosyalist devrimci. Paris'te hukuk ve tıp tahsil etti. 1822'den itibaren devrimci hareketlere katıldı. Saint-Simon'un, Fourier'nin ve bilhassa Babeuf'ün görüşlerini benimsedi. Louis Philippe yönetimine karşı kurulmuş birtakım gizli cumhuriyetci derneklere girdi. 1831'de «Onbeşler» davasında suçlu görülerek hapse atıldı. «Yakınlar Derneği» adlı gizli bir örgüt aleyhine açılan «Barut meselesi» adlı davada gene hapse mahkûm oldu. Hapisten çıktıktan sonra *Société des Saisons*'u (Mevsimler Derneği'ni) örgütleyerek bir isyan hazırlığına girişti. Fakat isyan başarısızlıkla sonuçlandı. Blanqui idama mahkûm edildiyse de, sonradan cezası ömür boyu hapse çevrildi (1839). Blanqui bu sefer tam sekiz yıl hapis yattı, fakat sağlığı bozulduğu için affa uğradı. 1848 İhtilâl'inde etkin bir rol oynayan Blanqui, o dönemdeki sosyalist akımın: sonradan *Blanqui*'cilik denilecek akımın teorisyeni oldu. 1848 şubatından mayıs ayına kadar

devam eden işçi hareketlerini yönetti. Fakat 15 mayısta Meclis'e karşı girişilen bir ayaklanmaya kendi taraftarları da katıldığı için on yıla mahkûm edildi. Mahkûmiyetinin son kısmını Afrika'da çekti. 1859'da affa uğradı. Ama hapisliğin ardı arkası kesilmiyordu. Blanqui adı devrimci mücadelenin sembolü olmuştu. *Mahpus* ya da *Kurban* diye bahsediliyordu kendisin-Devrimci faaliyetlerinden dolayı 1861'de gene hapse girdi. 1864'de hapisten kaçarak Belçika'ya sığındı. ve devrimci faaliyeti oradan yönetti. 1870 savaşında Paris'e döndü. Kendisine bağlı 4000 kişilik bir birliğe kumanda etti. Bu birlik İmparatorluğun çökertilmesinde son derece etkili oldu. 4 eylül İhtilâli'nden sonra *La Patrie en danger* (Vatan tehlikede) adlı bir gazete çıkartarak Almanlara karşı Fransa'yı savunan yazılar yazdı. Kendisine bağlı kuvvetler, 31 ekim 1870'de hükümet kuvvetlerini yenince, geçici hükümete başkanlık etti. Ama yapılan görüşmelerden bir sonuç alamadığı için birkaç saat sonra başkanlıktan çekildi. Ve Lot'a gitti. 18 mart 1871'de Thiers'in emriyle orada tutuklandı. 1872'de ömür boyu hapse mahkûm edildi. Yedi yıl hapis yattı. Hapiste olmasına rağmen 1879'da Bordeaux'dan milletvekili seçildi. Fakat bu seçim geçersiz sayıldı ve bir süre sonra hapisten çıkartılıp seçimlere katılmasına izin verildiyse de Blanqui seçimi kazanamadı. Bunun üzerine Paris'e yerleşerek *Ni Dieu ni Maitre* (Ne Tanrı ne Efendi) adlı gazeteyi yönetti.

Blanqui tepeden tırnağa bir eylemciydi. Onun görüşleri Fransa'da ilk sosyalist düşünceyle marksizm arasında bir halkadır. Fakat bütün materyalizmine ve devrimciliğine rağmen, Blanqui sosyal gelişme sürecini idealist bir açıdan yorumluyor ve ihtilâ-

lin seçkin bir azınlık grubu tarafından gerçekleştirilmesi gerektiğine inanıyordu.

B.C.C. (Bloque obrero y campesino).

1930'da İspanyol Komünist Partisi'nin Katalonya Federasyonu çevresinde kurulan işçi ve köylü birliği.

BOGDANOV, Aleksandr [Malinovski] (1873 - 1928)

Rus filozof, sosyolog, iktisatcı ve doktor. «Kızıl Hamlet» diye nitelendirilen Bogdanov, yurt dışındayken, Bolşevik fraksiyonun liderliğine oynayarak, kısa bir süre boyunca Lenin'in başlıca rakibi oldu. Siyasî karyeri, 1917'den çok önce sonra ermişti. Bununla beraber, 19. yüzyılın sonundan itibaren, rus marksist aydınlar neslinin en parlak önderlerinden biri oldu. Kayınbiraderi Lunaçarski, 1900'de onunla ilk karşılaşmasını söyle anlatır: «Çabucak dost oluverdik, çünkü, felsefî görüşlerimiz birbirine çok yakındı, öyle ki, sonraları fikrî beraberliğimiz büsbütün pekişti. Bizi, sosyal demokrat saflarda birbirine en çok bağlı silah arkadaşları olarak görüyorlardı. Benim edebî faaliyetimle, Bogdanov'unki ayrılmaz bir bütündür» diyebilirim.

Bogdanov'un ilk felsefî araştırmaları 19. yüzyılın sonlarına rastlar. Esas itibariyle bilgi teorisi ve ahlâk bilimi ile ilgileniyordu. Bu araştırmalar, 1905 yenilgisinden sonra, onu, İsviçreli psikolog Avenarius'un empriokritik görüşlerini esas alarak kendi bilgi teorisini: emprio-monism'i geliştirmeye sevketti. Ve genç doktor Bogdanov, teorisyenliğini kısa zamanda kabul ettirdi.

Bogdanov, 1904 ilkbaharında yurt dışına gittiğinde Lenin'le tanıştı ve Lenin'in etkisiyle, birdenbire bolşevik fraksiyonun kurmay heyetine dahil oldu. Lenin,

daha sonraları Gorki'ye yazdığı ve o dönemdeki işbirliğini anlatan mektubunda şöyle diyordu: «1904 sonbaharında Bogdanov ve ben bolşevik olarak tamamen hem fikirdik ve beraberliğimiz, 1905-1906 yılları boyunca devam etti.»

Bogdanov, Rusya'ya dönüşünde, Rus Sosyal-Demokrat İşçi Partisi'nin Londra'da yapılan III. Kongresi'nin hazırlık çalışmalarını yürüttü ve ilk Bolşevik Merkez Komitesi'ne Lenin ve Krassin ile birlikte seçildi. 1905 devriminde Krassin ve Rumiantsev'le beraber Merkez Komitesi daimi Bürosu'nu kurdu ve bu büronun sözcüsü olarak Petersburg sovyetinde büyük bir rol oynadı. İşte Lenin'le ilk anlaşmazlıkları bu sırada patlak verdi. Lenin, Merkez Komitesi'nin ve Bolşevikler'in faaliyetleri hakkında hiçbir haber alınamayışını şiddetle eleştiriyordu. Devrim sırasında Bogdanov kendini bolşevik fraksiyonun baş kişisi olarak kabul ettirmeye başladı. Gerçekten de, Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin Stokholm'daki birleşme toplantısında merkez komitesine seçildi ve Menşevikleri kıyasıya eleştirdiği bir sonraki kongrede merkez komitesi yedek üyesi oldu. Oysa Lenin her iki Merkez Komitesi'nde de yer almıyordu. İkisi arasındaki ideolojik anlaşmazlıklar, Bolşevik fraksiyonun başında Bogdanov'un bulunduğu ikinci Duma'nın lağvedilmesinden sonra, 1907'de ortaya çıktı. Bolşeviklerin çoğunluğu, durumun halkın isyan etmesi için elverişli olduğuna karar vererek, üçüncü Duma'nın boykot edilmesi taktiğini öneren Bogdanov'un çevresinde toplandılar. Bolşevik fraksiyonun yönetimi, geçici bir süre Lenin'in liderliğinden kopup, «sol Bolşevik» Bogdanov'un eline geçti. Fakat bu zafer uzun sürmedi. Sosyalizmin tarihinde çoğu zaman görüldüğü gibi, siyasî anlaşmazlık, derin bir ideolojik anlaşmazlık haline geldi ve Lenin duruma hakim oldu.

Kapri'de ilk parti okulunu yönettiğinde partinin

kendisini tasvip etmesine rağmen, Bogdanov 1911'de Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nden bir daha girmemek üzere ayrıldı ve 1913'de tekrar Rusya'ya döndü. 1917'den sonra, Sosyal Bilimler Akademisi'nin başına getirildi. Moskova Üniversitesi'nde profesörlük yaptı ve ünlü «Proletkult» hareketini yönetti. 1922-23 yıllarında *İşçi Hakikati* grubunun faaliyetlerine önayak olduğu gerekçesiyle tutuklandıysa da serbest bırakıldı ve kendini tamamen bilimsel çalışmalarına hasretti. Ve kan nakli ile ilgili olarak kendi üzerinde yaptığı bir tecrübe sonucu öldü. Balıca eserleri: *Ekonomi Bilimi el-kitabı, Ekonomi Politiğe Başlangıç, Sosyal Bilincin Bilimi, Gerçekci Dünya Görüşü Hakkında deneme, Psikolojiden Topluma, Emperiomonizm* (1903-1907), *Canlı Deney Felsefesi* (1911), *Organizmanın Genel Bilimi* (1913-1922); Proleter kültürle ilgili eserleri: *Yeni Dünya, Çağımızda Kültürün Görevleri, Sanat ve İşçi Sınıfı, Sosyalizm ve Bilim, İşçi sınıfının Gelişmesinde Proleter Kültürün Unsurları, Kızıl Yıldız* (Roman).

BOLŞEVİK.

Rus (Bolşevik) Komünist Partisi'nin 1924'den itibaren yayımlanan haftalık teorik dergisi.

BORAN, Behice

Türkiye'de sosyalist hareketin temsilcilerinden. 1910'da Bursa'da doğdu. Michigan Üniversite'sinde sosyoloji doktorası yaptı. 1939-1948 yılları arasında Ankara Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde sosyoloji doçenti olarak birçok değerli öğrenci yetiştirdi. Arkadaşlarıyla birlikte *Yurt ve Dünya, Adımlar* dergisini çıkardı. Bu dergilerde çeşitli makaleleri yayınlandı. 1950'de *Barışseverler Derneği*'nin kurucu başkanı oldu ve Derneğin, Kore'ye asker gönderilmesini protesto

eden bildirisinden ötürü 15 ay hapse mahkûm edildi. 1962 yılında Türkiye İşçi Partisi'ne giren Boran, Parti'nin I. Kongresi'nden itibaren Merkez Yürütme kurulu üyesi oldu. 1965 seçimlerinde Urfa'dan milletvekili seçildi. 1968 Ağustos'unda, Çekoslovakya'nın Sovyet orduları tarafından işgal edilmesi üzerine Aybar'ın yaptığı konuşmalardan dolayı Aybar'a karşı çıktı ve Prof. Sadun Aren ile birlikte *Tüm* ve *Emek* dergilerinde görüşlerini dile getirdi. *T. İ. P.*'in IV. Büyük Kongre'sinden (29-31 ekim 1970) sonra genel başkanlığa getirildi. 12 mart döneminde uzunca bir süre hapis yattı. Hapisten çıktıktan sonra arkadaşlarıyla birlikte Türkiye İşçi Partisi'nin kurulması için faaliyet gösterdi ve 30 nisan 1975'de İstanbul'da kurulan bu parti'nin genel başkanı oldu. Boran'ın 1945'de yayımlanan «*Sosyal Yapı Araştırmaları* adlı bir inceleme kitabı vardır. Halen görüşlerini *Yürüyüş* dergisinde dile getirmektedir.

BORBA (Mücadele).

1) Moskova'da 1905'de dokuz sayı yayımlanan legal bolşevik gazete. 2) Şubat-temmuz 1914'de Petrograd'da Troçki'nin çıkardığı gazete.

BORBA PROLETARİATA (Proletaryanın mücadelesi).

1905'de Bakü'da Kafkasyalı sosyal-demokratlar tarafından yayınlanan gazete.

BORODİN, M. A. Grusenberg (1890-1954)

Bund üyesi sosyal-demokrat işçi. 1908'de A. Birleşik Devletlerine göç etti. 1918'de Rusya'ya dönerek Bolşevik Parti'ye girdi. Üçüncü Enternasyonal'de çeşitli görevlerde bulundu. 1924-1927 yılları arasında Kuomingtang'ın siyasî danışmanlığını yaptı.

BRANDLER, Heinrich (1881-1967).

Duvarcı. Bir iş kazası sonucu çok genç yaşta sakat kaldı. 1897'den itibaren sendikal faaliyetlerde bulundu. Şiddet hareketlerine katıldığı gerekcesiyle 1900'de mahkûm oldu. 1901'de Alman Sosyal-Demokrat Partisi'ne girdi. 1904 yılına kadar çalıştığı Hamburg'da inşaat sendikasını yönetti. 1904'den 1908'e kadar sendikada ve gençlik derneklerinde çalıştı. 1908'den 1914'e kadar İsviçre'de yaşadı. İnşaat sendikası sekreterliğini yaptığı Chemnitz'de haziran 1914'de Alman Sosyal Demokrat Partisi'nden atıldı. 1914-1918 yılları arasında Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht'in yanında mücadele etti. 1917'de *Bağımsız Alman Sosyal-Demokrat Partisi'ne* girdi. Yabancı olduğu gerekçesiyle 1918'de ihraç edilince alman tabiyetine geçti. Chemnitz'e dönüşünde *K.P.D.(S)*'nin en güçlü mahalli örgütünü kurdu. Parti'nin ütopyacı kanadına mensup solcularla açıkca mücadele ederek ve spartakus geleneğine bağlı kalarak mart 1920'de işçi konseyleri seçimini düzenledi ve tek işçi cephesini dile getiren tezleri geliştirerek Chemnitz işçi konseyine başkanlık etti. 1920'de merkez komitesine seçildi. 1921'de *Paul Levi*'nin yerine başkan seçildi ve mart harekâtı boyunca partiyi yönetti. Bu yüzden haziranda beş yıla hüküm giydiyse de kasımda serbest bırakıldı. Hapisten çıkınca Moskova'ya gitti. Orada Enternasyonal prezidium üyesi olarak kaldı. 1922 sonbaharında döndü. 1923'de *K.P.D.*'nin başkanlığını yaptı fakat sol kanat mensuplarının hücumlarına hedef oldu. Moskova'da, Almanya'daki isyan hazırlıklarına katıldıktan sonra *Zeiger* hükümetinde yer aldı. Alman Komünist Partisi'nin sağ kanadının lideriyken 1929'da bu partiden ve Komünist Enternasyonal'den çıkarıldı. 1933'de önce Fransa'ya, sonra Küba'ya göç

etti. 1948'de Almanya'ya döndü ve Hamburg'a yerleşerek *Arbeiterpolitik* grubunu yönetti.

BRAUM, M. J. (Mechislav Bronskil (1882-1937)

Polonya'da doğdu. 1902'de sosyal-demokrat Parti'ye girdi 1905 devrimine katıldığı için bir yıl hapis yattı. 1907'de İsviçre'ye yerleşerek İsviçre Sosyal-Demokrat Partisi'nde çalıştı ve Rosa Luxemburg'la Leo Jogiches'e karşı, Radek'in de desteklediği Varşova'daki parti komitesine dahil oldu. Lenin'in çevresinde faaliyet gösterdiği için Zimmerwald ve Kiyental Konferans'larına katıldı ve *Zimmerwal Solu*'nun yöneticilerinden biri oldu. Nisan 1917'de Lenin'le birlikte Rusya'ya giderek ekim Devrimi'ne katıldı. 1918'de Berlin konsolosluğuna atandı ve alman devrimcileriyle irtibatı sağladı. Fakat kasımda yurt dışına çıkarıldı. Bunun üzerine, Moskova'ya dönerek 1919'da Batı Avrupa Sekreterliğinde takma bir adla çalıştı. Sonraları Moskova Üniversitesi'nde öğretim görevlisi oldu. Polonya Komünist Partisi siyasî büro üyesi olarak yoğun bir faaliyet gösterdi. Fakat Moskova'daki Büyük Tasviyeler sırasında tutuklanıp kurşuna dizildi.

BRÜKSEL ALMAN İŞÇİLERİ BİRLİĞİ.

Belçika'da yaşıyan Alman işçilerini siyasî bakımdan eğitmek ve onlar arasında bilimsel sosyalizm fikirlerini yaymak için Marx ve Engels tarafından ağustos 1847'de kuruldu. Marx ve Engels ile onların mücadele arkadaşlarının yönetimindeki bu Birlik, Belçika'daki Alman devrimci proleterlerinin legal merkezi oldu ve Flaman, Wallon işçi kulüpleriyle doğrudan ilişkiler kurdu. Brüksel'deki bu Alman Birliği'nin faaliyetleri, tutuklamalar ve üyelerinin Belçika polisi tarafından sınır dışı edilmeleri yüzünden, Fransa'daki

şubat 1848 burjuva devriminden kısa bir süre sonra son buldu.

BUHARİN, Nikolay (1888 - 1938).

Bir öğretmenin oğlu. Başarılı bir öğrenciydi. Moskova Üniversitesi iktisat bölümünde okudu. Daha 18 yaşındayken Bolşevik oldu. Devrimci harekete katıldı. Bir grevi örgütledi. İki kere tutuklandı. 1910'da yurt dışına kaçtı. 1912'de Lenin'le tanıştı. 1913-1914 yıllarında Viyana'da iktisat tahsil etti, sonra İsviçre'de, İsveç'te ve *Novy Mir* (Yeni Zaman) gazetesini çıkardığı Birleşik Devletler'de yaşadı. Ve orada Trokçi ile birlikte çalıştı. 1917'de Rusya'ya döndü ve aynı yıl Merkez komitesi üyesi oldu. *Pravda*'nın başyazarlığına getirildi. Milli mesele ve Devlet meselesi konusunda Lenin'le polemiğe girdi. Brest-Litovsk barış görüşmeleri sırasında muhalefet'i temsil eden *Sol Komünistler*'in başında yer aldı. Bu arada Siyasî Büro yedek üyeliğine seçildi. 1923'den sonra N.E.P.'i savunarak bunun sosyalizme doğru tedrici ve barışçı bir gidiş olduğu hakkında yazılar yazdı. Lenin'in, *Vasiyetnamesi*'nde, genç neslin en seçkin komünisti ve Parti'nin en popüler kişisi dediği Buharin, Zinovyev'in yerine. Komünist Enternasyonal'in başkanlığına getirildi. *Birleşmiş Muhalefet*'e karşı Stalin'i destekledi. Ama 1928'den sonra *Sağ muhalefet*'in önderi oldu. Merkez Komitesi önünde yaptığı özeleştiriye rağmen, 1929'da hem Pravda'nın başyazarlığı görevinden, hem de Komünist Enternasyonal başkanlığı görevinden uzaklaştırıldı. Ama hatalı hareket ettiğini kabul ettiği için 1933'den itibaren *İzvestia*'nın başyazarlığına getirildi ve Stalin anayasasının metnini hazırlayarak Anayasa komisyonu üyesi oldu. İkinci Moskova duruşmaları sırasında tutuklandı. 1938'de yapılan duruşmasında tedhişçilik ve casusluk suçla-

malarını reddetmesine rağmen, karşı-devrimci bir siyasî faaliyette bulunduğunu «itiraf etti.» Ve 15 Mart 1938'de kurşuna dizildi.

Buharın, esas itibariyle iktisadî meselelerle ilgilendi ve bu konuda önemli eserler verdi. Fakat bilim sanat ve hatta felsefe ile ilgili yazılar yazmaktan da geri durmadı. Başlıca eserleri: Preobrajenski ile birlikte yazdığı *Komünizmin Alfabesi; Geçiş Dönemi Ekonomisi, Dünya Ekonomisi ve Emperyalizm, Tarihî materyalizm teorisi, Çin Devriminin Meseleleri ve Bir İktisatçının Notları.*

C

CABALLERO, Largo (1869-1946).

İspanyol içsavaşının ünlü sosyalist lideri. Madrid'de doğdu. Yoksul bir ailenin oğlu olduğu için 8 yaşından itibaren çalışmak zorunda kaldı. Okuma yazmayı ancak 24 yaşında öğrenebildi. 1890'da *Genel İşçiler Birliği*'ne, 1894'de *Sosyalist Parti*'ye katıldı, ve her iki örgütte de kısa zamanda önemli sorumluluklar yüklendi. 1917 genel grevinde önce ölüme, sonra ömür boyu hapse mahkûm edildiyse de, 1918 affıyla hapisten çıktı ve milletvekili seçildi. İspanyol Sosyalist Partisi'nin *III. Enternasyonal*'e katılmasına şiddetle karşı çıktı. Komünizmin amansız bir düşmanı olduğu için partisinin, *II. Enternasyonal*'e katılmasını sağladı. *Primo Rivera* zamanında devlet bakanı, cumhuriyetçi *Azana* hükümetinde çalışma bakanı o-l du, Sendikacıların ve sosyalistlerin Devlet'le işbirliği yapmalarını ve reformizmi açıkca savundu. Ama buna rağmen, şubat 1934'de «Bugün kitlelerin tek umudu sosyal bir devrimdir» demekten çekinmedi. Çünkü bakanlık tecrübesi onu büyük bir hayal kırıklığına uğratmıştı. Azana ile anlaşmazlığa düştü, bakanlık

memurlarının engellemeleriyle karşılaştı. Yüksek memurlar onun drektiflerini açıkca baltaladılar, reform tasarılarını gülünç bir duruma düşürdüler. O zaman, reformizmin, işçi hareketini bir çıkmaza sürekledığı görüşüne vardı. «Burjuva demokrasisinin çerçevesi içinde sosyalizmi bir parçacık olsun gerçekleştirmek imkânsızdır.» sonucuna vardı. Böylece, başka bir yolu denemeye karar verdi. Bu yeni yönelişinin ilk pratik sonucu, 1934'den itibaren «*İşçi İttifakı*» örgütünü gerçekleştirmek oldu. İşçi partilerinin ve işçi sendikalarının katıldığı tek çephe örgütüydü bu. Komünistler ve anarko-sendikalistler bu örgüte katılmayı reddettiler. *İspanyol Özerk Sağcılar Konfederasyo*'nun (*C. E. D. A.*'nın) hükümete gelişini protesto etmek için ekim 1934'de başlatılan ve son anda *İspanyol Komünist Partisi*'nin de katıldığı genel grevde *İşçi İttifakı*, Asturias'daki devrimci hareketi yönetti. Çeşitli örgütlere mensup militanların yöntemindeki Asturias maden işçileri, derme çatma silahlarla tam bir hafta boyunca ordu ve vurucu birliklerle çarpıştı. Hareket, Özerklik taraftarı bazı *Katallonyacı'lar*'ın ihaneti, *Esquerra*'nın tereddütleri ve bilhassa *Anarko-sendikalistler*'in çekimser kalması yüzünden yenilgiye uğradı. 3000 işçinin öldürüldüğü, 7000'inin yaralandığı, 40.000'i aşkın insanın tutuklandığı baskı ve şiddet politikası, grev hareketine can veren devrimci duyguyu ezmeyi başaramadı. Asturias maden işçilerinin isyanı, anarşistler ve sosyalistler dahil, bütün İspanyol işçilerinin gözünde, örnek bir destan olarak kaldı. «*Proleter kardeşler Birliği*» şiarı bütün bir işçi sınıfının şiarı oldu.

Hapse atılan Caballero, işçi hareketinin bu yaşlı, «pratisyen» yöneticisi kendini ilk defa ciddi bir şekilde okumaya verdi. Marksizmin klasiklerini, Marx'ı, Engels'i, Lenin'i Buharin'i «keşfettiği» zaman 67 ya-

şındaydı. Lenin'in *Devlet ve Devrim*'ini yutarcasına okudu. Bu kitap okumalar, çevresindeki aydınlar kurmayının etkisi onun kendi tecrübeleri ile vardığı sonuçları daha da pekiştirdi. «Reformist demokratik sosyalizm» artık ölmüştü onun için. «Moskova'dan yönetilen devrimci sosyalizm»e de inanmıyordu artık. Geçirdiği evrimden sonra, İspanyol işçilerinin gözünde devleşmişti. «İspanya'nın Lenin»i diyorlardı onun için. Kitlelerin inandığı bir insandı, reformizme sırt çevirmişti. İspanyol devrimci işçilerinden biriydi. «Caballero bize ihanet etmez» diyorlardı. Gerçekten de, en güç zamanlarda, İspanyol politika sahnesinde temel direklerden biri olarak kaldı.

CAMPANELLA, Tommaso (1568 - 1639).

Ünlü İtalyan mütefekkir ve yazar. Ütopik Sosyalizmin başlıca temsilcilerinden. Calabria'da Stilo'da dünyaya geldi. Yoksul bir ailenin oğluydu. Yaşıtlarıyla kıyaslanamayacak kadar zeki bir çocuktu. Bu yüzden çevresindekilerin ilgisini çekti. Bir Yahudi sihirbazdan büğücülük öğrendi. On dört yaşında Dominiken tarikatına girdi. Hümanist ve materyalist filozof Bernardino (1508-1588)'nun görüşlerini savunmak için yazdığı kitabından *(Telesio)* dolayı suçladı ve dinden saptığı gerekçesiyle yargılandı. 1598'de bir manastıra çekildi. Fakat politika ile uğraşmaktan geri durmadı. O dönemde Calabria bölgesinde başlıca siyasî mesele İspanyol hâkimiyetine son verilerek bağımsız bir devletin kurulmasıydı. Bunu gerçekleştirmek için İspanyollara karşı büyük bir mücadeleye girişildi. Campenella, vaızlarında isyanın ve bağımsızlığın zorunlu olduğunu, derebeylik topraklarının bölüşülmesi gerektiğini söyledi. İsyan hareketi onun şahsında en büyük önderini bulmuştu. İsyanın 1599'da başlatılması kararlaştırılmıştı. Fakat bir ihbar sonucu

gizli örgüt ele verildi. Campanella 1600 yılında tutuklandı. Korkunç işkenceler gördü. Canını, ancak, deli taklidi yaparak kurtarabildi. Tam yirmi yedi yıl hapis yattı. Mahkûm olduğu hayat dayanılacak şey değildi. Neyseki, Papa'nın müdahalesi sonucu, hapishane şartları nispeten hafifletildi ve Campanella hücresinde çalışma imkânına kavuştu. Ünlü eseri *Güneş Sitesi'ni (Civitas Solis'i)* bu sırada yazdı. Kitap bir Alman'ın sayesinde yayımlanabildi. 1626'da papa Urbanus'un araya girmesiyle hapisten kurtuldu. Ve bir süre sonra Fransa'ya gitti. Ölünceye kadar da orada kaldı. Richelieu kendisine ömür boyu maaş bağladı. *Rasyonel Felsefe* adıyla yayınlanan eserinde metafizik sistemini geliştirdi.

Güneş Sitesi, dünyayı bir baştan bir başa dolaşmış ve bu arada *Güneş Sitesi'*ni de gezmek bahtiyarlığına kavuşmuş ve bu ülkeyi her yönüyle incelemiş olan Cenovalı bir seyyah ile Hospitalier tarikatının piri arasında geçen konuşmalar şeklinde yazılmıştır.

Güneş Sitesi, Pasifik adasında bulunan dört sitenin dördüncüsüdür. *Güneş Sitesi'*nin etrafı, diğer üç sitenin hücumlarından korunmak için, yedi kat surla çevrilmiştir. Güneş Sitesi'nde müşterek bir hayat hâkimdir. Kadınlar bile her hangi bir erkeğin özel malı değildir. Campanella'ya göre, evlilik bir kadını kendine bendederek çocuk sahibi olmak, ve bu kadının doğurduğu çocuklara servetini bırakmak demekti. Yani miras hakkının ortaya çıkmasının sebebi bencil bir duygu olan babalık duygusuydu. İlkel komünizm safhası bu yüzden sona ermişti.

*Güneş Sitesi'*ni Güneş adlı bir papaz yönetir. Bütün maddî ve manevî meseleleri halleden odur. Bu filozof-papazın üç bakanı vardır: *Kuvvet, Bilgelik ve Aşk Bakanı.* Kuvvet bakanı, savaş meseleleriyle, bil-

gelik Bakanı, bilim, eğitim ve sanatla, aşk Bakanı da, sağlıklı insanların yetiştirilmesi işiyle uğraşır. İnsanların eğitilmesi *Güneş Sitesi*'nin çok büyük önem verdiği bir görevdir. Cinsî hayatın asıl amacı zevk ve şehvet değil, topluma yararlı insanlar yetiştirmektir. Çocuk yapma hakkı, vücutca ve manen kusursuz olan erkeklere tanınmış bir haktır sadece. Çiftleşme konusunda daha birçok kurallar konulmuştur. Kusurlu ya da cılız erkekler sadece kısır ya da gebe kadınlarla cinsi temasta bulunabilirler. Kadınlar ancak on dokuz, erkekler ise yirmi bir yaşına gelince cinsî temasta bulunma hakkına kavuşurlar. Doğumdan sonra anneler çocuklarını iki yıl emzirirler. Memeden kesilen çocuklar erkek muhafızlar, kız çocuklar ise kadın muhafızlar tarafından bakılır. Belirli bir yaştan sonra eğitim başlar. Erkekler de kızlar da çırılçıplak beden eğitimi yaparlar. Dersler açık havada verilir. Eğitimin asıl amacı üretken emekciler yetiştirmektir. Bundan dolayı, tarımcılık ve meslekî eğitim başta gelir. Herkes çalıştığı için, işgücü sadece dört saattir. Mesleklerin hiçbiri hor görülmez. *Güneş Sitesi*'nin vatandaşları sade bir şekilde giyinirler. Site'de müşterek mülkiyet hâkimdir.

Campanella komünizmin insan tabiatına aykırı olduğu görüşünü reddederek bunun gerçekleştirilmesi mümkün bir toplum düzeni olduğunu savunur. Havariler yönetimindeki Kudüs toplumu, ve Mark yönetimindeki İskenderiye toplumu komünist bir toplumdu der. Özel mülkiyetin, sevgi ve merhamet duygusunu ortadan kaldırdığı, ihtirası, tefeciliği, hasedi ve öfkeyi teşvik ettiği görüşündedir. Ona göre, kadınların müşterek olması değil, ferdiyetcilik ahlâka ve tabiata aykırıdır. Zina, homoseksüellik, cinayet, hırsızlık tabiata aykırı davranışlardır, çünkü bu tür davranışlar başkalarına zarar verir ve insan neslinin ço-

ğalmasını önler. Oysa Campanella'ya göre, kadınların müşterek olması, hem neslin çoğalmasını sağlar hem de hiçkimseyi gücendirmez. Zaten *Güneş-Sitesi*'nde rastgele çiftleşmek diye bir şey yoktur. Cinsî temas topluluğun menfaatlerine sımsıkı bağlıdır.

Özel mülkiyetten ve sömürüden arınmış bir sosyal sistem modelini geliştirmiş olan Campanella'nın fikirleri feodal ideolojinin eleştirilmesinde büyük bir rol oynamış ve sosyal düşüncenin gelişmesini son derece etkilemiştir.

C.C. (Comité central).

Merkez Komitesi.

C.C.C. (Merkez Kontrol Komisyonu)

Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi tarafından Parti'de tasviye hareketini yönetmek için haziran 1921'de kuruldu.

C.E. (Comité exécutif).

İcra Komitesi.

C. E. C. (Ts. I. K.)

Sovyetler kongresi tarafından seçilmiş merkez İcra Komitesi.

C. E. C. P. (V. C. I. K.)

Bütün Rusya Sovyetler Kongresi icra Komitesi. Sonradan Yüksek Sovyet Şurası adını aldı.

C. G. T. U.

İspanyol Komünist Partisi militanları tarafından 1931'de kurulan ve içsavaş arefesinde *UGT*'ye (Genel İşçiler Birliği'ne) katılan Sendika Merkezi.

C. M. R.

Devrimci Askerî Komite.

C. N. T. (Confederation nacional del trabajo).

İspanya'da anarko-sendikalist eğilimli sendika merkezi.

C.R.R.I.

Milletlerarası ilişkilerin canlandırılması Komitesi. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kuruldu.

Ç

«ÇANTA» YATIRIM.

Plan yapmak, teknik bilgi vermek ve patent satmak şeklinde yapılan dış yardım.

ÇEN DU-SİU (1879-1942).

Çin dilinin modernleştirilmesi ve sadeleştirilmesi için çalışmış ünlü bir üniversite profesörünün oğlu. 1904'den itibaren milliyetçi militan. Göç etmek zorunda kaldığı Japonya'da «4 mayıs hareketini» örgütledi. 1921'den 1927'ye kadar genel sekreterliğini yaptığı Çin Komünist Partisi'nin kurucusuydu. Komünist Enternasyonal'in sebep olduğu yenilgiden sorumlu tutularak yönetimden uzaklaştırıldı, sonra da Parti'den atıldı. Kendisini kıyasıya eleştirmiş olan Troçki'ye ve *Sol Muhalefet*'e katıldı. Kuomintang tarafından 1932'de 13 yıl hapse mahkûm edildi.

ÇİTLE ÇEVİRME.

Bütün Avrupa'da, en çok da, İngiltere'de, Kraldan destek alan büyük toprak sahiplerinin, tarlaları çitle çevirerek otlak haline getirmeleri hareketi. Amaç, do-

kuma sanayine yün sağlamaktı. Çitle çevirme hareketi, köylülerin müştereken kullandıkları komün topraklarının müsadere edilmesi sonucunu verdi. Bu yüzden, bulundukları yerlerde yaşayamaz hale gelen köylüler buraları terkettiler. Böylece kırsal kesimlerde işsizlik hızla büyüdü.

D

DAN, Fedor (1870-1937).

Doktor. 1894'den itibaren sosyalist harekete katıldı. 1903'de Sibirya'dan kaçtı. Başlangıçtan beri menşevizmin liderlerinden biri oldu. 1905'de Rusya'ya döndü. Yeniden sürgüne gönderildi. Şubat devriminden sonra Petrograd Sovyeti Prezidium üyesi oldu. Sovyetler'in VII. ve VIII. Kongresi'nde menşeviklerin sözcülüğünü yaptı. 1922'de Rusya'dan kovuldu. 1923'de Martov'un ölümünden sonra Menşevikler'in organı *Socialistişeski Vestnik*'i yönetti.

DEĞMER, Şefik Hüsnü (1887 - 1959).

Türkiye'de sosyalist hareketin öncülerinden ve Türkiye Komünist Partisi'nin kurucularından. Selanik'te doğdu. Orta öğrenimini burada M. Garaud kolejinde tamamladıktan sonra 1905'de Paris'e gitti. Orada Fen ve Tıp fakültelerini bitirdi. Paris'te bulunduğu sıralarda devrimci çevrelerle ve Jön-Türk'lerle ilişki kurdu. Ünlü Fransız sosyalisti Jean Jaurès'nin etkisinde kalarak sosyalist oldu. Bu arada Polonya'lı bir

kızla evlendi. 1912'de Türkiye'ye döndü ve Balkan Harbi'nde ve Birinci Dünya Savaşı boyunca üsteğmen hekim olarak hizmet gördü. 1919 yılında *Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası*'nı kurdu. 1921'de *Aydınlık* dergisini çıkardı. 1925 Tevkifatı'nda yurt dışına gitti. İstiklâl Mahkemesi'nin 12 ağustos 1925 tarihli kararı gereğince, gıyaben 15 yıla mahkûm edildi.

Nazizmin Almanya'da çöreklendiği yıllarda III. Enternasyonal'de görev alan Şefik Hüsnü Değmer, 1939'da yurda döndü, ve İkinci Dünya Savaşı'nda hekim yüzbaşı rütbesiyle orduda hizmet gördü. 1946 yılında çok partili düzene geçilince *Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi*'ni kurdu. Fakat 6 ay sonra tutuklandı. Ve hakkında ünlü 141. madde uygulanarak 5 yıl ağır hapse mahkûm oldu. 1950 Affı ile hapistan çıkan Dr. Şefik Hüsnü 1951 Türkiye Komünist Partisi Tevkifatı dolayısıyle tekrar tutuklandı ve gene 141. madde gereğince beş yıl on ay hapse ve bir yıl on bir ay Manisa'da sürgüne mahkûm edildi. 8 Nisan 1959'da Manisa'da sürgündeyken öldü.

Dr. Şefik Hüsnü Değmer'in aydınlıkta çıkan yazıları Ülke Yayınları tarafından *Türkiye'de Sınıflar* adıyla bir kitap halinde yayınlanmıştır.

DELİTZSCH, Hermann Schulze (1808 - 1883).

Alman iktisatçı, milletvekili. Sınıflararası ahengin ve kardeşliğin savunucusu. Kooperatifler ve işçi yardım sendikaları kurarak bu görüşünü gerçekleştirmeye çalıştı. Böylece, İşçi sınıfının, barışçı yoldan, kapitalist toplumla bütünleşeceğini iddia ediyordu.

DER VOLKSSTAAT.

Alman Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin Leipzig'te 2 ekim 1869'dan 29 eylül 1876'ya kadar yayımlanan merkez organı. Önce haftada iki kere çıkıyordu, 1853'-

den itibaren haftada üç kere çıkmaya başladı. Bu gazete, alman işçi sınıfı hareketinin devrimci kesiminin görüşlerini temsil ediyordu. Gazete, cüretli devrimci görüşlerinden dolayı, hükümetin ve polisin sürekli hücumlarına hedef oluyordu. Yazarlarının tutuklanmalarından dolayı yazı kurulu üyelerinin sık sık değişmesine rağmen, gazetenin genel yönetimi Wilhehm Liebknecht'in elindeydi. *Der Volksstaat*'ın sorumlu yönetmeni August Bebel de önemli bir rol oynamıştır. Gazetenin yayın hayatına atıldığı günden beri Marx ve Engels yazı kurulunu daima desteklemişler ve genel politikasına hâkim olmuşlardır. Bazı yetersizliklerine ve hatalarına rağmen, *Der Volksstaat*, 1879 yıllarının en iyi işçi gazetelerinden biriydi.

DER VORBOTE.

Enternasyonal'in İsviçre'deki Alman seksiyonlarının resmi organı. Cenevre'de 1866'dan 1871'e kadar yayımlandı. Başyazarlığını J. Philipp Becker yaptı. Genellikle Marx ve Engels'in görüşleri doğrultusunda yayın yapıyor ve Enternasyonal'in belgelerini sistemli bir şekilde veriyor ve Enternasyonal'in çeşitli seksiyonlarının faaliyetleri hakkında raporlar yayınlıyordu.

DEVLET.

Sınıfsız ilkel toplumlarda, toplum bütün vatandaşlar tarafından yönetilirdi. Herkes silah taşır ve toplum hayatıyla ilgili toplantılara katılırdı. Toplumiçi anlaşmazlıklar, topluluğun üyeleri tarafından halledilirdi. Fakat bu toplumlar son derece yoksuldu. İnsanlar tabiat kuvvetlerinin esiriydiler. Gerçi gelenek ve görenekler, kollektif bir şekilde uygulanıyor, iç ve dış anlaşmazlıklar topluca hallediliyordu ama bilgisiz-

lik, korku hâkimdi her şeye. Büyüye, sihire inanılıyordu. Ama her şeye rağmen, toplum bu bilgiler ve imkânlar içerisinde kendi kendini yönetiyordu. Bu bakımdan, «toplum»un, «insan topluluğu»nun ve «Devlet»in pratikte birbirinin aynı olduğu ve çağlar boyunca karşılıklı bir şekilde birbirlerini tamamladıkları doğru değildir. Aksine, insanlık, «Devlet»in ne olduğunu bilmeyen topluluklar halinde binlerce yıl yaşadı. Başlangıçta, topluluğun bütün üyeleri tarafından yerine getirilen görevler, bir avuç azınlık tarafından yapılmaya başlayınca yani: a) silahlı vatandaşların yerini ordu; b) birbirlerini yargılayan vatandaşların yerini yargıçlar; c) her hangi bir faaliyetin gerçekleştirilmesini sağlayan temsilcilerin ya da yöneticilerin yerini krallar, asiller almaya ve «ideoloji üreticileri» (papazlar, keşişler, öğretim görevlileri, filozoflar...) ortaya çıkmaya başlayınca *Devlet* doğdu. Böylece Devlet'in doğuşu çifte bir dönüşümün: toplumun bir kısmını geçim derdinden ve çalışmak mecburiyetinden kurtaran sürekli bir artı-ürünün meydana gelmesinin; ve toplumun büyük çoğunluğunu, siyasî görevlerden uzaklaştıran sosyal ve siyasî bir dönüşümün sonucudur. Başlangıçta bir topluluğun üyeleri tarafından yerine getirilen fonksiyonların, belirli bir andan sonra, küçük bir azınlık tarafından yapılır hale gelmesi, bu azınlığın bundan bir *çıkarları* olduğunu gösterir. Sömürülen üretici sınıfların üyelerini, kendilerine zorla kabul ettirilmiş sömürüyü ortadan kaldırmalarını sağlayacak görevlerden uzaklaştırmak için örgütlenenler hâkim sınıflardır. Ordu ve silahlanma bunun en kesin delilidir. Hâkim sınıfların doğuşu, sosyal-artı-ürünün toplumun bir kesimi tarafından ele geçirilmesi sayesinde gerçekleşti. En eski Doğu imparatorluklarında Devlet'in doğuşuna yol açan evrimin, yani: başlangıçta yardım

olsun diye bütün ailelere karşılıksız verilen hediyelerin, yapılan bağışların, zamanla mecburî bir hal alarak rant, vergi ve angarya şekline dönüşmesi olgusunun, Afrika kabilelerinin ve köylerinin birçoğunda son yüzyıllar boyunca gerçekleştiği görülmüştür. Fakat bu mecburî teslimatın gerçekleşmesi, özellikle silah zoruyla sağlanıyordu. Silahlı bir grup insan, çiftçileri, hayvan yetiştiricileri, sonraları da zanaatkârlarla küçük tacirleri, ürünlerinin bir kısmını hâkim sınıflara vermeye mecbur ediyordu. Onlar, bu işi gerçekleştirmek ve üreticilerin silahlanmasını önlemek için silahlanmışlardı. Eski Yunan ve Roma'da köylülerin silah taşımaları kesinlikle yasaktı. Orta Çağ serflerinin de silah taşımaları yasaktı. İlk köleler, ilk köylüler, öldürülmeyen savaş esirleri ya da fethedilen bölgelerdeki köylülerdi yani, küçük bir azınlığın silahlanmasına imkân veren bir silahsızlandırma sürecinin kurbanlarıydılar. Engels haklı olarak şöyle diyordu: «Devlet, silahlı bir grup insandır». Şüphesiz, Devlet'in, üretici sınıfı silahsızlandırmaktan başka bir fonksiyonu da vardır. Fakat son tahlilde onun fonksiyonu, toplumun **küçük** bir **azınlığının, çoğunluk** üzerinde bir baskı kurmasını sağlamaktır. Devlet'in bir «sözleşme»den, bir «anlaşma»dan doğduğunu iddia eden liberal burjuva tez, tarihî gerçeğe aykırı bir tezdir. Devlet'in ortaya çıkışı, hâkim sınıfların, sosyal artı-ürün üzerindeki temellükü devam ettirmelerini sağlamaktadır ama bu temellük, devlet görevlilerine ücret ödenmesine de imkân vermektedir. Sosyal-artı ürün ne kadar çok olursa Devlet, o kadar çok asker, görevli ve ideolog besliyebilir. Devlet'in Orta Çağ'da feodalizm dönemindeki gelişmesi, bu ilişkileri apaçık ortaya koymaktadır. Feodalite en yüksek safhasına eriştiğinde, her feodal, kendi malikânesinde ordu kumandanı, vergi tahsildarıydı, para basabi-

liyordu, ekonominin baş yöneticisiydi; fakat, bazı malikâneler genişleyip asiller arasında bir hiyerarşi meydana geldiği ve düklerle kontlar çok geniş topraklar üzerinde büyük bir güç olarak ortaya çıktığı ölçüde, bütün bu fonksiyonları tek başına yerine getirmek imkânsızlaştı. Çünkü, varlığını sadece silah zoruyla devam ettirmek zorunda kalan bir Devlet, sürekli bir iç savaş halinde olacaktı yani kendini buhrandan kurtaramayacaktı. Bu yüzden, bir sınıfın diğer bir sınıf üzerindeki hâkimiyetini perçinlemesi için, sömürülen sınıfa mensup üreticilerin, sosyal artı-ürün üzerinde bir avuç azınlık tarafından gerçekleştirilmiş temellükü kaçınılmaz, değişmez ve haklı bir durum olarak kabul etmeleri gerekir. Bu itibarla, Devlet, sadece bir baskı aracı olmakla yetinmez, ideolojik bir bütünleşme fonksiyonunu da yerine getirir. Bu işi «ideoloji üreticileri» aracılığıyla yapar. İnsanlığın temel özelliği, geçimini insanlar arasında sosyal ilişkileri gerektiren sosyal bir çalışmayla sağlıyabilmesidir ancak. Bu kaçınılmaz ilişkiler, insanlar arasında haberleşmeyi, müşterek bir dili gerektirir, bu da, bilincin, düşüncenin, «fikir üretimi»nin (kavramların) gelişmesini sağlar. Böylece, insanların hayatındaki bütün önemli eylemlerin, davranışların insanların kafasında fikrî temelleri vardır. Fakat bu fikirler (düşünceler) kendiliklerinden oluşmaz. Herkes, durup dururken yeni fikirler icad etmez. İnsanların çoğu ya okulda, camide, kilisede ya da gazetelerden, radyodan, televizyondan öğrendikleri fikirlerle düşünürler. Yani fikir üretimi ve ideoloji denilen fikirler sistemi son derece sınırlıdır ve toplumdaki küçük bir azınlığın damgasını taşır. Sınıflı her toplumda hâkim ideoloji, hâkim sınıfın ideolojisidir. Çünkü «ideoloji üreticileri», sosyal artı-ürüne temellük edenlerin maddî hâkimiyeti altındadır ve onların hesabına çalışırlar. Orta Çağ'da şairler, ressamlar, filozoflar senyör-

ler ve Kilise tarafından besleniyordu. Sosyal ve ekonomik düzen değişince zengin tüccar ve bankerler, edebî, felsefî eserlerin maddî destekcisi oldular. Ve maddî bağımlılık daha da perçinleşti. Böylece, artık doğrudan doğruya hâkim sınıfa bağlı olarak değil de, anonim bir pazar hesabına çalışan «ideoloji üreticilerinin» ortaya çıkması için, kapitalizmin doğması gerekti.

DİE NEUE ZEİT.

Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin Stuttgart'ta 1883'den 1923'e kadar yayımlanan teorik dergisi.

DİKEY BÜTÜNLEŞME.

Bir metaın üretimi boyunca birbiri ardısıra yapılan işlemleri tek bir işletmenin (firmanın) gerçekleştirmesidir. Mesela: petrolün çıkarılması, arıtılması, petrol türevlerinin elde edilmesi ve pazarlanması gibi. Dikey bütünleşme, maliyetlerde düşme sağlar.

DNİ (Günler)

Kerensiki'nin önce Berlin'de, sonra Paris'te 1922'den 1928'e kadar çıkardığı gazete.

DÖRDÜNCÜ ENTERNASYONAL.

Nisan 1930'da, *Milletlerarası Sol Muhalefet*'in hazırlık konferansında Fransız, Amerikan, Alman, Belçika, İspanyol, Çek, Macar gruplarıyla Avusturya'dan iki grup ve bir Fransız yahudi grubu biraraya gelmişti. Konferans'ın görevlendirdiği ve *A. Rosmer, Kurt Landau, Markin, Leon Sedov*'dan meydana gelen geçici sekreterlik bir irtibat bülteni yayınlayacak, genel bir konferansın toplanmasını ve yönetimde işbirliğini

sağlıyacaktı. *Muhalefet Bülteni*'nin ilk sayısındaki *Bir adım ileri* başlıklı başyazı bu kararı şöyle yorumluyordu:

«Muhalefet fraksiyonlarının teşkili ikinci partilerin kurulması anlamına gelmediği gibi, millî fraksiyonlar birliğinin kurulmuş olması da bir Dördüncü Enternasyonal'in yaratılmasına yöneldiğimiz anlamına gelmez. *Sol Muhalefet*, kendini *Komünist Enternasyonal*'in bir fraksiyonu olarak kabul etmekte ve bu sıfatla faaliyet göstermektedir. *Muhalefet*'in amacı *Komünist Enternasyonal*'in Leninist temeller üzerinde yeniden kurulmasıdır».

Sonraki yıllarda Muhalefet'in faaliyeti tamamen İspanya'ya ve Almanya'da tek Cephe kurulmasına yöneldi. *Muhalefet*, genellikle, küçük seksiyonlar halinde, ve o tarihlerde Büyükada'da bulunan Troçki'nin klavuzluğunda Brezilya'dan Litvanya'ya kadar yavaş yavaş gelişiyordu. Danimarkalı sosyalist öğrencilerin Kopenhang'da Trokçi'nin katılacağı bir konferans düzenlemesi önerisi üzerine altı ülkenin delegelerinin katıldığı bir ön-konferans, şubat 1933'de toplanan ve on bir maddelik bir platform kaleme alan, yani *Sol Muhalefet*'e katılmanın on bir şartını tespit eden ve *Komünist Enternasyonal*'in ilk dört kongresini esas aldığını belirten bir genel konferans düzenledi. Bu on bir madde şunlardı:

1) Her zaman ve her yerde proleter partinin bağımsızlığı. 2) Proleter devrimin enternasyonal karakterinin, yani sürekliliğinin kabul edilmesi. 3) Bürokratik rejimin gittikçe artan soysuzlaşmalarına rağmen, Sovyet Devleti'nin bir işçi Devleti olarak tanınması. 4) Stalinci fraksiyonun hem ekonomik oportünizm döneminde (1923-1928), hem de ekonomik maceracılık dönemindeki (1928-1932) iktisat siyasetinin yerilmesi. 5.) Proleter kitle örgütleri içinde sistemli bir komünist

çalışma zaruretinin kabul edilmesi. 6) «Proletaryanın ve köylülüğün demokratik diktatörlüğü» formülünün reddedilmesi. 7) Kitlelerin geçiş şiarlarına göre seferber edilmesi zaruretinin tanınması. 8) Geniş çapta bir *Tek Cephe* politikası zaruretinin kabul edilmesi. 9) Tek ülkede sosyalizm teorisinin reddedilmesi. 10) Günümüzde komünizm kampında üç akımın : marksist, merkezci ve sağcı akımın birbirinden ayırdedilmesi (ki bu madde, birkaç ay sonra şu şekli alacaktır: *Dördüncü Enternasyonal* için mücadele etmek zaruretine inanılması). 11) Parti içi demokrasinin lafta değil, fiiliyatta kabul edilmesi.

Hitler'in iktidara gelişinden sonra, Komünist Enternasyonal'in burjuva bir niteliğe büründüğü sonucuna varan Troçki, Paris'te 27 ve 28 ağustos tarihlerinde, sol sosyalist ya da muhalif komünist on dört örgütün biraraya geldiği bir konferansa katıldı. Sovyet Sol Muhalefeti, Alman Sol Sosyal Demokrat Partisi, Hollanda'dan devrimci iki parti (*O.S.P.* ve *R.S.P.*) tarafından imzalanan bildiride, *Dördüncü Enternasyonal*'in kurulmasının tarihî bir zaruret haline geldiği belirtiliyordu. Yani *Sol Muhalefet, Dördüncü Enternasyonal* için *mücadele etmeyi* tasarlıyordu. *Enternasyonal Sol Muhalefet*'in genel toplantısı sonunda yayımlanan 13 eylül 1933 tarihli bir belge, dört örgüt tarafından imzalanan bildiriyi, «Marksist-Leninist ilkelere dayanan yeni bir Enternasyonal'in kurulması yolunda bir ilk adım olarak» selamlıyor ve şu hususu belirtiyordu: «son derece değişik karakterde ve eğilimdeki 14 parti, örgüt ve grubun biraraya gelmiş olması müsbet bir harekettir. Şüphesiz, yeni Enternasyonal'in farklı, hatta çelişik ilkelerden kaynaklanan örgütler tarafından kurulması söz konusu değildir. *Sol Muhalefet*, reformistlere ve merkezcilere karşı ilke birliğini korumak ve aynı mahiyetteki gerçekten devrimci bir-

leşmeyi sağlamak amacıyla Konferans'a kendi bayrağı altında katılmıştır.»

Bir Dördüncü Enternasyonal'in kurulması zaruretinin bilincine varılması, bunun hemen gerçekleştirilmesi anlamına gelemezdi. Böyle bir şey farklı iki tarihî safhayı birbirine karıştırmak olurdu.

Muhalefet Bülteni'nin aynı sayısında Troçki meseleyi şöyle yorumluyordu: «Mesele, yeni partileri ve bağımsız bir Enternasyonal'i derhal ilân etmek değil, bunları *hazırlamaktır*. *Muhalefet*, kendini bir muhalefet gibi görüp öyle hareket etmeyi kesinlikle bırakmalıdır.»

Troçki'nin, Fransa'da *Sol Muhalefet*'i kurmak için giriştiği teşebbüste karşılaştığı güçlükler ve problemler, *Enternasyonal Sol Muhalefet*'in güçlüklerini ve problemlerini apaçık yansıtıyordu. Fransa'da, müşterek özellikleri, kendilerini *Sovyet Muhalefet*'ine göre tanımlamak ve Fransız işçi hareketi hakkında hemen hemen hiçbir şey bilmemek olan iki grup vardı. Fransa'daki devrimci hareketi yakından bilen ve İstanbul'da Büyük Ada'ya geldiğinden beri Fransız *Sol Muhalefet*'i ile ilgilenen Troçki, bu durumun bilincindeydi. *Lutte de Classes*'ın (Sınıf Mücadelesi'nin) yazı kuruluna gönderdiği 11 ağustos 1929 tarihli mektupta «Fransız *Sol Muhalefet*'i, bugüne kadar, kelimenin tam anlamıyla siyasî bir mücadele vermedi. Bundan dolayı, kabuğunu hemen hemen hiç kıramadı. Tıpkı sağ kanat gibi, Sol kanat da, Fransız proletaryasının mücadeleleriyle pek az ilişki kurabildi,» diye yazıyordu.

Troçki, geçmişle ilgili hesaplaşmalara bağlı kalınmaksızın gerçek siyasî bir mücadele verilmesini ve ideolojik tutumun apaçık belirlenmesini istiyordu. Bunun üzerine, Alfred Rosmer'in çevresinde hemen bir ekip teşkil edildi ve 15 ağustos 1929'da *Vérité* (Haki-

kat) nin ilk sayısı yayınlandı. Troçki'nin başyazısı *Muhalefet*'in militanlarına şu uyarıda bulunuyordu: «*Komünist Sol*, işçiler arasında siyasî eyleme geçmeden önceki hazırlık safhasını geciktirdiği takdirde *Muhalefet*, hiziplere bölünecektir. Biz bu haftalık dergiyi bütün bir *Sol Muhalefet*'in organı haline getirmek istiyoruz .Derginin sütunları, *Komünist Sol*'un görüşlerinin çeşitli nüanslarının dile getirilmesine açık olacaktır».

Uzun süre devam eden çeşitli teşebbüslerden sonra 29-30-31 temmuz 1936'da Cenevre'de Dördüncü Enternasyonal için ilk Konferans toplandı. Fransa ve İspanya'yı bir devrim dalgasının kapladığı bu dönemde Konferans'a Fransa, Belçika, Hollanda, İngiltere, İsviçre, Almanya, İtalya, Sovyetler Birliği ve Birleşik Devletler'den delegeler katıldılar. Avusturya, Çekoslavakya, Romanya, Yunanistan, Polonya delegeleri, maddî imkânsızlıklar yüzünden Konferans'a katılamamışlardı.

Özellikle Fransa'daki durumu inceleyen Konferans, proleter devrimin temel öncüllerini ortaya koydu. Üç şarta bağlı olan bu temel öncüller şunlardı: «Proletaryanın tümünün mücadele azmi, küçük burjuvazinin alt tabakalarının had safhaya varan memnuniyetsizliği ve sermaye cephesinde meydana gelen derin çatlaklar. Bundan dolayı, Dördüncü Enternasyonal'e bağlı seksiyonlar fabrika komitelerinin ve işçi sovyetlerinin kurulması çağrısında bulundular: «işçi kontrolü, işçi milisi, işçilerin silahlanması, işçi ve köylü hükümeti, üretim araçlarının sosyalizasyonu» şiarları ortaya atıldı.

İki yıl sonra Paris'te, 3 eylül 1938'de Dördüncü Enternasyonal'in kuruluş Konferansı toplandığı zaman 1933 ve 1936'da tesbit edilen hedeflerin hemen hemen

hiçbirine ulaşılamamıştı. Alfred Rosmer'in evinde toplanan Konferans Dördüncü Enternasyonal'i ilân ettikten sonra dağıldı. Kabul edilen *Geçiş Programı*'nda şu maddeler yer alıyordu: «Sosyalist Devrimin Objektif Şartları (Öncülleri); Proletarya ve Önderliği; Asgari program ve Geçiş programı; Ücretlerin ve İşgününün ayarlanması; Geçiş Döneminde Sendikalar; Fabrika Komiteleri; Ticarî sırlar ve Sanayinin İşçiler Tarafından Kontrolü; Bazı Kapitalist Grupların Kamulaştırılması; Özel Bankaların Kamulaştırılması ve Kredi Sisteminin Devletleştirilmesi; Grev Gözcüleri; Savunma Birlikleri, İşçi Milisi, Proletaryanın Silahlanması; İşçi ve Köylü İttifakı; Emperyalizme ve Savaşa karşı Mücadele; İşçi ve Köylü Hükümeti; Sovyetler; Geri ülkeler ve Geçiş Talepleri Programı; Faşist Ülkelerde Geçiş Talepleri Programı; Sovyetler Birliği ve Geçiş Döneminin görevleri; Oportünizme ve İlkesiz Revizyonizme Karşı; Sektarizme karşı; Gençliğe ve Kadın İşçilere Yer Verilmesi; Dördüncü Enternasyonal'in Bayrağı Altında».

E

EGALİTE.

Enternasyonal'in İsviçre'deki Roman federe seksiyonlarının haftalık yayın organı. Cenevre'de Fransızca olarak, 1868'den 1872'ye kadar yayınlandı. 1869 kasımından itibaren, yazı kurulunda yer alan birçok Bakunin'ci, bu haftalık yayın organını Enternasyonal Genel Konseyi'ne karşı kullanmaya kalkıştı. Bununla beraber, Enternasyonal'in Roman federasyonu konseyi, yazı kurulunu yeniledikten ve Bakunin'cileri ihraç ettikten sonra, gazete ocak 1870'den itibaren Genel Konsey'in görüşlerini desteklemeye başladı.

EİZENACH'CILAR.

Wilhem *Liebknecht* ve Auguste *Bebel* tarafından Eisenach'ta ağustos 1869'da kurulan *Alman Sosyal Demokrat İşçi Partisi* üyeleri. Lassalle'ciler ve Eisenach'cılar, Alman Sosyalist İşçi Partisi'ni kurmak için Gotha Kongresi'nde (22-27 mayıs 1875) birleştiler. Bu kongrede kabul edilen program Marx tarafından kı-

yasıya eleştirildi ve Engels bu eleştiriyi *Gotha Programı Tasarı'sının Eleştirisi* adı altında 1891'de yayımladı.

EKONOMİ POLİTİK.

Her ekonomik faaliyetin temeli üretimdir ve üretimin biri teknik, diğeri sosyal olmak üzere iki yönü vardır. Fizik, kimya, mekanik, teknoloji ve tarım, üretimin teknik yönünü, ekonomi politik ise sosyal yönünü inceler. Ekonomi politik, insanların ekonomik faaliyetlerini tek başına bir faaliyet olarak değil, daima üretim ilişkilerine (yani üretim boyunca insanlar arasında kurulan sosyal ilişkilere) bağlı olarak inceleyen bilimdir. Bu bakımdan, ekonomi politiğin dayandığı temel sadece üretim değil, fakat aynı zamanda, insanlar arasındaki üretim ilişkileridir. Ekonomi politik, bu üretim ilişkilerinin, tarih boyunca, niçin ve ne gibi değişikliklere uğradığını, bu değişikliklerin hangi kanunlara tâbi olduğunu inceler. Başka bir deyişle, ekonomi politik üretim ve tüketim boyunca kurulan sosyal ilişkileri tarihî gelişmeleri içinde inceleyen bilimdir.

EMEK ŞÖVALYELERİ ÖRGÜTÜ.

Filadelfiya'da 1869'da kurulmuş bir işçi örgütü. Örgütün en etkin dönemi 1880 yıllarıdır. Emek Şövalyeleri bu dönemde bütün işçi hareketlerine ve grevlere katıldılar. Örgütün, 60.000'i zenci olan 600.000 üyesi vardı. Buna rağmen, liderler, işçilerin siyasî mücadeleye katılmasına muhalefet ettikleri ve yanlış bir taktik uyguladıkları için, örgüt geniş işçi kesimi arasındaki itibarını yavaş yavaş yitirdi ve 1920 yıllarında tamamen parçalandı.

ENGELS, Friedrich (1820-1895).

Marx'ın en büyük dostu ve onunla birlikte bilimsel sosyalizmin kurucusu. Barmen'de doğdu. Babası tanınmış bir fabrikatördü. Elberferd lisesini bitirdi. Önceleri çok istemesine rağmen, sonradan üniversiteden soğudu. Ticarî bir firmada çalıştı. Askerliğini yaptıktan sonra, Manchester'e giderek babasının firmasını iki yıl yönetti. Manchester, onun gözünde çok önemli bir sanayi merkeziydi. Bu şehirdeki gözlemleri ve işçi kesimiyle kurduğu temaslar, *İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu* adlı ünlü eserine gerekli bilimsel verileri sağlayacaktı.

Engels, 1844'de Almanya'ya dönerken Paris'e uğradı. Uzun zamandan beri mektuplaştığı K. Marx'la ilk defa orada karşılaştı. Çabucak dost oldular. Ve bu büyük dostluk ömür boyu devam etti. Engels, *İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu*'nu 1844'de yayınladı. Bir yıl sonra 1845'de Brüksel'de Marx'la buluştu. Ve böylece, müşterek çalışmaları başlamış oldu. Çok verimli geçen bu beraberlik içinde militan faaliyetlere katıldılar. Marx'la birlikte *Alman İşçileri Derneği*'ni kurdu. 1848'de, iki dost *Komünist Partisi Monifestosu*'nu yayınladı.

Fakat artan siyasî baskılar yüzünden Marx Paris'e gelmek zorunda kaldı. Engels ise, Palatinaf'ya giderek orada Baden ayaklanmasına katıldı ve silahlı çatışmalarda yer aldı. İzlenimlerini *Neue Rheinische Zeitung*'da yayınladı. Baden'de uzun bir süre direndikten sonra Londra'ya gitti. Marx Londra'da yaşıyordu. Engels Manchester'deki dokuma fabrikasını yirmi yıl yönetmek zorunda kaldı. Marx ve Engels hemen hergün mektuplaşıyorlardı. Engels, yirmi yıl boyunca yaşamak zorunda kaldığı Manchester'deki hayatından hiç kimseye hiçbir zaman yakınmadı.

1870'de Londra'ya gelen Engels, *Enternasyonal*'le ilgili yoğun faaliyetlere katıldı. Belçika temsilcisi sıfatıyla, *Enternasyonal* genel konseyi'ne seçildi. Daha sonra, İspanya ve İtalya temsilciliğini yaptı. Ve 1870'den 1880'e kadar hiç durmamacasına yazdı. 1878'de, en ünlü eserlerinden biri olan *Anti-Duhring*'i yayımladı. Bir yandan da, hergün Marx'ı ziyaret ediyordu.

1881'den sonra, vaktinin büyük bir kısmını Marx'ın eserlerinin yeni baskılarının yapılmasına ve *Kapital*'in yayınlanmasına hasreden Engels 5 Ağustos 1895'de Londra'da öldü.

Başlıca eserleri : *Almanya'da Burjuva Demokratik Devrimi, Konut Meselesi, Ütopik Sosyalizm, Bilimsel Sosyalizm, Anti-Duhring, Tarihte Şiddetin Rolü, Tabiatın Diyalektiği, Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devlet'in Kökeni, İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu, Fransa ve Almanya'da Köylü Meselesi;* Marx'la birlikte : *Komünist Parti Manifestosu, Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi, Alman İdeolojisi, Yeni Renanya Gazetesi.*

ENUKİDZE, Abel (1877-1937).

Bir Rus köylüsünün oğlu. Teknik okulda okudu. 1894'de illegal faaliyete katıldı. Demiryollarında teknisyen olarak çalıştı. 1899'da Bakû'da partiyi örgütledi. 1901'de *Iskra* örgütüne katıldı. Bolşevikler'in yanında yer aldı, birçok kere tutuklandı. Parti'nin teknik kadrolarında sorumlu görevlerde bulundu. Birinci Dünya Savaşında Petrograd garnizonundaki illegal örgütü yönetti. Sovyetler'in ilk kongresine seçilerek icra komitesi üyesi ve 1917'den itibaren icra komitesi sekreteri oldu. Ejov'un raporu üzerine 1935'de Parti'den atıldı, Moskova duruşmaları sırasında gizli celsede yargılanıp aralık 1937'de kurşuna dizildi. Stalin'in ölümünden sonra itibarı iade edildi.

Enukidze, 1926'da Serebriakov'a «*Stalin'den korkmuyoruz. Büyüklük taslamaya kalktığı anda onu tasviye edeceğiz.*» diye dert yanıyordu. Birkaç yıl sonra ise, yorgun bir tavırla şöyle diyordu: «*Daha ne istiyor? Benden istenen her şeyi yaptım. Ama Stalin için bu yeterli değil. Kendisini bir dahi olarak kabul etmemi istiyor*». Stalin'i, Gürcistan'daki ilk militan faaliyetlerinden beri tanıyan, sonra onunla birlikte Bakû Kongresine üye olan Enukidze, açıkça aşağılanan ve tasviye hareketine kurban giden ilk büyük Stalincilerden bir oldu. 1 aralık 1934'de, Kirov'un öldürüldüğü akşam, Stalin ona, Parti içindeki «teröristler»in tasviyesinin çabuklaştırılması ve cezalarının affedilmemesi ile ilgili talimatı imzalattırdı. 16 ocak 1935'de *Pravda*, Enukidze'nin uzun bir özeleştirisini yayınlıyordu. Kafkasya'daki işçi hareketi tarihinin kökenlerini yeniden gözden geçirdiğini söyleyen Enukidze, «*Granat ve Büyük Sovyet Ansiklopedisi'ndeki hatalarımı düzeltmem gerekir. Bu ansiklopedilerde hayat hikâyem, sanki Bakû'de sosyal-demokrat örgütü ben kurmuşum gibi anlatılmıştır. Hakikate aykırıdır bu. Ben, sadece Ketskoveli'ye yardım etmekle yetindim. Benim yaptıklarım, Ketskoveli yoldaşın yaptıkları yanında hiç kalır*» diyordu. Günümüz tarihçilerinin, ünlü illegal «Nina» basımevinin kurulması faaliyetinde önemli bir katkısı bulunduğunu kabul ettikleri Enukidze, Stalin'in ön planda bir rol oynadığını reddediyordu. Birkaç hafta sonra Stalin, onu merkez Komitesi'ndeki görevlerinden azlederek, Kafkasya Sovyetleri İcra Komitesi başkanlığına tayin etti.

Fakat, yeni görevine henüz başladığı bir sırada, Beria, Kafkasya Bolşevik örgütlerinin tarihi hakkındaki konferansında Enukidze'yi tahrifatçılıkla suçlayarak «*Aveli Enukidze, Kafkasya bolşevik örgütlerinin tarihini kasten tahrif etmiştir. Bakû'da ilk ille-*

gal basımevinin kurulması faaliyetinde kendisinin önemli bir rol oynadığını söyleyerek tarihî gerçekleri utanmadan tahrif etmiştir» diye ihbarda bulunuyordu.

Enukidze biraz geveze ve övünmeyi seven biri olmasına rağmen, rus işçi sınıfı içinde yer alan ikinci sınıf liderlerin en iyilerinden ve Bolşevik Parti'nin en güvenilir dayanaklarından biriydi. Lenin'in peşinden giden aydınların aksine, Enukidze gibi profesyonel devrimciler, işçi sınıfından geldikleri için, kendi bildikleri gibi hareket etmediler, fazla tereddüt geçirmediler, pek itirazda bulunmadılar ve Lenin'le büyük bir anlaşmazlığa düşmediler. Parti tarafından verilen emirleri yerine getirmek onların hayatlarına bir anlam veriyordu. Bu niteliğine rağmen, daha doğrusu bu niteliğinden dolayı, Enukidze, haziran 1935' de,, «yozlaşmış» ve «siyasî bakımdan soysuzlaşmış» gerekçesiyle Parti'den atıldı. Parti'nin yönetici çevrelerinde, onun Kirov'un öldürülmesi işine karıştığı söyleniyordu. Bununla beraber, Moskova duruşmalarına çıkarılmadı. 20 aralık 1937'de gizli bir duruşmadan sonra kurşuna dizildi. Açıklanan kararda, Enukidze'nin partiden atılmış olmasına rağmen, gizli faaliyetlerine devam ettiğinin, tedhiş eylemi hazırlığı içinde bulunduğunun ve «faşist bir Devlet'in Kurmay Heyeti ile» sık temas halinde olduğunun anlaşıldığı belirtiliyordu.

EPİGON'LAR.

Kimin arabasına binerse onun türküsünü çağıran, siyaset alanındaki güçlü kişilerin fikirlerini benimseyen, bu kişiler gözden düşünce, ya da daha güçlü biri siyaset alanında yer alınca bu sefer onun fikirlerini savunan kimselerdir. Troçki, bu terimi, Stalin'e yaslanıp kendisini kötüleyenler için kullanmıştır.

ERFURT PROGRAMI.

«Alman Sosyal Demokrat Partisi»nin 1891'de Erfurt'da yapılan Kongresi için Kautsky tarafından hazırlanan ve 1914 yılına kadar yürürlükte kalan program. Bu programın birinci bölümü, kapitalist mülkiyetin müşterek mülkiyete dönüşmesini, işçi sınıfının iktidara gelmesini ve sosyalist üretim tarzının yerleşmesini öngörüyordu. İkinci bölümünde ise, hemen yapılması gereken birtakım reformlar sözkonusuydu.

ESQUERRA.

Katalonya'nın Özerkliğini Savunan Sol Parti.

ESSEN'LİLER.

Yahudi Komünistler de denilen bir yahudi topluluğun üyeleri. M.Ö. II. yüzyıldan, M.S. I. yüzyıla kadar yaşadıkları tahmin edilmektedir. Yaklaşık olarak 4000 kişiydiler. Ayrı bir topluluk halinde kasabalarda yaşıyorlardı. Başlıca uğraşları tarım ve balıkçılıktı. Kendi geçimlerini sağlayacak kadar üretim yapıyorlar, para biriktirmek, çeşitli silahlar imal etmek gibi şeylerle uğraşmıyorlardı. Alım-satımla da ilgilenmiyorlardı. Köle sahibi değildiler. Onların inancına göre herkes hürdü ve ancak topluluğun genel çıkarı için çalışırdı. Tanrı sevgisi, erdemlilik ve insan sevgisi onların temel ilkeleriydi. Essen'liler'in hiçbirinin özel evi yoktu. Yemeklerini birlikte yerler, elbiselerini müşterek kullanırlardı. Kazandıklarını bir araya getirirler ve bunları topluluk adına bir yerde saklarlardı. Hastalar kendilerine ayrılan evlerde tedavi edilirdi.

EV SANAYİ.

Milletlerarası büyük ticaretin Batı Avrupa'da 11. yüzyıldan itibaren yaygın bir hale gelmesine rağmen, şehirlerdeki üretim tarzı esas itibariyle küçük meta üretim tarzı olarak kalmıştı. Birkaç kalfayla birlikte çalışan zanaatkâr - ustalar belirli bir emek sarfederek bir miktar belirli ürün (emtia) üretiyorlar ve bunları önceden tesbit edilmiş bir fiyat üzerinden doğrudan doğruya halka satıyorlardı. Flandr'daki Ypres şehrinin bir mahallesinde 1431'de yapılan sayıma göre birbirinden farklı 161 zanaat kolunda 704 kişinin çalıştığı anlaşılıyor. Farklı 155 işletmede kendi isteğiyle çalışan sadece 17 kalfa vardır. Sayıma tabi olanların yarısından fazlası bağımsız müteşebbislerdir. Kalfalarla zanaatkâr-ustalar arasındaki sosyal farklar sınırlıdır; her kalfa, çıraklık devresini tamamlayınca, usta payesine erişebiliyordu. Bununla beraber, bu üretim tarzı birçok çelişki içindeydi. Önce sistemin kendisinden gelen çelişkiler: şehir nüfusunun artması, pazarın genişlemesiyle giderilmiyordu. Bu da, iki şehir arasında büyük bir rekabetin başlamasına, her şehirde himayeci eğilimlerin kuvvetlenmesine ve kapılarını yeni zanaatkâr - ustalara kapamaya çalışan loncalarda himayeci eğilimlerin gelişmesine yolaçıyordu. Usta payesine erişmek isteyen çıraklar gittikçe ağırlaşan şartlar içinde çalıştırılıyordu ve usta olmak imkânsız hale geliyordu.

Öte yandan, 12. yüzyıldan itibaren, Flandr ve İtalya'da şehirlerdeki pazarlardan daha geniş pazarlar için çalışmaya başlayan zanaatkârlar, ürettikleri ürünleri kontrol edemez hale geldiler. Kendi elde ettiği ürünleri uzaktaki bir fuara götürmek isteyen bir dokumacının, üretimini durdurması ve ancak döndükten sonra çalışmaya başlaması gerekiyordu. İçlerinden bazılarının, özellikle evde yerine birini bıraka-

bilecek olan en zenginlerinin, çok geçmeden ticarete atılması kaçınılmaz oluyordu. Bunlar, önce pazara kendi ürünleriyle birlikte komşularının ürünlerini de götürüyorlar ve bunu sadece bir yardım olsun diye yapıyorlardı. Sonunda, doğrudan doğruya birçok zanaatkâr - ustanın ürünlerini satınalıp bunları daha uzak pazarlarda satmaya başladılar. Bu sistem zanaatkârın ille de tüccara tabi olmasını gerektirmiyordu; fakat özellikle aynı ürün üzerinde birçok loncanın emek sarfettiği ve bundan dolayı da sadece bir tek alıcının bulunduğu dokuma alanında, bu bağlılık (tabiyet) kolaylaşıyordu.

Bu bağlılık (tabiyet) Flaman yünlü dokumacılığı ile italyan ipek ve yün sanayiinde 13. yüzyıldan itibaren tam şeklini aldı. Yünlü kumaş tüccarı, karşısında üretim araçlarının sahibi olan zanaatkâr - Ustaları buldu. 14. yüzyılın ortalarından itibaren 20.000 gündelikcinin çalıştığı tahmin edilen Floransa yün sanayii hariç, asıl ücretli işçiler bir istisna teşkil ediyorlardı. Ama zanaatkâr - ustalar hammaddelerini yünlü kumaş tüccarından almak, işlenmiş ürünlerini de ona satmak zorunda kalıyorlardı.

Zanaatkârlar böyle kısmi yada tam bir bağlılığı kolayca (karşı koymaksızın) kabul etmiyorlardı. 13. ve 14. yüzyıllarda flaman ve italyan komünlerinden çoğu zaman zanaatkârların zaferiyle son bulan şiddetli sınıf mücadeleleri patlak verdi. Ama bu zafer, bir çıkmaz içinde bulunan şehirlerdeki küçük meta üretiminin çöküşünü hızlandırmaktan başka bir şeye yaramadı. Şehirlerdeki loncalarda uygulanan kesin kurallardan ve zanaatkârlara ödenen yüksek ücretlerden kurtulmak isteyen tüccarlar, köylerde kendi evlerinde üretim yapan, hammaddeleri ve üretim araçlarını müteşebbis - tüccarlardan alan ve aslında düşük

bir ücret karşılığında çalışan zanaatkârları finanse etmeye kaşladılar.

15. yüzyıldan itibaren bu ev sanayii, Belçika, İtalya, Fransa, Büyük Britanya köylerinde yaygın hale geldi. Anvers'li büyük tüccarlar, Fransız Flandr'ındaki «yeni yünlü dokumacılığı», Audenarde ve Bruxelles'deki halıcılığı finanse etmeye başladılar. Fakat yavaş bir evrimdi bu, 16. yüzyılda İngiltere'de her yünlü dokuma işçisinin daha 7 yıl çıraklık etmesi gerekiyordu. Fakat 17. yüzyılda Lyon ipek sanayiinde, sermaye sahibi olmalarına rağmen tezgâhları olmayan tüccar - ustalar, işçi - ustalara ipeği ve desenleri temin ediyorlar ve onlardan bunları işlenmiş olarak geri alıyorlardı.

Buna karşılık, büyük kuruluş masraflarının gerektiği maden sanayiinde ticaret burjuvazisi üretim araçlarını elde etmeyi kısa zamanda başardı. Başlıca kömür merkezi olan Liege'de bağımsız madenci derneklerinin yerini 1520'ye doğru küçük kapitalist işletmeler aldı. Maden işletmelerinin çoğu hisse senetli şirketler haline geldiler ve bunların hisse senetlerini zengin tüccar aileleri yada Fugger gibi bankerler satınaldılar.

Saksonya, Thuringe, Tyrol ve Carinthie'deki *Saigerhütten* fabrikaları kuruluş masrafları ve ücretli işçi sayısı bakımından 16. yüzyılın en büyük işletmeleriydi. Bunların gerçekleşmesiyle ev sanayiinden modern manüfaktüre geçiş başladı. 17. yüzyılda Hollanda'lı tüccarların en zenginleri imparatordan Deutz civa madenlerinin ve İsveç'teki demir ve bakım madenlerinin, silah ve cephane manüfaktürleriyle birlikte, işletme hakkını alarak muazzam servet sahibi oldular.

Uzak pazarlar için yapılan üretimin, küçük üre-

ticinin hayatını garantiye almak ihtimalini ortadan kaldırdığı para ekonomisinde, ev sanayii, küçük meta üertiminin para-sermayeye tabi oluşunun mantıki sonucuydu.

F

FABİAN'LAR

1884'de Sydney ve Béatrice WEBB ile Mac-DONALD'ın kurduğu *Fabian Derneği* taraftarları. Bunlar, kısmî işçi haklarının zaman kazanılarak elde edileceğini savunuyorlardı.

F. A. I. (Federación anarquista ibrérica).

İspanya'da Anarşist Gruplar Federasyonu. Bu gruptan olanlara *faïste* denir.

FAŞİZM

Faşizmin yükselişi, olgunluk dönemine erişmiş kapitalizmin geçirdiği vahim sosyal buhranın; tıpkı 1929-33 yıllarında olduğu gibi, artı-üretim buhranı ile aynı zamana rastlayabilen yapısal bir buhranın ifadesidir. Faşizm, umutsuzluğa düşen burjuvazinin, sermayenin tekrar-üretimi şartlarını, tekelci kapitalizmin kesin kararlı grupları lehine, cebir ve şiddete başvurarak değiştirmek için, kendi iktidarını geleneksel demokratik şekiller altında devam ettirmekten

vazgeçmek durumunda kalmasıdır. İspanya için olduğu kadar, İtalya için de faşizmin ortaya çıkışı geri kalmış bir ekonomi yüzünden burjuvazinin, dünya pazarlarında rekabet edememesinden doğan keskin çelişkileri aşmaya çabalamasıdır. Almanya'da üretim kuvvetlerinin dinamizmi ile, buhrana gömülmüş Avrupa'nın Devlet cenderesi arasındaki çelişkiyi çebir ve şiddet yoluyla halletmek söz konusuydu. Almanya, eski kapitalist ülkeleri geçmek için, ekonomisini azamî derecede rasyonel ve modern bir hale getirmek zorunda kaldı ve bundan dolayı, dünya pazarlarının yeniden paylaşılması zarureti ile karşılaşıverdi. Yani faşizm, üretim kuvvetlerinin gelişmesi ile, kapitalist üretim ilişkilerinin yarattığı engeller arasındaki zıtlığın had safhaya vardığı dönemde burjuvazinin son kozu olarak görünür.

Böyle bir ortam içinde, burjuvazinin klasik hâkimiyet ağı yetersiz hale gelir. Mevcut sosyal kuvvetler arasında burjuva demokrasisinin gerektirdiği nisbî denge, sosyal barışı sağlamak için işçi sınıfına bazı tavizler verme imkânını ortadan kaldırdığı için bozulur. Burjuvazi faşist maceraya atılırken çekingendir: işçi sınıfını «evcilleştirmek» için hiçbir imkânı kalmadığı, (Halk Cephesi tipinde) «sol» bir hükümet şekli öneremediği, proletaryayı, sınıflararası işbirliğine saptırmak için sosyal-demokrasi'ye artık güvenemediği zaman faşizme başvurur. Almanya'da, İspanya'da böyle oldu. Başka bir deyişle, burjuvazi, kapitalist sistemin bekası, örgütlü işçi hareketinin mevcudiyeti ile bağdaşamaz hale gelince, ancak o zaman iktidara faşist bir diktatörlüğün gelmesine razı olur. Bundan dolayı, tıpkı «demokrasi» gibi, faşizm de, bir tek ve aynı sınıf tarafından uygulanan iki siyasî hâkimiyet sisteminden başka bir şey değildir. Şüphesiz, bu, demokrasi ile faşizm arasında bir eşitlik kurula-

bileceği anlamına gelmez. Bu, sadece, her ikisinin de aynı sosyal düzenin yani kapitalist düzenin temeli üzerinde birbirlerini etkilediklerini gösterir. Burjuvazi, tarihî çıkarlarını muhafaza etmek için devlet hâkimiyetini merkezîleştirmenin daha yüksek bir şeklini ortaya koyduğu zaman, ancak o zaman faşizm, burjuva demokrasisini rafa kaldırır.

Faşizmin zaferi, finans kapitalin, bütün baskı, yönetim, eğitim organlarını ve müesseselerini yani ordusu, belediyeleri, üniversiteleri, okulları, basını, sendikal örgütleri ve kooperatifleriyle birlikte Devlet organını doğrudan doğruya cendereye alması sonucunu doğurur. Fakat böyle bir iktidarın kurulması, her şeyden önce, bütün işçi hareketinin ve onun öncü kesiminin ezilmesini gerektirir. Amaç, proletaryayı tam bir uyuşukluk içine itmek, proletaryanın her türlü bağımsız hareketini engellemek için kitlelere derinlemesine nüfuz eden bir müesseseler ağı yaratmaktır. Faşist rejimin özü, tamamen budur. Proletaryanın her türlü siyasî ve sendikal ifade şeklini ortadan kaldırmak, işte faşizmin fonksiyonu, hikmeti vücudu budur. Burjuvazi toplumu tam bir iflasa sürüklediği için, halka ne ekmek, ne de barış sağlayabilir. İşte bilhassa, bundan dolayıdır ki, demokrasiye daha fazla tahammül edemez. Fakat, sadece polis zoruyla, işçilerin ve köylülerin hakkından gelinemez. Orduyu halka karşı harekete geçirmek çoğu zaman mümkün değildir. Ordu içinde parçalanma başlar ve bu süreç, askerlerden büyük bir kısmının halka katılmasıyla sonuçlanır. Bunun içindir ki büyük sermaye, bilhassa rundadır. Faşizmin tarihî fonksiyonu, işçi sınıfını ezmek, onun örgütlerini dağıtmak, siyasî hürriyeti boğmaktır.

Faşist diktatörlük, bunu sağlamak için kitlelerin

nisbî desteğine muhtaçtır. Bu deşteği, buhran yüzünden pestili çıkmış küçük burjuvazide bulur. *Nasıl gerçek sosyalist parti devrimci umudun partisi ise, faşizm de kitle hareketi olarak, karşı-devrimci umutsuzluğun partisidir.* Mensup olduğu sınıftan kopmuş bütün insanlar, lümpen-proleterler, amaçsız küçük burjuvalar, milliyetçi, anti-kapitalist ve anti-komünist demagojinin etkisiyle, işçi örgütlerine saldırırlar. Küçük burjuvazinin, finans kapitalin ağına düşmesi kaçınılmazdır. Küçük burjuvazi, heterogen tabakalardan teşekkül ettiği için, bağımsız bir politika uygulayamaz. Duruma göre, kapitalist toplumun iki temel sınıfı arasında yalpalar durur. Küçük burjuvazinin üst tabakası büyük burjuvaziye özenmeye çalışırken, alt tabakası proletarya ile kaynaşır.

Faşizmin, bütün iğrençliğine rağmen, ilerici bir siyasi olay, ızdırap verici olmakla beraber, geçici ve hatta kaçınılmaz bir safha olduğu ve sınıf çelişkilerini en yüksek gerilim noktasına vardırarak proleter devrimin geliş saatini de, böylece, erkene aldırdığı yolundaki sakat ve son derece yanıltıcı görüşlere hiçbir şekilde itibar etmemek gerekir. Bazı stalinciler, «proletaryanın ancak faşist diktatörlük cehenneminden geçmek suretiyle iktidarı ele geçirebileceğini» bile iddia etmişlerdir. Oysa olaylar —hem de acı bir şekilde— ispatlamıştır ki, işçi sınıfı bir kere faşizm dalgasının önünü kesemedi mi, bunun ardından uzun bir kölelik dönemi gelmekte, bu uzun dönem boyunca sosyalist —ya da sadece «demokratik»— fikirler, anıtların üzerindeki yazılardan silinmekle, kütüphanelerden kapı dışarı edilmekle kalmamakta, daha da vahimi, beyinlerden de sökülüp atılmaktadır. Faşizm, kendi diktatötörlüğüne karşı koyan her şeyi, en ufak şeyleri bile, yok etmekte, önünde ve ardında bir boşluk yaratmaktadır.

Bu kendi dışında kalan her şeyi yok ederek varlığın sürdürebilme gücünün, iç çelişkilerine, kitlelerin sefaleti ve huzursuzluğuna rağmen, yıllar yılı, herşeye ve herkese karşı ayakta kalabilme gücünün, bu olağanüstü gücün ardında yatan nedir?

Diktatörlüğün gücü, her şeyden önce, sağladığı aşırı merkeziyetciliktedir. Böyle bir rejim, tanımı gereği, en ufak bir federalizm yada özerklik kalıntısına bile katlanamaz. Faşizm, tam bir merkeziyetciliğe yönelmek zorundadır. Nitekim, Musolini ve Hitler, merkezi iktidarın otoritesini sonuna kadar güçlendirip ferdiyetçiliği en son kalıntılarına varıncaya dek ezdiler. İtalya'da valilerin yetkileri adamakıllı artırılmıştı. Musolini, bir genelgesinde, «şu nokta iyice anlaşılsın ki, otorite paylaşılamaz» diyordu.

Gerçekten de, faşizm, modern Devlet'lerde uygulanan polis baskı usullerini en ileri bir mükemmellik derecesine ulaştırmıştır. Polisi, tam bir bilimsel örgüt haline getirmiştir. Gerçek anlamda birer «Devlet içinde Devlet» haline gelmiş olan İtalyan *Ovra*'sı ve Alman *Gestapo*'su, bütün sosyal sınıflar içerisindeki kollarıyla, uçsuz bucaksız yetkileriyle, nereden gelirse gelsin, her türlü muhalefet teşebbüsünü daha başında tamamen ezmiştir. Goebbels, «Rejim düşmanları tamamen yerle bir edilmiştir. Artık bütün ülkede, muhalefet adıyla anılmaya lâyık hiçbir şey kalmamıştır» derken bir gerçeği dile getiriyordu.

Bu polis baskı metotlarına bir de, faşizmin, işçi sınıfını, «zorla parçalanmış, dağıtılmış ve zaafa uğratılmış» bir halde tutuşunu eklemek gerekir. Şüphesiz, faşizm, sınıf mücadelesini tamamen yok edebilmeyi başarmış değildir. Sınıf mücadelesi, sosyolojik bir olgudur ve hiçbir rejim, ne kadar mükemmelleştirilmiş olursa olsun hiçbir polis örgütü, bunun kökünü kazı-

yamaz. Sınıf mücadelesi, faşizm şartlarında da yer altında cereyan eder. İlk bakışta bunun görülememesi, bu mücadelenin şimdiye kadar alışılagelmiş şekillerden biraz farklı şekiller altında cereyan etmiş olmasındandır. Tabiî, ne İtalya'da, ne de Almanya'da, rejim, proletaryanın tamamının kendisi ile birlik olduğunu söyleyebilme imkânına sahip değildi. Aksine, bizzat Musolini şu itirafta bulunuyordu: «Bütün işçilerin benimle beraber olduğunu söyleyemem.»

Fakat bu gizli huzursuluğun kendini duyurabilmesine, örgütlenebilmesine hemen hemen hiç imkân verilmez. İşçi sınıfı parça parça edilmiş, atomlara ayrılmıştır. Gerçi, şurda burda, kısmi talepler uğruna girişilen hareketlere de rastlanır ama, bunlar da derhal ezilir. Ayrıca bu hareketler, içinde cereyan ettikleri işyerinin sınırları çerçevesinde kalırlar. Diğer fabrikalardaki işçilerin pek azının bundan haberi olur. Bir fabrikada direnişe geçen ya da geçecek olan işçiler, kendilerinin yapayalnız olduklarını sanırlar. Sadece, bir fabrikanın işçileriyle diğer fabrikaların işçileri arasındaki bağlar kopmuş olmakla kalmaz, aynı işyeri bünyesinde bile, çeşitli servislerin personeli arasındaki bağlar da yok, edilir, bunların yeniden kurulabilmesi çok zorlaşır. Büyük fedakarlıklar pahasına bazı gizli sendika çekirdekleri kurulduğunda da, bunlar hemen daima, daha o haldeyken ezilir.

Gerçi hayatları pahasına gizli bildiriler dağıtan sosyalist ve komünist militanlar da vardır. Fakat bunlar da, devamlı yok edilen bir avuç kahramanlar topluluğudur.

Emekçiler ancak, bir olay yalnız olmadıklarını, başka işyerlerinde mücadele veren başka emekçilerin de var olduğunu gösterdiğinde, içine düştükleri ataletten sıyrılırlar. Nitekim, Fransa'daki Haziran 1936

grevleri, faşist basının bunların önemini küçümseme çabalarına rağmen, İtalyan ve Alman işçileri arasında derin yankılar uyandırmıştı.

Yetişkin yaştaki muhaliflerini zararsız hale sokan faşizm, gençliğe de kendi damgasını vurur, onu faşizmin kalıbında eritir. Hitler, «geleceğimizi temsil eden Alman gençliğidir. Onu, kendi düşüncelerimize uygun tarzla yetiştireceğiz. Eğer eski nesiller bu işi beceremezlerse, çocuklarını ellerinden alıp biz yetiştireceğiz» diyordu. Çocuklar, Almanya'da 4 yaşından, İtalya'da da 6 yaşından itibaren ailelerinin elinden alınıp, askerileştirilmiş faşist örgütlerde yetiştirilmiş, yoğun bir «beyin yıkama» ameliyesine tâbi tutulmuştu. Diktacı Devlet, çocuğun eline tek bir gazete, tek tip bir kitap verir, ve onu aşırı bir coşkunluk ve fanatizm havası içinde eğitir.

Öte yandan, faşizmin büyük bir popülerlik sağlamasını mümkün kılan bazı çareleri şöyle sıralıyabiliriz:

Önce, işsizliğin, yararı su götürmeyen birtakım büyük bayındırlık işleri (özellikle otoyollar) ve silahlanma faaliyetleri yoluyla büyük çapta emilmesi;

Sonra, sermaye ihracının ve fiyat seviyelerinin diktacı usullerle denetlenmesi. (bunların, Halk Cephesi tipinde sol hükümetlerin uygulayabilmede tamamen aciz kaldıkları teknikler olmaları, işi daha da ilginç hale getirmektedir).

Nihayet ve özellikle, emekçilerin boş zaman faaliyetlerini kollektif bir şekilde düzenleyen ve genellikle oldukça iyi ayarlanmış dev «sosyal eserler»

Faşizmin yarattığı korkunç polis usûlleri de, rejimin ayakta tutunabilmesine büyük çapta yardımcı olur. Fakat faşizmi, sırf terör sayesinde iktidarda ka-

labilen, her türlü popülariteden tamamen yoksun bir rejim olarak görmek de yanlış olur. Tabii, faşizm, kitleleri boyunduruğu altında inim inim inletir fakat, şiddet yoluyla, belli ölçüde bunların desteğini sağlamayı da başarır.

Siyasî bakımdan ilerici olmayan faşizm, bazılarının düşündüğünün aksine, iktisadî açıdan da ilerici değildir. Faşizm, bütün dış görüntülerinden, gerçek yüzünü saklayan bütün çelişkilerden, asıl veçhesinin pek çok insanın gözünden kaçmasına sebep olan bütün talî veçhelerinden ayıklanarak ve nihayet her ülkeye has özellikler de hesaba katılarak ele alındığında, üretim araçlarının özel mülkiyetine ve kâr esasına dayalı bir iktisadî rejimin ömrünü sunî yollarla uzatma amacı güden bir güçlü Devlet olayı şeklinde karşımıza çıkar.

İtalya ve Almanya örneklerinden biraz ağzı yanan burjuvazi, açık bir faşist diktatörlüğe başvurmakta tereddüt gösterir. Ama bu yola gitmekten kesinlikle vazgeçtiği söylenemez. Burjuvazinin, bu son kozu, ihtiyat olarak elinde sakladığını söylemek gerçeğe daha uygundur.

Her hal ve kârda, İtalyan ve Alman dramlarından çıkan bir ders vardır ki, bu da, faşizmin mukadder, kaçınılmaz bir şey olmadığıdır. Eğer sosyalizm, felçli ve güçsüz durumundan kurtulabilseydi. düşmanından daha atik davranabilseydi, mülksüzleşen orta sınıfları ondan daha önce kendi saflarına çekebilseydi — ya da en azından bunları tarafsızlaştırabilseydi—, iktidarı, işçi sınıfı tarafından işbaşına getirilen pek çok hükûmetin yaptığı gibi, kapitalist sistemi şu ya da bu şekilde devam ettirmek için değil, fakat faşizmin parababalarını (ağır sanayi kodamanlarını ve toprak ağalarını) zararsız hale getirmek için ele geçirseydi, tek

kelimeyle, kilit sanayilerin sosyalizasyonu ve büyük topraklara da elkonması yoluna gitseydi, faşizmi tepeleyebilirdi. Kısacası, sırf savunmada kalan ve bizzat kapitalizmin yıkılmasını amaçlamayan bir antifaşizm, aldatıcı ve temelsiz bir şeydir.

Ne var ki, «halk cepheleri» nin görüş açısı bu değil. Halk cephelerinin simsarlığını yapanlar, burjuva «demokrasisi» çürük tahtasına yapışıyor, kapitalist grupların «en gerici»lerinden korunmak için, «en az gerici olanları»na el ediyorlar. Kurtuluşlarını, sonunda kendilerini, eller - kollar bağlı bir şekilde bir Musolini'ye, bir Hitler'e teslim edecek olanlardan bekliyorlar.

F. C. C. B. (Federation comunista catalano-balear).

Katalonya-Balear Komünist Federasyonu. Primo de Rivera diktatörlüğü döneminde bağımsız oldu. Lideri Maurin idi. 1931'de İspanyol Komünist Partisi'ne kabul edilmedi, ve *B.O.C.*'nin çekirdeğini meydana getirdi.

F. C. I. (Federación comunista iberica).

İspanya yarımadası Komünist Federasyonu. Sadece *Federation* da denir.

F. O. U. S. (Federación obrera de Unidad sindical).

Sendikalar İşçi Federasyonu. *C.N.T.'den* çıkarılmış ve o zamana kadar bağımsız kalmış sendikalar grubu. Mayıs 1936'dan ağustos 1936'ya kadar *P.O.U.M.* militanlarınca yönetildi.

FRANSIZ İŞÇİ PARTİSİ.

Fransa'da ilk marksist parti. Jules Guesde ve Paul Lafargue tarafından 1879'da kuruldu. Marx ve Engels bu partiyi daima desteklediler. Parti programının gi-

riş kısmı 1880'de Marx tarafından yazılmıştı. İşçi Partisi Fransız proletaryasını geniş ölçüde etkiledi. Sanayi bölgelerindeki işçiler tarafından desteklendi. Marksizmi sistemli bir şekilde yaydı, reformizmle mücadele etti. Fransız burjuvazisinin sömürgeci politikasını şiddetle yerdi. 1900'da İşçi Partisi, diğer devrimci gruplarla birlikte *Devrimci Sosyalist Birliği*'ni kurdu. Bu Birlik, sonradan Fransız Sosyalist Partisi'ne dönüştü.

FOURİER, Charles (1772 - 1837).

Fransız filozof, iktisatçı ve ütopyacı sosyalist. Zengince bir kumaş tüccarının oğlu olan Fourier, ticarî bir teşebbüs sonucu parasını batırınca uzun yıllar kâtiplik ve memurluk yaptı. Çevrenin ve eğitimin, insan şahsiyetinin belirlenmesinde büyük bir rol oynadığı düşüncesinden hareket eden Faurier'ye göre, asıl suçlu insanlar değil, içinde yaşanılan çevredir. Burjuva toplum, tersine çevrilmiş bir dünyadır. *Sosyal bir Cehennemdir.* İnsan bu cehennemde de kör kuvvetlerin, anarşinin, plansız üretimin kurbanıdır. Sosyal düzen sefalet ile bolluk arasında bir dengesizlik yaratır. İnsanlık mutlak ahenk içinde olacağı bir çağa er veya geç ulaşacaktır. Beşerî tutkuları baskı altına almak boşunadır. Sosyal organizmayı bu tutkular üzerine kurmak gerekir. Evren nasıl ahenkli bir bütün ise, insanlar da bunun kadar ahenkli bir toplum düzeninde yaşamalıdırlar. Bunun içindirki, beşerî tutkuları tamamen tatmin edecek ve geliştirecek bir sosyal düzen yaratmak gerekir. *Falanj*, bu müstakbel toplumun temelidir. Her falanj, yaklaşık olarak 1600 kişiden meydana gelecektir. Fourier'ye göre, insanlar, aslında, çalışmak zorunda bırakıldıkları için, mümkün olduğu kadar az çalışmaya bakarlar. Üretimin düşük olması, gelir dağılımında bü-

yük eşitsizlikler görülmesi bundandır. İnsanın seve seve çalışabilmesi için çalışmayı cazip bir hale getirmek gerektir. Bunu gerçekleştirmek için, 400 hektarlık bir toprak üzerinde 810 kadınla 810 erkeği bir falanster içinde toplamaktan başka çare yoktur. Falansterlere katılanları, bütün ihtiyaçlarını karşılayacak olan tarım ve sanayi tesislerinin bulunduğu bir otel yada sitede toplamak gerekir. Falanj'ın her üyesi, bir tip işte bir iki saat kadar çalışacak, ve böylece, bir iş günü içinde, bir kaç işte birden çalışmış olacaktır. Bu da, çalışmayı seve seve yapılır bir hale getirecektir. Falanj'da dağıtım emeğe ve kabiliyete göredir. Fourier, kafa işçiliği ile kol işçiliği, şehirle köy arasındaki çelişkilerin ortadan kaldırılması gerektiğini belirtir. Falanj, hukukî bakımdan hisse senetli bir şirket gibidir ve her üye en azından bir hisseye sahiptir. Bundan dolayı, her falanj üyesi, «bizim topraklarımız, bizim saraylarımız, bizim şatolarımız, v.s.» diyebilecektir. En kabiliyetli olanlar, seçim yoluyla yönetimi ele alacaklardır. Gelirler, sermaye (4/12), istidat (3/12) ve emek (5/12) esası üzerinden dağıtılacaktır. Ütopyacı diğer bütün sosyalistlerde olduğu gibi, Faurier'de de en büyük eksiklik, proletaryanın tarihi görevini ve devrimin önemini anlayamamış oluşudur. Fourier'nin başlıca eserleri şunlardır: *Dört Hareket ve Dört Genel Kader Teorisi, Evrensel Birlik* Teorisi.

G

G. B. L. - S.F.I.O.'ya bağlı Bolşevik Leninist Grup

1934'de S. F. I. O.'ya girmelerinden ötürü Troçki taraftarlarına verilen adı.

GENÇ ALMANYA

1830'larda Almanya'da başlayan bir edebî akım. O dönemdeki sosyal bunalımın ve sanayileşme hareketinin büyük ölçüde etkisi altında kalmıştır.

G. P. U.

Sovyet Rusya'da 1922'den 1934'e kadar siyasî polis örgütü.

H

HALK CEPHESİ POLİTİKASI.

1935 yılında Komünist Enternasyonal tarafından önerilen politika. Özü bakımından bir sağ sapma olan bu politika, işçi partilerinin liberal partilerle koalisyon kurmaları esasına dayanıyordu. Nitekim, 1936 yılında bütün Fransa'yı işgal grevleri dalgasının kaplamasına ve çeşitli eylemlerin gerçekleştirildiği bir radikalleşme hareketinin başlamış olmasına rağmen Halk Cephesi Hükümeti kuruldu. Büyük umutlarla desteklenen Halk Cephesi Politikası kısa zamanda büyük bir hayal kırıklığına yol açtı. Çünkü Fransız Sosyalist Partisi'nin başkanı Leon Blum, Komünist Partisi'nin de katıldığı Halk Cephesi Hükümeti'nin başkanı sıfatıyla, ilk iş olarak, İspanyol işçileriyle köylülerinin, İspanya'da faşist tırmanışı önlemek için giriştikleri mücadelenin en kritik bir döneminde bu mücadeleyi desteklemeyi reddetti.

HALKÇI SOSYALİSTLER (Emek Partisi).

Rusya'da ihtiyatlı aydınlardan, kooperatif başkanlarından ve muhafazakâr köylülerden meydana gelen küçük bir parti. Bu parti, üyelerinin kendileri-

ne sosyalist demelerine rağmen, gerçekte, küçük burjuvazinin, memurların, dükkân sahiplerinin menfaatlerini savunuyordu.

HAZİRAN KATLİAMLARI.

Paris proletaryasının 23-26 haziran 1848'deki isyanının, cumhuriyetci burjuva hükümeti tarafından kanlı bir şekilde bastırılışıdır. İsyan bastırılınca gerici güçler hakim duruma geçti ve muhafazakâr monarşistlerin durumu sağlamlaştı.

HEGEL, G. W. Friedrich (1770 - 1831).

Almanya'nın en büyük idealist filozofu. Orta öğrenimini Stuttgart'da yaptıktan sonra, Tübingen Hristiyan Üniversitesi'ne devam etti. 1805'de Jena Üniversitesi'nde öğretim görevlisi oldu. İki yıl ders verdikten sonra bu üniversiteden 1807'de ayrıldı. 1808'e kadar *Bemberger Zeitung* gazetesinde çalıştı. 1811'de evlendi. Heidelberg Üniversitesi'nde 1818'e kadar profesörlük yaptı. Buradan Berlin'deki Fichte kürsüsüne atandı ve ölümüne kadar bu kürsüde ders verdi. Başlıca eserleri: *Fichte ve Schelling'in Felsefe Sistemleri Arasındaki Fark* (1801), *Ruhun Fenomenolojisi* (1806), *Büyük Mantık* (1812-1816), *Hukuk Felsefesinin Temelleri* (1821), *Tarih Felsefesi Hakkında Dersler* (1837).

Hegel felsefesi, hem 19. yüzyıl Avrupası'nın devrimci ruhunu dile getirir hem de Alman burjuvazisinin kararsız, korkak tutumunu ve muhafazakâr görüşlerini yansıtır. Bu ikilem (dualite) Hegel'in bütün eserlerinde görülür.

Hegel'in felsefesi objektif bir idealizmdir. Hegel'e göre, dünya (yani tabiat ve toplum) *mutlak Fikir*'in gelişmesinin ürünüdür. Hristiyanlıkta Tanrı'nın rolü ne ise, Hegel felsefesinde de *Mutlak Fikir*'in rolü odur.

Fikir, «terk-i nefs eder» (dışlaşır) ve bu hareketi boyunca *Dünya*'ya dönüşür. Terk-i nefs ettikten sonra yaratmış olduğu insanlık tarihinde kendi benliğine kavuşur. Böylece *kendi-bilinci*'ne, rasyonel bilgiye ulaşır ve en sonunda *Ruh* (Zihin) olur. Hegel, yaşadığı anın (lahzanın), *Fikir*'in Ruh'a dönüştüğü an olduğunu düşünüyor ve kendisini, bu Ruh'u açıklayan tümel (küllî) felsefî bilinç olarak görüyordu. Kendisinden sonra hiçbir felsefenin mümkün olamayacağını düşünüyordu. Çünkü, düşünülebilecek her şeyi söylediğini sanıyordu. Hegel Felsefesinin büyük önemi, *mutlak Fikir* görüşünü ortaya atmış olması değil, tarihte ve bilinçteki gelişmenin muhtevasını açıklamak için geliştirdiği ve *Fikir*'in dönüşümünün farklı anlarını ortaya çıkartan diyalektik metodudur. *Diyalektik metot*, tabiat ve toplumdaki çelişkilerin kaynağını ve bu çelişkilerin gelişme kanunlarını araştırmaktan ibarettir. Başka bir deyişle, diyalektik metot, her tarihî dönemin kendi çelişkilerini ve bunları halletme tarzını meydana çıkararak insanlık tarihini açıklamaktan ibarettir. Hegel felsefesinin tamamı bu metoda dayanır. *Mutlak Fikir* teorisi ayakları üzerine oturtulduğu an (ki Marx'ın yaptığı da budur) insanlık kendi tarihini anlayabilir. Hegel, «çelişki, her hareketin kökenidir, der. Bir şey ancak kendi bağrında bir çelişme bulunduğu ölçüde hareket eder yada etkinliği vardır. Gelişme sürecini sağlayan şey sadece ve sadece, *müspet* ile *menfi* arasındaki çatışmadır. Gelişmeyi daha yüksek bir safhaya *(sentezе)* eriştiren budur.»

HERZEN, Aleksander İvanoviç (1812-1870).

Narodnizmin kurucusu. Rus devrimci gazeteci ve yazar. Aristokrat bir ailenin oğlu olan Herzen 1833'de Moskova Üniversitesini bitirdikten sonra «zararlı fi-

kirlerinden dolayı» 1834'de Çarlık hükümeti tarafından hapse atıldı. Sonra da iki kere sürgüne gönderildi. Sürgün dönüşü, 1847'de yurt dışına gidip Paris'e yerleşti. 1848-1849 devrimlerinden etkilendi. 1852'de İngiltere'ye geçerek bağımsız bir basımevi kurdu ve *Kolokol* (Çan) adlı Rusça bir dergi çıkardı. Dergi yayınına on yıl aralıksız devam etti ve Çarlığa karşı girişilen mücadelenin uzun yıllar öncülüğünü yaptı.

Başlangıçta Hegel'in etkisinde kalan Herzen materyalist idi. Sonraları bir çeşit ütopyacı sosyalizmi benimsedi. Herzen'e göre, Rusya, kapitalist safhaya geçmeden de, köylü komünleri sayesinde, doğrudan doğruya sosyalizme erişebilirdi. Rus köylü komününü sosyalizmin temel birimi olarak görüyordu. Bu görüşünü *Rusya'da Devrimci Fikirlerin gelişmesi, Rus Halkı ve Sosyalizm* adlı eserlerinde işlemiştir. Herzen, sosyal ve felsefî düşünceden hareket ederek, geleceğin sosyal devrimine esas teşkil edebilecek bilimsel bir teori yaratmayı amaçlıyor, köylülüğün bütün teokratik engelleri ortadan kaldıracağını ve sosyalist teorinin ışığında, kollektif bir hayat tarzının kurulabileceğini belirtiyordu. Herzen'in *Suçlu Kim?* adlı bir romanı, 1848 devrimci hareketlerini anlatan *Fransa ve İtalya Mektupları* adlı bir eseri ve *Geçmiş Hakkında Düşünceler* adlı bir hatıra kitabı vardır.

HİLFERDİNG, Rudolf (1877 - 1941).

Avusturya asıllı Alman politikacı. Sosyal-Demokrat. 1902'den itibaren, Alman Sosyal-demokrasisinin teorik organı *Die Neue Zeit*'de çalıştı. Berlin'e yerleşerek, parti okulunda dersler verdi. 1914'de pasifist bir tutum aldı. 1917'de *Bağımsızlar*'ın gazetesine başyazar oldu. Eylül 1920'deki Halle Kongresi'nde Bağımsız Sosyal-Demokrat Parti'nin Komünist Enternasyonal'e katılmasına karşı çıkanların sözcülüğünü yaptı. 1923'de, Stress-

mann'ın «büyük koalisyon» hükümetinde maliye bakanı oldu. Hitler iktidarı ele geçirince Çekoslovakya'ya, sonra Paris'e (1938) kaçtı. İkinci dünya savaşında bir Alman hapishanesinde öldü. En ünlü eseri *Das Finazkapital* (Mâli Sermaye) dir.

HİRSCH-DUNCKER SENDİKALARI.

Almanya'da İlerici Parti'nin iki üyesi Max Hirsch ve Frantz Duncker tarafından 1868'de kurulan «sendikal» işçi örgütleri. Bu örgüt, Britanya sendikaları örnek alınarak kurulmuştu. Grev düşmanı ve sosyal sınıflar arasında uzlaşma taraftarı olan ve 1933'e kadar devam eden Hirsch-Duncker Sendikaları, grev kırıcılığının yanısıra, işçi sınıfının hayat şartlarını yasal yoldan düzenlemeyi ve yardım sandıkları kurmayı amaç edinmişlerdi.

HUBUBAT KANUNLARI.

19. yüzyıl İngiltere'sinde büyük toprak sahiplerini korumak amacıyla İngiliz Parlamentosu'nda kabul edilmişti. Bu kanunlar, hububat ithalatını yasaklamak ya da kısıtlamak için ithalat vergilerini yükseltiyordu. Ama sanayi burjuvazisiyle toprak aristokrasisi arasındaki mücadele, Hububat Kanunları'nın kaldırılması şeklinde sonuçlandı. Böylece, hububat fiyatlarındaki düşüş, geçim standardının ve işçi ücretlerinin azalmasına, dolayısiyle, burjuvazinin daha büyük kârlar elde etmesine yol açtı. Hububat Kanunları'nın kaldırılması, imalâtcı kapitalistlerin sadece toprak aristokrasisinin değil, çıkarları toprağa bağlı olan kapitalistlerin bazılarının da (bankerlerin, borsa tellallarının ve irad sahiplerinin) de yenilgisidir. Hububat Kanunları yürürlükten kaldırılınca toprak aristokrasisi büyük bir darbe yemiş oldu ve İngiltere'de kapitalizmin gelişmesi hızlandı.

I

İ. C.

Komünist Enternasyonal'in kısa adı.

İ. C. E. (Izquierda comunista de Espána).

İspanyol Komünist Sol'u. 1932'den itibaren İspanya'da Sol Muhalefet örgütü.

I.S.R.

Merkezi Moskova'da bulunan ve 1921'de kurulmuş Kızıl Sendikalar Enternasyonal'i. Bir adı da *Profintern*'dir.

İ

İKİNCİ ENTERNASYONAL.

Bütün dünya işçilerinin ve sosyalistlerinin temsilcilerini bir çatı altında toplamak fikri, Birinci Enternasyonal'in dağılmasından sonraki yıllarda defalarca tartışıldı. 1876'dan 1888'e kadar sözde milletlerarası konferanslar birbirini takip etti. Bütün bu teşebbüslerin temelinde I. Enternasyonal'in yeniden kurulması görüşü hâkimdi. Ama bu gayretler bir sonuç vermedi. Çünkü, Alman Sosyal-Demokrasisi böyle bir şeye muhalefet ediyordu. Öte yandan, Marx ve Engels, geçmiş bir duruma yeniden dönmenin bir önem taşımadığı, asıl meselenin, batı Avrupa'nın üç büyük ülkesinde: İngiltere, Almanya ve Fransa'da güçlü ve tutarlı partilerin kurulması olduğu görüşündeydiler. Engels'e göre, «Eğer, Fransızlar ve İngilizler, Almanlarla bilinçli bir şekilde birleşselerdi amaç, şeklî hiçbir birliğe gerek kalmadan gerçekleşmiş olurdu.»

Engels, kendi tutumunu açıklamak için Avrupa'nın durumunu öne sürüyordu. Aslında, daha köklü

sebebleri vardı: her şeyden önce, Paris Komünü yenilgisi, sosyalist devrimin kısa vadede gerçekleşmeyeceğini göstermişti. Sonra da, sanayileşme yolundaki Avrupa ülkelerinin birçoğunda işçi hareketleri ve sosyalist hareket kitlevî bir karakter alıyor bu da, bu ülkelerden her birini, kendi siyasî taktiklerini, içinde bulundukları millî konjonktüre göre ayarlamak zarureti ile karşı karşıya bırakıyordu. Fakat, bilhassa, mevcut sosyalist ekollerin çokluğu ve bunların programlarındaki farklılıklar, marksistlerin, tıpkı I. Enternasyonal döneminde olduğu gibi, işçi hareketinin yönetimi için birbirleriyle mücadele etmelerini kaçınılmaz hale getirebiliyordu. Gerçi 1883'de Marx'ın ölümünden sonra Engels'in nüfuz ve itibarı, marksist düşüncenin çeşitli şekillerde yorumlanmasını önlüyordu ama Engels, en çok, orta Avrupa'da etkiliydi. Başka ülkelerde, marksizm, diğer sosyalist akımların direncini kırmak zorundaydı. Bunun içindir ki, Engels'in çevresinde, ve onun liderliğinde, genç teorisyenler toplanıyor ve bunlar doktrin meselelerinde sert bir polemiğe giriyorlardı (Almanya'da *Kautsky* ve *Bernstein;* İtalya'da *A. Labriola, F. Turati;* Fransa'da *J. Guesde, P. Lafargue, G. Sorel;* Rusya'da *Plehanov).* Bunlar, bir yandan cumhuriyetci solculuktan türeyen ideolojilere ve gruplara, öte yandan marksist olmayan sosyalist gruplara karşı: özellikle, latin ülkelerinde (İtalya, Fransa ve İspanya'da), ve Rusya'da çöreklenmiş akımlara karşı teorik alanda şiddetli bir mücadele veriyorlardı. Tartışmalar milletlerarası bir boyuta ulaşmıştı. Belçikalı ve İsviçreli sosyalistler ve ayrıca, *Liebknecht* ve *A. Bebel* bir uzlaşma sağlamak için uğraşıp durdular. Nihayet, 14 temmuz - 21 temmuz 1989 tarihleri arasında Paris'te birbirine rakip iki Kongre yapıldı: marksist eğilimli kongre Pétrelle salonunda, *Possibilistler* ise Lancry sokağındaki salonda toplandı.

II. Enternasyonal'in temeli, *Guesdiste'ler, Blanquiste'ler* ve *Paris Sendika Birlikleri Federasyonu* tarafından Pétrelle salonunda müştereken düzenlenmiş kongrede atıldı; 16 yıldan beri ilk defa biraraya gelmiş olan 23 ülkenin delegeleri, kendi ülkelerinde gerçekleştirilmiş ilerlemelerin bir dökümünü yaparak hareketin enternasyonal eğilimini önemle belirttiler. «Hepiniz kardeşsiniz, diyordu Lafargue, ve ister prusyalı, ister ingiliz ve çinli olsun, bir tek düşmanınız var: Özel Sermaye».

Bununla beraber, marksist sosyal-demokratların kesin muhalefeti, özellikle Alman Sosyal-Demokrat Partisi'nin muhalefeti, eski Enternasyonal'i yeniden kurmak için Paris Kongresi'nden yararlanma teşebbüsünü boşa çıkardı. Engels, Kongre'nin açılışından birkaç gün önce, «Almanlar, enternasyonal örgütlerle oynanmasına müsaade edemezler. Böyle bir şeye kalkışmak hem faydasız hem de imkânsızdır» diye Lafargue'ı uyarmıştı.

Öte yandan, *Possibilist'lerin* Kongresi'nde bölünmeler oldu ve bu durum, Brüksel'de 18-23 ağustos 1891 tarihleri arasında bir tek kongrenin toplanmasına imkân verdi. Bu kongre, hem ilkeler hem de taktik konusunda marksizmin zaferi ile sonuçlandı.

Brüksel Kongresi'nde Enternasyonal'in yeniden kuruluşu gerçekleşti. Fakat Enternasyonal kavramı ve bunun işlerliği yeni bir şekle büründü. İkinci Enterrnasyonal, I. Enternasyonal'in aksine, merkezi bir kuruluş haline gelmeyi, hatta daimî bir örgüt niteliğine bürünmeyi reddetti. Özerk partiler ve millî gruplar federasyonu olarak, çeşitli ülkelerin işçi hareketleri arasında enternasyonal ilişkileri, her üç yılda bir toplanan ve kendini «proletaryanın müstakbel Kongresi» diye tanımlayan milletlerarası Kongreler şeklin-

de sağladı. Ağustos 1891'de Brüksel Kongresi'nde anarşistlerin Enternasyonal'den ihraç edilmesine karar verildi. Buna rağmen, Hollandalı anarşist *Nieuwenhuis* militarizm ve genel grev konusunu ortaya attı. 6-12 ağustos 1893'de Zürih'te yapılan III. Kongre'de, anarşist Alman delegeler ihraç edildikten sonra Bebel'in önerisi kabul edildi. Bu öneriye göre: Kongre'ye bütün profesyonel işçi sendikaları ve işçilerin örgütlenmesini ve siyasî eylemi kabul eden partilerin ve sosyalist birliklerin delegeleri katılabilecekti. Bununla beraber 26 temmuz - 2 ağustos 1896'da Londra Kongresi'nde parlamenter eylemi ve seçimleri, kapitalist mülkiyetin ortadan kaldırılması için gerekli çarelerden biri olarak kabul etmeyen anarşistlerin ihracına karar verilmesi konusunda şiddetli tartışmalar oldu.

Anarşistlere karşı girişilen bu mücadelenin sonuçları sadece teorik planda kalmadı. Pratikte, partinin, işçi örgütleri ve eylemlerinin en yüksek şekli olarak kabul edilmesine yol açtı. Ve böylece, mill partiler şeklinde örgütlenmek genel bir kural haline geldi. Aslında, partinin, diğer bütün örgüt şekillerinden ayrılması süreci, parti ile işçi sendikaları arasındaki ilişkiler meselesini tekrar ortaya çıkardı.

Bu meselede, yani sendika örgütlerinin kabul edilmesi konusunda II. Enternasyonal üç fraksiyona bölündü. «Sosyalizmin ilkokulu» olarak kabul edilen sendikal örgütlerin Enternasyonal'le bütünleşmesini isteyen Alman Sosyal-Demokratlar, ilk dört kongrede görüşlerini empoze ettiler. Fakat Fransız sosyalistlerinin bir kısmı, Enternasyonal Kongrelerin siyasî karakterinin devam ettirilmesinde kararlı olduklarını ileri sürdüler, bu her iki fraksiyona karşı çıkan ve Fransız sendikacılar tarafından desteklenen İngiliz *trade-ünioniste*'leri ise partiler ile sendikalar arasında tam

bir ayrım yapılmasını ve bu her iki tip işçi örgütünün eşit bir şekilde temsil edilmesini ileri sürdüler.

1896 Londra Kongresi sadece geçici bir uzlaşma sağlayabildi. 1900 yılından sonra, enternasyonal planda, sosyalist hareketle sendikal hareket arasındaki ayrılma gerçekleşti.

II. Enternasyonal'in Paris Kongresi'nde (1900), *Sosyalist Enternasyonal Bürosu*'nun *(B.S.I.)* kurulmasına karar verildi. Her ülkenin iki delegeyle katıldığı bu büronun merkezi Brüksel'di. Bu Büro'nun sekreterliğine Belçika'lı *C. Huysmans* getirildi. *B.S.I.*'nin teşebbüsü üzerine, *Parlamentolararası Sosyalist Komisyon* kuruldu. Amacı *bütün* dünyadaki sosyalist parlamenterlerin faaliyetlerini örgütlemekti. 1906'dan 1910'a kadar bu Komisyon altı konferans düzenledi. Sosyalist gazeteciler de 1907 ilâ 1910 yılları arasında toplandılar. 1907'de *Enternasyonal Sosyalist Kadınlar Konfederasyonu* milletlerarası bir Büro kurulmasını kararlaştırdı ve bu Büro'nun başına C. Zetkin getirildi. Aynı tarihte, Almanya Sosyalist Gençliği'nin teşebbüsü üzerine *Enternasyonal'in Sosyalist Gençlik Federasyonu* kuruldu ve ilk Konferansı'nı Stuttgard'da yaptı.

Birinci Dünya Savaşı'nın çıkması II. Enternasyonal'in parçalanmasına sebeb oldu.

İLK BEŞ YILLIK PLAN.

Sovyetler Birliği'nde ekonomik kalkınma plânıdır ve uzun bir tartışmadan sonra 1928'de uygulanmaya başlanmıştır. Bu tartışma boyunca Stalinciler Troçki ve Sol Muhalefet tarafından ileri sürülen kırsal bölgede sanayileşmenin ve kollektifleştirilmenin hızlandırılması teklifine karşı çıktılar.

İLKEL EKONOMİ (İlkel toplulukların ekonomisi).

Bilinen en ilkel toplumlarda, insanlar avcılıkla, balıkçılıkla, ve tabiat ürünlerini toplamakla geçiniyorlardı. En büyük teknik *ateş*'in bilinmesidir. Daha sonraları, *yontma taştan* aletler yapımına başlanmıştır (bıçak, balta, mızrak, gürz gibi). En büyük ilerleme ise, ok'la yay'ın keşfidir. İlkel ekonomide iki türlü mülkiyet rejimi hâkimdir: Aletler onları imal edenlerin malıdır. Silahlar erkeğin, çanak çömlek ve ev eşyası da kadının mülkiyetindedir. Buna karşılık, av alanları, av ürünleri klan mülkiyetindedir. Bu itibarla, ilkel ekonomide, ferdî mülkiyetle kollektif mülkiyet bir arada bulunmaktadır. İşbirliği ise yaşa ve cinsiyete göredir.

İSPANYOL PROLETARYASININ İKTİDAR MÜCADELESİ.

Ağır ekonomik buhran ve halkın gittikce artan huzursuzluğu 1931'de İspanyol Monarşisi'nin devrilmesine ve Cumhuriyet ilân edilmesine yol açtı. İspanyol işçi sınıfı, monarşistlere ve diğer sağcı unsurlara karşı giriştiği mücadelede Cumhuriyeti savundu. Ama ardarda kurulan cumhuriyetci hükümetler, işçi sınıfının hayatî menfaatlerini hiçe sayarak ve ona karşı harekete geçerek 1931'de Sevil grevini bastırdılar. Ve 1934'de Asturias maden işçilerinin ayaklanmasının bastırılmasında Franko'nun askerlerini kullandılar. 1936'da Franko'nun önderliğindeki faşist ayaklanma İspanya'yı içsavaşa sürüklediğinde İspanyol işçi ve köylülerinin özlemlerini gerçekleştirecek ve faşizmin yenilmesini sağlayacak tek yol sosyalist devrimdi. Bu amaca erişmek için proleter kuvvetlerin organları olarak SOVYET'lerin kurulması görüşü Troçki tarafından ısrarla savunuldu. Fakat, İspanyol soluna men-

sup bütün siyasî örgütler burjuva Halk Cephesi Hükümeti'ne katılarak, isyan halindeki kitleleri öndersiz bıraktılar. Bu örgütler arasında İspanyol Sosyalist partisi, Anarşistler, Komünist Parti ve *POUM* (Marksist Birleşme İçin İşçi Partisi) en etkin olanlarıydı.

İŞ ARAÇLARI.

Dar ve geniş anlamda olmak üzere ikiye ayrılır. 1. *Dar anlamda iş araçları,* işçinin, üzerinde çalıştığı obje ile, kendisi arasında doğrudan doğruya yer alan araçlardır. Mesela, küçük bir mobilya imalathanesinde kullanılan testere ve çekiç; konfeksiyon sanayinde kullanılan dikiş makinası, maden çıkarmada kullanılan mekanik kürek... 2. *Geniş anlamda iş araçları,* transformasyon (dönüştürüm) sürecine doğrudan doğruya katılmadığı halde bu sürecin gerçekleşmesi için gerekli olan maddî araçlardır. Mesela, tarlalar, atölyeler, yollar, kanallar, sulama tesisleri... Maddî malların üretimi, hammadde (ya da ilk madde) ve geniş anlamda iş araçları olmaksızın gerçekleşmeyeceği için Marx, yukarda belirtilen unsurların topuna birden *üretim araçları* der. Demek ki, üretim araçları, üzerinde çalışılan obje ile, geniş anlamdaki iş araçlarından meydana gelmiştir.

İŞBÖLÜMÜ.

Her sosyal üretimde bir görev bölümü, yani bir iş bölümü vardır. Toplum ne kadar karmaşık ve gelişme seviyesi ne kadar yüksek ise iş bölümü de o kadar geniştir. İş bölümü üç türlüdür: genel işbölümü, teknik işbölümü ve sosyal işbölümü. 1) *Genel işbölümü:* sosyal üretimin kollara ya da sektörlere ayrılmasıdır. Mesela: Tarım ve sanayi arasında iş bölümü,

sanayi içinde işbölümü (maden, kimya ve dokuma sanayinde işbölümü), sanayi ve ticaret arasında işbölümü, v.s. 2) *Teknik işbölümü,* aynı bir üretim süreci içindeki işbölümüdür. Teknik işbölümü, özellikle, modern sanayide gelişmiştir. Her işçi ya da işçi grubu, iş sürecinin bir kısmına tekabül eden özgül bir işi gerçekleştirir. Mesela, bir otomobil fabrikasında, nihaî ürünü yani otomobili imal etmek için birbirini tamamlayan birçok sektör vardır. Bundan dolayı, hiçbir işçi nihaî ürünü gerçekleştiremez. Nihaî ürün haline getirilen şey, herkesin eseri olan müşterek üründür. Aynı üretim süreci içindeki bu işbölümü daha büyük bir etkinlik sağlar ve bundan dolayı, işçilerin emek veriminde bir artış meydana getirir. Teknik işbölümü, sosyal üretimde bölünmeye sebeb olabilir. Mesela, kimya alanındaki faaliyeti ele alalım. Dokuma üretimi süreci içinde basit teknik işbölümü olarak başlayan bu faaliyet, daha sonra bağımsız bir sanayi koluna, bir kimya sanayine dönüşür. Teknik işbölümü ile sosyal üretimde işbölümü birbirinden nasıl ayırdedilir? Teknik işbölümünü nitelendiren şey şudur: tek tek özgül emekler meta (yani pazarda mübadele edilebilen kullanım değerleri) üretmezler. Her özgül emeğin ürettiği şey, sadece nihaî ürünün bir kısmıdır. Ancak kollektif bir emeğin yarattığı nihaî ürün metadır. 3) *Sosyal işbölümü,* fertlerin, toplum içindeki durumlarına bağlı olarak yaptıkları farklı işlerin (ekonomik, ideolojik yada politik işlerin) dağılımıdır. Sosyal işbölümü, kafa emeği ile kol emeği birbirinden ayrıldığı zaman başlar. Sosyal işbölümü, kapitalist üretim süreci içinde şöyle tezahür etmektedir: Mesela, belirli teknik işleri gerçekleştiren uzmanlaşmış işçiler, teknisyenler ve mühendisler vardır. Toplumdaki fertlerin farklı işleri gerçekleştirmeleri salt teknik kriterlere değil, sosyal kriterlere bağ-

lıdır. Bazı işleri (görevleri) yerine getirmek bazı sosyal sınıflara vergidir. Böyle bir sosyal işbölümünü belirleyen şey, sosyal üretim ilişkileridir.

İŞGAL GREVLERİ.

1930 yıllarında bütün Avrupa'yı saran grev dalgası. 1934'de Yugoslavya'da Terbovliye, Macaristan'da Pecs, Polonya'da Katovice kömür madenlerinde işçilerin barikatlar kurarak giriştikleri mücadeleler zaferle sonuçlandı. Aynı yıl Yunanistan'da tütün işçileri bir fabrika'ya el koydular. 1935'de Huelva madeninde üç bin kadar bakır madeni işçisi on gün süren bir mücadele verdi. İngiltere, Fransa ve İspanya'da kömür madeni işçileri, Hindistan'da Pondişeri'de dokuma işçileri işgal grevlerini başarıyla uyguladılar. İşgal grevleri çok etkili bir taktikti. Üretim yeri bizzat işçiler tarafından işgal edildiği için, grev kırıcıları, işçilerle çatışmayı göze almaksızın, işyerinde çalıştırılamıyordu.

İŞGÜCÜ VE EMEK.

İşgücü, insanın üretim süreci boyunca bir iş yapma kapasitesidir. Emek ise, üretici çabanın bilfiil sarfedilmesi, yani adalelerin, sinirlerin ve beynin bilfiil çalışması demektir. İşgücü, üretim süreci için gerekli diğer bütün şartlarla (iş aletleri ve iş konuları ile) birlikte gerçekleşir. İşgücü ile emek arasındaki fark sindirim kapasitesiyle sindirim olgusu arasındaki farka benzer. Sindirim kapasitesi sindirim aygıtına sahip her insanda mevcuttur. Ama sindirim, midede sindirilecek bir şey varsa gerçekleşir.

İŞ SÜRECİ.

Belli bir nesnenin, belirli bir ürün haline getirilmesi sürecidir. Bunun gerçekleşmesi için insanların, belirli iş aletleri kullanarak belirli bir çaba sar-

fetmeleri: emek harcamaları, gerekir. İş süreci üç unsurdan meydana gelir: üzerinde çalışılan obje, iş araçları, üretim süreci boyunca sarfedilen emek. *Üzerinde çalışılan obje* iki tiptir: hammadde ve ilk madde. *Hammadde,* doğrudan doğruya tabiatta bulunan maddedir. Mesela, ormanda kesilmeyi bekleyen ağaçlar, maden yataklarından çıkarılacak madenler. *İlk madde,* emek yoluyla her hangi bir değişikliğe uğratılmış maddedir. Mesela, işlenmiş ağaç, arıtılmış maden filizi. İlk madde bir ürünün *esas* unsurunu teşkil edebilir ya da sadece yardımcı madde olarak kullanılır. Yardımcı ilk maddeler: *a)* ya bizzat iş aletleri tarafından masedilebilir (mesela makinenin çalışması için kömür veya elektrik, tekerlek için yağ); *b)* ya maddî nitelikte bir dönüşümü gerçekleştirmek için esas ilk maddeye dahil edilebilir (mesela, deri ve yün için boya, kumaşları beyazlatmak için klor); *c)* ya da sadece bir işin gerçekleşmesine yardımcı olabilirler (mesela, iş yerlerini aydınlatmak veya ısıtmak için kullanılan maddeler). Kimya sanayinde temel ve tâli ilk maddeler arasındaki fark ortadan kalkar, çünkü nihaî üründe ilk maddelerin hiçbiri bulunmaz.

J

J.C.

Komünist Gençlik Örgütleri.

JİRONDENLER.

Fransa'da Burjuva devrimi sırasında kurulan Gironde partisi taraftarları. Bunlar, büyük ticaret ve sanayi burjuvazisinin ve devrim sırasında ortaya çıkan toprak burjuvazisinin çıkarlarını temsil ediyorlardı. Jirondenler, eyaletlerin özerklik hakkının korunması bahanesiyle Jakoben hükümete ve bu hükümeti destekleyen devrimci kitlelere karşı çıktılar.

JOFFE, Adolf [Krimskil (1883 - 1927).

Kırımlı büyük burjuva bir ailenin oğlu. Genç yaşta militan eylemlere katılan, çeşitli sorumluluklar yüklenen Joffe, çok kültürlü bir aydındı ve üstelik bütün mirasını Parti'ye bırakmıştı.

1908'den itibaren, Troçki'ye bağlı küçük gruba katıldı ve onunla birlikte Viyana'da *Pravda*'yı çıkardı, paraca destekledi.

Asabî bir bünyeye sahip olan ve sık sık sinir krizleri geçiren Joffe, Viyana'da psikanalist Adler tarafından tedavi edildi. Troçki onun hastalığına çok üzülüyordu ve kendine güven duyması için her türlü çareye başvurdu.

Joffe, illegal eyleme katılmak için 1912'de Rusya'ya döndüğünde tutuklandı ve Sibirya'ya sürüldü. Ancak Şubat devriminde serbest bırakıldı. O zamana kadar Bolşevikliği benimsemiş olan Joffe, Parti'ye kaydoldu ve hemen Parti'nin kurmay heyetinde yer aldı.

Brest-Litovsk'da, Almanlarla barış görüşmelerini yönetmek gibi çetin bir görevi yerine getirdi. Ocak 1918'de, Merkez Komitesi toplantısında, Lenin'in, ültimatoma rağmen görüşmelere başlamak teklifine sadece o karşı çıktı. Bununla beraber, Troçki kesinliği belli olmayan Alman devrimi yüzünden Sovyet iktidarını tehlikeye düşürmemek gerektiği yolundaki tezi ona kabul ettirdi. Bunun üzerine Joffe, Brest-Litovsk'da barış görüşmelerine tekrar başladı ve sonuna kadar devam etti. Lenin'in, onun çok takdir ettiği üstün diplomatlığı bu vesile ile ortaya çıkmış oldu. Sinir rahatsızlıkları geçiren Joffe, o tarihten sonra daha sağlıklı bir hale geldi. Troçki'nin dediği gibi, «Devrim, psikanalistin yapamadığını yapmış ve onu iyi etmişti».

Almanya'ya ilk elçiyi atamak gerektiğinde Joffe üzerinde duruldu. Bolşevik hükümet için, stratejik önemi olan bir görevdi bu: Dünya devriminin şansı Almanya'ya bağlıydı.

Joffe 20 nisan 1918'de göreve başladı. Mayısta, hükümetinin, ekonomik ve siyasî görüşmelere başlanıl-

ması teklifini Almanlara iletti. Ekonomik alandaki görüşmeler büyük sonuçlar vermedi. Buna karşılık, tecrid edilmişlikten kurtulmak isteyen Almanya, siyasî planda, Sovyetler Birliği ile ittifakı kabul etti. Ve Joffe 27 ağustos 1918'de ittifak anlaşmasını imzaladı.

Joffe Berlin'de dünya devrimi için faaliyet gösteriyordu. Hem devrimci propaganda faaliyetine devam ediyor hem de Almanya'daki devrimci güçleri siyasî ve mali bakımdan destekliyordu. Alman hükümeti, Sovyet elçisinden haklı olarak korkuyordu. 6 kasımda, Joffe Berlin'deki görevinden ayrılmak zorunda kaldı. Ülkesine döndüğünde, «Ben de kendi imkânlarım ölçüsünde Alman devriminin zafere ulaşmasına yardım ettim,» derken büyük bir gurur duyuyordu.

Böylece, en çeşitli görevler, en ağır sorumluluklar onun omuzlarına yüklendi. Örgütleyici ve özel görevleri yerine getiren bir diplomat olarak, her şeyden önce genç Sovyet diplomasisini kuranlardan biri de Joffe idi. Joffe adı, Sovyet diplomasi tarihinin en kritik anlarında yer alır. En önemli bütün anlaşmaların altında Joffe'nin imzası vardır.

Fakat, bu yorucu faaliyet onun sağlığını yeniden sarstı. Hastalığı, diplomatik görevlerde bulunmasına elvermediği için Moskova'daki Çin Üniversitesi'nin rektörlüğüne tayin edildi. Parti içindeki buhran onun sinirlerini büsbütün bozdu. Çünkü, Joffe, her şeyden önce bir siyaset adamıydı. Ona göre, diplomatlık, diğer bütün görevler gibi, bir meslek değil, gerçekleştirilmesi gereken bir işti sadece.

Joffe, yaşadığı devrin önemli meseleleri hakkında düşündüklerini yazabilecek vakit buldu. Troçki'ye bütün ömrünce bağlı kaldı. Hayatının son kısmı bu kayıtsız şartsız bağlılığın bir simgesidir. Çok etkin bir şekilde katılmayı arzu ettiği Sol Muhalefet mücadele-

sinde yıpranıp hastalığı artmasın diye Troçki onu daima korudu. Bunun içindir ki, Troçki'nin Merkez Komitesi'nden, sonra da Bolşevik Partisi'nden atılması üzerine, ölümüne siyasî bir anlam vermeyi düşündü ve 16 kasım 1927'de intihar etti. Troçki'ye bıraktığı veda mektubunda (ki onun siyasî vasiyetnamesidir), haklı olduğuna inandığı mücadeleden bir an bile geri durmamasını belirtiyordu. Joffe'nin cenaze töreni, Muhalefet'in son açık gösterisine vesile oldu.

Başlıca yazıları : *Mahallî Özerklik, Menşevizmin İflâsı, Sovyet İktidarının Dış Politikası, Barış Taarruzu, Son Ütopyacı, Günümüz İngiltere'si.*

J. S.

İspanya'da ve Fransa'da Sosyalist Gençlik Örgütleri.

J. S. R.

Fransız Sosyalist Partisi'nden ayrılan ve 1935'de IV. Enternasyonal'e katılan Muhalefet Örgütü.

JUAN NEGRIN, Lopez

Las Palmas'da (Kanarya Adaları) doğdu. Zengin bir ailenin oğluydu. Bütün dünyayı dolaştı. Leipzig Üniversitesi tıp ödülünü kazanarak 1931'de Madrit Üniversitesi Fizyoloji kürsüsünün başına getirildi. Bir rus kızıyla evlendi. Batılı bilim adamlarıyla yakın ilişkiler kurmuştu. 1929'da kaydolduğu İspanyol Sosyalist Partisi'nden milletvekili seçildi ve 1931, 1933, 1936 seçimlerini de kazandı. Kendisini ne bir marksist ne de işçi sınıfının bir temsilcisi olarak kabul ediyordu. Ben «Batılı» bir sosyalistim diyordu. Büyük bir burjuva ve üniversitenin seçkin bir öğretim görevlisiydi. Sosyalist Parti'deki iç mücadeleye «uzaktan» karıştı. Siyasî didişmelerden hoşlanmıyordu. Bundan dolayıdır ki, Prie-

to'nun teklifi üzerine Maliye bakanı oluncaya kadar dikkatleri üzerine çekmiş değildi. Fakat Maliye Bakanlığına getirildiği andan itibaren kapitalist mülkiyetin gönüllü bir savunucusu kesildi. Kollektifleştirmeye kesinlikle karşı çıktı. *Carabinier*'leri esaslı bir şekilde yeniden örgütledi. Cumhuriyet hükümetinin altın rezervlerinin Sovyetler Birliği'ne gönderilmesi işini yönetti. Ilımlılar'ın güvenini kazandı. Prieto'nun sağ koluydu. 1937'de başbakanlık yaptı. 1938'de savunma bakanlığında sandalyasız bakan oldu. 1939'de Fransa'ya, 1940'da İngiltere'ye gitti. Kendi hükümetinin, Alman istilasından kurtulmuş diğer Avrupa hükümetleri gibi, tanınması gerektiğini savunarak savaş boyunca İngiltere'de kaldı. 1945'de Meksika'ya giderek, geçici cumhurbaşkanı Martinez Barrio'ya sürgündeki hükümetin başbakanlığından istifa ettiğini bildirdi. 14 Kasım 1956'da Paris'te öldü.

K

KADET'LER.

Çarlık Rusya'sında 1905'de kurulmuş olan ve üyeleri arasında liberal -monarşist burjuvazinin temsilcilerinin, zemtsva memurlarının ve kaypak burjuva aydınlarının bulunduğu partidir. Kadet'ler, büyük malikânelerin topraklarının bir kısmının, yüksek bir fiyat karşılığında, köylülere devredilebileceğini savunuyorlardı, ve monarşinin devam etmesinden yanaydılar. Bu yüzden, Çar'ı ve feodal toprak beylerini, iktidarı kendileri ile paylaşmaya razı etmek istiyorlardı. Bunlar, Birinci Dünya Savaşı'nda Çarlığın dış politikasını desteklediler. Şubat 1917 burjuva demokratik devrimi sırasında monarşiyi kurtarmaya çabaladılar. Geçici burjuva hükümetinde yer alan Kadet'ler, Amerikan, İngiliz ve Fransız emperyalistlerinin ekmeğine yağ süren karşı devrimci bir siyaset güttüler. Ekim 1917 devriminden sonra da Sovyetler iktidarına düşman kesildiler, bütün karşı-devrimci hareketlere katıldılar; Müdahaleci'ler ve Beyaz Muhafızlar'la işbirliği yaptılar ve bunların yenilgisinden sonra, yurt

dışına kaçarak, karşı-devrimci faaliyetlerine orada da devam ettiler.

KADRO HAREKETİ.

Kurucularının çoğunluğunu, «komünizmden dönmüş» kişilerin teşkil ettiği bir fikir hareketi olarak 1932 yılında ortaya çıktı. Bunlar görüşlerini Kadro dergisinde açıkladılar. Başlıca temsilcileri: Şevket Süreyya Aydemir, İsmail Hüsrev Tökin, Vedat Nedim Tör, Burhan Belge, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'dur. Kadro'culara göre, modern çağın en belirgin özelliği sömürge ve yarı sömürge ülkelerin giriştikleri millî kurtuluş hareketleridir. Tarihin akışını tayin eden şey, millî kurtuluş hareketleridir, sınıf mücadeleleri değil. Kapitalist sistemin sebeb olduğu sosyal farklılıkları, keskin çelişkileri ve yoksullukları gidermenin tek yolu planlı bir devlet ekonomisidir. İç çelişkilerin olmadığı bir toplum yapısına ancak bu yolla erişilebilir.

KAMENEV, Leon [Rozenfeld] (1883 - 1936).

Yahudi asıllı bir demiryolu makinistinin oğlu. Rus Sosyal-Demokrasisi içinde siyas' eyleme 1901'de katıldı. 1902'de tutuklanıp sürgüne gönderildi. Kaçmayı başararak yurt dışına gitti. Cenevre'de Lenin'le tanıştı ve bolşevik oldu. *Pravda*'yı ve Bolşevik Partisi'nin faaliyetlerini yönetmek için Merkez Komitesi tarafından 1913'de Petersburg'a gönderildi. 1914'de tutuklanarak Sibirya'ya sürüldü. Şubat Devrimi'nde serbest bırakıldı. Mart 1917'de Pravda'nın başına getirildi. Lenin'in «Nisan Tezleri»ne karşı çıktı. Bolşevikler ile Menşevikler'in koalisyon yapmalarını savunarak uzlaşmacı bir tavır takındı. Ve bu yüzden Merkez Komitesinden istifa etti. 1918'de Brest-Litovsk diplomatik heyet üyeliğinde ve sonra Moskova Sovyeti Ekonomi Konseyi

başkanlığında bulundu. 1919'dan 1927'ye kadar Siyasî Büro üyesi oldu. Halk Komiserleri Konseyi ikinci başkanlığını yaptı. Zinoviev ve Stalin ile birlikte ünlü *Troika*'yı kurdu. Fakat 1925'de Stalin'e karşı çıktı ve Zinoviev ile beraber *Leningrad Muhalefeti*'ni, sonra da Zinoviev ve Troçki ile birlikte *Birleşmiş Muhalefet*'i yönetti. 1926'da Roma elçisi oldu. 1927'de geri çağrılarak, parti aleyhtarı faaliyetlerde bulunduğu gerekçesiyle partiden atıldı fakat 1928'de yeniden alındı. 1932' de tekrar çıkarıldı. Ocak 1935'de beş yıl, aynı yılın ağustosunda on yıl hapse, temmuz 1936'da ölüme mahkûm edildi ve ilk Moskova duruşmasından sonra kurşuna dizildi. Kamenev, Troçki'nin kayınbiraderi idi.

KAPİTALİST EKONOMİNİN İŞLEYİŞİ, şu karakteristiklere göre gerçekleşir:

1. Üretim doğrudan doğruya bir *meta üretimidir*, yani üreticilerinin ihtiyaçlarını tatmin için değil, pazarda satılmak için üretilmiş malların üretimidir. Kapitalist, bunların pazarda satılması sayesinde masraflarını çıkarır ve kâr elde eder. Meta satışı olmayınca, kâr da olmaz.

2. Üretim, anonim bir piyasa için yapılır ve üretimi *rekabet kanunları* belirler. Üretim, (ilkel topluluklarda olduğu gibi) gelenek ve görenekle ya da (Orta Çağ loncalarında olduğu gibi) kanunla sınırlanmadığı için, üretim araçlarının özel sahibi, aynı sanayi kolundaki diğer sanayicilerin ürettikleri şeyi umursamaksızın mümkün olduğu kadar çok üretmeye uğraşır.

3. Üretimin amacı azami kâr sağlamaktır. Kapitalizm öncesi dönemde hâkim sınıflar sosyal artı-ürün ile yaşıyorlar ve bunu üretken olmayan bir şekilde tüketiyorlardı. Kapitalist sınıf da, sosyal artı

ürünün bir kısmını (yani kârının bir kısmını) üretken olmayan bir şekilde tüketmek zorundadır. Ama bunu yapmak için kâr sağlamış olması, metalarını satmış olması gerekir. Rekabetin hâkim olduğu bir toplumda, gerçekte, metalar en düşük fiyatla satılır. Oysa düşük fiyata satmak için, tesisleri modernleştirmek, değişmeyen sermayeyi, makinaları artırmak gerekir. Bu da artı-değerin sermayeye dönüşmesi, kârların kapitalizasyonu sayesinde elde edilmiş sermayenin artırılmasını gerektirir (kârın büyük bir kısmı üretken bir şekilde tüketilmiştir yani yeni makinaların ve yeni işçilerin satın alınması için kullanılmış tır). Kapitalistler, varlıklarını devam ettirebilmek için sermayelerini durmadan artırmaya ve bundan dolayı, azami kâr elde etmeye çalışırlar. Bu yüzden, kapitalist ekonomiyi nitelendiren şey, üretim araçlarının ve *üretici güçlerin* alabildiğine gelişmesidir.

4. Kapitalistler, azami kâr elde etmek için, işletme gelirinin mutlak yada nisbi kısmını durmadan azaltmaya bakarlar. Aslında, bu gelir, her an iki kısma ayrılır: ücretler ve kârlar. Bunlardan biri, ancak diğerinin azalması sayesinde artabilir. Kapitalist rejimde sınıf mücadelesinin ekonomik mahiyeti budur. kapitalistler artı-değeri artırmak için esas itibariyle şu iki yola başvururlar:

a) İş gününün uzatılması ve gerçek ücretlerin: yani işçi sınıfının eline geçen kısmın *mutlak olarak*

b) Emeğin yoğunluğunun ve üretkenliğinin artırılması (19. yüzyılın ortalarından itibaren). Böylece, gerçek ücretler, üretkenlikten daha yavaş arttığı için, işçi sınıfına düşen payın nisbî bir şekilde azaltılması.

5. Her kapitalistin azamî kâr peşinde koşması, sermaye rekabetinden dolayı, *ortalama kâr oranını* oluşturur. Sermaye yatırımlarının büyük bir kısmı-

nı belirleyen şey, bu ortalama kâr oranındaki farklılıklardır. Sermaye yatırımları kâr oranının en yüksek olduğu yere yönelir. Fakat bu da, bu oranın düşmesine sebeb olan kıyasıya bir rekabet yaratır. Bu durum, kâr oranı sanayi sektörlerinin büyük bir kısmında eşit bir seviyeye gelinceye kadar devam eder.

KAPİTALİST ÜRETİM TARZI.

Genelleşmiş emtia üretiminin sosyal şeklidir. Bu üretim tarzının hüküm sürdüğü toplumlarda toprak dahil, bütün üretim araçları sosyal bir sınıfın (ya da birçok sosyal sınıfın) özel mülkiyetindedir. Bu özel mülkiyet, bu sınıfın, sosyal emek sürecine katılmadan, sosyal artı-değer'e temellüküne imkân verir. Asıl üreticiler (işçiler) üretim araçlarından yoksun oldukları için, işgüçlerini, bu araçların sahiplerine bir ücret karşılığında satarak geçinmek zorundadırlar. Ücretli işçiler sınıfı (işçi sınıfı) ile, üretim araçları sahibi sınıf (ya da sınıflar) arasında, üretim araçları yoluyla gerçekleşen ve işçilerin yaratmış olduğu artı-değere (kâr) temellükü sağlayan bir ilişki vardır. Üretim araçları sayesinde iki sınıf arasında gerçekleşen bu sosyal ilişki, *sermaye*'dir. Sermaye, kapitalist toplumda hâkim sosyo-ekonomik ilişkidir.

KAPİTALİZMİN GELİŞME KANUNLARI. şöylece belirtilebilir:

a) *Sermayenin yoğunlaşması,* büyük işletmeler, imkânları az olan ve bundan dolayı, teknik ilerlemeyi takip edemeyen küçük işletmeleri iflasa sürüklerler. İflâsa sürüklenen işletmeler daha büyük işletmelerin bünyesinde eritilir. Bir asır önce 500'den fazla işçi çalıştıran bir işletme bir istisna iken, bugün 100.000 işçi çalıştıran tröstler, onbinlerce işçinin çalış-

tığı işletmeler vardır. Bağımsız küçük patronların sayısı işçi kitlesine oranla durmadan azalmaktadır.

b) Kapitalist ekonominin gelişmesi düzgün, eşit bir şekilde değil, fakat sıçramalar ve *çevrim'ler* (cycles)'le olur. Yüksek konjektür ve buhran dönemleri birbiri ardısıra gelir.

c) *Ortalama kâr oranının düşüşü,* her kapitalistin, dolayısıyla da, bütün kapitalistlerin sermayesi iki kısma ayrılabilir. İlk kısım, makinaların, binaların ve hammaddelerin satınalınmasında kullanılır. Bunun değeri üretim boyunca düşmeden kalır, ve imal edilmiş ürünlerin değerine karışır. İkinci kısım işgücünün satınalınmasında, ücretlerin ödenmesinde kullanılır. Artı-değeri, sermayenin bu ikinci kısmı yaratır (Marx buna *değişen sermaye der).* Ancak canlı emek yani işçi artı-değer yaratır. Bundan dolayı, makinalaşma geliştikce, değişen sermaye, değişmeyen sermayeye oranla azaldıkca, toplam kârla toplam sermaye arasındaki oranda (kâr oranında) bir düşme başgösterir. Bununla beraber, sermaye, özellikle, işgücünü sömürme oranını, artı-değer oranını (toplam artı-değerle toplam ücret arasındaki oranı) artırarak bu eğilime karşı koyabilir.

d) *Ekonominin tedricen sosyalizasyonu,* meta üretiminin başlangıcında, her işletme, tüccarlar ve müşterilerle sadece geçici ilişkiler kuran bağımsız bir hücre idi. Kapitalist rejim geliştikce, bütün sanayi kollarındaki işletmelerle bütün ülkeler arasında sürekli bağımlılık ilişkileri kurulur. Bir sektördeki buhran, diğer sektörlere yansır. Ve insanlık tarihinde, bütün insanlar arasında ilk defa bir ekonomik dayanışma gerçekleşir.

e) Ekonominin bu fiili sosyalizasyonu ile üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetin, özel kâr üzerine kurulmuş bir ekonominin devam ettirilmesi arasında-

ki çelişki durmadan artar. İşletmeler, ülkeler ve kıtalar arasındaki bu karşılıklı bağlılığın, herkes tarafından anlaşıldığı andadır ki bütün sistemin sadece bir avuç kapitalistin buyruklarına göre işlediği olgusu, iğrenç bir niteliğe bürünür ve son derece anti-demokratik görünür.

KAUTSKY, Karl (1854-1938).

Alman Sosyal-Demokrat Partisi'nin en ünlü kişisi. Yirmi yıla yakın bir zaman boyunca II. Enternasyonal'in yarı resmi teorisyeni oldu. 1874'de Sosyal-Demokrat harekete katıldı. 1881'de Marx ve Engels'le tanıştı ve o tarihten itibaren, marksist eserler vermeye başladı. *Toprak Meselesi* (1898) bunlardan biridir. *Neue Zeit*'ın baş yazarlığını yaparken, Bernstein revizyonizminin en kararlı düşmanlarından biriydi, ve «Enternasyonal'in Papası» lâkabı ona bu dönemde verildi. Bolşevikler dahil, bütün devrimciler arasında gerçek bir otorite olarak kabul edildi. 1914'de Savaş'dan yana çıktı ve 1917'de resmî Sosyal-Demokrasi ile ilişiğini kesen *Bağımsız-Sosyal Demokrat Parti*'nin kurucularından biri oldu. 1917 Devrimine karşı sert hücumlar yöneltti. Kautsky, Lenin'in baş hedeflerinden biri oldu. Lenin, *İkinci Enternasyonal ve Dönek Kautsky*, Troçki de, *Terörizm ve Komünizm* (1920) adlı eserlerinde Kautsky'yi kıyasıya eleştirdiler. Hayatının sonlarına doğru Hollanda'da yaşadı. Başlıca eserleri: *İktidar Yolu, Marksizmin Üç Kaynağı, Toprak Meselesi. Çıkmazdaki Bolşevizm.*

KİYENTAL KONFERANSI Bak.: ZİMMERWALD.

KLAN.

Üyelerinin birbirlerine kan bağlarıyla bağlı oldukları topluluktur. Klan, üretim zaruretlerinden

doğmuştur yani ekonomik bir temele dayanır. Klan, avlanmada, tarımda, hayvancılık ve düşmanlarla rekabette aileleri güçlü kılmak ihtiyacından doğmuştur. Klanın yüzlerce üyesi vardır. Ve bunlar, genellikle, eşlerini klanın dışında aramak zorundadırlar, klan içinden evlenemezler. Fakat, bazı durumlarda klan üyeleri kendi klanları içinde evlenebilirler ya da buna mecbur kalabilirler. Klanda nesep evlenmeyle değil, doğuma göredir. Klan, adını inandığı totemden alır. Bu totem, bazen bir hayvan, bir bitki ya da bir tabiat kuvveti olabilir. Klan sisteminin ortaya çıkıp geliştiği safhada kadın en önemli yeri işgal etmiştir. Klanın çöküşüyle birlikte kadının tuttuğu önemli yeri erkek almıştır. Klanın yapısı üretim araçları üzerinde sosyal mülkiyet ve kollektif çalışma temeline dayanır. Seçimle gelen en yaşlı üye klanın yöneticisidir. Erginleşmiş bütün kadın ve erkekler kendi aralarında toplanırlar ve klanın bütün işleri bu toplantılarda görüşülüp karara bağlanır. Klan sisteminin bütünlüğünün bozulmasına sebeb olan şey, sosyal işbölümünün, mübadele ve özel mülkiyetin ortaya çıkması ve yaygınlık kazanmasıdır.

KOLHOZ.

Sovyetler Birliği'nde köylülerin kollektif bir şekilde çalıştıkları bir tarım işletmesidir. Genellikle bu işletme, büyük bir su deposu, bunun çevresinde bir silo, gübrelerin ve makinaların muhafaza edildiği depolar, kollektif hayvan ahırları, okul, kreş, dispanser, sosyal tesisler, ve toplantı salonu ve bahçeli evlerden meydana gelmiştir. Kolhozlar, ilk defa 1922'de kuruldu. Kolhoz sayısı, İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar artmışsa da, daha sonraları birleştirme yoluna gidilerek, azaltılmıştır. Kolhoz sayısı 1940'da 236.000 iken 1958'de 67.100'e düşürülmüştür.

Kolhoz topraklarının kullanılma şekli Merkezî Planlama Dairesi tarafından tespit edilir ve kolhoz idaresi de yapılacak işleri düzenleyerek kolhoz üyeleri arasında işbölümünü sağlar. Yıl sonunda elde edilen gelirden vergiler, tarım aletlerinin kirası ve tohum bedeli çıkarıldıktan sonra, geri kalanı ücretler, sosyal masraflar için ödenir. Ücretler, emeğin niteliğine göre değişir; kolhoz üyesi köylüler, başka kaynaklardan da gelir sağlarlar. Kendilerine, ailevî ihtiyaçlarını karşılamaları için verilmiş bazı mal ve hayvanları işletebilirler. Kollektif çalışma dışında bahçesinden ve hayvanlarından elde ettikleri ürünleri satmak hakkına sahiptirler.

KOMBİNA.

Sovyetler Birliği'nde, birbirini tamamlayan sınaî işletmelerin tümü. Kombinalar kendi faaliyet konularına göre çeşitli bakanlıklara bağlıdırlar. Bir kombina içindeki işletmelerin hepsi aynı mahiyette olmayabilir. Kombinalar *Glavki* denilen idarelere, bunlar da çeşitli bakanlıklara bağlıdır. *Glavki*'lerin kontrol yetkileri geniştir: Belirli bir sanayi kolunda, kredi ihtiyacının karşılanması, teknisyen yetiştirilmesi ve sosyal hizmetler dahil, kombinaların bütün faaliyetlerini kontrol edebilirler.

KOMİNFORM.

Mayıs 1943'de Komünist Enternasyonal'in (Üçüncü Enternasyonal'in) lağvedilmesinden sonra çeşitli ülkelerin komünist partileri arasında resmî bir irtibat merkezi kalmamıştı. Kominform, bu ihtiyacı karşılamak gerekçesiyle, Polonya'da dokuz partinin temsilcilerinin katıldığı gizli bir konferanstan sonra ekim 1947'de kuruldu. Kominform'un görevi, karşılıklı bir anlaşma temeli üzerinde haberleşmeyi ve dayanışma-

yı sağlamaktı. Merkez Belgrad olarak kabul edildi. Adını bizzat Stalin'in koyduğu «*Devamlı Bir Barış İçin, Bir Halk Demokrasisi İçin*» başlıklı bir dergi çıkarılması kabul edildi.

Bu ilk konferansta Fransız ve İtalyan Komünist Partisi'nin temsilcileri, Yugoslav ve Sovyet komünist partilerinin temsilcileri tarafından şiddetle eleştirildi. Onlardan, Amerikan emperyalizmine ve kendi hükümetlerine karşı daha mücadeleci bir tutum takınmaları istendi. Suçlanan temsilciler özeleştirilerini yaptılar. Oysa, haziran 1948'de yapılan İkinci Konferans'ta Yugoslav komünistlerinin kınanmasına ve Kominform'dan çıkarılmalarına karar verildi. Yugoslav komünistleri, parti yönetiminde milliyetçi unsurlara gözyummakla ve «maceracı» bir politika takip etmekle suçlandı.

Kominform'un ikinci toplantısı kasım 1949'da yapıldı. Temmuz 1953'de Moskova'da yapılan bir gizli konferansta ise, Beria'nın görevinden alındığı ve tutuklandığı komünist partilerin şeflerine bildirildi. Nisan 1956'da da Kominform'un lağvedildiği resmen ilân edildi.

KOMÜNİST ENTERNASYONAL. - **Bak. III. ETERNASYONAL**

KOMİNTERN. - **Bak. ÜÇÜNCÜ ENTERNASYONAL**

KOMÜNİST ENTERNASYONAL'DE ÇİN MESELESİ.

1926'da bütün komünist yöneticiler Çin konusunda görüş birliği içindeydiler: Çin, ikinci devrimini yapmak üzereydi. Muazzam bir olaydı bu: çünkü, Ekim Devrimi'ni kendilerine örnek alan ve Sovyetler Birliği'nin desteğine bel bağlayan yüz milyonlarca insanın

emperyalizme karşı kitle halinde isyanıydı. Almanya'da *Devrim*'in 1923 yenilgisinden sonra, dünya devriminin ikinci zafer safhası gerçekleşebilecekti .

Nisan 1927'den itibaren, Komünist Enternasyonal'de Çin devrimi meselesi yeniden alevlenmişti: *Muhalefet,* Enternasyonal'in, Bolşevik parti yöneticilerinin verdikleri bilgilere dayanarak Çin'de uygulamaya kalkıştıkları politikaya karşı çıktı. Troçki, Çin proletaryasının kaderi sözkonusudur; Eski Çin'e ve emperyalist devletlere karşı iki milyon işçiyi, on milyonlarca Çin köylüsünü seferber eden böyle bir devrimde bütün bir devrim stratejisi, Parti'nin rolü, kitle örgütlerinin yeri, Devlet iktidarının mahiyeti ve öncü kesimle kitle arasındaki ilişkiler söz konusudur diyordu.

Aslında önemli farklılıklar vardı: Çin proletaryası, Rusya'dakine oranla daha az gelişmişti. Ama esas itibariyle, Çin toplumunun gelişmesi, *eşitsiz gelişme kanunu*'na uygundu ve Çin'de devrim, on dokuzuncu yüzyıl başlangıcındaki Rusya'da olduğu gibi, kombine (bileşik) gelişme ritmine göre cereyan ediyordu. İki devrim arasındaki temel fark, Rus devriminin yarı-sömürge bir ülkede ilk devrim oluşuydu: sömürgeci niteliklerin daha ağır bastığı Çin'de ise, Rus komünistlerinin sadece tecrübelerinden değil, tavsiyelerinden, teknik ve askerî yardımından da yararlanmak imkânı vardı. Kitle hareketi kuvvetli benzerlikler göstermesine rağmen, Çin komünistlerinin eylemi, Bolşevikler'in 1917'deki eyleminden farklı bir şekilde gerçekleşiyordu. Değerli bir aydın olan *Çen Du-siu* yönetimindeki küçük Çin Komünist Partisi, 1922'de, militanlarının milliyetçi parti *Kuomintang*'a girmesine karar vermişti.

Kuomintang oldukça gevşek bir örgüttü: millî birliği, toprak reformunu ve bir çeşit sosyalizmi gerçek-

leştirmeyi amaçlayan bir programı vardı. Çinli komünistler, Kanton bölgesinde çok sayıdaki işçi üyelerle temas kurmak için Kuomintang'a girmişlerdi. *Sun Yat-sen* hükümeti de Sovyet elçisi *Joffe* ile 1924'de bir ittifak anlaşması imzalamıştı: genç milliyetçi hareket, dış destekler arıyor ve Ekim Devrimi'nin Çin işçi ve köylüleri nezdindeki prestijini ihmal etmek istemiyordu. Öte yandan, Enternasyonal Rus Bürosu Borodin i daimî danışman olarak Kuomintang'a yollamış, Kuomintang'a katılmış olan Çin Komünist Partisi, Bolşevik'lerin metodlarını uygulamaya çalışan örgütleyici kadrolar yetiştirmişti. Rus subayları, yeni milliyetçi orduya katılmışlar, Çin subayları da Moskova'da askerî eğitim görmüşlerdi. Bu subaylardan biri olan Çan Kay-şek, Çin'e döndüğünde, 1924'de Askerî Akademi'yi kurmuştu. Genç Çin burjuvazisinin sembolü olan bu haris ve becerikli subay, Kuomintang'ın Kongresi'nde şöyle diyordu: «Sovyetler Birliği ile, dünya devrimi ile ittifakımız, gerçekte, dünya devrimini tamamlamak için emperyalistlere karşı birlikte mücadele eden bütün devrimci partilerle bir ittifaktır.» Öte yandan, Kanton Ticaret Odası tarafından yayınlanan bildiri «Yaşasın Dünya Devrimi» sözleriyle son buluyordu. Çünkü, Güney'deki Milliyetçi Devlet'in kuruluşu, işçi ve köylü kitlelerinin seferber edilmesine bağlıydı.

Oysa, Çin işçi ve köylüleri kendi hesaplarına hareket ediyorlardı: 1924'de Kanton ve Hong-Kong'daki büyük grev, aslında ilk Çin sovyetinin, işçiler tarafından seçilmiş ve silahlı 2000 grev gözcüsüne, polis kuvvetine sahip olan ve kendi mahkemelerini, okullarını kuran, kanun çıkartan, bu kanunları uygulayan ve kendi ulaştırma komitelerini örgütleyen grevci işçiler komitesinin ortaya çıkışıydı. Fakat, güçlükler bu andan itibaren başladı: Kuomintang yöneticileri, işçi hareketini durdurmaya çalışırken Çin Komünist Partisi yö-

neticileri, ekim 1925'de Kuomintang'dan çıkmayı önerdiler: amaç işçi mücadelesini bağımsız bir şekilde yönetebilmekti. Komünist Enternasyonal icra Komitesi buna karşı çıktı. Çin Komünist Partisi'ne dikte ettiği hareket hattı, Kuomintang'ın vatansever burjuvazisine karşı sınıf mücadelelerine kalkışmaya sakınmaktan, özellikle, köylü hareketlerini frenlemekten, resmi ideolojiyi yani *Sun Yat-sen*'ciliği eleştirmeyi kaçınmaktan ibaretti. Stalin ve Buharin bu politikayı, yaptıkları tahlille haklı göstermeye çalışarak, Çin devrimi bir burjuva devrimidir fakat, feodalizme ve milletlerarası burjuvaziye karşı mücadelede, Çin burjuvazisi, anti-emperyalist devrimci bir rol oynamaktadır ve hem onunla ittifak hem de işçilerle köylüler arasındaki ittifak mühafaza edilmelidir, diye belirtiyorlardı: «Kuomintang özel *tipte* bir örgüttür, çeşitli sınıfsal grupların katıldıkları sovyetler tipi bir örgüt ile siyasi parti kırması bir şeydir. Kuomintang, *liberal burjuvaziyi* (ki bizde, *devrimin sonraki safhalarında* karşı-devrimci olan Kadet Partisi içinde örgütlenmişti), küçük burjuvaziyi ve işçi sınıfını kapsar. Örgüt açısından ele alındığında, Kuomintang, kelimenin mutad anlamıyla *bir parti değildir*. Kuomintang'ın bünyesi, onu, bir sınıf gruplaşmasını gerçekleştirerek tabandan fethetmeyi mümkün kılabilir. Çin devrimi boyunca bu özellikten yararlanmamız gerekir. Kuomintang'ı, gitgide belirli bir kitle örgütü haline dönüştürmek, ağırlık merkezini *sola doğru kaydırmak, bu örgütün sosyal bileşimini değiştirmek gerekir.*» diyorlardı.

Kuomintang'ın, Komünist Enternasyonal'e «ortak parti» sıfatıyla katılması 1926 başında kabul edildi ve Sun Yat-sen'in ölümünden beri, *Wang Çin-wei* ile birlikte Kuomintang'ı yöneten Çan Kay-şek, Enternasyonal icra Komitesi «üyesi» oldu. Bununla beraber, Çan Kay-şek, 20 mart 1926'da Kanton'da küçük «hükümet

darbesi»ni yaparak, komünist sendika yöneticilerini tutukladı. Genel İşçiler Birliği'nin lokallerini kapattı, komünistleri Kuomintang'ın yönetiminden uzaklaştırdı; komünistlerin Kuomintang içinde kalabilmeleri için, *Sun Yat-sen*'ciliği eleştirmemelerini ve üyelerinin listelerini teslim etmeleri şartını ileri sürdü. Komünist Enternasyonal, bu şartları kabul etsin diye Çin Komünist Partisi'ne baskıda bulundu. Troçki, bu vesileyle Çin Komünist Partisi'nin bağımsızlığı meselesini ilk defa nisan 1926'da ortaya attı ve Kuomintang'ın Komünist Enternasyonal'e kabulünü eleştirdi. Bu tartışma gizli oturumda cereyan etti ve nisan 1927'den önce hiçbir anlaşmazlık belirtisi görülmedi.

Bu süre boyunca ordunun hâkimi Çan Kay-şek ile sivillerin lideri Wang arasında anlaşmazlık doğdu. Çan Kay-şek Kuzeye doğru, savaş kodamanlarına karşı yürüyüşe geçti. Bu yürüyüş, kontrolü altında tuttuğu bölgede, her türlü grevi ve ajitasyonu, vatanseverlik adına, yasaklamak için bahaneydi. Fakat bu bahane, köylülerin isyanına, toprakları ele geçirmelerine, işçilerin ayaklanmalarına yol açtı ve general Çan Kay-şek'in «düzeni» sağlamaktan başka bir şey düşünmediğini gören Çin Komünist Partisi, bağımsız bir politika takip edilmesi talebinde bulundu. Stalin, XIV. Konferans'ta şöyle diyordu: «*Dünyada ilk proleter devrimi bizim partimiz yönetti. Doğu'da bu rolü Kuomintang'ın oynayacağına inanıyoruz*». 18 mayıs 1925'de Kuomintang'ı «biricik işçi ve köylü partisi» diye niteleyen Stalin, VI. genel kurulda «kuomintang, işçiler, köylüler, aydınlar ve şehir burjuvazisinden meydana gelen ve bu tabakaların emperyalistlere ve askerî feodal düzenin tümüne karşı giriştikleri mücadelede sınıf çıkarlarından kaynaklanan devrimci bloktur» diye belirtiyordu. Stalin, Çan Kay-şek'in giriştiği hareketi, «*bütün devrimci unsurlar ve bilhassa işçiler için toplantı*

hürriyeti, grev hürriyeti ,koalisyon hürriyeti» olarak tanımlıyor, Buharin de Çin devriminin bu safhasını, «devrimci kuvvetlerin, düzenli bir orduya sahip bir Devlet iktidarı şeklinde örgütlendikleri bir safha» diye niteleyerek «bu orduların ilerleyişi, devrimci sürecin özel bir şeklidir» sonucuna varıyordu.

Bu şartlar altında, Çin komünistleri tereddüt geçiriyorlardı. 19 martta Şanghay'da başlayan genel grev, hemen hemen kendiliğinden bir ayaklanmaya dönüştü. Çin Komünist Partisi, delegeler meclisi şiarını ortaya attı, fakat eylem konusunda tek söz söylemedi; bir «zirve» komitesi örgütledi, fakat tek bir delege seçimi bile yapılmadı. Müttefikleri Parti'yi kendi başına bıraktılar ve bu yüzden ayaklanma bastırıldı. Komünist Enternasyonal'in Şanghay delegesi Voitinski, *«Son derece elverişli tarihi bir anı kaçırdık. İktidar, sokaktaydı ve parti, iktidarı ele geçirmesini bilemedi. İşin daha kötüsü, iktidarı ele geçirmek istemiyordu, iktidardan korkuyordu»* diye yazacaktır.

Bu durumda muhalefet sesini yükseltti. Troçki, Merkez Komitesi'ne yolladığı 31 mart tarihli mektubunda Çin'le ilgili haberlerin yetersizliğinden yakınarak işçi hareketinin bir dönüm noktasında olduğuna işaret etti. «Sovyetler şiarı niçin ortaya atılmıyor? Tarım devrimi niçin teşvik edilmiyor? diye sorarak, bu hareket hattı uygulanmadığı takdirde, Çin proletaryasının askeri bir hükümet darbesinin kucağına itilmiş olacağını belirtiyordu. Üç nisan tarihli ve yayınlanması reddedilen makalesinde Parti'nin, Çin işçi ve köylülerini burjuvazinin kucağına ittiğini; Çin Komünist Partisi'ni, Kuomintang'a rehin olarak sunmanın bir ihanetten farkı olmadığını dile getiriyor ve Kuomintang'ın bir işçi ve köylü partisi niteliği taşımadığını söylemek gerekir diye ısrarla belirtiyordu. 5 nisan tarihli makalesinde ise, Kuomintang'ın bir hükümet

darbesi hazırladığını, bunu önleyecek tek çarenin işçi sovyetlerinin kurulması olduğunu savunuyordu. Stalin, 5 mayısta 3000 militan önünde yaptığı konuşmasında: «*Çan Kay-şek disipline uyuyor. Kuomintang yekpare bir bloktur, bir çeşit devrimci parlamentodur. Çan Kay-şek orduyu emperyalistlere karşı yönetmekten başka bir şey yapamaz*» derken, Çin Komünist Partisi, «Çan Kay-şek, Şanghay işçilerini silahsızlandırmak istiyor» diye Moskova'yı uyarıyordu. Moskova'dan verien cevap «*silahlarınızı toprağa gömünüz*» oldu. Buharin meseleyi «aslında, silahları saklamak, savaşı kabullenmemek ve *böylece* silahsızlanmaktan kurtulmak daha iyi olmaz mıydı» diye düşünebilirdi şeklinde yorumluyordu. Bu arada, Çin Komünist Partisi, Çan Kay-şek'e taviz üstüne taviz veriyor; anlaşmazlık söylentilerini yalanlıyor, Kanton ordusu 1. tümeninin işçi sendikalarını general Çan Kay-şek'e karşı desteklemek teklifini reddediyordu.

Stalin'in konuşmasından yedi gün sonra, 12 nisanda, batılı bankerlerin ve iş adamlarının desteğini sağlamış olan Çan Kay-şek kuvvetleri, grev gözcülerine ve işçi sendikalarına hücum ediyorlardı. Bu saldırıda aralarında bir çok komünistin de bulunduğu onbinlerce işçi «gerici oldukları» ve »Kuzeyli militaristlerle» birlikte isyana yeltendikleri gerekçesiyle öldürüldü. 21 nisanda Stalin, «*Olaylar Enternasyonal'in politik tutumunun doğruluğunu tamamen ispatlamıştır*» diye cek ve Buharin ise, «*Çin burjuvazisinin karşı-devrim safına geçtiğini*» belirterek Çin'de işçi sınıfının öncü kesiminin öldürülüşü üzerine bir çizgi çizecektir.

KOMÜNİST SOL.

1932'den itibaren İspanyol Sol Muhalefet örgütünün adı.

KÖLE.

İnsanlar kendi tüketimleri için üretim yaptıkları devirde köle ve kölelik diye bir şey yoktu. Savaş esirleri, tüketime ortak olmasınlar diye öldürülüyorlardı. Ama havacılığın ve tarımın ilerlemesi ve bunun sonucu olarak üretim kuvvetlerinde bir artış meydana gelince, insanlar tükettiklerinden fazlasını üretmeye başladılar. Böylece ek işgücü yani *köle* kullanmaları gerekti. Kölenin çalıştırılması sayesinde sosyal grubun servetinde bir artış meydana gelebilirdi. Bu yüzden, köle çalıştırmak yaygınlaştı ve ekonomik hayatta kölelik ortaya çıktı. Ve köleliğin ortaya çıkmasıyla birlikte üretim şartlarında köklü bir değişiklik meydana geldi.

KÖLE EMEĞİ.

Kölelik, Eski çağların temel ekonomik faaliyetidir. Köleler toprağı işliyorlar, madenlerde, atölyelerde hatta ev işlerinde çalıştırılıyorlardı. Gerçi tarım alanında hür işçiler de çalışıyordu ama sınaî faaliyet, zamanla, kölelerin yaptığı bir iş haline geldi. Köleliğin iki büyük kaynağı savaşlar ve korsanlıktır. Romalılar İtalya'yı ele geçirdikleri zaman 100.000'e yakın köle getirmişlerdi. Köle efendisinin malıdır. Bundan dolayı, köle emeğinin yarattığı ürünün tümü efendisine aittir. Köleye ölmeyecek kadar, yaşayabileceği kadar bir yiyecek verilirdi. Efendisi, köleyi satın almak için ödediği parayı amorti edince, kölenin ürettiği ile tükettiği arasındaki fark, köle sahibinin net kârını meydana getiriyordu. Köle emeğinin verimi pek fazla değildir. Çünkü hürriyetini yitirmiş ve zorla çalışan bir insandı. Üstelik emeğinin üretkenliğinin artması, teknik ilerlemelere bağlıydı. Oysa, köle öylesine ağır şartlar altında yaşıyordu ki teknik yenilikleri araştıracak im-

kânı yoktu. Zaten bu teknik yenilikler onun yaşayışında her hangi bir değişiklik de yaratacak değildi. Üstelik efendisi için, üretimin teknik şartlarını değil, kölelerinin sayısını artırmak daha kolaydı.

K. P. O. (Kommunistische Partei-Opposition).

Alman Komünist Partisi'nin Brandler yönetimindeki Sağ Muhalefet Örgütü.

KULLANIM DEĞERİ VE MÜBADELE DEĞERİ.

İnsan emeğinin yarattığı her ürünün bir faydası vardır: çünkü her hangi bir ihtiyacı giderebilir. Bundan dolayı emek ürünü olan her şey bir *kullanım değeri*'ne sahiptir. Kullanım değeri ürünün şekline, yapıldığı maddeye, fizikî niteliklerine bağlıdır. Çeşitli ürünlerin kullanım değerleri birbirinden farklıdır, mesela, bir iskemlenin kullanım değeri, bir bıçağın ya da bir testerenin kullanım değerinin aynı değildir. İnsanoğlu, kendisi ya da ailesi için bazı şeyler ürettiği ya da imal ettiği zaman, bunların sadece kullanım değerlerini düşünür. Yarattığı şey, onun gözünde, bir eşyadır sadece: Fakat emek ürünlerinin yanısıra mübadele değeri denilen bir başka değer daha vardır, yani ürün, sadece doğrudan doğruya üreticilerinin ya da hâkim sınıfların tatmini için değil, pazarda satılmak, mübadele edilmek için üretilebilir. Ama kullanım değerine sahip her ürünün, ille de mübadele değerine sahip olması gerekmez. Ürün, ancak toplumun kendisi mübadeleye dayandığı, mübadele yaygın bir hale geldiği zaman, mübadele değerine sahip olur. Mübadele değerinin ve dolayısıyle, ticaretin ve pazarın varoluşu belirli derecede bir işbölümünü gerektirir. Ürünlerin, üreticiler tarafından doğrudan doğruya tüketilmemesi için, herkesin aynı şeyi üretmesi gerekir. İşbölümünün bulunmadığı belirli bir toplulukta, mübadele yoktur. Çünkü buğdaydan başka bir şey

üretmeyen iki üreticinin birbirlerine satacak hiçbir şeyleri olmayacaktır. Fakat işbölümü başlayınca, farklı kullanım değerlerine sahip ürünler üreten sosyal gruplar arasında bir ilişki kurulur, mübadele gitgide yaygınlaşır. Ve sırf tüketilmek için üretilmiş ürünlerin yanısıra, mübadele edilmek, pazarda satılmak için üretilmiş ürünler: *metalar* yer almaya başlar.

KÜRSÜ SOSYALİZMİ

Sosyal ve ekonomik reformların, sınıflar üstü olduğu kabul edilen Devlet tarafından gerçekleştirilmesi gerektiğini savunan üniversiteli iktisatcıların (WAGNER, SCHMOLLER - BRENTANO, SOMBART) ileri sürdükleri görüş.

L

LAFARGUE, Paul (1842 - 1911).

Fransız sosyalistlerinden. I. Enternasyonal'in üyesi. Marx'ın kızı Laura ile evlendi. İspanya'da bir süre kaldı, orada Bakunin'ci anarşistlerle mücadele ettikten sonra Portekiz'e geçti ve 1879'da Fransa'ya dönerek Fransız İşçi Partisi'nin faaliyetine katıldı, ve bu partinin liderlerinden biri oldu. J. GUESDE, MARX ve Engels'le birlikte bu partinin programını yazdı. Lafargue, ekonomi politik, felsefe, dil ve edebiyat alanlarında çok değerli eserler verdi. En ünlü eserlerinden biri olan *Karl Marx'da Ekonomik Determinizm*'de toplumun üst yapısı ile alt yapısı arasındaki karşılıklı ilişkiyi önemle belirtir. Ünlü bir eseri de *Çalışmama Hakkı*'dır. Lafargue, «ihtiyarlık çekilir şey değil» diyerek karısıyla birlikte 1911'de intihar etti.

LA MARSEİLLAİSE.

Fransa'da 'sol cumhuriyetçilerin gazetesi. Aralık 1869'dan eylül 1870'e kadar yayımlandı. Gazete, Enternasyonal'in faaliyeti ve işçi hareketi hakkında makaleler yayınlıyordu.

LASSALLE'CİLER,

Mayıs 1863'de *Alman İşçileri Genel Birliği*'ni kuran ve bu Birliğin ilk başkanı olan Lassalle'in taraftarları. Geneloy hakkının elde edilmesi, Lassalle'in programının temel noktasıydı.

L.C. (Ligue Communste).

Fransa'da 1930'dan 1934'e kadar Sol Muhalelefet.

L. C. I.

Enternasyonalist (bolşevik-leninist) Komünistler Birliği. «IV. Enternasyonal Hareketi»nden önceki Enternasyonal Troçkist Örgüt.

LEGAL MARKSİSTLER.

Devrim öncesi Rusyasında çok soyut ve devrimle ilgisi bulunmayan öylesine bir marksizm türü geliştirmeye kalkıştılar ki çarlık rejiminde legal olarak faaliyet göstermelerine izin verildi. Grubun lideri Peter Struve (1870-1944) idi. Ekim Devrimi'nden sonra, Legal Marksistler'in bir çoğu bolşevik rejimin amansız düşmanı kesildiler.

LENİN VE BOLŞEVİK PARTİ'NİN İLK DÖNEMİ.

1917 Ekim Devrimi'nden önceki «Rus Bolşevik Partisi» söz konusu olduğunda içiçe fakat farklı üç örgütü birbirinden ayırdetmek gerekir: 1) Birçok fraksiyonun, yönetimi ele geçirmek için 1903'den 1911'e kadar birbirleriyle mücadele ettikleri *Rus Sosyal-Demokrat İşçi Partisi;* 2) Bu parti içindeki *Bolşevik Fraksiyon;* 3) Ancak 1912'de kurulmuş olan *Rus (Bolşevik) Sosyal-Demokrat İşçi Partisi.* Gerçekte *Bolşevizm*, Rusya'-

da kapitalizmi devirmek ve sosyalist bir rejimi inşa etmek için o dönemdeki bütün sosyalistlerin gerekli gördüğü Sosyal-Demokrat Parti'nin kurulmasına esas olabilecek bir görüş tarzıydı.

Rusya'da 19. asrın son yıllarında, işçi merkezlerinde oluşan küçük sosyalist gruplar, akademik tartışmaların sınırını aştıkları anda. yöneticileri tutuklanıyordu. 1896'da *Moskova Birliği*, 1897'de *Kiev Birliği*, dağınık örgütleri ülke çapında bir parti haline getirmek için çeşitli tedbirler tasarlıyorlardı. Ülke çapında ilk örgüt, genellikle daha kültürlü ve bir azınlığı teşkil ettikleri için daha tutarlı olan Yahudi işçiler tarafından kurulmuş *Bund* idi. Bu örgütün birkaç bin üyesi vardı. 1898'de Minsk'te yapılan toplantı «Rus Sosyal-Demokrat Partisi'nin ilk Kongresi» diye adlandırıldı. Bu toplantıda bir tüzük ve bir bildiri kaleme alındı ve üç kişilik bir merkez komitesi seçildi. Ama, aslında Parti, bilfiil kurulamadı, çünkü merkez komitesi üyeleri ve delegeler tutuklandılar.

Bunun üzerine işçi partisini, mahallî çevreleri esas alarak kurmaktan vazgeçen bir grup aydın, merkezi yurt dışında bulunan bir örgüt kurmak ve bütün Rus halkı için siyasî bir gazete yayınlamak amacıyla harekete geçti.

1883'de yurt dışında kurulmuş olan «*Emeğin Kurtuluşu Grubu*»na mensup ilk Rus marksistleri: Plehanov, V. Zasuliç, Paul Axelrod ve 1893'de Sibirya'dan dönen İlyiç Ulyanov (Lenin) ile Jules Martov'un 1895'de kurdukları «*İşçi Sınıfının Kurtuluşu Birliği*» bu teşebbüsün odak noktası olacaklardı. Bunlar, 24 aralık 1901'de Stuttgrad'da yayınladıkları *Iskra* (Kıvılcım)'nın ilk sayısında amaçlarını şöyle açıklıyorlardı: «Kıvılcımdan alev fışkıracak. Hedefimiz işçi sınıfının siyasî gelişmesine ve örgütlenmesine katkıda bulun-

maktır». O dönemde Rus işçileri ekonomik mücadele içindeydiler. Grevler ve çeşitli eylemler gittikçe yayılıyordu. Iskra'cılar, ülkeyi baştan başa dolaşarak mahalli gruplarla ilişkiler kuruyorlar, bilgi ediniyorlar, illegal çalışmalara katılabilecek nitelikte militanları tesbit ediyorlardı. *Iskra'cılar*, bütün ülkede işçi mücadelelerinin merkezî bir örgütünü ve kurmay heyetini oluşturmaya çalışıyorlardı.

Bu çalışmanın ilk teorik ürünü, Lenin'in 1902'de Stuttgrad'da yayınlanan ve parti problemi ile ilgili ünlü eseri *NE YAPMALI* idi. Genç Lenin, «ekonomistler» diye nitelediği ve «Rusya'nın şartlarına uygun» bir marksizmden yana olduklarını söyledikleri halde, sosyal-demokrat bir işçi partisinin kurulması zaruretini inkâr eden «sosyalistleri» şiddetle eleştiriyordu. Onlara göre, «Rus marksistleri için bir tek hal çaresi vardı, o da, proletaryanın ekonomik mücadelesini desteklemek ve liberal muhalefetin faaliyetine katılmaktı». Lenin ise, işçilerin, sadece ekonomik haklarla sınırlanmış kendiliğinden eyleminin onların sosyalist bilinçlenmesine değil, burjuvazinin peşine takılmalarına yol açacağını belirtiyordu.

Parti'nin ikinci Kongresi, temmuz-ağustos 1903'de Brüksel'de sonra da Londra'da yapıldı. Elli kadar delegenin dördü işçiydi. Çoğunluğu *Iskracılar* teşkil ediyordu. Kongre, Plehanov ve Lenin tarafından kaleme alınmış bir programı kabul etti. Programda, sosyal -demokrat partilerin tarihinde ilk defa «proletarya diktatörlüğü» şiarı yer alıyordu. Fakat *Iskracılar* yönetmeliğin oylanması meselesinde ikiye ayrıldılar. «Sertler» adına hareket eden Lenin, parti üyeliği sıfatının «Parti'nin örgütlerinden birine şahsen katılan herkese» verilmesini öneriyordu. Oysa «Yumuşaklar»ın sözcülüğünü yapan Martov, «parti örgütlerinden birinin kontrolu altında şahsen ve mun-

tazaman çalışanlara» parti üyesi denilmesini ileri sürüyordu. Böylece, aydınlara dayanan alabildiğine açık bir parti anlayışını ve Martov'u destekleyenler ile, dar bir parti anlayışını savunan Lenin taraftarları arasında derin bir görüş ayrılığı ortaya çıktı. Lenin'in kaleme aldığı metin 22 oy, Martov'unki ise, *Bund*'cuların ve Kongreye katılmış iki «ekonomist»in desteği ile, 28 oy adı. Böylece Martov'un hazırladığı metin kabul edildi.

Bununla beraber, Iskra'nın «Sertler»i ve «Yumuşaklar»ı *Bund*'un Rus partisi içindeki özerklik talebini reddetmek ve «Ekonomistler»in görüşünü yermek konusunda birleştiler. Bunun üzerine *Bund* delegeleri ve «Ekonomistler» Kongre'yi terkettiler. Aslında, çoğunluğu teşkil eden «Sertler», genellikle Lenin taraftarlarından meydana gelen bir yazı kurulunu ve merkez komitesini kabul ettiler. Çoğunlukdakilere *Bolşevikler*, azınlıkta kalanlara *Menşevikler* dendi.

Büyük bir anlaşmazlığın başlangıcıydı bu. Herkesçe pek önemsenmiyen bu anlaşmazlıktan Parti içinde ilk bölünme doğacaktı. Yönetim organlarına hâkim olan Lenin, disiplinin ve çoğunluğun kararlarının uygulanmasını istiyordu. Bu çoğunluğu arizî bir durum olarak kabul eden Menşevikler ise, Lenin'in parti içinde «sıkı yönetim» uygulama arzusuna karşı çıkıyorlardı. Kısa bir süre sonra, Martov, *Iskra* eski yazı kurulunun yönetimi altına girsin diyen yurt dışındaki sosyal-demokratların çoğunluğunu kendi etrafında topladı. Kongre'de Lenin'le aynı görüşte olan Plehanov, bu sosyal-demokratlardan bazılarının yazı kuruluna alınmalarını ve böylece, gazetenin kontrolunda söz sahibi olmalarını kabul ederek Menşevikler'le uzlaşma eğiliminde olduğunu gösterdi. Kongre'de çoğunluğunu Bolşevikler'in teşkil ettiği merkez Komitesi de, uzlaşmadan yana çıktı.

Lenin, Kongre ertesinde, beklemediği bir buhranla karşılaşmıştı. Birkaç hafta içinde, ister istemez Iskra'dan uzaklaşmak zorunda kaldı. Fakat kısa bir süre sonra, Krupskaya vasıtasıyla Rusya'daki illegal örgütle ilişkilerini daha da pekiştirmeyi ve komitelerin yönetiminde etkinlik sağlamayı başardı. Ağustos 1904'de, bolşevik fraksiyonun ilk taslağı olan «*Çoğunluk Komiteleri Bürosu*»nu örgütledi ve bu Büro, ocak 1905'den itibaren kendi gazetesi *Vperiod* (İleri) u yayınladı. Böylece, 1905 başlarında Londra'da bir Parti Kongresi yapılması sağlanmış oldu.

«Parti'nin Üçüncü Kongresi», aslında bir Bolşevikler Kongresi idi. Çoğunluğu Rus komiteleri tarafından yollanmış profesyonel militanlardan oluşan 38 delege, Menşevikler'e karşı Lenin'i destekledi. Bu tarihte, Bolşevik Fraksiyon, yekpare olmaktan uzaktı. Lenin, Merkez Komitesi'nin en dikkate değer kişilerinden biri olan Krassin'in, kendi görüşüne katılması için bir hayli mücadele etti. Rusya'dan gelen ve «Komiteçiki» denilen bir grup militanla Kongre'de ihtilafa düştü. *Komiteçiki*'lerin sözcüsü genç Rikov, Merkez Komitesi üyesi seçildi.

Bölünme açıkça patlak vermişti: Kongre, yurt dışındaki Menşevikler'i sorumlu tuttu: Bunlar II. Kongre'de seçilmiş kurulların disiplin anlayışına uymayı reddetmişlerdi. Aslında, gizli bir karar, merkez komitesini birleşmeyi sağlamakla görevlendiriyordu. Aynı anda, Menşevikler Cenevre'de bir başka toplantı yaptılar ve Londra Kongresi'ni tanımadıklarını bildirdiler.

Böylece, *Enternasyonal* içinde polemik gittikçe yaygınlaştı: Lenin'in merkeziyetçi anlayışı, Alman sosyal-demokratlarının bazılarınca, özellikle Rosa Luxemburg'cu *Sol Grup* tarafından «Rus mutlakiyet

ciliği» ve «aşırı merkeziyetciliğin yol açtığı bürokratik tehlike» olarak görüldü ve şiddetle eleştirildi. Fakat, Lenin Rusya'da büyük ilerlemeler kaydetti: Merkezîleşmiş illegal örgüt şekli, şüphesiz en etkili örgüt şekliydi. Tehlike anında, militanların yerlerini değiştirerek, ele geçmemelerini ve yeni merkezler yaratılmasını sağladı. Ayrıca, işçiler için ciddi bir garanti oldu. Bilhassa, devrimci örgüt, işçi hareketinin gelişmesinden yararlandı. Siyasî bakımdan bilinçlenen gençler işçi hareketine katıldılar; tutuklanmaktan, hapse atılmaktan korkmadılar. 1905'de illegal örgütlerde 8000 bolşevik yer almıştı. Bunların büyük çoğunluğu da sanayi merkezlerinde etkin oldular.

LEVİ, Paul [Paul Hartstein] (1883-1930).

Yahudi asıllı bir Alman bankerin oğlu. Berlin, Grenoble ve Heidelberg'de hukuk tahsil ettikten sonra Frankfurt'ta avukatlığa başladı. Çok kültürlü bir insandı. 1906'da Alman Sosyal Demokrat Partisi'ne girdi ve bütün siyasî davalarda sosyalistlerin ve 1914 duruşmasında Rosa Luxemburg'un avukatlığını yaptı. Birinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde *Rosacılar*'a katıldı ve savaşa karşı mücadelede büyük bir rol oynadı. 1916'da İsviçre'ye yerleşerek Radek'le ve Lenin'le yakın ilişkiler kurdu ve *Zimmerwald Solu*'nun yürütme kuruluna seçildi. Lenin'in «Hakiki bir bolşevik» dediği Paul Levi, kurduğu andan itibaren Alman Komünist Partisi merkez Komitesine girdi. Bu Parti yöneticilerinin ocak 1919'da öldürülmeleri üzerine parti başkanlığına getirildi. Ekim 1920'de yapılan Halle Kongresi'nde Bağımsız Sosyal Demokrat Parti'vik» dediği Paul Levi, kurulduğu andan itibaren Alman Komünist Partisi'nin başkanı oldu. Fakat 1920 sonlarına doğru, Almanya'da devrim konusunda şüpheler beslemeye başladı. Devrimin kaçınılmaz olduğu

na inanamıyordu. Mart 1921 hareketinin yenilgiye uğraması üzerine, hapishanede yazdığı broşürde bu hareketi kıyasıya eleştirdi. Bu ihtilâl denemesini darbecilik diye niteledi. Gerçekte, Paul levi, sadece Alman Komünist Partisi'nin hatalarını sayıp dökmekle yetinmemiş, Sovyet Rusya'nın durumunu da eleştirel bir gözle belirtmişti. Bu yüzden Komünist Enternasyonal'le anlaşmazlığa düştü ve 15 nisan 1921'de hem partiden hem de Komünist Enternasyonal'den atıldı. Bunun üzerine, Bağımsız Sosyal Demokrat Parti'ye girdi, sonra da bu partinin çoğunluğunu teşkil edenlerle birlikte Sosyal Demokrat Parti'ye geçerek bu partinin sol kanadında yer aldı. Ağustos 1923'de, sol sosyal demokrat Muhalefet'e mensup olanların katıldığı bir konferans düzenledi. Hayatının bundan sonraki döneminde mil· letvekilliği yapan Paul Levi, bir sinir krizi sonucu kendini pencereden atarak intihar etti.

LİEBKNECHT, Karl (1891 - 1919).

Alman devrimci işçi hareketinin liderlerinden. *Komünist Gençlik Hareketı* nin ve Rosa Luxemburg'la birlikte Alman Komünist Partisi'nin kurucularından. Birinci Dünya Savaşı'ndan çok önce, militarizme karşı giriştiği mücadele, onun adını bütün devrimcilere duyurdu. *Militarizm ve Anti-Militarizm* adlı broşüründen dolayı 18 ay hapse mahkûm edildi. Liebknecht adı, devrimci enternasyonalizmin, emperyalizme karşı uzlaşmaz muhalefetin sembolüdür. 3 ağustos 1914'de Sosyal - Demokrasi'nin parlamento grubunun bir oturumunda savaş kredileri aleyhinde oy kullanmasına rağmen, parti disiplinine uyarak 4 ağustos 1914'de Reichstag'da kendi partisinin bütün üyeleri ile birlikte lehte oy kullandı. 2 Aralık 1914'deki oylamada ise *aleyhte oy* kullanan tek milletvekili oydu. Fakat bu hareketinden önce, yani Ekim 1914'de Rosa

Luxemburg, Franz MEHRİNG ve C. ZETKİN ile birlikte, İsviçre Sosyal-Demokrasisi'nin basın organında Parti'nin resmi tutumuna karşı bir bildiri yayımlamıştı. Mart 1915'de Alman Millet Meclisi savaş kredilerini onayladığında aleyhte oy kullanan iki kişi Liebknecht ve Otto RUEHLE idi. 1915'de *Spartakus Ligası*'nı örgütlemeye başladı ünlü *Spartakus*'tan *Mektuplar*'ı yayımladı. *ZİMMERWALD* Konferansı'nın yapıldığı sırada Liebknecht, Konferans'a «Sloganımız içbarış değil, içsavaş»tır diye biten bir mektup gönderdi. 12 ocak 1916'da Sosyal-Demokrat gruptan atıldı. 1 Mayıs 1916'da Berlin'de Savaş aleyhtarı bildiriler dağıtırken tutuklanıp hapsedildi. Ekim Devrimi'nde rus işçi ve köylülerinin zaferini hapisaneden yolladığı bir bildiri ile kutladı. Almanya'da 1918 Devrimi sayesinde hapisten çıktı. Rosa Luxemburg ve Leo JOGİSHES (Tişko) ile birlikte Alman Komünist Partisi'ni örgütledi; Kautsky ve HAASE yönetimindeki *Bağımsız Sosyal Demokrat Parti* ile bütün ilişkilerini kesti. Berlin işçilerinin ocak 1919'daki isyanını yönetti. Bu isyanın bastırılmasından sonra SCHEİDEMANN hükümeti tarafından tutuklandı ve 15 ocak 1919'da Alman subaylar tarafından öldürüldü.

LONDRA KOMİTESİ.

İspanya'ya karşı Fransa tarafından başlatılan «ademi-müdahale» politikasını benimseyen 27 Avrupa ülkesinden meydana gelen komite. Bu komitenin ilk toplantısına 26 millet katılmıştı (Arnavutluk, Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Çekoslovakya, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Büyük Britanya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Yugoslavya, Litvanya, Letonya, Lüksemburg, Norveç, Hollanda, Polanya, Romanya, İsveç, Türkiye, Macaristan, S.S.C.B.). Almanya ve İtalya ile tam bir anlaşma halinde olan Portekiz,

«ademi-müdahale» politikasını desteklediği halde gelmemişti. Portekiz, komite dışında kaldı ve komiteye, ancak, girişilen teşebbüsleri baltalamak amacıyla katıldı.

LUXEMBURG, Rosa (1871 - 1919).

Milletlerarası işçi hareketinin en ünlü kadın devrimcilerinden. Polonya'da Alman işgalindeki bir bölgede doğdu. Leo JOGİSCHES ve Adolf WARSKİ ile birlikte 1893'de kurduğu *Polonya Kırallığı Sosyal-Demokrat Partisi*'nin teorisyeni oldu. 1897'den itibaren Alman Sosyal-Demokrasisi içinde faaliyet gösterdi ve kısa bir süre sonra bu partinin sol kanadını yönetti. *Reform mu Devrim mi?* adlı eserinde (1889) Bernstein'i kıyasıya eleştirdi. Rus Sosyal-Demokrat İşçi Partisi'nde bölünme başlayınca Lenin'in merkeziyetçiliğine karşı çıktı ve hem *Neue Zeit*'de hem de *Iskra*'da ona karşı uzun bir makale yayınladı. 1905'de Devrim'e katılmak için Varşova'ya döndüğünde tutuklandı. Fakat sağlık durumundan dolayı serbest bırakıldı. 1913'de *Sermaye Birikimi* adlı büyük eserini yayımladı. Birinci Dünya Savaşına karşı olduğu için, Alman işçilerini birleştirmek amacıyla 1915'de *Internasyonal* adlı bir dergi çıkardı. Fakat hemen tutuklandı. 1916 başında serbest bırakılınca Junius takma adıyla *Sosyal Demokrasi*'nin buhranı adlı kalın bir broşür yayınlandı ve Karl LİEBKNECHT ile birlikte *Spartakus* grubunu kurdu. Bu grup, resmi Sosyal-Demokrasi'den ayrılan Bağımsız Sosyal Demokrat Parti'ye katıldı (nisan 1917). Rosa Luxemburg sosyalist bir milletvekilinin isteği üzerine yeniden tutuklandıysa da kasım 1919 Devrimi patlak verince serbest bırakıldı. Liebknecht ile birlikte Spartakus hareketini yeniden örgütledi. Sonra da aralık 1919'da Alman Komünist Partisi'ni kurdu. Burjuva ve sosyalist basın

bu büyük devrimci kadına her gün ateş püskürüyor ve ona «kanlı Rosa» diyordu. Spartaküs hareketinin ocak 1919'daki yenilgisinden sonra Ebert-Scheidemann-Noske sosyalist hükümeti askeri bir birliği Rosa ve Liebknecht'i yakalamaları için görevlendirdi. Bir grup subay Liebknecht'i öldürdü. Bir başka grup bu küçük «bolşevik yahudisi»nin beynini dipçik darbeleriyle parçaladı, ensesine bir kurşun sıktı ve cesedini Landwehr kanalına attı.

M

MAKNO, Nestor (1884 - 1934).

Ukraynalı anarşist. 1917 Ekim devriminden sonra, Güney Ukrayna köylülerini Alman ve Avusturya işgal kuvvetleriyle Beyaz Kuvvetlere karşı örgütledi. Kızılordu Makno'yu Denikin'e (1919) sonra da Wrangel'e karşı destekledi. Makno, kendi kuvvetlerinin Kızılordu'ya katılmasını reddetti ve sonunda Kızılordu'yla çatıştı. Sovyet Hükümeti, en sonunda, Makno'nun kuvvetlerini dağıttı.

MANÇESTERYANİZM.

Ondokuzuncu yüzyılın ilk yarısında İngiltere'de serbest mübadele taraftarı bir hareket. Bu harekete katılanlar, buğdaydan alınan gümrük vergisinin kaldırılması için birlik kurdular. Merkezleri Mançester'di. En ünlü temsilcileri Cobden ve Bright'dir.

MANÜFAKTÜR,

16. yüzyıl ortalarından, sanayi devriminin başladığı 18. yüzyılın sonlarına kadar devam eden dönemde sınaî üretimin en yüksek şeklidir. Manüfaktür, kendi-

lerine tahsis edilen üretim araçları ve avans olarak verilen hammaddelerle çalışan işçilerin bir çatı altında toplanmasıdır. Ama işlenmiş ürünün toplam değeri üzerinden bir para alacakları yerde, bu toplam değerden, avans olarak verilen hammaddenin tutarı ve iş aletlerinin kirası çıkarıldıktan sonra, satıştan sağlanan kâr, tıpkı ev sanayiinde olduğu gibi, müteşebbise kalır. İşçi vaktiyle ev sanayii sisteminde kazandığından daha fazlasını kazanmaz: onun aldığı gene sadece bir ücrettir. Manifaktür sistemi üretime sermaye yatıranlar bakımından iki avantaj sağlamıştır: Bunlar hem işlenmiş ürünleri toplayan, ham maddeleri dağıtan aracı takımı için yapılan müteferrik masraflara son verebiliyorlar, hem de ücret yetersizliğini telâfi etmek için ev sanayiine tahsis edilmiş hammaddelerde önemli kısıntılar yapabiliyorlardı. Manüfaktürlerde el emeğinin temerküzü ve bunun sermaye tarafından doğrudan doğruya ve sürekli bir kontrol altına alınması ileri bir safhaya erişti. Fakat manüfaktür, emeğin üretkenliği bakımından da büyük bir ilerlemeyi temsil ediyordu: Küçük meta üretiminde ancak farklı zanaatlar arasında *sosyal* bir işbölümü vardır; her *zanaatta*, yani üretim süreci boyunca, işbölümü pratik bakımdan mevcut değildir. Yün sanayiinde olduğu gibi, her zanaatta doğrudan doğruya tüketime hasredilen işlenmiş bir ürün imal edilmediği zaman bile bütün bir üretim süreci, yani dokuma, çırpma, boyahem de kalifiye işçiler yerine kadınları, çocukları, sayesinde, her zanaati, her üretim sürecini sayısız ve son derece basitleştirilmiş tali mekanik işlemlere *ayırmak* mümkün oldu. Bu, hem verimin artmasını, hem de kalifiye işçiler yerine kadınlar, çocukları, sakatları, ihtiyarları, hatta akıl hastalarını kullanmak suretiyle, maliyet fiyatının azaltılmasını sağladı. Özellikle dokuma manüfaktüründe bu durum tamamen sosyal bir fenomen olarak ortaya çıktı: dokumacılık-

ta çalışan işçilerin büyük bir kısmını bu zavallılar teşkil ediyordu. Aynı çatı altında böylesine bir ücretli işçi temerküzünden faydalanılmasının başlıca sebebi, ödenen ücretlerin çok düşük olmasıdır. Bu zavallıları yeni yeşeren manüfaktür sermaye uğruna ucuza çalışmaya zorlamak vahşetlerin en büyüğü idi. Yüzlerce insan açlıktan kıvrandığı ve vakitlerini hiçbir şey yapmadan geçirdikleri için, Graz'da 1721 yılında bir yünlü dokuma manüfaktürünün kurulmasına karar verildi. Yeterli işçiyi sağlamak için, şehrin sokaklarını dolduran dilencileri «yakalayıp hapsetmek» gerekiyordu. Amsterdam'da yetkililerin teklifi üzerine toplanan belediye meclisi «genç kızların ve dilenciliğe, aylaklığa alışan kimselerin çalıştırılabileceği bir iplikhane kurulması için uygun bir araştırmanın gerekli olup olmadığını» görüştü. Yün iplikhanelerini finanse etmeye istekli birkaç tüccar müsait şartlar ileri sürdüğü ve bu sayın Meclis üyeleri «hayırlı ve hıristiyanlığa yaraşır bir eserin» söz konusu olduğunu anladıkları için belediye reisine bu işi gerçekleştirsin diye yetki verildi. Sombart, özellikle İspanya, Fransa, Hollanda, Almanya, İsviçre, Avusturya ve İngiltere'deki manüfaktürlerde devletin, halkı zorla çalıştırdığını misalleriyle anlatır. Servajın (toprağa bağlı köleliğin) mevcut olduğu ülkelerde köleler manüfaktürlerde, özellikle de Rusya'da Tula'daki bakır manüfaktüründe çalışmak zorunda bırakılmıştır.

Manüfaktürün gelişmesi, sanayide hakim üretim aracı olan el emeğini ortadan kaldırmamıştı henüz: manüfaktör sermayesinin büyük kısmı, ücretler için yapılan harcamalardan ibaretti. Bununla beraber, manüfaktür, pahalı aletlerin çokca kullanılmaya başladığı sektörlerde büyük bir hızla gelişti. Fakat, kendi dönüşümünün tohumunu özünde taşıdığı için ma-

nüfaktürün üretim gücü yetersiz hale gelmeye başladı. Piyasanın artan ihtiyacını karşılamak için daha çok üretimde bulunmak gerekiyordu. Bu muazzam üretimi ise makina sağladı. ve manüfaktürün yerini fabrika aldı. Böylece sanayi devrimi başlıyordu.

MARTİNOV, Aleksandr (1865 - 1935)

Militan faaliyetlerine, 1884'de *Narodnaya Volic'*-ya katılarak başladı. 1886'da tutuklandı, Doğu Sibirya'-ya sürgün edildi. Sürgündeyken sosyal-demokratlığı benimseyerek, 1899'da sosyal-demokrat bir çevreye katıldı. 1900'da yurt dışına kaçarak *Raboçeye Diyelo*-ya girdi. Ağustos 1903'de yapılan II. Kongre'de *anti-ıskra'cılar*'ın başına geçti ve sonra menşevik fraksiyona katıldı. O sıralarda *Iskra*'da yayınlanan makalelerinde, Sosyal-Demokratlar'ın burjuva demokratik devrimin sonucu olan geçici hükümete girmeleri halinde, burjuvazinin tutsağı durumuna düşeceklerini ispatlamaya çalıştı. Birkaç yıl sonra, «likidatör» Menşevikler grubuna, yani 1905 devriminin yenilgisinden sonra, Parti'nin illegal faaliyetini, legal faaliyet (Sendikalar, yardım sandıkları, parlamenter çalışmalar) yararına tasviye etmesini isteyenlere dahil oldu. Birinci Dünya Savaşı boyunca «merkezci» bir tutum izledi. Şubat 1917 Devrimi'nden sonra Martov'un «Enternasyonalist Menşevikler»nin sol grubuna katıldı fakat hiçbir özel faaliyette bulunmadı. Ekim Devrimi'nden sonra Menşevikler'den ayrılarak bir süre her türlü siyasî faaliyetin dışında kaldı ve Ukrayna'ya giderek 1919'dan 1920'ye kadar öğretmenlik yaptı. 1923'-de, Komünist Partisi'nin 12. Kongresi'nde, bizzat Stalin'in tavsiyesi üzerine Parti saflarına kabul edildi. Stalin, Martinov'dan «menşevik militanların en namuslu ve en etkili olanlarından biri» diye bahsetmişti. *Muhalefet* ile Zinoviev-Kamenev-Stalin *Üçlüsü* ara-

sındaki mücadelede, yani aralık 1923'den ocak 1924'e kadar Parti'yi saran *Yeni Akım*'a karşı girişilen mücadelede *Muhalefet*'in bir kararı lehinde oy kullandı. Ocak 1924'de, Stalin, «Martinov'lar muhalefete geçti. Bu noktaya dikkatinizi çekerim. Proletarya aleyhtarı akımları dile getirenlerin *Muhalefet* lehinde oy kullanmaları bir tesadüf müdür? Hayır, bir tesadüf değildir» diye ateş püskürüyordu. Durumun vahametini anlayan Martinov, tam zamanında bir geri dönüş yaparak, *Komünist Enternasyonal* dergisinin yazı kuruluna girdi ve onun gözde liderlerinden biri oldu. Muhalefet, Martinov'a hücum etmekten geri durmadı. Şüphesiz bundan dolayıdır ki Stalin onu dergide Çin'le ilgili kendi politikasını yani Çin Komünist Partisi'ni, Kuo-mintang'a, Çankay-şek'e tabi kılmaktan ibaret olan Çin politikasını savunmakla görevlendirdi. O zaman Martinov «hakiki bir bolşevik» olarak kabul edildi ve ölünceye kadar (1935'e kadar) da «hakiki bir bolşevik» olarak kaldı.

MARTOV, J. O. Çederbaum (İstanbul 1873 - 1923).

Menşevik liderlerin en ünlülerinden. Gençliğinde Lenin'in yakın dostu. Petersburg'da 1895'de kurulan *İşçi Sınıfının Kurtarılması için Savaş Birliği*'ne Lenin'le birlikte katıldı ve ikisi de sürgüne gönderildi. Sürgünden kaçtıktan sonra, İkinci Kongre'ye kadar Lenin'le birlikte ISKRA'yı çıkardı. 1903 Londra Kongresi'nde Menşevikler'in liderliğini yapan Martov, Lenin'in başlıca hasımlarından biri oldu. Buna rağmen, Lenin, onu, daima, Rus Sosyal Demokrasisi'nin en seçkin bir kişisi olarak kabul etmiştir. Birinci Dünya Savaşı sırasında Enternasyonalist Menşevikler'in liderliğini yapan Martov ZİMMERWALD Konferansı'na katıldı (1915). Ekim 1917'den sonra Rusya'ya dönerek Solcu Menşevikler'in başına geçti. Mar-

tov'un *Rus Sosyal Demokrasisi'nin Tarihi* (1923) adlı bir eseri vardır.

MARX, Karl (1818 - 1883).

Bilimsel sosyalizmin ve dünya sosyalist hareketinin en büyük teorisyeni. 5 mayıs 1818'de Prusya'nın küçük Trier şehrinde doğdu. Karl Marx yahudi bir ailenin oğluydu. Liseyi bitirdikten sonra 1835'de Bonn Üniversitesi'ne kaydoldu. Çalışkan bir öğrenci olmasına rağmen, yönetmeliğe aykırı davrandığı ve gerici bir öğrenciyle düello ettiği için, babasının zoruyla, 1837'de Berlin Hukuk fakültesine girdi. Ama zamanla hukuktan hoşlanmaz oldu, ve felsefeye merak sardı. 1838 yılında geçirdiği bir hastalık sırasında Hegel'in kitaplarını yutarcasına okumaya başladı. Hegel'e duyduğu hayranlıktan ötürü, *Genç Hegel'ciler* yada *Sol Hegel'ciler* denilen aydınlar grubuna katıldı. İnsanların bilinçlenmelerinin, siyasî kurtuluşlarına yol açacağını savunan ve dinî tartışmalara büyük bir önem veren Genç Hegel'cilerin önderi *Bruno Bauer*'di. Marx Berlin Üniversite'sinde öğretim görevlisi olmayı istiyordu. Ama siyasî polisin liberal faaliyetlere karşı uyguladığı baskıdan dolayı, bu düşüncesinden vazgeçip bir felsefe doktorası hazırladı. Böylece Bonn'da öğretmenlik yapabileceğini umuyordu. Fakat siyasî polisin baskısı gittikçe şiddetlendiği için, öğretmen olmaktan da vazgeçti. Bu yüzden 1842'de Bonn'a dönerek *Renanya Gazetesi*'nde yazmaya başladı. Liberal eğilimli bu gazetede Prusya hükümetini kıyasıya eleştiren yazılar yazıyor, bir yandan da, Fransız sosyalistlerinin ve komünistlerinin eserlerini okuyordu. Kısa bir süre sonra gazetenin başyazarlığını yapmaya başlayan Marx, Genç Hegel'ciler gibi düşünmemeye başladı. Soyut tartışmalarla vakit kaybetmek istemiyordu. Bu arada, aristokrat bir ailenin kızı olan

Jenny von Westphalen'le evlendi. 1843 yılında Paris'e gelen Marx, şubat 1844'de *Annales franco-allemandes*'ın (Fransız-Alman Yıllığı'nın) ilk sayısında *Hegel*'in *Hukuk Felsefesinin Eleştirisine Katkı*'yı yayımladı. Bu yazı, ancak Marx'ın ölümünden sonra (1931'de) yayınlanan *Hegel'in Devletler Hukukunun Eleştirisi*'nin başlangıç kısmıydı. Hemen dikkati çeken bu yeni dergi, siyasî polisin müdahalesi sonucu Almanya'da satılamaz oldu ve bu yüzden de ikinci sayısını bile çıkaramadan kapandı. Marx, bu sırada, Paris'te çıkmakta olan *Worwärts* adlı bir Alman gazetesiyle de ilişki kurmuştu. Bu gazetede, Silezyalı dokumacıların isyanı ile ilgili ünlü yazısını yayınladıktan sonra, ekonomik bilgilerini derinleştirmeye, siyasî ve tarihî incelemelerine başladı. Marx, Paris'te, komünist işçiler tarafından kurulmuş birçok gizli örgütün toplantılarına da katılıyordu. Engels'le tanışması 1844 yılı sonlarına rastlar. 1844'de *Ekonomi politik ve Felsefe* adlı çalışmasını tamamlayan Marx, Genç Hegel'ciler'e karşı Engels'le birlikte yazdığı *Kutsal Aile*'yi yayınladı. Paris'teki faaliyetleri ve yazılarının Prusya'da etkili olmaya başlaması üzerine telaşlanan Prusya hükümeti, Marx'ın yurt dışına çıkarılması için 1845'de Fransız hükümeti nezdinde teşebbüse geçti, ve Fransız hükümeti Marx'ı derhal sınırdışı etti. Güç durumda kalan Marx, Brüksel'e sığındı. Sığınma hakkını elde etmek için, Belçika hükümetine, hiçbir siyasî eser yazmayacağına dair söz vermek zorunda kalmıştı. Bu yüzden, Engels'le birlikte *Alman İdeolojisi* adlı ünlü eseri yazmaya koyuldu. Bu eser ancak 1932'de yayımlanabildi. *Alman İdeolojisi*, tarihî materyalizmin, ilk defa ayrıntılı bir şekilde anlatıldığı çok önemli bir eserdi.

Marx işçi kesimi arasında da faaliyet gösteriyor, görüşlerini yaymaya çalışıyordu. Merkezi Londra'da

bulunan ve terzi Weitling tarafından kurulmuş *Adaletliler Birliği* için irtibat komiteleri kurulmasını önerdi ve bunu gerçekleştirmek amacıyla teşebbüslere girişti. Bu komitelerin merkezi Brüksel'di. Hedef, çeşitli komünist ve sosyalist gruplar arasında mektuplaşma yoluyla geniş bir tartışma imkânı sağlamaktı. Marx, Proudhon'a *Adaletliler Birliği'nin* Paris temsilciliğini teklif etti, fakat Proudhon bu teklife yanaşmadı. Aradan bir yıl geçtikten sonra yani 1846 yılında *Birlik*'in Merkez Komitesi'nde Londralılar hâkim oldu ve 1847'de Marx da *Birlik*'e üye oldu. Kısa bir süre sonra Adaletliler Birliği'nin adı *Komünisler Birliği* olarak değiştirildi.

Bu sıralarda Marx, Proudhon'nun yazılarını takib ediyor ve onun görüşlerini sistemli bir şekilde eleştirmeyi düşünüyordu. Nitekim, Proudhon'un *Sefaletin Felsefesi* adlı kitabını, *Felsefenin Sefaleti* adlı eseriyle (1847) kıyasıya eleştirdi. Marx, yaptığı konuşmalarda devrimin yaklaşmakta olduğunu söylüyordu. Bir bildiri hazırlamanın tam zamanıydı. *Komünistler Birliği* Marx'la Engels'den bir program kaleme almalarını istedi. Sonradan ünü bütün dünyaya yayılacak olan *Komünist Manifesto* ocak 1848'de Londra'da yayımlandı. Manifesto Almanca yazılmıştı. Fransa'da şubat 1848 Devrimi patlak verince, Manifesto'nun Fransızca çevirisi mayıs 1848'de yayınlandı. Bu sıralarda bütün Avrupa'yı devrimci hareketler dalgası kaplamıştı. Belçika hükümeti, faaliyetlerini tehlikeli görmeye başladığı için Marx'ı sınır dışı etti. Marx, Paris'e gitti. Alman göçmenlerin büyük bir kısmı Paris'te yaşıyorlardı. Ve Almanya'da devrimi hızlandırmak için silahlı birlikler teşkil etmişlerdi. Marx bu işten vazgeçmeleri için onları uyardı fakat dinletemedi. Nitekim bu silahlı birlikler Prusya ordusu tarafından Ren kıyılarında yok edildi.

Marx Paris'ten Kolonya'ya geçti ve orada yerleşti. Bir gazete çıkarmayı düşünüyordu. Toplanan paralarla *Yeni Renanya Gazetesi*'ni kurdu. Bu gazete kısa zamanda Almanya'nın en etkili yayın organı oldu. Fakat Marx, devrimci faaliyetlerinden ve yazılarından dolayı hükümetin devamlı takibi ve baskısı altındaydı. Üstelik malî imkansızlıklar gün geçtikçe artıyordu. Bu yüzden gazeteyi kapatmak zorunda kaldı. Ve mayıs 1849'da Paris'e döndü. Burada çok kalamadı. Çünkü ağustos 1849'da sınırdışı edildi. Bunun üzerine İngiltere'ye gitti. Ve orada «*Dünya Devrimciler Derneği*'ne katıldı. Fakat ekonomik araştırmalar yapmaktan geri durmuyordu. Ve gün geçtikçe devrim hakkındaki görüşü daha derin bir muhtevaya bürünüyordu. Özlenen devrimin gerçekleşmesinin hemen mümkün olmayacağını, bunun uzun bir zamanı alacağını düşünüyordu. Görüşlerini arkadaşlarının Hamburg'da çıkardıkları *Yeni Renanya Gazetesi, Karl Marx tarafından kaleme alınmış Ekonomi Politik Dergisi adlı* yayın organında dile getirdi. Maceracı devrimcileri kıyasıya eleştirdi. 15 eylül 1850 tarihli yazısında onlar hakkında şunları söylüyordu:» *Komünistler Birliği'nin azınlık grubu, eleştirici görüşün yerine dogmatik görüşü, materyalist dünya görüşünün yerine idealist bir dünya görüşünü koyuyor. Devrimin muharrik gücü olarak gerçek şartları değil, sadece insan iradesini görüyor. Biz işçilere: sadece şartları değil, kendinizi de değiştirmek ve siyasî iktidarı ele geçirmeye hazırlıklı olmak için on beş, yirmi, hatta elli yıllık bir iç savaş ve milletlerarası savaş dönemi geçirmek zorunda kalacaksınız dediğimiz halde siz tam aksini söylüyorsunuz: ya hemen iktidarı ele geçirmelisiniz ya da uykuya çekilmelisiniz diyorsunuz. Biz Alman işçilerinin dikkatini, bilhassa, Alman proletaryasının ilkel karakteri üzerine çektiğimiz halde, siz Alman zanaatkârlarının millî duygularını ve loncacılık*

kokan önyargıların alabildiğine övüyorsunuz. Şüphesiz, bu da, sizi, onların gözünde daha cazip kılıyor! Tıpkı, Demokratların halk kelimesine çok kutsal bir anlam vermeleri gibi, siz de proletarya kelimesini kutsallaştırıyorsunuz.»

Marx'ın *Ekonomi Politiğin Eleştirilmesine Katkı* adlı eserinin yazılmasında Avrupa'nın 1857 yılında içine düştüğü iktisadî buhranın büyük bir etkisi oldu. Çünkü, Marx'la Engels'in birbirlerine yazdıkları mektuplarda belirtilerini dikkatle tespit ettikleri ve iki yıldan beri süren buhran 1857'de kritik bir safhaya girmişti. Fransa ve Almanya'daki malî spekülasyonlar, New York borsasında fiyatların hızla düşmesi, sanayi alanındaki bazı iflaslar iktisat dünyasının derin sarsıntılar geçireceğini gösteriyordu. İşte böyle bir dönemde yazılan bu eserin ana teması Marx'ın 1867'de yayınlanan Kapital'inin birinci cildinde yeniden işlendi. *Ekonomi Politiğin Eleştirilmesine Katkı*'nın önsözü, Marx'ın ölümünden sonra, bütün bilimsel eserlerde daima zikredilen temel bir kaynak oldu. Marx bu ünlü önsözde aynen şöyle diyordu: «*Hayatlarının sosyal üretiminde insanlar, kendi iradelerine tâbi olmayan belirli, zarurî bazı münasebetlere girişirler: insanların maddî üretim güçlerinin belli bir gelişme derecesine tekabül eden üretim ilişkileridir bunlar. Bu üretim ilişkilerinin tamamı, toplumun ekonomik yapısını: üzerinde hukukî ve siyasî bir üstyapının yükseldiği ve kendisine belirli sosyal bilinç şekillerinin tekabül ettiği gerçek (somut) temeli meydana getirirler. Maddî hayatın üretim tarzı, genellikle, siyasî ve fikrî hayat sürecini şartlandırır. İnsanların varlıklarını tayin eden şey, onların bilinçleri değil, aksine, insanların bilinçlerini tayin eden şey, onların sosyal varlığıdır. Gelişmelerinin belli bir safhasında toplumun maddî üretim güçleri, mevcut üretim iliş-*

kileriyle- o zamana kadar, sınırları içinde hareket etmiş oldukları mülkiyet ilişkileriyle-tezada düşerler (çatışırlar). Bu ilişkiler vaktiyle üretim güçlerinin gelişme şekilleri iken, artık bu güçleri köstekleyen birer zincir haline gelirler. O zaman bir sosyal ihtilâl devri başlar. Ekonomik temeldeki değişme, yavaş yada hızlı bir şekilde bütün o muazzam üstyapıyı dönüşüme uğratır. Bu tür dönüşümleri incelerken, üretimin ekonomik şartlarında meydana gelen ve tabiat bilimlerine has bir kesinlikle tayin edilebilen maddî dönüşüm ile, insanların bu çatışmanın bilincine varıp onun üstesinden gelmelerine yarayan hukukî, siyasî, dinî, artistik yada felsefî-kısacası- ideolojik şekilleri daima birbirinden ayırdetmek gerekir. Bir kimse hakkında, onun kendisi için beslediği fikre bakarak hüküm verilemiyeceği gibi, böyle bir köklü dönüşüm devri hakkında bu devrin bilincine bakılarak hüküm verilemez; aksine, bu bilinç, maddî hayatın tezatlarıyla, toplumun üretim güçleriyle, üretim ilişkileri arasındaki çatışma ile açıklanmalıdır. Bir sosyal düzen, serbest bir ortam sağlayabileceği bütün üretim güçleri gelişmeden asla ortadan kalkmaz; yeni ve daha yüksek üretim ilişkileri, bu ilişkileri yaratan maddî şartlar bizzat eski toplumun bağrında olgunlaşmadan ortaya çıkmaz. Bunun içindir ki, insanlık daima, ancak halledebileceği meseleleri ele alır; çünkü daha dikkatle bakıldığında görüleceği gibi, meselenin kendisi, ancak, halledilmesine yaravacak maddî şartlar esasen mevcut olduğu yada hiç değilse, oluş halinde bulunduğu zaman ortaya çıkar.»

Marx'ın 1850'den sonra eserlerine ve hayatına daima proleter devrimci hareketin teorik ve pratik meseleleri hâkim oldu. Birinci cildi 1867'de yayımlanan ve on beş yıllık muazzam bir çalışmanın ürünü olan en büyük eseri *Kapital*'in yazılması dışında, haya-

tının başlıca safhaları kısaca şöyle özetlenebilir. 1) *Komünistler Birliği*'nin dağılmasından sonra Marx hiçbir gizli devrimci örgüte katılmadı. 2) *Lassalle* ile bozuştuğu 1862 yılından itibaren, *Lassalle*'cilerin milliyetci ve devletci sosyalizmine ve bunların Alman Sosyal-Demokrat Partisi içindeki etkilerine karşı ısrarla mücadele etti. 3) *Birinci Enternasyonal*'in kurulmasına katkıda bulunduğu 1864 yılından itibaren bu parti içinde Proudhon'cu eğilimlere (1866-1869) ve bilhassa *Bakunin*'in etkisine (1869-1873) karşı mücadeleye girişti. 3) 1874'den itibaren Marx ve özellikle Engels; tabiat bilimlerindeki yeni keşifleri bahane ederek, radikal bir pozitivizm adına, marksizmi «aşmak». ve diyalektik hareketi inkâr ederek devrim *praxis*'in gereklerini bir kenara bırakmak isteyen *Eugen Dühring* gibi revizyonist marksistlerin ilk teşebbüslerinin içyüzünü ortaya koymak için mücadele ettiler.

1883'de ölen Marx'ın mezarı başında yaptığı konuşmada Engels şöyle diyordu: «*Dünyamızın en büyük mütefekkiri artık düşünmeyecek. Biraz sonra dünya, bu dev adamın ölümü ile nasıl boş kaldığını anlayacak, adı ve eseri ebediyen yaşayacak*».

Başlıca eserleri: *Kapital*, Grundrisse (*Ekonomi Politiğin Eleştirisinin Temelleri*), *Ekonomi, Politiğin Eleştirilmesine Katkı, Ücretli Emek ve Sermaye-Ücret, Fiyat ve Kâr, Felsefenin Sefaleti, Fransa'da İçsavaş, 1844 Müsveddeleri, Fransa'da Sınıf Mücadeleleri, Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire*'i. Engels'le beraber yazdığı eserler: *Komünist Manifesto, Gota ve Erfurt Programlarının Eleştirisi, Alman İdeolojisi*.

MEHRİNG, Frantz (1846 - 1919).

Büyük marksist yazar. *Alman Sosyal-Demokrasisi* (1897) ve *Karl Marx*'ın Hayatı (1918) adlı eserlerin yazarı. Alman Sosyal-Demokrasisi'nin sol kanadının

üyesi ve 1916'da K. Liebknecht ve Rosa Luxemburg tarafından kurulan *Spartakus Birliği*'nin yöneticilerinden, Mehring, yakın dostları Liebknecht ve Rosa'nın öldürülüşünden 14 gün sonra 29 ocak 1919'da öldü.

MENŞEVİK'LER,

Rus Sosyal Demokrat Partisi'nde 1903'deki bölünme sırasında Lenin'e muhalefet edenler. Menşevikler'in önderi Martov idi. Bu terim, sonradan Reformist Sosyalistler için kullanılmıştır. Menşevikler, Marx'a ve marksizme bağlı olduklarını iddia etmelerine rağmen, Çarlığın devrilmesi ve «demokratik Cumhuriyet»in kurulabilmesi için, işçi sınıfının burjuvazinin ilerici kesimiyle ittifakının gerekli olduğunu savunuyorlardı.

META,

Mübadele edilmek, pazarda satılmak için üretilmiş ve kullanım değeri ile mübadele değerine sahip bir üründür. Meta üretimi yani mübadele değerleri üretimi en yaygın, en genelleşmiş şekline kapitalist toplumda kavuşmuştur. Kapitalist toplum, üretimin büyük bir kısmını metaların teşkil ettiği toplumdur. Bir ürün kendi ihtiyacımız için üretildiği sürece meta değildir. Köylü, yetiştirdiği buğdayı öğütüp ekmek yaptığı zaman bu ekmek, meta değil,sadece ekmektir. Buğday ancak alınıp satıldığı zaman, yani bir alıcı için, bir pazar için üretildiği zaman meta olacaktır. Kapitalist rejimde, pazar için üretilmiş ürünlerin hepsi metadırlar. Her fabrika, her atelye, genellikle sadece bir tek ürün imal eder ve bu ürün fabrikatörün kendi ihtiyacı için yapılmamıştır. Mesela, cenaze levazımatı satan bir işletmenin sahibi tabutlar imal ettirdiği zaman, besbelli ki, bunları kendisi ya da ailesi için değil pazar için üretmiştir. Bir düğme fabrika-

sında imal edilen milyonlarca düğme, fabrika sahibinin ceketine ya da yeleğine dikilsin diye değil, pazarda satılmak için imal edilmiştir. Bundan dolayı, meta üretimi *özel mülkiyeti* gerektirir. Meta üreten zanaatkâr ya da küçük sanayici, kendi atelyesinin ve aletlerinin sahibidir. Fabrikatör ise, binaları ve makinalarıyla birlikte fabrikanın tamamının sahibidir. Özel mülkiyet ve meta üretimi varolduğu andan itibaren, alıcı çevresinde yada satıcılar arasında daima bir çekişme, bir mücadele vardır. Büyük kapitalistlerin bulunmadığı, sadece zanaatkârların bulunduğu devirde bile, bu böyleydi: Zanaatkârlar, müşteri kazanmak için, kendi aralarında mücadele ediyorlardı. En iyi aletlere sahip, en güçlü, en becerikli, özellikle, parasını biriktirmiş olan zanaatkâr, diğerlerini iflasa sürüklüyordu. Görüldüğü gibi, *Meta üreticisi küçük mülkiyet*, kendi bağrında büyük mülkiyeti taşıyor ve pek çok iflasa sebeb oluyordu. Demek ki, kapitalist rejimin ilk temel niteliği, meta üretimidir, pazar için yapılan üretimdir.

N

NARODNİKLER (Popülistler)

Rusya'da, 19. yüzyılda ilk devrimci sosyalist hareketin temsilcileri, Amaçları, aç ve sefil köylüleri, propaganda yoluyla ayaklandırmak ve çarlığı yıkmaktı. Veronej Kongresi'nde Hareket ikiye bölündü (1879). Birinci grup, teröristlerden oluşuyordu. Bunlar, *Narodnaia Volia* (Halkın İradesi) adlı bir örgütte toplandılar. Bu örgüt Çar II. Aleksadr'ı 1881'de bir suikast düzenleyerek öldürdü. Önderlerinin bir çoğu öldürüldü ya da hapsedildi. İkinci grubu *Ilımlılar* teşkil ediyordu (Plehanov, B.P. Axelrod, Vera Zasuliç). Bunlar siyasî eyleme devam ettiler. Lenin *Narodnik* hareketi, Rusya'da köylü cumhuriyetinin ideolojisi olarak niteler ve Narodnikler'in devrimde proletaryanın rolünü küçümsediklerini belirtir.

NARODNOYE DYELO (Halkın Davası).

Cenevre'de bir grup rus devrimcisi tarafından 1868-1870 yılları arasında yayımlanan gazete. İlk sayısı Bakunin tarafından hazırlandı. Fakat, yazı kurulu, 1868 ekiminden itibaren karşı görüşleri savuna-

rak Bakunin'le bozuştu. Böylece, bu gazete, nisan 1870'de Birinci Enternasyonal'in rus seksiyonlarının politik organı oldu, Marx'ın ve Enternasyonal Genel Konseyi'nin çizdiği yolda faaliyet göstererek Birinci Enternasyonal belgelerini yayımladı.

NARODNAYA VOLYA (Halkın İradesi)

Norodnik teröristlerin gizli siyasî örgütü. Ağustos 1879'da kuruldu. Bu örgüt hem ütopik sosyalist fikirlere inanıyor, hem de mutlakiyetin yıkılarak siyasî hürriyetin elde edilmesi için politik mücadelelerin gerekli olduğunu kabul ediyordu. Lenin, «*Narodnaya Volya* üyeleri, politik mücadeleye girmekle ileriye doğru bir adım atmışlar fakat bu mücadeleyi sosyalizmle birleştirmeyi başaramamışlardır» diye yazar. Çarlığa karşı kahramanca bir mücadele vermiş olmalarına rağmen yanlış bir teoriyi: «aktif kahramanlar» ve «pasif halk yığınları» teorisini ortaya atarak toplumu yeniden inşa edeceklerini, hem de halkın katkısı olmaksızın inşa edeceklerini umuyorlardı. Çar II. Aleksandr'ın 1 Mart 1881'de ölümle ve ağır hapisle cezalandırdı.

NAVİLLE, Pierre

1904'de Paris'te doğdu. 21 yaşındayken Komünist Gençlik Örgütü'ne, 1926'da Fransız Komünist Partisi'ne girdi. *Etudiant Communiste* (Komünist Öğrenci)nin redaktörlüğünü ve *Ecole Emancipée*'nin (Laik Okul'un) sekreterliğini yaptı. *Clarté*'nin (Aydınlık'ın) sorumlu yönetmeni oldu. Sol Muhalefet'e katıldığı sırada, kasım 1927'de Moskova'da Troçki ile tanıştı. Şubat 1928'de Sol Muhalefet'ten atıldı. *Vérité*'yi (Hakikat'i) ve *Ligue Communiste*'i kurdu, *Lutte de Classes*'ın redaktörlüğünü yaptı, *Muhalefet'in Enternasyonal Sekreterliği* üyesi oldu. Dördüncü Enternasyonal'in kurulması Hareketi'ne katıldı. Troçkistlerin *S.F.I.O.*'ye katılmaları-

na karşı olduğu için, ancak arkadaşları bu partiye girdikten sonra katıldı. 1935'de bu örgütten atıldı. *G.B.L.*'yi, sonra da *P.O.I.*'yi yönetti *P. S. O. P.*'ye girilmesine karşı çıktığı için *P.O.I.*'nin çoğunluğunu teşkil edenlerle birlikte Dördüncü Enternasyonal'den çıkarıldı. Sonradan tekrar *P.S.O.P.*'ye katıldı. İkinci Dünya Savaşında esir düştü. Alman işgali sırasında Fransız Komünist Partisi ile bir yakınlaşma sağlamaya çalıştı. Savaştan sonra *la Revue Internationale* grubuna üye oldu. Sonradan *Sosyalist Sol Birlik*'e katıldı. Kuruluşun dan beri (1960) *P.S.U.*'nun üyesi ve *Tribune socialiste*'in redaktörüdür. *Başlıca eserleri: Sosyalist Ücret* (iki cilt), *Yeni Leviethan, Yaşayan Troçki, İşçi Sınıfı ve De Gaulle Rejimi; Savaş ve Devrim (iki cilt).*

NIN PEREZ, Andrès (1892-1947).

Katalonyalı bir kunduracının oğlu. Yüksek öğrenimini tamamladıktan sonra öğretmen oldu. 1911 yılında İspanyol Sosyalist Partisi'ne girdi. Genç Sosyalistler'in önderliğini yaptı, *Milli İşçi Sendikaları Konfederasyonu*'nda militan faaliyetlerde bulundu. Komünist Enternasyonal'e katılma taraftarıydı. Delege sıfatıyla Sovyetler Birliği'ne giderken Almanya'da tutuklandı ve hapse atıldı. *Kızıl Sendikalar Enternasyonali* sekreterliğine getirildi. Gizlice İtalya ve Fransa'ya gitti. Devrimci faaliyetlerinden dolayı orada bir ay hapse mahkûm oldu. Komünist Enternasyonal'in icra Komitesi'ne seçidi. Sovyeter Birliği Komünist Partisi ve Moskova Sovyeti üyesi oldu. Moskova'da bulunduğu sırada *Birleşmiş Muhalefet*'e katıldı ve Victor Serge ile birlikte bu grubun enternasyonal komisyonunu kurdu. Muhalefet hareketine katıldığı için Parti'den çıkarıldı (1927) ve 1930'da sınırdışı edildi. İspanya'ya döndükten bir süre sonra tutuklandı üç ay hapis yattı. 1932 yılına kadar Troçki ile sürekli mektuplaştı. Troç-

kistler'in Sosyalist Parti'ye girerek militan faaliyetlerde bulunmaları görüşüne karşı çıktı ve Troçki ile anlaşmazlığa düştü. P.O.U.M.'u kurduktan sonra 1936'da Katalonya'da ekonomik Kurula seçildi ve adalet komiserliğine danışman oldu. Cumhuriyetci İspanyol polisi kisvesi altında faaliyet gösteren Sovyet Gizli Polis Örgütü tarafından kaçırılarak öldürüldü. Nin'e işkence edenler, İspanya'da «*Moskova Duruşmaları*»na benzer düzmece bir duruşma düzenlenmesini sağlayacak «*itiraflar*»da bulunması için her türlü şiddete başvurdular. İspanyol Komünist Partisi eski başkanı Jesus Hernandez, çok daha sonraları şöyle yazacaktır: «Nin, işkencenin ve eziyetin en akla gelmedik şekillerine katlandı. Birkaç gün sonra yüzü çürükler ve şişlerden ibaret şekilsiz bir et yığını haline gelmişti. İşkenceci Orlov, «itiraf etmeden», partili yoldaşlarını «ele vermeden» can çekişen bu hasta adamın karşısında öfkesinden kuduruyordu. İspanya'da Carlos Contreras ve kumandan Sarlos adıyla tanınan işkenceci Rus Orlov ve yardımcısı Vittorio Vidali, suçlarını örtbas etmek için Nin'i öldürmeye karar verdiler.» Largo Caballero'nun. *Hatıraları*'nda belirttiği gibi, «Nin'in, yapılan korkunç işkencelere dayanması ve bu meselenin yarattığı heyecan, birçok militanın hayatını kurtarmıştı.»

NÜFUZLU ADAMLAR GRUBU.

Rusya'da Sovyetler'e karşı kendi silahlarıyla, yani ekonomik örgütler vasıtasıyla, savaşılmasını anlayacak kadar akıllı ve daha «modern» bankerler, tüccarlar ve fabrikatörlerden meydana gelen ve Kadet'lerin halk nezdinde itibarlarını yitirmeleri üzerine teşkil edilen grup.Bu grup, kendisini partiler dışı ilân etmişti.

O

O. G.

Sol Muhalefet'in kısa adı.

O. G. I.

Milletlerarası Sol Muhalefet'in kısa adı.

OKUMA KULÜBELERİ

1920'lerde Sovyet köyünde siyasî, kültürel eğitim merkezleriydi. Çarlık döneminde Liberallerin kurdukları «halkevleri» esas alınarak geliştirilmişlerdi. Sovyet hükümeti tarafından finanse ediliyor ve *Glavpolitprosvet*'in denetiminde faaliyet gösteriyordu. Her kulübenin bir kitaplığı vardı ve okumak, kültür olaylarını izlemek için bir buluşma yeriydi. «Kulübe» nin yönetimiyle görevli kişiye izba deniliyordu. Kulübenin asıl görevi, okuma - yazma bilmezlikle mücadele idi.

OLAĞANÜSTÜ KANUN.

21 Ekim 1878'de Almanya'da sosyalistlere karşı Bismark tarafından çıkarılmıştır. Bu kanun, Sosyal Demokrat Parti'nin, bütün örgütlerini, işçi örgütlerini, işçi gazetelerini yasaklanmasını ve sosyalist yayınların toplatılmasını öngörüyordu. Bu yüzden Parti, yeraltı faaliyetine geçmek zorunda kaldı. Bu olağanüstü kanun, işçi hareketinin artan baskısı sonucu 1890'da yürürlükten kaldırıldı.

OTZOVİST'LER

Çarlık Rusyası'nda şiddet taraftarları. 1905 ayaklanmasının, yenilgiyle sonuçlanması üzerine, legal çalışmadan vazgeçilmesi, legal kitle örgütlerinde ve sendikalarda çalışılmaması gerektiğini savunanlar. Lenin'in «yeni tip likidatörler» diye tanımladığı Otzovist'lerin lideri Bogdanov'dur.

OWEN, Robert (1771 - 1858).

İngiliz ütopyacı sosyalist. Bir köylü ailesinin çocuğu olan Owen küçük yaştan itibaren çalışmak zorunda kalmış ve on dokuz yaşındayken bir pamuklu imalathanesi kurmuş, pamuklu kumaşların kalitesini yükseltmek için çalışmıştır. Bu arada Glaskow'lu zengin bir dokumacının kızıyla evlenerek 2000 işçinin çalıştığı New Lanark'taki işletmenin başına geçmiş ve tam dokuz yıl (1810'dan 1819'a kadar) işletmedeki işçilerin hayat şartlarını düzeltmek ve çocuklarına eğitim imkânları sağlamak için uğraşmıştır. Bu yüzden işçiler tarafından bir baba gibi seviliyordu. Bu sevgi, 1816 yılında Birleşik Devletler tarafından pamuğa konulara ambargonun sebeb olduğu dört aylık bir işsizlik döneminde, işçilerinin ücretlerini hiç aksatmaksızın ve hiç kesintisiz ödemesi üzerine tam bir

güvene dönüşmüştü. Ama ortakları, onun bu tutumunun yararlı hiçbir sonuç vermeyeceğine inandıkları için fabrikayı kapattılar. Engels, İngiltere'de İşçilerin yararına gerçekleştirilen bütün sosyal hareketler, bütün hakiki ilerlemeler Owen'in adına bağlanır diyordu. Owen, bir gün gelecek, emek, emek ürünleri ve mallar (şahsi mallar hariç) müşterek olacaktır. İşte o zaman sosyal mülkiyet sisteminin, özel mülkiyetten ne kadar üstün olduğu anlaşılacaktır, diye düşünüyordu. Bu düşüncesini İndiana'da (Amerikada) toprak satın alarak 1825'de 800 kooperatifi kapsayan *New Harmony* (Yeni Ahenk) kolonisini kurdu. Böylece, uzun zamandır düşündüğü şeyi gerçekleştireceğini, yani tarımla sanayiyi bağdaştıracağını, yoksulluğu ortadan kaldıracağını umuyordu. Ama onun bu denemesi 1828'de başarısızlıkla sonuçlandı. Fakat zamanla, Owen'in düşünceleri kendisinin sosyalist sistem dediği bir tür sosyalist sistem haline geldi. Bu sisteme göre, mülkiyet ve emek kollektiftir. Fikir işçiliği ile kol işçiliği arasındaki çelişki ortadan kaldırılacak, insanlar arasında hak eşitliği sağlanacaktır. Ona göre sınıfsız toplum bir gün mutlaka kurulacaktır. Bu toplum, 200 yada 300 kişilik birimler halinde kendi kendini yöneten hür bir federasyondur. Ama bütün bunlara rağmen, Owen. sosyal devrimin gereğini anlayamamış ve sosyal değişmenin burjuvazi tarafından gerçekleştirileceğine inanmıştır.

P

PARA.

Alışverişi kolaylaştırmak için satıcılar, hiç değişmeyen ve bütün metaların eşdeğeri olabilecek bir meta aradılar ve böylece *para* genel eşdeğer oldu. Ama önceleri, bu genel eşdeğer bir *meta* idi. Bu meta, her türlü metaın alım-satımını sağlıyordu. Mesela, eski Mısır'da Ramses'ler devrinde genel eşdeğer *davar*'dı. Söz gelişi, bir ölçek zeytin yağ, bir ölçek bal ve bir hasır satın almak için bir davar veriliyordu. Fakat bu para şeklinin birçok mahzurları vardı. Kaba bir ölçü aletiydi bu ve taşınması çok güçtü. Bu yüzden genel eşdeğer hayvanın yerini başka metalar aldı. En sonunda *altın* ve *gümüş* genel eşdeğer olarak kabul edildi. Bu madenler, fizikî özelliklerinden ötürü, ideal bir eşdeğer oldular. Bunlar güçlükle elde edildikleri için hacimleri küçük fakat değerleri büyüktür (yani billurlaşmış bir değeri temsil ederler). Ayrıca istenildiği kadar bölünebilirler, taşınmaları kolaydır, uzun süre aşınmadan kalabilirler, külçe halinde toplanabilirler. Ticaretin gelişmesi, mübadelelerin genelleşmesi ve

para kullanımının gitgide artmasıyla birlikte para, fertlerin, ailelerin ve milletlerin servetinin başlıca belirtisi, hatta tek belirtisi haline geldi. Para sadece genel eşdeğer olmakla kalmadı. Şu fonksiyonları da yerine getirmeye başladı:

1. *Genel eşdeğerdir* : pazarda mevcut her türlü emtianın satınalımını sağlar.
2. *Tedavül (dolanım) aracıdır:* kendi metalarının kullanım değerlerini gerçekleştirmek istemeyen meta sahipleri arasında metaların dolanımını sağlar.
3. *Değer ve standard fiyat ölçüsüdür:* her metaın değeri, belirli bir miktar, belirli bir ağırlıkta değerli madenlerle, yani para ile ifade edilir. Fiyat, değerin paraca (parayla) ifadesinden başka bir şey değildir.
5. *Değer stoku ve servet biriktirme (iddiar) aracı*dır.

PARVUS, Helfand (1859 - 1924)

1890 yıllarının başında Alman Sosyal-Demokrat Partisi'ne girdi. Bu partinin sol kanadı içinde militan faaliyetlerde bulundu. Saksonya'dan sınır dışı edildiği 1898 yılına kadar *Sächsische Arbeiter Zeitun*'un başyazarlığını yaptı. Bu tarihten sonra *Aus der Weltpolitik* adlı haftalık dergiyi çıkardı ve 1905'e kadar bu derginin yönetmenliğini yaptı. Bu dönemde Bernstein revizyonizminin en kararlı hasımlarından biri oldu ve Troçki ile birlikte *sürekli devrim* teorisinin öncülüğünü yaptı. Devrime katılmak için 1905'de Rusya'ya giden Parvus, Saint-Petersburg Sovyeti'ne dahil oldu. Bir ara tutuklandıysa da serbest bırakıldı ve tekrar Almanya'ya döndü. Önce Viyana'ya sonra da İstanbul'a yerleşti ve kârlı ticarî işlere dalarak si-

yaseti yavaş yavaş bıraktı. Birinci Dünya Savaşı sırasında Alman ordusu için ticari görevler yüklendi ve Alman ordusunun medeniyetci ve ilerici değerini göklere çıkardı. Bu görüşünü savunmak için *Die Glocke* (Çan) adlı bir dergi yayınladı. Bir vakitler Parvus'un dostu olan Troçki onun hakkında şöyle yazıyordu: «Parvus, 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında, hiç şüphesiz büyük bir marksist idi fakat onda daima garip ve kararsız bir hal vardı».

Başlıca eseri : *Rusya ve Devrim.*

P. C. E.

Üçüncü Enternasyonal'e bağlı İspanyol Komünist Partisi.

P. C. I.

Fransa'da, 1936'dan 1938'e kadar Molinier ve P. Frank Muhalefetini temsil eden Enternasyonalist Komünist Parti.

PİATAKOV, Yuri (1890 - 1937).

Ukraynalı zengin bir şeker fabrikatörünün oğlu. İyi bir öğrenim gördü. 1907'de anarşist, 1910'da bolşevik oldu. Sürgün edildi, sürgünden kaçtı. Yevgeni Boş'la birlikte Japonya'ya gitti. Millî mesele ve Devlet konusunda Buharin'le birlikte Lenin'e muhalefet etti. 1917'de yurtdışından döndü ve Kiev Halk Komiserleri Konseyi başkanı oldu, 1918'de yeraltı faaliyetini yönetti. Bu arada tutuklanıp ölüme mahkûm edildiyse de, tam kurşuna dizileceği sırada Kızıl Muhafızlar tarafından kurtarıldı. Kırım'da Wrangel'e karşı halk komiserliğine getirildi. Piatakov bir Sol Komünistti. Sonradan askerî muhalefet saflarına katıldı. Milli Ekonomi Konseyi başkan yardımcısı ve yüksek

mahkeme başkanı oldu. 1921 ve 1922 yıllarında Merkez Komitesi yedek üyeliğine seçildi. 1923'de de asil üye oldu. Lenin'in «Kongre'ye yolladığı mektupta» sözü edilen *genç neslin* yöneticilerinden ve *1923 muhalefeti*'nin sözcülerinden biriydi. *46'ların* mektubunu imzalayanlardan biri de Piatakov idi. Birleşmiş Muhalefet'in yönetimine katıldığı için 1927'de Parti'den atıldı. Sürgündeyken nedamet getirdi. Tekrar Parti'ye alındı ve ağır sanayi komiserliğine getirildi ve bu alanda gerçek bir örgütleyici olduğunu ispat etti. 1930 ve 1934'de tekrar Merkez Komitesi'ne seçildi. 1936'da tutuklandı, ve ikinci Moskova duruşmasından sonra 1937'de kurşuna dizildi.

P. O. I.

Enternasyonalist İşçi Partisi. 1936'da *J.S.R.* ve *G.B.L.* tarafından kurulmuş IV. Enternasyonal Hareketi'nin Fransız Seksiyonu.

POKROVSKİ, Mikael (1868-1932).

Tarih ve felsefe öğrenimi gördü, 1891'de Moskova Üniversitesi'nden mezun oldu. 1903-1904'de Zemstvo'ların liberal hareketine katıldı. 1905'de bolşevik oldu. 1907'ye kadar Moskova komitesi üyeliği yaptı. 1908'de yurt dışına giderek *Vperiod* grubuna katıldı ve Bolşeviklerle ilişkisini kesti. 1911'den itibaren çeşitli tarihî eserler yayınladı. 1917 ağustosunda Rusya'ya döndüğünde Bolşevik Partisi'ne katıldı ve Ekim Devrimi'nden sonra Moskova Sovyeti'nin başkanlığını yaptı. 1918'de Sol Komünistler'e katıldı. 1918'den 1932'ye kadar eğitim komiserliğinde başkan yardımcısı oldu. Merkez Arşivleri'nin ve marksist tarihçiler kurumunun başkanlığını yaptı. Kızıl profesörler enstitüsü'nü ve birçok bilimsel dergiyi yönetti. Komünist Akademi'yi örgütledi. Stalin'in ilk dönemlerinin resmî tarih-

çisi oldu. 1936'da, görüşlerinin anti-leninist olduğu ilân edilerek, taraftarları cezalandırıldı. Stalin'in ölümünden sonra itibarı iade edildi.

PREOBRAJENSKİ, Yevgeni (1886 - 1938).

Sovyetler Birliği'nin en ünlü iktisatçılarından. 1903'de Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'ne katıldı. Sibirya ve Urallar'da illegal örgütlerde çalıştıktan sonra 1917'den 1920'ye kadar birçok kere merkez komitesi üyeliğine seçildi. 1920'deki 9. Parti Kongresi'nde merkez komitesi sekreteri oldu. Fakat sanayileşmeyi savunduğu ve *NEP* hareketine muhalefet ettiği için sekreterlikten uzaklaştırıldı. *Birleşmiş Muhalefet*'in sözcülüğünü yaptığı sırada sürekli devrim konusunda Troçki ile anlaşmazlığa düştü. 1927'de Parti'den atıldı ve sürgüne gönderildi. 1929'da, Radek'le birlikte, nedamet getirdiği için tekrar Parti'ye alındı. Ama *Muhalefet*'in görüşlerini savunmaya devam ettiği gerekçesiyle 1931'de tekrar Parti'den atıldıysa da gene Parti'ye kabul edildi. 1935'de tutuklandı. 2. *Moskova duruşmaları* sırasından duruşması yapılmadan gizlice öldürüldü. Başlıca eserleri: Buharin'le birlikte yazdığı *Komünizmin Alfabesi;* İşçi Muhalefeti'ne karşı kaleme aldığı *Marksizm ve Anarşizm; NEP Döneminde İktisadî Buhranlar; Yeni İktisat, Devrimin 11. yılında Proletarya Diktatörlüğünün Sağladığı Başarılar* adlı kitabının müsveddelerine G.P.U. tarafından elkonulmuştur.

Preobrajenski'nin en ünlü ve üzerinde en çok tartışılan eseri *Yeni İktisat*'dır. Preobrajenski, bu kitabında, sovyet ekonomisinin durumunu ele alır. Kamulaştırılmış bir sanayiyi yöneten işçi Devleti, geri kalmış bir ülke çerçevesi içinde modern bir ekonomiyi geliştirmiye gayret etmektedir. Ona göre, genellikle, geri ve tecrit edilmiş bir ülkede, hatta iktisadî gelişmesinin

en yüksek noktasına erişmemiş bir grup ülkede, özellikle, Amerika Birleşik Devletleri'nde bile, devrimin zaferi son derece kritik bir durum yaratır. Çünkü, böyle bir ülke, kapitalist sistemin, kendi ekonomik gelişmesi için sağladığı avantajları, devrimden sonra, yitirir. Böylece, eski rejimin vergi yükünden kurtulmuş olan orta köylü, ve bilhassa zengin köylü *(kulak)* satabileceği ürünleri sanayi kendisine sağlamadığı ya da çok fahiş fiyatlarla sağladığı ölçüde ürün teslimatını azaltarak ya kendi tüketimini artırabilir ya da köylüyü daha çok borçlandırabilir. Bu «geçiş dönemi», devrimini, «tekeller kapitalizmi» ile rekabet şartları içinde yapmış olan ülkenin geri durumundan dolayı son derece tehlikelidir: Demek ki, Rusya, tarımsal ürünlerini dünya fiyatları üzerinde sattığı ve yatırım için biriktirdiğinin iki mislini ödediği halde, teknolojik bakımdan geri bir sanayiye bağlı olarak ilerlemektedir. Preobrajenski'ye göre, bu dönem, «sosyalist Devlet'in gelişmesinin en kritik dönemidir». Sosyalist sistemin bütün nimetlerinden yararlanmanın mümkün olduğu noktaya erişmek için, bu geçiş safhasını en kısa zamanda aşmak gerekir. Preobrajenski, rus zengin köylüsü ve milletlerarası kapitalizm arasında bir ittifak tehlikesiyle karşı karşıya bulunan Rusya'nın, sosyalizmi «iki savaş arasında verilen bir molada kurduğunu» belirtir.

Ona göre, iktisatçının görevi, geçiş dönemindeki ekonomik gelişmenin kanunlarını tahlil etmektir. Bu kanunlar, tıpkı kapitalizme hükmeden ekonomik kanunlar gibi «objektif kanunlardır» ve insanların bunların bilincine varmaları olgusundan bağımsız olarak hüküm sürerler. Yapılacak ilk iş şudur: sosyalist sistem, tekeller kapitalizmi ile mücadele etmek için, «sosyalist tekelciliği» uygulamalıdır, yani sanayi ve dış ticaret üzerinde devletin iktisadî baskısı son derece yoğunlaştırılmalıdır. Kulak'ların sanayiyi boykot

ederek Devlet'e şantaj yapmalarına imkân veren kırsal nüfus artışını önlemek ve bütün ekonomide bir gelişme sağlayabilecek yeni bir teknolojik temel yaratma zarureti böyle bir «sosyalist tekelciliği» gerekli kılmaktadır. Özel (şahsî) üretimi bir başka şekilde vergilendirmeyi sağlayacak bir fiyat politikasını tekelci bir temel üzerinde uygulamak için, ülkedeki bütün büyük sanayilerin bir tek tröstün yani işçi Devleti'nin hâkimiyetine girmesi bu «sosyalist tekelciliği» kaçınılmaz hale getirmektedir. Yöneticilerin bu konudaki çekimserlikleri ne olursa olsun, bu tekelcilik kendini mutlaka kabul ettirecektir. Preobrajenski, «devletleştirilmiş ekonomimizin bugünkü bünyesi, bizim ekonomik yöneticilik sistemimizden çoğu zaman daha ilerici bir nitelik arzetmektedir» diye belirtir. Yöneticilerin direnmelerine rağmen, üretim kuvvetlerinin tekelci Devlet sanayi aracılığı ile gelişmesi, Preobrajenski'nin deyişiyle, «sosyalistlik birikim» kanunun etkisinden dolayı gerçekleşecektir. «Sosyalist ilk birikim kanununun demir ökçesi altında yaşıyoruz» diye yazıyordu Preobrajenski.

Preobrajenski'nin Sapronov'dan aldığı bu terim, kendisine atfedilen fikirler sisteminin âdeta bir kilit noktası oldu ve her zaman doğru bir şekilde anlaşılmadı. Marx'ın kapitalist sistemin ilk devrimleri için kullandığı «kapitalist ilk birikim»e atfen kullanılan bu terimin anlamı şudur: geri kalmış bir ülke sadece bir Devlet sanayinin gücü sayesinde hızla sanayileşemez, böyle bir ülkenin, özel sektördeki ücret ve gelirlere hasredilmiş fonların zararına olarak elde edilmiş bir birikime baş vurması gerekir. O halde, sosyalist ilk birikim kanunu, işçi Devletini, kelimenin ekonomik anlamıyla, köylülüğü «sömürmeye», geleceğin sosyalist dönemindekinin aksine, planlarda ağır sanayie öncelik vermeye, ve ekonomiyi, tüketiciyi değil, üreticiyi gözeterek yönetmeye zorlar.

Şüphesiz, geçiş döneminde bu kanunun işleyişi -ki Preobrajenski, devrim batı Avrupa'da zafere ulaştığı takdirde, bunun yirmi yıl devam edeceğini sanıyordu- gelişmenin genel eğilimi ile tezat teşkil eden sonuçlar yaratır. Köylülüğün «sömürülmesi» yani köylülerin gelirlerinin, diğer ücretlilerin gelirlerinden daha az bir artış göstermesi, ister istemez, siyasî bir muhalefete sebeb olacaktır. Bu muhalefeti önlemenin çaresi de kooperatif işletmelerin geliştirilmesi ve dozu iyi ayarlanmış bir vergi politikasıdır. Ekonominin merkezileştirilmesi: asalak eğilimler taşıyan, genel gelişmeyi frenleyici bir rol oynayan, imtiyazlı bir sosyal tabaka yaratan, yöneticilerle teknisyenleri, sosyal bakımdan, işçilerden üstün bir hale getiren muazzam bir «tekelci» cihazın yaratılmasına yol açacaktır.. Genellikle geçiş dönemi ekonomisi, ancak üretim kuvvetlerinin alabildiğine serpilip gelişmesi, ve kol emeği ile kafa emeği arasındaki her türlü farklılığın giderilmesi sonunda ortadan kalkacak olan sosyal eşitsizlikler ve imtiyazlar yaratır. «Objektif kanunlar»ın bilincine varmış bir marksist, işçi sınıfının örgütü olan partinin siyasî eylemi sayesinde bu gelişmeyi hızlandırmalıdır. Bütün bu çelişkiler Preobrajenski'yi şu sonuca götürüyordu: «Sosyalizme doğru gelişmemiz, hem siyasî hem de ekonomik sebeblerden ileri gelen sosyalist yalnızlığımıza bir son vermek ve istikbalde, diğer sosyalist ülkelerin maddî kaynaklarında bir destek aramak zarureti ile karşı karşıyadır.»

PRETOR BİRLİKLERİ.

Eski Roma'da generallerin veya imparatorun imtiyazlı özel muhafızları. Roma imparatorluğu zamanında Pretor Birlikleri iktidar mücadelelerine müdahale ediyorlar ve kendi adamlarını tahta çıkarıyor-

lardı. Bunların Roma'daki bir tepede daimi bir ordugâhları vardı. İki üç bin askerden meydana gelen bu birlikler, dilediklerini imparator ilân ettiler yada tahttan indirdiler. Büyük meblağlara varan rüşvetler karşılığında imparatorluk vaad ediyorlar ve bu parayı verenin imparator olmasını sağlıyorlardı. Pretor kelimesi daha sonraları, ücretli askerler ve askeri cuntalar deyimiyle eşanlamda kullanılır oldu.

PROLETARYA.

Üretim araçlarından yoksun bulunan ve hayatını ancak işgücünü kapitalistlere satarak devam ettirebilen sosyal sınıf. Proletarya özellikle İngiltere'de sanayi devrimiyle birlikte ortaya çıkmıştır. Bununla beraber, proletaryanın kökenleri 13. yüzyıla kadar uzanır. Orta Çağ'da fiyatlardaki köklü değişikliklerden dolayı yoksullaşan feodal beylerin, kendi malikânelerinde çalıştırdıkları adamların büyük bir kısmına yol vermeleri ve şehirlerde zanaatkârlığın mahva sürüklenmesi sonunda ilk proleterler doğdu. Ve tarım alanında meydana gelen büyük değişiklikler proletaryanın gelişmesini hızlandırdı. Orta Çağ köylerinde köylülerin toprarkları birçok parseller halinde parçalanmıştı. Bu parseller üzerinde çalışabilmek için köylüler, kendi parsellerini ayıran topraklara serbestçe girmek zorunda kaldılar. Bu serbest giriş, başak ve anız toplama hakkına, sahipsiz otlaklardan herkesin yararlanmasına, toprakların yeni ailelere tahsis edilmesine, nadas yapılmasına bağlıydı. Ve bütün bunlar üç yılda bir değişik ekim yapılması üzerine kurulmuş olan ve ilkel köy topluluğunun izlerini taşıyan bir köy ekonomisinin istikrarı için gerekliydi. Aynı zamanda, hayvanları otlamak, yakıt-odun ve kereste elde etmek için de komün topraklarından (karşılığında hiçbir şey ödemeksizin) yararlanılıyordu.

Bu evrimi önlemek için hükümetin çıkardığı sayısız kararnamelere ve kanunlara rağmen, toprak sahibi İngilizler, 15. yüzyıldan itibaren, büyük çiftlikler kurmak amacı ile komün topraklarını pay etmeye ve köylülerin parsellerini ellerinden almaya başladılar. Bu hareket, özellikle 15. yüzyılın ortasından itibaren yün fiyatlarının yükselmesi sayesinde daha da gelişti. Böylece senyörler koyun yetiştirmeyi, toprağı işlemekten daha kârlı buldular. Fakat etrafı çitle çevrili büyük çiftliklerin kurulması ve toprakların çitle çevrilmesi 18. yüzyıla kadar ancak kısmen uygulanabildi. Tarımsal üretim tarzında meydana gelen bu büyük değişiklik yani toprağın dinlendirilmesi, üç yılda bir değişik ekim yerine, toprağın bereketliliğini artıran kaba yonca, şalgam ve yemlik bitkilerin periodik olarak ekilmesi, bu uygulamayı hızlandırdı. Flandr ve Lombardiya'da uygulanan ve birçok denemelerden sonra, bu devrin İngiltere'sinde genelleşmeye başlayan bilimsel bir tarım sistemiydi bu. Böylece tarımsal artı-ürün son derece arttı. Bu artı-ürünü ele geçirmek isteyen toprak sahipleri kiralama sistemini değiştirdiler ve uzun vadeli kiralama sisteminden, şartları azami 9 yılda bir değiştirilen vadeli bir kiralama sistemine geçtiler. Bundan dolayı toprak rantında büyük bir artış oldu, bu da yoksul köylülerin topraksızlaştırılmasını çabuklaştırdı ve üç tarla sisteminin kalkması sonucunda toprakların parsellere ayrılmasının işleticiler için masraflı olmasıyla da kolaylaşan *çitle çevirme* hareketine yol açtı. Bu hareket, 1870'e doğru İngiltere'de bağımsız köylülerin yarı yarıya tasviyesiyle sonuçlandı ve bu bağımsız köylülerin yerini, ücretli işçiler çalıştıran büyük kapitalist çiftçiler aldı. 16. yüzyıldan, 18. yüzyıla kadar şehirlerde üretim araçlarından yoksun bırakılmış bir üreticiler kitlesinin doğmasına yolaçan ekonomik dömüşümlerin yanısıra köylülerin bir kısmını, geçim-

lerini sağladıkları topraklardan yoksun bırakan dönüşümler de meydana geldi.

İşte modern proletarya böyle doğdu. 16. yüzyılın Leyde'li müteşebbisleri bu sınıfı «İşçilerin birçoğunun, kadınlarla çocukların yükünü omuzlarında taşıdığı ve kollarıyla kazanabileceklerinden başka hiçbir şeyleri olmayan yoksul ve muhtaç insanlar» diye nitelendiriyordu. Kısacası, üreticilerin üretim araçlarından yoksun bırakılmaları, işgüçlerini sermaye sahiplerine satarak hayatta kalabilen ve yarattıkları artı-değerden sadece sermaye sahiplerinin yararlandıkları bir proleterler sınıfı doğdu.

PROLETKULT

Devrim arefesinde, Proleter Kültür temsilcilerinin, Bolşevik Parti'den bağımsız olarak kurdukları örgütün adıdır. Proletkult, proleter bir sanat yaratmayı amaçlıyordu ve Ekim Devrimi'ni destekliyordu. Bunlar, sonradan «Bütün Rusya Proleter Yazarlar Birliği'ni» kurdular *(VAPP)*. Parti yönetiminin edebiyat alanına müdahalesini kabul etmeyen Proletkult, Lenin tarafından eleştirildi ve Eğitim Komiserliği'nin denetimine sokuldu. (1 Aralık 1920 tarihli kararname). Başlıca temsilcileri Gerasimov, Aleksandrovski ve başlıca teorisyeni de Bogdanov'dur. Bogdanov, proletarrya diktatörlüğünün birbirine paralel üç ayrı yönde, yani siyaset, ekonomi ve kültür alanlarında uygulanması gerektiğini savunuyordu. Ona göre, proletaryanın siyasî örgütü parti, ekonomik örgütü işçi - sendikaları, kültür örgütü de *Proletkult*'dur. Proletaryanın, kendi kültürünü yaratacağını ve, Proletkult'un da bu kültür inşasının en yüksek organı olacağını ileri sürüyordu. Lenin ve Troçki, bunun anti materyalist bir görüş olduğunu belirterek edebiyatın kültürel üstyapının bir kısmını teşkil ettiği ve

Rus proletaryasının, yeni bir kültür yaratmadan önce, geçmiş, devirlerin kültürünü özümlemesi gerektiği üzerinde durdular. Fakat Lenin'in ölümünden sonra, VAPP, Sovyet bürokrasisinin büyümesinin bir aracı haline gelmiş ve edebiyat parti diktatoryasının bir organı olmuştur.

P. S. O. E. (Partido sosialista obrero espanol).

II. Enternasyonal'e bağlı İspanyol Sosyalist İşçi Partisi.

P. S. O. P.

1938'de kurulan İspanyol Sosyalist İşçi ve Köylü Partisi.

P. S. U. C. (Partido socialista unificado de Catalana).

Katalonya'da Sosyalist ve Komünist Partilerin 1936 yılında birleşmesinden doğan ve III. Enternasyonal'e bağlı *Katalonya Birleşmiş Sosyalist Partisi.*

R

RADEK, Karl [Parabellum] (1885-1940?).

Dünya komünist hareketinin ve Üçüncü Enternasyonal'in ilk yıllarının önde gelen devrimcilerinden. Galiçyalı Yahudi bir ailenin oğluydu. Polonya, Viyana ve İsviçre'de öğrenim gördü. Gizli devrimci faaliyetlere katıldığında on sekiz yaşındaydı. Başlangıçta Polonya Sosyalist Partisi'nin saflarında militan faaliyette bulunurken 1904'de Rosa Luxemburg ve Leo Jogiches'in Polonya Sosyal-Demokrat Partisi'ne girdi. Parti'nin organı Czerwony Sztandar gazetesini yönettiği Varşova'da 1905 Devrimi'ne katıldı. Sonra tutuklandıysa da kaçmayı başararak Almanya'ya iltica etti ve 1908'den itibaren Leipzig'de *Leipziger Volkszeitung*'a, 1911'den itibaren de Bremen'de *Bremer-Bürgerzeitung*'a makaleler yazdı. Keskin polemikleriyle hemen dikkatleri üzerine çekti. Sadece sosyal-demokrasi içindeki milliyetçi eğilimleri yermekle kalmıyor aynı zamanda merkezcilerin pasifist hayallerini de kıyasıya eleştiriyordu. Bu gencecik adam, mayıs 1912'de *Die Neue Zeit*'in sütunlarında Kautsky'yi ve onun emperyalizm tahlillerini yeriyordu.

Thalheimer'in çağrısı üzerine Göppingen'e giden Radek, mahalli gazete *Frei Volkszeitung*'un başına geçti. Gazete uzun zamandan beri malî güçlükler içinde bocalıyordu. Radek, yönetici kadronun, gazeteyi batırmaya uğraşan revizyonistlerle işbirliği yaptığını iddia eden bir makale döşendi ve böylece ülke çapında büyük bir skandala sebep oldu. Aynı anda, Luxemburg'un ve Jogiches'in Polonya Sosyal-Demokrat Partisi onu yeren bir tutum takındı ve vaktiyle partili yoldaşların paralarını, kitaplarını ve elbiselerini çalmış olduğu gerekçesiyle 1912 yılında partiden atıldı. Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin 1913'deki Kongresi Radek'in kardeş Polonya partisinden atıldığını belirterek, partiden atılmış bir militanın, Enternasyonal'a bağlı hiçbir partiye giremiyeceğine dair prensip kararı aldı ve bu kararı Radek'e uyguladı. Alman Sosyal Demokrat Partisi İcra Komitesi içinde Polonya Sosyal Demokrat Partisi'nin yöneticisi olarak faaliyet gösteren Rosa Luxemburg Radek'ten nefret ediyordu. Oysa Pannekoek ile Bremen'deki dostları Radek'i kayıtsız şartsız desteklediler. Karl Liebknecht de, Radek'in, oportünist tutumlarını eleştirdiği yönetici kadronun iftirasına kurban gittiğini belirterek ondan yana çıktı. Lenin'le Troçki de bu konuda, Radek'i savundular. Radek 1914'de İsviçre'ye yerleşti. Zimmerwald ve Kiyental Konferanslarına katıldı; *Arbeiterpolitik*'de yazmaya devam ederek *Zimmerwald Solu*'nun gelişmesinde büyük bir rol oynadı. Lenin'le yakın ilişkiler içinde olmasına rağmen milli meselede onunla anlaşmazlığa düştü. Lenin İsviçre'den ayrıldıktan sonra Radek, Stockholm'da Merkez Komitesi'ne bağlı bir büro kurarak Almanya'daki devrimci hareket lehinde propaganda faaliyetini örgütledi. Ekim Devrimi'nden sonra Rusya'ya gitti ve Bolşevik Parti'ye girdi. Ekim 1918'de Petrograd'da, dışişleri komiseri yardımcısı sıfatıyla Brest-Litovsk barış görüşmelerine katıldı, savaş esirleri ve

Alman birliklerine yönelik bolşevik propaganda faaliyetini örgütledi. Aralık 1919'da gizli bir görev için geldiği Berlin'de Spartakist eğilimli Alman Komünist Partisi'nin kuruluş kongresine katıldı. Şubat 1919'da tutuklanarak bir yıl hapis yattı. 1920'de serbest bırakılınca Komünist Enternasyonal İcra Komitesi sekreterliğine getirildi. Kendi partisine karşı Paul Levi'yi ve Alman Komünist Partisi'ni desteklediği gerekçesiyle bu görevden uzaklaştırıldı. Komünist Enternasyonal'in üçüncü kongresinden itibaren Alman Komünist Partisi'nin danışmanı ve başlıca siyasî yöneticisi oldu. Rusya'daki *Birleşmiş Muhalefet*'i desteklediği için Almanya'da 1923 yenilgisinin sorumlusu olarak gösterildi. Moskova'daki Doğu Halkları Üniversitesi rektörü oldu. 1926-1927 *Birleşmiş Muhalefet* hareketinde önemli bir rol oynadığı için Komünist Enternasyonal'dan atıldı, fakat 1929'da nedamet getirdiği gözönünde tutularak Pravda'nın dış politika yazarlığına atandı ve Almanya meselelerinde Stalin'in danışmanı oldu. 1936'da Anayasa Komisyonu üyesi seçildi. 1937'de İkinci Moskova duruşmalarında Troçkizmi suçlayıcı bir rol oynamasına rağmen on yıl hapse mahkûm edildi ve toplama kampında öldü.

RAKOVSKİ Kristian (1873-1942)

Dobrucalı zengin bir mülk sahibinin oğlu. İlk devrimci konuşmasını, 16 yaşındayken bir kilisede yaptı. Kendi ülkesinde hiçbir okula alınmadığı için tıp öğrenimini Monpellier'de tamamladı. «Adam öldürmenin ve soysuzlaşmanın sebebleri» hakkında bir tez hazırladı. 1893'de Bulgar sosyalistleri adına katıldığı II. Enternasyonel Kongresi'nde Plehanov'un etkisinde kaldı. Jules Guesde ve Rosa Luxemberg'la ilişki kurdu. Sosyalist faaliyetlerinden dolayı Almanya'dan çıkarıldı. Lenin'in çıkardığı Iskra'da, sonra

da Trokçi'nin Pravda'sında Kristian İnsarov takma adıyla yazılar yazdı. Birkaç kere sınırdışı edildiği Romanya'da milletvekili oldu. Sosyal Demokrat Parti'nin yöneticiliğini yaptı ve Birinci Dünya Savaşı öncesinde parti gazetesine başyazarlar yazdı. Balkan ülkeleri arasında bir sosyalist federasyon kurulması fikrini ortaya attı. 1913'den sonra Troçki ile yakın ilişki kurdu. Savaş boyunca bir enternasyonalist olarak, millî savunma taraftarı Fransız sosyalistleriyle polemiğe girdi. Noşe Slovo'da yazılar yazdı. Zimmerwald Konferansı'na delege olarak katıldı. Romanya'ya dönüşünde tutuklandı. Devrim patlak verince serbest bırakıldı. Bolşevik Partisine girdi. 1919'dan 1923'e kadar Ukrayna Halk Komiserleri Konseyi'nin başkanlığını yaptı. 1923-25 yılları arasında Merkez Komitesi üyesi oldu. Stalin'in Rustlaştırma politikasına karşı mücadele etti. XIII. Kongre'de ona karşı çıkan birkaç kişiden biri de Rokovski idi. 1927'de Merkez Komitesi'nden atıldı. Ukrayna'da Birleşmiş Muhalefet taraftarlarına katıldı. XV. Kongre'de Troçki'nin çevresinde toplanan muhaliflerin sözcülüğünü yaptı. Joffe'nin mezarı başında yaptığı bir konuşmadan dolayı Barnul'a, Kazakistan'a sürüldü. Orada Muhalefet'in yöneticiliğini yaptı. Sürgünden kaçarken tutuklandığı söylentileri dolaştı. 1934'de savaş tehlikesini ileri sürerek Muhalefet'i suçladı. Bir süre sonra da tutuklandı. Üçüncü Moskova duruşmasında hapse mahkûm edilen Rakovski, bitkin bir ihtiyar haline gelmişti. Rakovski'nin önemli eserlerinden başlıcaları şunlardır: Doğu'da Rusya, Meternich ve Devrim. Fransız ve Romen Sosyalistleri Arasında Tartışmalar, 1928 - 1930 yılları arasında yayınlanan siyasî yazılarının en ünlüleri İktidarın Profesyonel Tehlikeleri ve XVI. Kongre'ye Muhalefet Bildirisi'dir. İlk sürgün yıllarında Saint - Simon ve ütopik sosyalist-

ler hakkında giriştiği büyük bir çalışmaya Rus Gizli polisi el koymuştur.

RAKOŞİ, Matyas (1892-1971)

Macaristan'da varlıklı bir Yahudi ailenin oğlu. Budapeşte'de, sonra da Almanya ve İngiltere'de öğrenim gördü. 1911'de Sosyalist Gençlik Örgütü'ne katıldı. Birinci Dünya Savaşı'nda askere alındı. Rusya'da esir düştü; Bela Kun ile birlikte komünizmi benimsedi. 1918 başında Macaristan'a döndü. 1919'da Konseyler Cumhuriyeti'nin halk komiseri oldu. Sonra Moskova'ya iltica etmek zorunda kaldı ve Komünist Enternasyonal'in İcra Komitesi'nde çalıştı. Alman Komünist Partisi yöneticileri arasındaki müdahaleleri Parti içinde buhrana ve Paul Levi'nin istifasına sebeb oldu. 1922'den itibaren Komünist Enternasyonal Sekreterliğinde görev aldı. 1925'de gizlice Macaristan'a gitti fakat tutuklanıp mahkûm edildi. On beş yıl hapis yattıktan sonra 1940'da, 1848 yılına ait Macar bayrakları karşılığında serbest bırakıldı. Rus vatandaşı olarak 1940'dan 1944'e kadar Sovyetler Birliği'nde kaldı. Rus ordusu ile birlikte Macar Komünist Partisi genel sekreteri olarak Macaristan'a döndü. Uzun bir direnmeden sonra haziran 1956'da istifa etmek zorunda kaldı. Ekim 1956 ayaklanmasından sonra Macaristan'ı terkederek Sovyetler Birliği'ne gitti. Stalinizmi temsil ettiği Macaristan Komünist Partisi'nden ağustos 1962'de atıldı. 1971'de Sovyetler Birliği'nde öldü.

RİKOV, Aleksi (1881-1938)

Bir rus köylüsünün oğlu. 1 mayısta düzenlediği bir gösteriden dolayı 1900'de tutuklandı. 1901'de *Iskra*'ya girdi. 1903'de bolşevikliği benimsedi. 1905 Londra Kongresi'nde, *Komiteçiki*'lerin sözcülüğünü yaparak Lenin'e muhalefet etti. Bu kongrede Merkez Komite-

sine seçildi. Birçok kere tutuklandı. Fakat her seferinde kaçmayı başardı. Toplam 8 yıla mahkûm oldu. 1910'da parti içindeki uzlaşmacıların başına geçerek «Parti'nin Bolşevikleri» sıfatıyla Lenin'e karşı çıktı. 1914'de tutuklandı fakat kaçmayı başardı. 1917 devriminde Moskova Sovyeti'ne seçildi. Lenin'in nisan tezlerini eleştirdi, nisanda Merkez Komitesi'ne seçildi. 1917'de içişleri komiseri oldu. 1918'de millî ekonomi konseyine başkanlık etti. 1923'de politbüro üyesi oldu. Lenin'in ölümü üzerine 1924'de halk komiserleri konseyi başkanlığına getirildi. Buharin'e ve Tomski'ye bağlıydı. Sağ komünist olduğu gerekçesiyle 1929'da görevlerinden azledildi. Özeleştirisini yaptığı için 1934'de Merkez Komitesi yedek üyeliğine seçildi ve P.T.T. komiserliğine getirildi. İlk Moskova davasında suçlananlar arasındaydı fakat hakkında takibsizlik kararı verildi. İkinci duruşmadan sonra 1937'de tutuklandı. Yargılanıp, Buharin'le birlikte üçüncü duruşma sonunda kurşuna dizildi. 1956'da itibarı dolaylı bir şekilde iade edildi.

ROSDOLSKY, Roman (1898 - 1967),

Avusturya-Macaristan hâkimiyeti döneminde Ukrayna'da Livov'da doğdu. Babası milliyetci görüşleri savunan tanınmış bir dilbilginiydi. Rosdolsky, daha liseyi bitirmeden sosyalist oldu. Birinci Dünya Savaşı'nda 1915'de İmparatorluk ordusuna katıldı. Ve ordu içinde, arkadaşlarıyla birlikte, «*Galiçya Enternasyonalist-Devrimci Sosyalist Gençlik*» adlı illegal bir örgüt kurdu. Rusya'da Devrimin gelişmesi sonunda kurulan batı Ukrayna Komünist Partisi'nin kurucu kadroları bu örgütten çıktı. Savaştan sonra Prag'a sonra da Viyana'ya göç eden Rosdolsky, Viyana Devlet Arşivleri'nde, Riazanov yönetimindeki Moskova Marx-Engels Enstitü'sü için tarih araştırmaları yaptı.

1920 yılları sonunda Rosdolsky, Komünist Parti'den atıldı. Zamanla, Polonya Komünist Partisi'nin bir seksiyonu haline gelmiş olan batı Ukrayna Komünist Partisi'ndeki eski yoldaşlarının öldürüldüğü yada Sibirya'ya sürüldüğü büyük temizlik hareketi dönemi başladıktan sonra kısa bir süre sonra tekrar Viyana'ya dönen Rosdolsky, *«Marx ve Engels'de Tarihsiz Halklar Meselesi»* başlıklı bir tez hazırlayarak doktorasını verdi. Avusturya'da faşizmin tırmanışı ve şubat 1934'de Dolfuss'un iktidara gelişi ve ardından da işçi hareketinin kanlı bir şekilde bastırılışı üzerine Rosdolsky Viyana'yı terketmek zorunda kaldı. Doğduğu şehre, Livov'a döndü ve orada İktisadî Tarih Enstitüsü'nde öğretim görevlisi oldu. Rosdolsky, 1942'de Krakovi'de Gestapo tarafından tutuklandı, tam üç yıl çok güç şartlar altında yaşadı. Auschwitz, Ravensbrück ve Orianenburg kamplarında işkence gördü. Savaş bitince, Amerika'ya göç etti. Soğuk Savaş döneminde bir Amerikan üniversitesinde kendisine teklif edilen görevi red etti. Gazetecilik yaptı. Sağladığı birkaç burs sayesinde bilimsel araştırmalarına devam edebildi ve hayatının son yıllarına kadar kendini bu araştırmalara verdi. Politikaya aktif bir şekilde katılmadı. Rosdolsky, Sovyetler Birliği'nde ilk defa 1939'da yayımlanmış olan Marx'ın ünlü *Grundrisse* (Ekonomi Politiğin Eleştirisinin Temelleri) adlı eserinin nadir nüshalarından birini 1949'da bir amerikan kütüphanesindeki çalışmaları sırasında buldu. Rosdolsky, iktisadi tarih alanında son derece önemli eserler vermiş olan bir marksisttir. Başlıca eserleri: *K. Marx'ta «Kapital» in Doğuşu, Feodalite'de Tarım Ürünülerinin Dağılımı, Kanlı 1846 Yılı Tarihine Katkı, İnsanların Eşitliği Hakkında Devrimci Bir Parabol, Karl Marx ve Özel Sekreteri Th. Sanders, 1948 - 1849 Avusturya Kurucu Meclisi'nde Köylü Milletvekilleri.*

ROSENBERG, Arthur (1889-1943)

Berlin'in zengince tüccarlarından bir Yahudi'nin oğlu. Berlin Üniversitesi'nde klasik filoloji, arkeoloji ve eski çağlar tarihi okudu. Özellikle, Eski Roma tarihi ile ilgilendi. 24 yaşında doktora tezini parlak bir şekilde savundu ve üniversite çevresinde kısa zamanda saygın bir yer elde etti. 1914'de doçent, birkaç yıl sonra da eski çağlar profesörü oldu. Birinci Dünya Savaşı boyunca, ünlü teorisyen Franz Mehring'le yakın bir dostluk kurarak marksizmi iyice öğrendi. Rosa Luxemburg, K. Liebknecht ve F. Mehring yönetimindeki Enternasyonalist sosyalistlerle ilişki kurdu. Fakat bu harekete ancak 1918 yılında katılarak Alman Bağımsız Sosyal-Demokrat Partisi'ne girdi. 1920'de Parti'nin sol kanadıyla birlikte Alman Komünist Partisi'ne geçti.

Rosenberg, Lenin'in etkisinde kaldığı için, onun eserlerini yutarcasına okudu. Lenin, onun gözünde, çok büyük değişikliklere gebe olan bir çağın habercisi ve uygulayıcısıydı. Alman Komünist Partisi'nin Berlin örgütünde çalışan Rosenberg, propaganda, ajitasyon faaliyetlerine katıldı. Bir yandan da teorik yazılar, incelemeler kaleme aldı. Komünist Enternasyonal'in organı «*Correspondance Internationale*'e dış politika yazıları yazdı. 1924'de Reichtag'a Komünist Parti'den milletvekili olarak girdi. Meclis dışişleri komisyonunda görev aldı. Zekâsı, çalışkanlığı, engin bilgisiyle çevresini geniş ölçüde etkiledi. Komünist Enternasyonal içindeki tartışmalarda kendi görüşlerini hiç taviz vermeden savundu. Ve 1921'de Alman Komünist Partisi içinde ortaya çıkan *Berlin Muhalefeti*'ne katılarak bu sol muhalefetin önde gelen yöneticilerinden bir oldu. Aynı zamanda Rus Komünist Partisi içindeki *İşçi Muhalefeti*'nin görüşlerini de destekledi. Ona göre, Komünist Partisinin diktatörlüğü

dahil, her türlü diktatörlük burjuva bir uygulamaydı. Sosyalizm ise, üretimde işçilerin kendi kendilerini yönetmelerine dayanan bir işçi demokrasisi idi. Parti'nin kilit noktalarını ele geçirmiş bir avuç azınlığın diktatörlüğüne yol açan *parti eşittir proletarya* görüşüne şiddetle karşı çıktı. 1924 yılında Parti merkez Komitesi'ne girdi. Almanya'da bir devrimin başarılı olacağına inandığı için Werner Scholem ile birlikte «*aşırı sol*» muhalefet'in başına geçti. Halk Cephesi taktiğine karşı çıktı. Güney ve Batı Almanya sanayi bölgelerindeki proleterler tarafından desteklenen bu Manuilski'ye karşı çıkmasına rağmen, Rosenberg Partisi Kongresi'nde Komünist Enternasyonal temsilcisi Mauilski'ye karşı çıkmasına rağmen, Rosenberg Parti siyasî bürosuna seçildi. Fakat, Komintern tarafından uygulanan «*bolşevikleştirme*» hareketi, yani Enternasyonal'e bağlı çeşitli komünist partilerin bolşevikleştirilmesi hareketi sonunda Buharin'in müdahalesi ve Stalin'in emriyle Rosenberg ve Scholem Merkez Komitesi'nden uzaklaştırıldı. Fakat Rosenberg, Komünist Enternasyonal'in 1926'daki genişletilmiş yürütme Kurulu toplantısında *aşırı-sol*'a karşı girişilen bütün hücumları göğüsleyerek görüşlerini büyük bir cesaretle savundu.

Sol Muhalefet mensuplarının 1926'da Partiden birer birer uzaklaşmaya başladıkları bir sırada Rosenberg Thalmann grubuna katılarak geçici bir süre sağcı bir tutum takındı. Fakat bir yıl sonra istifa ederek ayrıldı. Komünist Enternasyonal'in Sovyet Rusya'nın bir oyuncağı haline geldiğine ve «Dünya proletaryasının değil, Rus devletinin çıkarlarını koruduğuna» olan sarsılmaz inancını dile getirerek Stalin'e ünlü açık mektubunu yazdı. Bu mektubunda, Stalin'e, III. Enternasyonal'i lağvetmesini, çünkü artık varlık sebebini yitirdiğini dile getirmişti.

Böylece Rosenberg, başlı başına bir olay haline geldi. Ve Dünya Komünist basınının hücumlarına hedef oldu. Hem sağ hem de sol muhalefet tarafından kıyasıya eleştirildi. Ama bütün bunlara rağmen bildiği yoldan şaşmadı. Bağımsız bir marksist olarak hareket etti. 1928'de «*Weimar Cumhuriyeti'nin Tarihi*» adlı eserinin ilk cildini yayımladı. İkinci cildi ise ancak 1933'de piyasaya çıktı. Bu arada da Bolşevizm Tarihi'ni yazdı. 1933 yılı başında İngiltere'ye göç etti. Liverpool üniversitesi'nde 1938'e kadar dersler verdi. 1938'den sonra New York'a giden Rosenberg Brooklyn University College'de dersler verdi ve 1943'de orada öldü.

Başlıca eserleri: *Bolşevizm Tarihi, Weimar Cumhuriyeti'nin Tarihi, Demokrasi mi Sosyalizm mi? Son 150 Yılın Siyasi Tarihine Katkı.*

ROSMER, Alfred (1877-1964).

Paris Komünü'nden sonra Amerika'ya iltica etmiş bir işçinin oğlu. Önceleri memurluk, sonraları müsahihlik yaptı. Anarşistliği kısa zamanda devrimci sendikacıya dönüştü. *La Vie Ouvrière* (İşçi Hayatı) yazı kurulunda çalıştı. 1914'de Troçki ile dostluk kurdu, *Milletlerarası İlişkilerin Canlandırılması Komitesi*'ne, sonra da Üçüncü Enternasyonal Komitesi'ne üye oldu. *Enternasyonal*'in 2. Kongresi'nde icra komitesine seçildi. 1922'den 1924'e kadar *Kızıl Sendikalar Enternasyonal*'i ve *Fransız Komünist Partisi* geçici üyesi oldu. 1924'de Parti'den atıldı. *Révolution prolétarienne* (Proleter Devrim) ve *Vérite* (Hakikat)'in yazı kurulunda görev aldı. Sol Muhalefet'in ve onun Enternasyonal Sekreterliği'nin üyesi iken 1930'da istifa etti. Troçki'yle dostluğu devam etti ve Meksika'da 1939'da onun yanında kaldı. Cezayir savaşına karşı yayınlanan *121'ler Bildirisi*'ni imzaladı. Eserleri: *Birinci Dünya Savaşın-*

da İşçi Hareketleri (iki cilt), *Lenin Döneminde Moskova* (1953).

R. S. A. P.

1935'de kurulan ve IV. Enternasyonal Hareketi'ne bağlı *Hollanda Devrimci Sosyalist İşçi Partisi.*

RUTH FICHER (1895-1961).

Viyanalı profesör Eisler'in kızı. Felsefe ve ekonomi politik okudu. 1914'de Sosyal-Demokrat Parti'ye girdi. Öğrenci çevrelerindeki devrimci unsurları örgütledi. 1918'de Viyana'da Rus devrimcilerle ilişki kurdu. Haftalık *Der Weckruf* gazetesini çıkarmak için gerekli fonu sağladı. 3 kasım 1918'de kurulan Avusturya Komünist Partisi'nin ilk üyesi oldu. Kasım olaylarından birkaç hafta sonra hapse atıldı. Mayıs 1919'da, sağcı görüş ve tutumundan dolayı devrimci yöneticilikten uzaklaştırıldı. Ve Ağustosta Avusturya'dan ayrılarak Berlin'e gitti. *Spartakusbund* yöneticileriyle, özellikle Paul Levi ile ilişki kurdu ve sonradan evlendiği Maslow'un etkisiyle goşist muhalefetin başına geçti. 1921'den itibaren Berlin-Brandeburg bölgesinin sorumluları arasında yer aldı. 1923 başında Golke ile evlenerek Alman tabiyetine geçti. Güzel bir kadındı, olağanüstü bir hatipti. 1921'de «hücum teorisi»nin şampiyonluğunu yaptı, «Moskova ile uzlaşma»ya karşı çıktı. Komünist Enternasyonal'in 4. Kongresi'ne sol kesimin delegesi olarak katıldı. Sürekli müdahaleleriyle 1923'de Alman Komünist Partisi'nde buhrana sebeb oldu, fakat mayısta, Komünist Enternasyonal'in önerdiği uzlaşmayı kabul ederek Merkez Komitesi'ne girdi. Temmuzdan itibaren aktif muhalefete geçti, Moskova'da bulunduğu sırada, Almanya'da silahlı ayaklanma görüşünü benimsedi fa-

kat Chemnitz Konferansı'ndan sonra genel greve karşı çıktı.

Brandler'e karşı, Zinovyev'in desteğiyle, 1924'de Alman Komünist Partisi'nin başına getirildi ve komünist partilerinin bolşevikleştirilmesinin sözcülüğünü yaptı. Bununla beraber, 1925'de, başkanlık seçimlerinin ikinci turunda komünist adayın çekilmesini savunduğu için Komünist Enternasyonal İcra Komitesi'nin hışmına uğradı. 1925-1926'da Moskova'da alıkonuldu. Berlin'de, yerine Thaelmann getirildi. Ve 1926'da Parti'den atıldı. *Leninbud*'u ve diğer muhalefet gruplarını kurdu. 1933'de Fransa'ya iltica etti. Yeniden evlenerek fransız tabiyetine geçti. 1940'da İspanya'ya sonra da Küba'ya ve nihayet 1941'de Amerika'ya gitti. Orada çeşitli anti-komünist faaliyetlere katıldı. Amerikan vatandaşlığını kabul etti. 1956'da Fransa'ya döndü ve 1961'de Paris'te öldü.

ROY, Manabendra Natth (1887 - 1954).

Hindistan'da doğdu. 14 yaşında iken, Britanya yönetimine karşı girişilen terörist bir harekete katıldı. İngiliz sömürgeciliğine son vermek için silah temin etmek üzere Birinci Dünya Savaşı'nda ülkesinden ayrıldı. 1916'da Amerika Birleşik Devletleri'nde tutuklandı. Bir süre sonra Meksika'ya kaçtı. Bu ülkede marksizmi benimsedi ve Sosyalist Parti'nin sekreteri oldu, sonra Meksika Komünist Partisi'ni kurdu. Komünist Enternasyonal'in ikinci kongresi'ne katılmak için Sovyet Rusya'ya geldi. Millî meselelerle ve sömürgelerle ilgili tezlerin hazırlanmasında Lenin'le birlikte çalıştı. Komünist Enternasyonal'in Doğu Seksiyonu'nu yönetti. 1926'da Doğu Seksiyonu'nu Çin'de temsil etti. 1928'de Komünist Enternasyonal'le ilişiğini kesti. 1932'de Hindistan'a döndü. 1933'de altı yıl hapse mahkûm oldu. Serbest bırakılınca Kongre Partisi'ne

girdi. İkinci Dünya Savaşı'nda Kongre Partisi'nden ayrıldı. 1940'da marksizmi reddederek «yeni hümanizma» dediği bir felsefe geliştirrdi.

RUS DEVRİMİ VE SONRASI (1905).

Rusya'nın 1905'de Japonya'ya yenilmesi, rus Monarşisi'ni temellerinden sarsmıştı. Muhalefet, liberal bir rejim kurulması talebiyle ortaya çıktı. Saint- Petersburg'da 5 ocak'da papaz Gapon'un peşinden gelen yüzbinlerce işçi Çarlık Sarayı'nın kapılarına dayandı. Askerler işçilerin üzerine ateş açtılar. Binlerce insan öldü. Tarihe «kanlı pazar» diye geçen bu hareket derin bir anlam taşıyordu. 1905 devrimi, parti merkez komitesinin kararının sonucu değildi, kendiliğinden ayaklanan yığınların eseriydi. Proletarya, herkesin gözünde büyük bir güç olarak ortaya çıkmıştı. Kanlı pazar olayından sonra gittikce gelişen ekonomik ve siyasî grevlere, o güne kadar pasif duran yüzbinlerce işçi katıldı. Orduda ve deniz kuvvetlerindeki, özellikle *Potemkin* zırhlısındaki ayaklanmadan sonra hareket, ekim ayında genel bir greve dönüştü. Bu büyük tehlike karşısında Çar, çeşitli sosyal tabakalardan oluşan birleşmiş Cepheyi dağıtmak için bir bildiri yayımladı. Bu bildiride, burjuvazinin temel siyasî taleplerinin yerine getirileceği kabul ediliyordu. Bunun üzerine burjuvazi, müttefiklerini terkediverdi. Moskova işçileri 7 aralıktan 17 aralıka kadar tek başlarına çarpıştılar. Fakat düzenli ordu karşısında çaresiz kaldılar. Üniforma giydirilmiş köylüler, Otokrasi'nin kendilerine verdiği «tenkil» görevini eksiksiz yerine getirdiler. Devrimci hareket birkaç ay içinde tasviye edildi. İşçi örgütleri bozguna uğradılar. Ama bu yenilgi çok öğretici derslerle doluydu. Çünkü, olayların seyri, Bolşevikler'in çözmek zorunda oldukları bütün meseleleri, özellikle de parti meselesini ön plana çıkardı. Gerçek-

ten de, Bolşevikler, yeni devrimci şartlara çok yavaş intibak ettiler. Yaz boyunca bütün büyük şehirlere yayılan ve devrimci hareketi yönetecek olan işçi konseylerinin, *sovyet*'lerin ortaya çıkması beklemedikleri bir şeydi Ancak, daha sonradır ki *sovyetler* içinde oynayabilecekleri rolün önemini kavradılar. Petersburg sovyeti, başkanlığa, hiçbir partiye bağlı bulunmayan Nosar Krustalef adlı bir avukatı seçti. Ama Krustalef aralık ayında tutuklandığı için, başkanlığa, Troçki önderliğinde üçlü bir kadro getirildi. Bu dönem boyunca, Bolşevikler'in örgütlenme şekli hızla değişti: yeraltı çalışmaları devam etmekle birlikte, geniş yığınlar içinde propaganda faaliyeti geliştirildi. Bolşevikler'e katılanların sayısı arttı. Örgütün bünyesi değişti: yeni sorumlu yöneticiler seçildi. Bu yeni seçilenler, geçmiş anlaşmazlıkların önemini iyi kavrayamadılar. Bolşevik ve menşevik komitelerin birçoğu, kendiliklerinden birleştiler. Aralık 1905'de Finlandiya'da Tammerfors'da Bolşevikler bir konferans düzenledi. Aralarında müstakbel Stalin'in de bulunduğu delegeler, Çar hükümeti tarafından vadedilen seçimleri, Lenin'e rağmen boykot etmeye karar verdiler. Grevler ve ayaklanmalar gündemin baş konusu idi. Delegeler, esasları birkaç gün sonra Lenin ve Martov tarafından ortaya atılan birleşme ilkesini kabul ettiler. Her iki fraksiyonun mahalli örgütleri, birleşme konusunu görüşecek Kongre için delegelerini seçtiler. Birleştirme Kongresi 6 nisan 1906'da Stokholm'de toplandığı sırada Rusya'nın dört bir yanında bir gerileme başladı. Saint-Petersburg sovyeti yöneticileri hapse atıldı. Moskova işçilerinin ayaklanması bastırıldı. Geçmiş olayların tahlili ve acil görevler konusunda görüş ayrılıkları belirdi. Bolşevikler III. Duma seçimlerini boykot etmek istediler. Plehanov'un da aralarında bulunduğu Menşevikler'in birçoğu silahlı eylemin gereksizliğini ve Parti'nin parlamenter faaliyete ağırlık ver-

mesini savundular. Ama iki taraf da geçmişi kurcalamak ve bölünmeyi devam ettirmek istemiyordu. Krupskaya'nın anlattıklarına göre Lenin «Menşeviklerin, hatalarını çok kısa zamanda kabul edeceklerini, yani bir devrimci harekete onların da katılacağını ve Bolşevikler'in politikasıyla bağdaşacaklarını» düşünüyordu. Bundan dolayı, birleşmeye karar verildi. 34.000 militanı temsil eden 62 menşevik delege ve 14.000 militanı temsil eden 46 bolşevik delege partinin yeniden kurulmasına karar verdiler. Bund grubunun, litvanyalı ve polonyalı sosyal demokrat partilerin de katılmasına karar verildi. Seçilen Merkez Komitesi'nde iki polonyalı, bir litvanyalı, yedi menşevik ve üç bolşevik yer aldı. Lenin'in de dahil olduğu «eski bolşevik fraksiyonun delegeleri, Kongre'deki çoğunlukla mevcut görüş ayrılıklarına rağmen, her türlü bölünmeye karşı olduklarını ve kendi tutumlarını parti içinde savunmaya devam edeceklerini belirttiler. Bolşevik fraksiyon çok geçmeden «illegal» bir merkez tarafından yönetildi. Saint-Petersburg komitesinin organı olan *Proletari*'yi, yirmi beş yaşında, Radomilski (Zinoviev) adında genç bir militan yönetti.

Kongre'den sonraki birkaç ay boyunca parti içinde hızlı bir değişiklik meydana geldi. Mayıs 1907'de toplanan Londra Kongresin'de 7700 delege temsil edildi. Bund'u 44, Litvanyalıları 26, Polonyalıları 45 delege temsil etti. 175 rus delegesinin 90'u Bolşevik, 85'i Menşevik idi. Menşevikler ve Bundistler koalisyonuna karşı Bolşevikler, Litvanyalıların ve Polonyalıların desteğiyle, çoğunluğu sağladılar. Merkez komitesine Bolşevikler'den Lenin, Nogin, Krasin, Bogdanov, Rikov ve Zinoviev seçildi. Kongre, demokratik merkeziyetçilik ilkesini kabul etti: geniş bir tartışmadan sonra alınacak kararların aynen uygulanması ve azınlığın çoğunluğun kararlarına daima uyması ge-

rektiği kabul edildi. Lenin, Kongre'de sağladığı başarıya rağmen, «güç zamanlar»ın başlıyacağını seziyordu. Bundan dolayı, Bolşevik fraksiyonu güçlendirmeye karar verdi. Kongre'den sonra, Bolşevik delegeler 15 üyelik bir merkez komitesi seçtiler. Bu komite, Lenin'e göre,» artık yeni bir partinin çekirdeği değil, fakat işçi partisi içinde belirli bir taktiği uygulatacak bir bloktu.» Gerçekten de olayların gelişmesi, Lenin'i haklı çıkardı: İşçi hareketi geriledi. 1905 Devrimi'ne 2.750.000 grevci katıldığı halde 1906'da 1.750.000; 1907'de 750.000; 1908'de 174.000; 1909'da 64.000; 1910'da 50.000 grevci katıldı. 1907 yılı ortalarına doğru Stolipin hükümeti sosyalist hareketi ezmeye karar verdi. Durum elverişliydi. Dünya buhranının Rusya'daki yansımaları, işsizlik ve sefalet çar hükümetinin, devrimci unsurları tasviye etmesine imkân verdi. Baskı ve tedhiş arttı. Komite üyeleri tutuklandı. İşçilerin moralı çöktü, militanların çoğu faaliyetlerini durdurdular. 1907'de Moskova'daki onbinlerce militandan 1908 sonunda kala kala 500, 1909'da da sadece 150 militan kaldı. 1910'da örgüt diye bir şey yoktu artık. Bütün ülkede militan sayısı 100000'den 10000'nin altına düştü. parti içinde fraksiyonlar arası anlaşmazlıklar gittikçe arttı. Kesin bölünmelerden, genel bir bölünme olmasını diye kaçınılıyordu. Menşevikler arasında, Lenin'in «likidatör» akım diyeceği bir akım gelişti: Likidatörler, yeraltı faaliyetinin sonuç vermeyeceğini, bu faaliyet şeklini en azından sınırlandırmak gerektiğini, her şeyden önce liberal burjuvaziyle ittifak edilmesi, onunla birlikte, parlamentoda güçlü bir duruma gelinmesini savundular. Likidatörlere göre, 1905 Devrimi, gerçekçi değildi. Axelrod, «Tarihin akışı işçileri ve hatta devrimcileri, büyük bir kuvvetle burjuva devrimciliğine doğru sürüklüyor» diyordu. Martinov da «Parti, burjuva demokrasisine ağırlık vermeli» diye belirtiyor ve Potressov, «Parti olma-

dığı için her şey yapılabilir» diye kestirip atıyordu. Martov ise, «Mezhep haline getirilmiş bir parti fikrinin» mürteci bir ütopya olduğunu» ilân ediyordu. Bolşevikler, birçok ayrılma ve bölünmenin yarattığı hayal kırıklığına rağmen, 1905'den önce illegal bir şekilde yürütülen göreve dört elle sarılıyorlardı. Bununla beraber, kendi içlerinde de görüş ayrılıkları vardı. Bu sefer de Bolşeviklerin çoğunluğu, seçimlerin boykot edilmesini istiyorlardı. Çünkü, Stolipin'in seçim kanunu, işçilerin adil bir şekilde temsil edilmesi imkânını gerçekten ortadan kaldırıyordu. Lenin, bir uyuşukluk ve kayıtsızlık döneminde, böyle bir şiarın, programları açıkça ilân etmek için her türlü fırsattan yararlanmak zorunda olan devrimcileri tecrit etme tehlikesi taşıdığına karar verdi. Seçimler ve III. Duma, sosyalistlerin seslerini duyurmalarını sağlıyacaktı. Lenin, kendi fraksiyonu içinde tek başına kalmasına rağmen, temmuz 1907'deki Kotka Konferansı'nda, Menşevikler'le birlikte oy kullanmakta tereddüd etmedi. Fakat boykot taraftarları, seçimlerden sonra hücuma geçerek sosyalist milletvekillerinin istifasını istediler. «Otzovistler» denilen ve Krassin ile Bogdanov'un önderliğindeki boykot taraftarları, sendikal faaliyet dahil, her türlü legal faaliyete katılmayı reddeden «*ültimatistler*» grubunun desteğinden de güç aldılar. Nihayet, Lenin bolşevik çoğunluğa katıldı, fakat muhaliflerin ayrılmasını önleyemedi. Onlar da ayrı bir fraksiyon halinde *Vperiod*'u yayımladılar.

Aslında, parti tümüyle, şiddetli bir sarsıntı geçiriyordu. Terörizme kayan, «kamulaştırmalar» yoluyla partiyi finanse etmek için bankalar soyan bu silahlı gruplar büyük tartışmalara sebeb oluyorlardı. 1908 sonunda Plekhanov, likidatörleri yererek, Menşeviklerin ileri gelenleriyle ilişkisini koparıp, bolşevikler'le tek bir cephe halinde, «parti menşevikleri» denilen

kendi fraksiyonunu kurdu. Menşevikler, parçalanan birliği yeniden sağlamak için bütün legal ve ilegal örgütlerin delegelerinin katılacakları bir konferans yapılmasını teklif ettiler. Lenin bu teklifin likidatörler tarafından tezgâhlandığını görüyordu fakat «uzlaştırıcı» denilen diğer Bolşevikler, bu birleşme politikasına katıldılar...

S

S. A. (STURM ABTEİLUNG),

Almanya'da Nasyonal Sosyalist Parti tarafından teşkil edilen *Hücum Kıtaları.* 1933'de Naziler'in iktidara gelmesinde büyük bir rol oynayan bu kuruluş'a «Kahverengi Gömlekliler» de denir. Hücum kıtaları sonraları, Hitler'de güvensizlik yarattığı için, 30 Haziran 1934'de kanlı bir şekilde tasviye edilmişlerdir. Bu tasfiye hareketi, Almanya tarihinde «Uzun Bıçaklar gecesi» diye anılır.

SADOUL, Jacques (1881-1956).

Fransız sosyalist avukat. Birinci Dünya Savaşına yüzbaşı rütbesi ile katıldı. Sosyalist bakan Albert Thomas ile birlikte Moskova'da askeri ataşe sıfatıyla bulundu. Bolşevikler'e katılarak komünizmi seçti ve Komünist Enternasyonal'in kuruluş kongresine katıldı. Fransız hükümeti tarafından gıyaben hapse mahkûm edildiyse de çıkarılan bir genel aftan yararlandı. Gazetecilik yaptı. Fransız Komünist Partisi'ne girdi. «Hatıralar» ını Stalinciliğin icaplarına göre her seferinde gözden geçirerek yayınladı.

SCHOLEM, Werner (1895-1940)

Bir alman baskı ustasının oğlu. Tarih ve hukuk tahsil etti. 1912'de Gençlik örgütü'ne, 1913'de Alman Sosyal-Demokrat Partisi'ne girdi. 1914'de askere alındı. 1917'de anti-militarist faaliyetlerinden ötürü mahkûm edildi. Aynı yıl Bağımsız Sosyal-Demokrat Parti'ye girdi. 1920'de Alman Komünist Partisi'ne katıldı. Mart 1921'den sonra tutuklandı. Berlin yöresinde teşkilatçı olarak önemli bir rol oynadı. 1923'de Sol Muhalefet'e katıldı. 1925'e kadar Ruth Ficher ile birlikte Parti'nin gerçek yöneticisi oldu ve *Aşırı - Sol*'u örgütledi. 1926'da Alman Komünist Partisi'nden çıkarıldı. *Leninbud*'u örgütleyerek Alman Troçkist Muhalefet örgütünde çalıştı. 1933'de tutuklandı. Yedi yıl sonra, 1940'da öldürüldü.

SEDOV, Lev (1906-1938)

Troçki'nin ve Natalia Sedova'nın oğlu. Komsomol ve bir gençlik «komünü» üyesi idi. Mühendislik tahsil etti. Fakat Birleşmiş Muhalefet'in, sonra da Sol Muhalefet'in mücadelesine katılmak için mühendisliği bıraktı. Sürgünde Troçki'nin dış ilişkilerini sağladı. Onunla birlikte Sovyet Rusya'dan çıkarıldı, önce Berlin'e, 1933'de Paris'e yerleşti. Dördüncü Enternasyonal için Komünist Birliği'ni yönetti. Babası ile birlikte, ilk Moskova duruşmasında suçlananların başında geliyordu. Cevresine sızmış olan Marc Zborowki adında Stalinci bir ajan tarafından devamlı şekilde takip ediliyordu. Bu ajanın müdahalesi sonucu Paris'te bir klinikte öldürüldü.

SEREBRİYAKOV, Leonid (1888-1937)

Sovyet siyaset adamı. Bir Rus işçinin oğlu. Önce maden işçisi, sonra demiryolu işçisi oldu. 1905'de bol-

şevizmi seçti. Birçok kere tutuklandı. İki yıl sürgünde kaldı. Prag konferansını hazırlamak için, Orconikidze ile birlikte 1910-1911 yıllarında Rusya'daki illegal örgütlerle temas kurdu. Prag'daki yirmi rus delegesinden biri de o idi. Dönüşte tutuklandı, sürgün edildi. Üç yıl sürgünde kaldı. 1919'da Merkez Komitesi'ne seçildi. 1920-1921'de Merkez Komitesi sekreteri oldu. 46'ların mektubunu imzalayanlardandı. 1923 muhalefetini örgütledi. 1926'da Troçki ile Zinovyev ve Kamenev'in arasını bulmaya çalıştı ve Birleşmiş Muhalefetin yöneticilerinden biri oldu. 1927'de Parti'den atıldı ve sürgün edildi. Nedamet getirdiği için 1930'da tekrar Parti'ye alındı. Birleşik Devletler'e görevli olarak gönderildi. Kaganoviç tarafından sabotaj hazırlamakla suçlandı. İkinci Moskova duruşmasında ölüme mahkûm edildi ve kurşuna dizildi.

SERGE, **Victor [Lvoviç Kibalçişi] (1890-1947)**

Ünlü yazar ve marksist devrimci. Brüksel'de doğdu. Devrimci rus göçmenlerinden bir ailenin oğluydu. Babası, sonradan doktor olan ve *Narodnaya Volia* (Halkın İradesi) Partisi'ne sempati besleyen bir subaydı. Akrabalarından Nikolay İvanoviç Kibalçiş, bu partinin merkez komitesi üyesiydi ve çar II. Aleksandr'ın öldürülmesinden sonra 1881'de idam edilmişti.

Victor Serge'in çocukluğu Belçika ve İngiltere'de geçti: yoksulluk içinde büyüdü. Küçük kardeşi bakımsızlık yüzünden dokuz yaşında ölmüştü. Serge, 15 yaşındayken, bir fotoğrafçının yanında haftalığı 10 franka çırak olarak çalıştı, sonra fotoğrafçılık, desinatörlük, memurluk, yaptı. Anarşistlerin matbaalarında baskıcılığı öğrendi. Gazeteci, mütercim olarak çalıştı. *Brüksel Devrimci Grubu*'nda militanlık yaptı. Anarşist basında (*Yeni Zamanlar, Sosyal Savaş, Anar-*

şist) yazıları yayınlandı, sokak gösterilerine katıldı. 1908 yılı sonuna doğru Paris'te aşırı-anarşist eylemlere katıldı, «*Anarchis*» adlı derginin yöneticiliğini yaptı. Haksız yere «*Kara Çeteler*» ile ilgili görülerek tutuklandı (ocak 1912) ve ne canice faaliyetlerini, ne de görüşlerini kabul ettiği çetecileri ele vermeyi reddettiği için tam beş yıl hapse mahkûm oldu. 1917'de hapisten çıkınca Barselona'da bir matbaada çalıştı. Anarko-sendikalist eğilimli *Genel İşçiler Birliği*'ne üye oldu. *Tierra y Libertad* (Toprak ve Hürriyet)'da çalıştı, temmuz 1917'deki ilk devrimci eyleme katıldı. Bu eylem yenilgiyle sonuçlanınca 1918'de, Rusya'ya gitmek için gönüllü yazıldı. Paris'te tutuklanarak, bir toplama kampında enterne edildi. Ocak 1919'da, Rusya'da tutuklu bulunan bir Fransız subayına karşılık serbest bırakılarak Petrograd'a gönderildi. Rus Komünist Partisi'ne üye oldu. Komünist Enternasyonal'de Zinovyev ile birlikte önce Petrograd'da sonra, Moskova, Berlin ve Viyana'da çalıştı. *Correspondance Internationale*'in fransızca basımını yönetti. Gazetecilik yaptı, Lenin'in, Troçki'nin ve Zinovyev'in yanında tercüman olarak çalıştı. Almanya'da 1923 komünist ayaklanmasının hazırlık çalışmalarına katıldı. Aynı yıl *Sol Muhalefet*'le ilişki kurdu. 1925'de Moskova'ya, sonra da Leningrad'a döndü. Çeşitli edebî faaliyetlerde bulundu; Parti içinde mücadele etti. Sonunda Parti'den çıkarıldı ve 1928'de hapse atıldı. Serbest bırakıldıktan sonra, 1933'de G.P.U. tarafından tekrar tutuklanarak üç yıllığına Urallar'da Orenburg'a sürüldü. Sinir krizleri geçiren karısı sağlığını büsbütün yitirdi. Milletlerarası bir kampanya neticesinde serbest bırakıldı ve Nisan 1936'da Sovyetler Birliği'nden sınır dışı edildi. Sovyet vatandaşlığından çıkarıldı, şahsî eşyası ve üzerinde çalıştığı eserlerinin müsveddeleri alıkonuldu. Önce Belçika'da, sonra Fransa'da yazarlığa, gazeteciliğe devam etti. Militan eylemden geri

durmadı. Nisan 1936'dan itibaren Troçki ile ilişki kurdu ve Birleşik Devletler'deki IV. Enternasyonal Bürosu'nda delege olan A.J. Muste'un aracılığı ile bu büroya girmeyi kabul etti. Ocak 1937'de Amsterdam'daki IV. Enternasyonal Kongresi'ne katılarak Belçikalı Georges Vereeken ve Hollandalı Henry Sneevliet ile birlikte *P.O.U.M.*'u savundu. Bundan dolayı Troçki ile aralarında görüş ayrılıkları ortaya çıktı. 1937'de *P.O.U.M.*'a girdi ve bu örgütün İspanya'daki organı *La Batalla* (Savaş)'da yayınlanan yazılarında arkadaşı André Nin'i sonuna kadar savundu. Aynı yıl, troçkist gruplardan ve Troçki'den ayrıldı.

Haziran 1940'da Marsilya'ya gitti, oradan mart 1941'de Meksika'ya geçti. Meksika'da Stalincilerin tehditlerine ve suikast teşebbüslerine maruz kaldı. Gazeteciliğe devam etti. Parasızlık ve bakımsızlık peşini bırakmadı. 17 kasım 1947'de birden hastalanarak öldü. Çeşitli ve ısrarlı teşebbüslere rağmen sovyet vatandaşı, bolşevik militan ve yazar olarak «itibarı iade edilmedi». Kitapları ve arşivleri ailesine verilmedi.

Başlıca eserleri: *Bir Devrimci'nin Hatıraları, Rus Devriminin İlk Yılı, Lenin'den Stalin'e, Bir Devrimin Kaderi, Stalin'in Portresi, Anarşist Düşünce! Hapisteki İnsanlar* (Roman), *Gücümüzün Doğuşu* (Roman), *Zaptedilmiş Şehir* (Roman), *Çağımıza Karanlık Çökünce* (Roman), *Son Zamanlar* (Roman); *Troçki'nin Hayatı ve Ölümü, Edebiyat ve Devrim.*

SERMAYE,

Her şeyden önce, ya para ya da makinalar, hammaddeler, binalar, fabrikalar veya işlenmiş ürünler şeklindeki belirli bir değerdir. Fakat sermaye, yeni bir değer üretmeye: *artı-değer* üretmeye yarayan bir değerdir. *Sermaye, artı-değer yaratan bir değerdir.*

Kapitalist üretim, *artı-değer üretimidir*. Kapitalist toplumda sermayeyi temsil eden makinalar ve binalar her zaman sermaye değildirler. Toplumda kardeşce bir üretim tarzı varolsaydı, makinalar da hammaddeler de sermaye olamayacaklardı, çünkü bir avuç azınlığın kâr elde etmesi için kullanılmayacaklardı. Demek ki, mesela, makinalar, ancak kapitalist sınıfın özel mülkiyeti oldukları ve ücretli emeğin sömürülmesinde, yani artı-değer üretmek için, kullanıldıkları ölçüde *sermaye* olurlar. Sermaye denilen bu değerin *şekli* önemli değildir. Sermaye, kapitalistlerin, üretim araçları ve işgücü satınalmalarını sağlayan yuvarlak altın parçacıklarından ya da kâğıt paralardan ibaret olabilir. Bu değer, işçiler tarafından çalıştırılan makinalar ya da meta haline getirilen hamaddeler veya daha sonra pazarda satılacak ürünlerden ibaret olabilir. Fakat *bu değer, artı-değer üretimine yaradığı andan* itibaren sermayedir. Sermaye, genellikle, bir başka şekle bürünmek için şekil değiştirir. Bu kılık değiştirmeler, kısaca şöyle olur: I. — Kapitalist, henüz ne işgücü ne de üretim araçları satın almıştır. Fakat işçi tutmak, makinalar edinmek, hammaddeler ve yeterli miktarda yakıt getirtmek için can atmaktadır. Bu anda, paradan başka hiçbir şeyi yoktur. Bu *durumda sermaye para şeklinde* görünür. II. — Kapitalist, bu parayla, pazardan üretim araçları ve işgücü satın alır. Fabrikasını makinalarla, hammaddelerle, yakıtla ve işçilerle donatır. Bütün bunlar henüz meta değildir. Para, üretim araçlarına ve işgücüne dönüşmüştür. *Sermaye şimdi sanayi sermayesi şeklinde görünür*. Artık işe başlama zamanı gelmiştir. Makinalar harekete geçer, tekerlekler döner, kumanda kolları işler, erkek ve kadın işçiler ter döker, makinalar aşınır, hammaddeler azalır, işgücü tükenir. III. — Böylece bütün bu hammaddeler, makinaların aşınması ve hareket halinde işgücü yavaş yavaş metalara dönü-

şür. Bu defa sermaye yeni bir kılığa bürünür. Maddi imalat aletleri olmaktan çıkar, bir meta yığını haline gelir: *ticarî sermaye şekline bürünür*. Fakat üretimden sonra sadece şekil değiştirmiştir ve *değeri* de artmıştır, çünkü üretim boyunca kendisine *artı-değer* ilâve edilmiştir. IV. — Bununla beraber, kapitalist, metaları kendi kullanımı için değil, pazar için, satmak için üretmiştir. Depolarına yığılmış metaları satması gerekecektir. Başlangıçta, sermaye pazara alıcı olarak gitmişti, şimdiyse, satıcı olarak gidecektir. Metalar satılınca, sermaye gene *ticarî şeklini değiştirip para şekline bürünür*. Fakat kapitalistin eline geçen para miktarı, başlangıçta harcamış olduğu miktar değildir artık, çünkü artı-değer miktarı ile çoğalmıştır. Ama sermayenin dolanımı henüz tamamlanmamıştır. Büyüyen sermaye, tekrar harekete geçerek daha çok miktarda artı-değer elde etmiştir. Bu artı-değer kısmen sermayeye eklenir ve yeni bir çevrim (döngü, cycle) başlar ve bu, böyle devam edip gider. Bir kar topuna benzeyen sermaye, yuvarlandıkca büyür ve her seferinde artı-değer miktarı daha da artar, yani kapitalist üretim artar ve yaygınlaşır.

SERMAYENİN GENEL FORMÜLÜ.

Sermaye hareketinin gerçekleşmesi için kapitalistin para verip meta satınalması, sonra da bu metayı para karşılığında satması gerekir. Sermaye hareketinin amacı para vererek daha fazla para elde etmektir: ürettiği malın kullanım değeri kapitalistin umurunda bile değildir. Kapitalist için, *P-M-P (para-meta-para)* hareketi sonunda eline geçen para miktarının, başlangıçta ortaya koyduğu paradan daha fazla olması, yani bir kâr getirmesi önemlidir. Mesela, Kapitalist metresini 200 liraya aldığı kumaşı 220 liraya sattıysa, elde ettiği kâr 20 liradır. Ama satış işlemi bu kadarla

kaldıysa, yani satış işlemi durmuşsa, 220 lira kâr sağlayamaz hale gelir. *P-M-P* formülü her şeyden önce ticari sermayenin sözkonusu olduğunu gösterir. Ama bu formül sanayi sermayesi için de geçerlidir. Çünkü sanayi kapitalisti önce çeşitli metalları satın alır ve sonra, daha çok para elde etmek için tekrar meta satar. Böylece, *P-M-P* formülü sermayenin genel formülüdür ve amaç para verip daha çok kâr elde etmektir.

S.F.I.C.

Komünist Enternasyonal'in Fransa Seksiyonu.

S.F.I.O.

İşçi Enternasyonali'nin Fransa Seksiyonu. Fransa'da Tours Kongresi'nden ve çoğunluğu teşkil edenlerin İkinci Enternasyonal'e katılmalarından sonra yeniden kurulmuş olan sosyalist parti.

SINIFSIZ TOPLUM (KOMÜNİZM).

Sosyalizmin amacı, hayatın temel hedefi haline gelmiş ferdi zenginleşmenin yerini sosyal dayanışmanın alacağı ve sosyal servetin bütün insanların alabildiğine serpilip gelişmesini mümkün kılacağı sınıfsız bir toplum kurmaktır.

Sosyalist bir toplum, kâr için üretimin yerini ihtiyaçlara bağlı üretimin aldığı gelişmiş bir ekonomiyi gerektirir. Yani sosyalist toplum, pazarda para karşılığı mübadele edilen emtia değil, bütün fertlerin, her türlü ihtiyaçlarını gidermelerini sağlıyan kullanım değerleri üretecektir.

Sosyalizmin inşası, her şeyden önce, üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetin ve ücretli emeğin ortadan kaldırılmasını gerektirir. Fakat ücretli emeğin ortadan kaldırılması sadece tüketim mallarının dağı-

lım şartlarında köklü bir değişikliği değil, aynı zamanda işçilerin kendi kendilerini yönetmelerini de gerektirir. Bir bolluk rejiminin kurulmasına imkân veren sosyal servete ancak ekonominin rasyonal bir şekilde planlanması sayesinde erişilebilecektir. Üretimin en rantabl şartlar içinde azamî derecede gelişmesi, dünya ekonomisinin birliğinin sağlanmasına, bütün sınırların ortadan kaldırılmasına ve dünya ekonomisinin tümünün planlanmasına bağlıdır. Sınırların kaldırılması ve insanlığın gerçek bir birliğe (bütünlüğe) kavuşturulması, aslında sosyalizmin psikolojik bir gereğidir.. Hiç şüphesiz, sınırların ortadan kaldırılması, her milletin kendine has kültürel şahsiyetinin yok edilmesi anlamına gelmez. Aksine, bu kültürel şahsiyetin, bugünkünden çok daha zengin bir şekilde gerçekleşmesi sağlanacaktır. Sosyalizmin inşası, işletmelerin işçiler tarafından, ekonominin bir işçiler konseyi tarafından ve sosyal hayatın bütün alanlarının, ilgili topluluklar tarafından yönetilmesini ve bunun maddî şartlarının yaratılmasını gerektirir. İş gününün kısaltılması, yarım iş günü - işletmelerin ve komünlerin işçiler tarafından yönetilebilmesi için - vazgeçilmez bir şarttır. Buna paralel olarak, yüksek öğrenimin genelleştirilmesi, «inceleme zamanı» ile «çalışma zamanı» nın rasyonel bir şekilde düzenlenmesi ve el emeği ile kafa emeği arasındaki farkın tedricen ortadan kaldırılması da vazgeçilmez bir şarttır.

Sosyalist bir toplumun inşaasının maddî şartları gerekli fakat yeterli olmayan şartlardır. Sosyalizm ve sınıfsız toplum, sadece üretici kuvvetlerin gelişmesinin, kıtlığın ortadan kaldırılmasının, insanın teknik ve fikrî seviyesinin yükseltilmesinin otomatik bir sonucu olmayacaktır. Binlerce yıllık sömürü düzeninin yarattığı alışkanlıkları ve âdetleri de değiştirmek gerekecektir. Her şeyden önce, hâkim sınıfların her tür-

lü hâkimiyetine son verilmesi ve bir daha iktidara gelmelerinin kesinlikle önlenmesi, bütün silahların tedricen ortadan kaldırılması ve imha edilmesi, işçi konseyleri demokrasisinin kurulması, her türlü iktidarın bu konseylerce temsil edilmesi, servetlerin üretimi ve dağılımı üzerinde toplumun kontrolunun kurulması, siyasî ve ekonomik kararların alınmasında en geniş tartışma ortamının sağlanması ve bütün işçilerin son derece bilgili kılınması gerekecektir.

Temel beslenme ve giyecek maddelerinin, sağlık ve kamu hizmetlerinin, öğretimin, kültür hizmetlerinin bedava oluşu, birkaç nesil sonra bu amaca erişilmesini sağlayacaktır. Ve bu andan itibaren, çalışma, «hayatını kazanma» aracı olmaktan çıkacak, yaratıcı bir faaliyet haline gelecektir.

Proletarya diktatörlüğü hiçbir fikri, hiçbir bilim, kültür ve sanat akımını baskı altına almayacaktır; proletarya diktatörlüğü sosyalist fikirlerin üstünlüğüne tam bir güven beslediği için fikirlerden korkmayacaktır. Bununla beraber, kültür mücadelesinde tarafsız davranmıyacaktır. İstiklalini kazanmış proletaryanın, eski kültürün en iyi unsurlarını özümlemesi ve sınıfsız toplumun kültürünün ilerici unsurlarının temelini atması için gerekli bütün şartları yaratacaktır.

Sınıfsız toplumun inşasına damgasını vuracak olan kültür devrimi, her şeyden önce, insanların kendi kültürlerini yaratmalarına imkân veren şartlarda bir devrim yapacak ve pasif tüketiciler durumundaki vatandaşları, aktif ve yaratıcı vatandaşlar haline getirecektir.

Proleter devrimlerin zengin tecrübesi esas olarak ele alındığında, yani Paris komünü'nden bu yana, sınıfsız toplumun inşasında üç safhayı birbirinden ayırd etmek gerekir:

a) *Kapitalizmden sosyalizme geçiş safhası.* Bu safha, proletarya diktatörlüğünü, birçok ülkede kapitalizmin devam ettiği; emtia üretiminin ve para ekonomisinin, sosyal sınıf ve tabakalarının varolmakta devam ettiği, bundan dolayı da, sermayenin hâkimiyetine taraftar olanlara karşı işçilerin menfaatlerini savunmak için Devlet'in varlığının zarurî olduğu safhadır.

b) *Sosyalizm safhası,* sosyal sınıfların ortadan silinmeye yüz tuttuğu, meta ve para ekonomisinin ve Devlet'in ortadan kalktığı, yeni toplumun bütün dünyada zafere ulaştığı safhadır. Bununla beraber, sosyalist safha boyunca (temel ihtiyaç maddelerinin tatmini bir yana bırakılacak olursa), herkesin ücreti toplumа sağladığı emeğin miktarına göre ölçülecektir.

c) *Sınıfsız toplum (Komünizm) safhası.* «Herkesten kabiliyetine, herkese ihtiyacına göre» ilkesinin tastamam uygulandığı, sosyal işbölümünün, kafa emeği ile kol emeği arasındaki ayrımın, şehirle köy arasındaki farkın ortadan kalktığı safhadır. İnsanlığın, ayrı hiçbir otoriteye bağlı kalmaksızın kendi kendilerini yönetebilen komünler halinde örgütleneceği safhadır.

SOMUT (FERDÎ) EMEK VE SOYUT (SOSYAL) EMEK.

Somut emek, belirli bir üretim sürecinde, mesela kitap üretiminde sarfedilen emeği temsil eder. İnsan emeğinin özgül bir şekilde sarfedilmesidir bu. Burada, özel bir yetişme sayesinde edinilen ve diğer ferdî emeklerden, mesela tarım işçilerinin emeklerinden apayrı karakteristikleri haiz somut bir emek söz ko-

nusudur. Kitap üreticisinin emeğinin nitelikleri, tarım işçisinin emeğinin niteliklerinden farklıdır. Soyut (sosyal) emek ise, genel olarak emektir, yani insanın sarfettiği çabayı, diğer bütün canlı varlıkların sarfettikleri çabalardan ayırdeden bilinçli, soyut çabadır. Soyut emek basit ve karmaşık emek olmak üzere ikiye ayrılır: *Basit (vasıfsız) emek*, her insanın sahip olduğu basit gücün sarfedilmesidir. *Karmaşık (vasıflı) emek*, basit emeğin gelişmesinin sonucudur (mesela, bir saatlik karmaşık emek, üç saatlik basit emeğe bedeldir). Böylece, belirli karmaşık emek birimleri, daha çok sayıdaki emek birimleriyle ifade edilir. Yani soyut emek basit emeğe indirgenir.

SOSYAL DEMOKRATLAR.

1914'den önceki bütün sosyalistleri belirtmek için kullanılır (Lenin, 1914'den önce bir rus sosyal-demokrattır), fakat Ekim dvrimi'nden sonra, III. Enternasyonal'e katılmayan *reformist* sosyalistler için kullanıldı. Komünist Partisi'nin iç tartışmalarında «sosyal demokrat» deyimi küçültücü anlamda kullanılmıştır.

SOSYAL DEMOKRAT FEDERASYON,

1884'de İngiltere'de kurulan ve marksistler, anarşistler ve reformist solculardan (HYNDMANN) oluşan sosyalist örgüt. 1907'de Sosyal Demokrat Parti adını aldı ve 1911'de *Independant Labour Party* (Bağımsız İşçi Partisi) ile birleşerek Sosyalist Parti'ye dönüştü.

SOSYALİST DEMOKRASİ İTTİFAKI.

1868'de Cenevre'de Bakunin tarafından kuruldu. Yayınlanan programda sınıflararası eşitliğin sağlanması ve Devlet'in ortadan kaldırılması öngörülüyor du. İttifak'ın üyeleri işçi sınıfı için siyasî bir mücade-

lenin zaruretini inkâr ediyorlardı. Fakat bu program küçük burjuva anarşist niteliğine rağmen, İtalya, İsviçre ve İspanya'nın sanayi bakımından az gelişmiş bölgelerinde desteklendi. İttifak, 1869'da, Birinci Enternasyonal'a katılmak istediğini bildirdi. Genel Konsey, Sosyalist Demokrasi İttifakı'nın seksiyonlarını, bağımsız örgüt olmaktan vazgeçmeleri şartıyla kabul etti. Ama, Enternasyonal'e katıldıktan sonra İttifak'ın üyeleri Enternasyonal içinde gizli faaliyetlerine devam ettiler ve Bakunin Genel Konsey'e karşı mücadeleye girişti. İttifak'ın Enternasyonal'e karşı giriştiği mücadele Paris Komünist hareketinin yenilgiye uğramasında sonra ve Bakunin'in proletarya diktatörlüğü fikrine karşı çıkması, demokratik merkeziyetcilik ilkeleri üzerine kurulmuş bir işçi sınıfı partisinin güçlendirilmesine açıkca muhalefet etmesi üzerine büsbütün şiddetlendi. Birinci Enternasyonal'in 1872 Lahey Kongresi, İttifak'ın liderlerinden Bakunin ile Guillaume'un Enternasyonal'dan atılmasına çoğunlukla karar verdi.

SOSYAL DEVRİMCİLER PARTİSİ,

1900'de kuruldu; kısa zamanda Rusya'da popülist akımların siyasî sözcüsü oldu. 1917 devriminden önce köylü kitleleri arasında geniş ölçüde etkiliydi. Bu partinin sağ kanat lideri kerenski idi. Sosyal Devrimci Partinin sol kanadı, Ekim Devrimi'nden sonra Bolşeviklerle birlikte koalisyon hükümetinde görev aldı. Bununla beraber, Brest —Litovsk anlaşmasından memnun kalmadıkları ve Bolşeviklerin, Almanlarla barışmasını kabul etmedikleri için Temmuz 1918'de silahlı bir isyan düzenlendi. İsyanın bastırılmasından sonra Sovyetler 5. Kongresi, yöneticilerinin maceracı tutumunu tasvip eden sol kanat mensuplarının Sovyetler'den çıkarılmasına karar verdi. Sosyal Devrimciler

Partisi, kitlelerin desteğini yitirince sovyet iktidarına karşı silahlı bir mücadeleye girişti. Bu partinin sol kanadının bir fraksiyonu Bolşevikler'le işbirliğinden yana oldukları için daha sonra Komünist Partisi'ne katıldı.

SOSYAL ÜCRET.

Sosyal ücret, ferdin topluma verdiği şeye bağlı kalmaksızın, toplumun ona sağladığı imkânların (yaptığı ödemelerin) tümüdür: yani parasız ilk öğrenim (toplumun daha ileriki safhasında orta ve yüksek öğrenim), okullarda bedava yemek, sağlık bakımı, hastane hizmetleri, bedava ilaç, ücretsiz parklar, müzeler, spor sahaları ve genel aydınlatma gibi bedava ya da yarı-bedava belediye hizmetleri demektir. Tabii, «bedava» olma keyfiyeti, ancak *ferdin kendisi için mevcuttur*. Gerçekte bu hizmetleri ödeyecek olan, yani kaynaklarının bir kısmını, ihtiyaçların tatminine hasretmesi gereken, toplumdur. Başka bir deyişle, *sosyal ücret,* bütün vatandaşlar için birtakım ihtiyaçların gerektirdiği *maliyetlerin sosyalleştirilmesidir*.

Sosyal ücret, geleceğin üretim tarzının: fertlerin bütün ihtiyaçlarının tatmin edilmesine yönelmiş ekonominin, hiç değilse potansiyel olarak, ilk şeklidir. Bununla beraber, «sosyal ücret», ihtiyaçlara göre dağılım tarzının sadece *ön-şeklidir*. Öte yandan, bu dağılım sisteminin temelleri şimdiden mevcuttur: Okullar, kütüphaneler, hastaneler, üniversiteler, müzeler, kaplıcalar, düşkünler yurdu, bütün büyük merkezlerde toplum tarafından finanse edilmiştir. Polis hizmetleri ve itfaiye, ödeme kapasiteleri esasına göre değil, ihtiyaçlar esasına göre işlemektedir. Yollar, kanallar, köprüler, parklar, oyun sahaları müşterek hale getirilmiştir.

SOSYAL EŞİTSİZLİK,

Bir toplumda gelirler ve servetler arasındaki eşitsizliktir. Mesela, ülke nüfusunun yüzde üçü toplam sosyal servetin yarısından fazlasına sahip olduğu halde, nüfusun geri kalan kısmı açlık ve sefalet içindedir. Ölüm oranı işçi ailelerinin çocuklarında, burjuva ailelerin çocuklarındakine oranla yüzde elli fazladır. Çağımızda, sadece belirli bir ülkedeki sosyal eşitsizliği değil, ileri ülkelerle geri bıraktırılmış ülkeler (sömürge ve yarı sömürge ülkeler) arasındaki eşitsizliği de gözönünde tutmak gerekir. Birleşik Devletler kapitalist dünyaya oranla, sınaî üretimin yarısından fazlasını üretmekte, ve hammaddelerin büyük bir kısmının yarısından fazlasını tüketmektedir. Dünyanın en yoksul ülkelerinde nüfus başına gerçek gelir, en zengin ülkelerde nüfus başına düşen gerçek gelirin sadece yüzde sekizidir. Dünya nüfusunun % 67'si yer yüzündeki gelirin ancak % 15'ini elde etmektedir. Fakat her sosyal eşitsizlik, sınıfsal bir eşitsizlik değildir. Basit bir işçinin geliriyle, son derece kalifiye bir işçinin geliri arasındaki fark bu iki insanı farklı sosyal sınıflara mensup iki insan haline getirmez. Sosyal eşitsizlik, kökleri, ekonomik hayatın yapısında ve normal işleyişinde bulunan ve başlıca sosyal ve hukuki kurumlar tarafından devam ettirilen ve gittikçe keskinleşen bir eşitsizliktir. Kapitalist ekonominin başlıca karakteristiklerinden biri olan ücretli işçilik, kapitalist toplumun farklı iki büyük temel sınıfa bölünüşünün sebeblerinden biridir: Bir yanda kazancı, hiç bir zaman üretim araçları sahibi olmasına imkân vermeyen işçi sınıfı, öte yanda üretim araçlarının sahibi kapitalist sınıf. Böylece tarih boyunca, sınıf eşitsizliği şeklinde kristalleşen sosyal bir eşitsizlik süregelmektedir. Bu toplumların her birinde, bütün toplumu, emeği ile yaştan bir üreticiler sınıfı ve başkalarının

(üreticilerin) emeği ile yaşayan bir hâkim sınıf görülmektedir. Tarih bunun somut örnekleriyle doludur: Doğu imparatorluklarında köylüler ve senyörler; Eski Yunan ve Roma'da kölelerle köle sahipleri; Orta Çağ' da serfler ve feodal senyörler; Çağımızda ise işçilerle kapitalistler.

SOSYAL-FAŞİST

«Üçüncü Dönem» boyunca Stalinciler tarafından sosyal-demokratları nitelendirmek için kullanılan deyim.

SOSYAL-ŞOVEN.

«Vatan uğruna» savaş tezine katılan, savaş kredileri lehine oy veren, *Kutsal Birlik* taraftarı sosyalistler için kullanılır.

SOSYALİST ÜRETİM TARZI,

Üretim ilişkilerinin, üretim araçları üzerindeki kollektif mülkiyete dayandığı ve böylece, asıl üreticilerin (işçilerin) kendi ihtiyaçlarını tatmin etmek amacıyla, üretim sürecini planlamalarını mümkün kılan sosyal üretim şeklidir. Bu sosyal üretim şeklinin gelişmesi, emtia üretiminin ortadan silinmesi yönünde olur.

SOVHOZ.

Sovyetler Birliği'nde tarım işletmesi demektir. Başka bir deyişle, Ekim Devrimi'nden sonra, Rusya'da yürürlüğe giren *Savaş Komünizmi* döneminden itibaren tamamen devlet mülkiyetinde olan ve aynen bir sınaî işletme gibi işletilen çiftliklere *sovhoz* denir. Sovhoz yöneticisi Parti üyeleri arasından seçilir ve çeşitli bölümlerinin başında teknisyen şefler bulunur.

Başlangıçta, *devletleştirilmiş* büyük çiftliklerden meydana gelen *sovhoz*'lar, sosyalist tarım işletmeciliğinin modeli olarak gösterilmek istenmişse de, köylülerin açıkca cephe almaları ve direnişe geçmeleri üzerine, 1922'den itibaren, özel mülkiyete *kısmen* imkân veren *kolhoz*'lar kurulmuştur. *Sovhoz*'larda bütün toprak devletin malıdır ve ücretler nakden yapılır. Kolhozlarda ise ücretler nakden ve ayni olarak ödenir Sovhoz'lar, doğrudan doğruya Bakanlar kuruluna bağlıdır. 1928'de 1 milyon 730 bin hektar toprak üzerinde 1407 sovhoz bulunduğu halde 1958'de işlenen toprakların yüzölçümü 52 milyon 451 bin hektara, sovhoz sayısı da 6002'ye ulaşmıştır.

SPARTAKÜS.

Trakyalı bir göçebe ailenin oğlu. Roma'da kendisini satın alan adamın yanından kaçarak kiralık asker yazıldı. Ama orduda uzun süre barınamadı. En sonunda kaçtı ve kaçtığı için de gene köle durumuna düştü ve bir gladiyatör okulunun sahibine satıldı. Trakyalı ve Galya'lı 200 kadar kölenin bulunduğu bu okuldan Spartaküs, 70 kadar köle ile birlikte kaçmayı başardı. Silah çalarak, karşısına çıkan askerlerle vuruşarak ve geçtiği yerlerde kendisine taraftar toplayarak Vezüv yanardağı'nın tepesinde barikat kurdu. Böylece ünü bütün İtalya'ya yayıldı. Roma'nın baş düşmanıydı artık. Bütün köleleri savaşmaya çağırdı. Ne kadar köle varsa, topraklarından kovulmuş ne kadar İtalyan varsa hepsi onun saflarına katıldı. Görülmemiş, dehşet verici bir olaydı bu. Hâkim çevreler olayların gelişmesini endişeyle takip ediyorlardı. Dağdaki çoban sürüsünü bırakarak, köleler zincirlerinden boşanarak ona katılmak için geldiler. Kısa bir zaman sonra Spartaküs çok güçlü bir ordu kurdu. Hele Roma'lı yüksek yargıç Claudius'un kumanda-

sındaki 3000 kişilik kuvveti de yenince Roma iyice telaşlandı. Hemen 10000 kişilik bir ordu kuruldu. Ve Spartakus'a karşı hücuma geçildi. Ama Spartaküs, çarpışmalardan galip çıktı ve bütün aşağı İtalya'yı hakimiyeti altına aldı. Durmadan ilerliyordu. Spartakus'un en büyük amacı köleleri azad edip bağımsızlığa kavuşturarak ömrünün son günlerinde sakin bir hayat sürmekti. Buna rağmen, kararını hemen uygulamadı, Güney'e doğru ilerledi. Karşısına çıkarılan Roma ordusunu da yenince Roma'yı dehşete saldı. Fakat Spartaküs Roma'ya hücum etmedi. Aşağı İtalya'ya inerek Turium'u zaptetti. Ve bu şehri serbest liman ilân etti. Yeni bir düzen kurdu. Hâkimiyetini sağladıktan sonra, Ispartalıları örnek alarak, tüketim mallarının düşük fiyatlarla satılmasını gerçekleştirdi, çevresindekilere savaşmayı öğretti. Bu arada boş durmayan Roma kuvvetleri, Crassus'un komutasında yeniden hücuma geçtiler. Ve Spartakus bu savaşta yenik düştü. M. Ö. 71 yılıydı. Spartakus'un 6000 askerini Crassus işkence ederek öldürttü.

SPARTAKUSBUND (Spartakistler)

Almanya'da Birinci Dünya Savaşı sırasında Sosyalist-Demokrasi'nin Sol kesiminin görüşlerini yansıtan *Spartakus*'dan Mektuplar adlı illegal gazetenin çevresinde kümelenmiş siyasî akım. Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg önderliğindeki küçük bir grup, Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin sınıf mücadelesini terketmesine ve millî savunmayı desteklemesine karşı çıktı ve zamanla örgütlenerek büyük bir güç haline geldi. Bu grup, Bağımsız Sosyal Demokrat Parti içinde faaliyet gösterdi ve Almanya'da proletarya diktatörlüğünü gerçekleştirmek ve sosyalizmi inşa etmek için vargücüyle çalıştı. Ve bir yıl devam eden çetin bir çalışma sonunda Spartakus Birliği, Alman Komü-

nist Partisi haline geldi. Bu partinin 1919 ocağında gerici güçlerle yaptığı silahlı çatışma sonunda Rosa ve Liebknecht iğrenç bir şekilde öldürüldü.

STAHANOV.

Sovyet maden işçisi. Doğumu 1906. Stahanov, 1935 yılında, 102 ton kömürü beş saat kırk beş dakikada çıkararak, kendi alanında büyük bir rekor kırdı. 19 eylül 1935'de ekip halinde çalışarak 227 ton kömür elde etti. Böylece, emek veriminin artırılması hareketinin ilk adımı atılmış oldu.

STAHANOVETS.

Rusça'da Stahanov'cu anlamında kullanılan kelime. Sovyetler Birliği'nde ve Halk Demokrasileri'nde verimi mümkün olduğu kadar artırmaya çalışan işçi.

STAHANOVİZM.

Sovyetler Birliği'nde 1935'de uygulanan sistem. Amacı, üretimi hızlandırmak ve verimi artırmak olan bu hareket işçiler arasında büyük ücret eşitsizliklerine ve büyük bir hoşnutsuzluğa yol açtı.

STALİN, Josef [Çukaşvili] (1879 - 1953).

Sovyetler Birliği Komünist Partisi genel sekreteri. Ekim Devrimi'nin gerçekleşmesinde ve Sovyet iktidarının kurulmasında büyük emekleri geçen «eski Bolşevikler»in hemen hemen tamamına yakın bir kısmının, *«Parti'nin ve ülkenin selameti bahanesiyle tez elden öbür dünyaya gönderilmesinde baş rolü oynayan»* Gürcistanlı devlet adamı. Fakir bir kunduracının oğluydu. Tiflis'te bir din okulunda öğrenciyken zararlı fikir ve faaliyetlerinden dolayı 1898'de okuldan atıl-

dı. Aynı yıl sosyal-demokrat harekete katıldı. 1903'de Bolşevik oldu. Kafkasya'da illegal eylemlerde ikinci derecede rol oynadı. Tammerfors ve Prag Konferansına katıldı. Daha sonra, Merkez Komitesi'ne seçildi. 1913'-de *Pravda*'yı yönetti fakat bir ihbar sonucu Sibirya'ya sürüldü. 1917'de Geçici Hükümet'e karşı uzlaşmacı bir tutum takındı. Bu tarihten sonra, nisan ayında Lenin'i destekledi ve Merkez Komitesi'ne seçildi. 1917'den 1923'e kadar Milliyetler Komiseri, 1919-23 yıllarında İşçi ve Köylü Denetim Komiseri oldu. Nisan 1922'deki ikinci Parti Kongresi'nde Merkez Komitesi genel sekreterliğine getirildi. Ve ölünceye kadar bu görevde kaldı. Lenin'in ölümünden sonra bütün rakiplerini birer birer tasviye ederek Sovyetler Birliği'nin ve Dünya Komünist hareketinin tek hâkimi oldu. 1924'de «Tek ülkede sosyalizm» görüşünü ortaya attı. Ve bütün dünya devrimci hareketinde bu görüşü kabul ettirdi. Tek ülkede sosyalizm iddiasına karşı çıkanların hepsi aforoz edildi. İkinci Dünya Savaşı boyunca hükümet başkanlığı ve savunma bakanlığı görevlerini de üstlenen Stalin, kendini başkomutan ilân ettirdi. Ve böylece, ölünceye kadar (1953) Stalin adı sözde «evrensel bir dahinin» simgesi olarak kaldı.

Başlıca eserleri : *Leninizmin İlkeleri, Anarşizm mi Sosyalizm mi?, Diyalektik Materyalizm ve Tarihî Materyalizm. Marksizm ve Millî Mesele. Sovvetler Birliği'nde Sosyalizmin Ekonomik Meseleleri, Marksizm ve Dil.*

SUN YAT-SEN (1866-1925).

Çin devlet adamı. Çin monarşisini devirmek için *Çin'i Kalkındırma Derneği*'ni kurdu. Yurt dışına gitti. 1911'de Vu-Çang'da ihtilal patlak verince, denizyoluyla Şanghay'a döndü ve 1912'de Nanking'de Cumhurbaşkanı seçilmesine rağmen yerini çinli general-

lere bırakmak zorunda kaldı. 1919-1921 yılları arasında Kanton'da hükümet başkanlığı yaptıysa da gene generaller tarafından görevinden uzaklaştırıldı. 1923'de, Sovyet hükümetinin ve Komünist Enternasyonal'in temsilcileriyle temas kurdu. 1924'de Kuomingtan'ı yeniden örgütledi ve aynı yıl Kanton'da iktidara geldi. Fakat kısa bir süre sonra öldü. Sun Yat-Sen'in yerine Çan Kay-şek geçti.

SUPHİ, Mustafa (1883-1921)

Giresun'da doğdu. İlk öğrenimini Kudüs ve Şam'da, orta öğrenimi Erzurum'da yaptı. Istanbul'da «Hukuk Mektebi»ni bitirdikten sonra Paris'e giderek 1910'da *«L'ecole libre des Sciences Politiques»*i bitirdi. Paris'ten Istanbul'a döndüğünde *Tanin, Hak* ve *Servet-i Fünun* gazetelerinde yazılar yazdı, çeşitli okullarda öğretmenlik yaptı. Bu arada yayınladığı *Vazife-i Temdin* adlı kitabında anti-emperyalist bir tutumu dile getirdi. Mahmut Şevket Paşa 1913 yazında öldürüldüğünde Sinop'a sürülen muhalifler arasında yer alan Mustafa Suphi, sonradan İstanbul'a gönderildiyse de kısa bir süre sonra tekrar Sinop'a sürüldü. Ve beş ay sonra da birkaç arkadaşıyla birlikte Rusya'ya kaçtı. Yıl 1914 idi. Mustafa Suphi, Çarlık Rusya'sında «Düşman devlet»in tebası işlemine tâbi tutularak Faluga'ya sürüldü. Orada devrimcilerle ve Bolşevikler'le ilişki kurdu ve Türkiyeli esir askerler arasında faaliyet gösterdi.

Ekim Devrimi'nden sonra Moskova'ya giden Mustafa Suphi, Tatar-Başkırt devrimcileriyle beraber *Yeni Dünya* gazetesini çıkardı. *Türk Sol Sosyalistleri Birinci Kongre*'sinin 25 temmuz 1918'de toplanması ve Moskova, Kazan ve Astrahan'da Türk komünist örgütlerinin kuruluş faaliyetine katıldı. Stalin'in yönetimindeki Milliyetler Halk Komiserliği'ne bağlı *Do-*

ğu *Halkları Merkez Bürosu*'nun Türk seksiyonu başkanı oldu. Petrograd'da aralık 1918'de düzenlenen Enternasyonalist Devrimciler toplantısına ve Komünist Enternasyonal'in ilk kongresi'ne Türkiye delegesi sıfatıyla katıldı.

1919'da Kırım'a geçen Suphi, orada «*Müslüman Komünistler Ülke Bürosu*»nu açtı. ve *Kırım Haberleri* gazetesinin yayınlanmasını sağladı. 1919 ilkbaharında Denikin'in Kırım'a hücum etmesi üzerine Mustafa Suphi Odesa'ya giderek orada faaliyet gösterdi. Oradan Türkistan'a geçerek *Beynelmilel Şark Tebligat Şûrası*'nı kurdu ve Mustafa Kemal'in Sovyetler'le temasa geçmek istemesi dolayısıyla Rus Komünist Partisi Merkez Komitesi nezdinde «Türkiye'deki millî mücadele hareketi» için yardım talebinde bulundu. Öte yandan, Taşkent'teki komünist örgütünü yeniden düzenleyerek bir Türk Kızılordusu teşkil etti. Fakat Azarbeycan'da sovyet devriminin gerçekleşmesi üzerine arkadaşları ile birlikte Bakû'ya yerleşti.

Bakû'ya gelen Mustafa Suphi, buradaki *Türkiye Komünist Fırkası*'nı eski İttihatçılardan temizleyerek yeniden örgütledi. Böylece bu parti, doğrudan doğruya Türkiye meseleleriyle ilgilenmeye başladı.

Komünist Enternasyonal tarafından eylül 1920'de Bakû'da düzenlenen «Şark Milletleri Kurultayı»ndan hemen sonra 10 eylül'de gene Bakû'da Kızılordu Kulübü'nde Türkiye ve Sovyet Rusya'daki 15'e yakın örgüte bağlı 74 delege «Birinci ve Umumî Türk Komünistleri Kongresi»ne katılmıştı. Bu kongre'de Merkez Komitesi'nin faaliyet raporunu okuyan Mustafa Suphi, yapılan seçimler sonunda Türkiye Komünist Partisi'nin başına getirildi. Ve faaliyet merkezinin Anadolu'ya taşınmasına karar verildi.

Aralık 1921'de Anadolu Millet Meclisi Hüküme-

ti'nin daveti üzerine Mustafa Suphi, karısı ve Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesinin bazı üyeleri, yeni atanan Sovyet elçisi Budu Mdiva'nin kafilesiyle beraber yola çıkarak 28 aralık 1921'de Kars'a geldiler. Burada birkaç hafta kalan heyet Ankara hükümetinin yeni Moskova elçisi Ali Fuat Paşa ile de görüştü. Oradan Erzurum'a hareket eden Mustafa Suphi, kendisi ve beraberindekiler aleyhine yapılan gösterilerden dolayı Erzurum'a sokulmadı. Bu yüzden, Trabzon'a geçmek zorunda kaldı. Buradan 14 arkadaşı ile birlikte bindiği motora Sürmene açıklarında yetişen bir başka motordaki kiralık katiller, Mustafa Suphi'yi ve arkadaşlarını öldürerek denize attılar.

SÜREKLİ DEVRİM.

Esas itibariyle, *enternasyonalist* devrim anlayışının kilit taşı olan *sürekli devrim*, Troçki tarafından geliştirildi. 1904'den ölümüne kadar Troçki'nin bütün siyasî faaliyeti sürekli devrim teorisine dayanır. Troçki, bu teorinin temellerini 1905'den itibaren atmıştı, fakat devrimci mücadelenin gelişmesi, Menşevikler'e karşı ve özellikle Stalinci bürokrasiye karşı giriştiği mücadele,onun, bu teoriyi daha da açıklığa kavuşturmasına ve bakış açısını, yeni verilere bağlı olarak genişletmesine yol açtı. Aslında Troçki, sürekli devrim teorisinin ekonomik temeline, 1904'de Alman Sosyal-Demokrasisi'nin Rus asıllı militanı Parvus'da rastlamıştı. Rus Sosyal-demokrat teorisyenlerinin aksine, kapitalist üretim tarzının dünya çapındaki bütünsenlliği noktasından hareket eden Parvus, müstakbel rus devriminin muharrik gücünü bu çerçeve içinde tahlil ediyordu. Parvus, Rusya milletlerarası kapitalizmin en zayıf halkasını teşkil ettiği ölçüde, rus proletaryasının, Rus-Japon Savaşı'nın yarattığı buhranın etkisiyle, Batı proletaryasının öncüsü olacağını ve ona dev-

rim yolunu açacağını ileri sürüyordu. Fakat Parvus, Rus proletaryasının muharrik gücünün rolünü ortaya koymuş olmasına rağmen, klasik devrim şamasının dışına tamamen çıkmamıştı: müstakbel safhanın, sosyalizmi inşa etmeyi değil, Çarlık Otokrasisi'nden daha istikrarlı bir siyasî yapı içinde kapitalizmin serbest çe gelişmesini sağlamayı amaçlayan bir «işçi demokrasisi» safhası olacağını tasarlıyordu.

Parvus'un görüşlerinden hareket eden Troçki, kısa zamanda ustasını aştı. Troçki, 1906'da *Bilan et Perspectifs* (Bilanço ve Perspektifler) adlı kitabında sürekli devrim teorisinin ilk versiyonunu ortaya koyduğunda Menşevikler, onu, tarihi materyalizmin temel ilkelerini anlamamış olmakla suçladılar. Çünkü Troçki, Rusya'da «burjuva» anlamda bir devrim olmayacağını ve bu ülkede şartların, proleter devrim için yeteri kadar olgunlaştığını iddia ediyordu. Oysa, Marx ve Engels'in eserlerinin ışığında genellikle kabul edilmişti ki her ülke, batılı kapitalist ülkelerin geçmiş oldukları safhaların tümünden geçmek zorundaydı. Bu itibarla, köylülüğün ağır bastığı ve Doğu despotizminin sultası altında bulunan Çarlık Rusyası'nın, kapitalist gelişme safhasından geçmesi gerekiyordu. Zaten Marx'da, *«sanayice gelişmiş bir ülke, daha az gelişmiş bir ülkeye kendi istikbalinin suretini gösterir»* demişti. İşte ilk Rus marksistlerinin devrim teorisi bu temel üzerine inşa edilmişti. 19. yüzyılın sonunda, Popülistler'e karşı giriştikleri sert polemik onların bu inançlarını daha da perçinlemişti.

Plehanov'a ve onun peşinden giden Menşevikler'e göre, Rusya'da *her şeyin bir vakti vardı.* Yapılacak iş, liberal burjuvaziyle birlik olup Otokrasi'yi devirmek ve liberal burjuvaziyi «yola getirmek» idi. 1905 Devrimi'nin yenilgisinden sonra, Plehanov, *bu yenilginin, sadece bir dizi siyasî hatanın sonucu olduğunu* savun-

muştu. Troçki ise, 1905'den sonra kaleme almış olduğu «*Anlaşmazlıklarımız*» adlı yazısında, «Burjuva demokratik devrimin zaferini engelleyen şey, esas itibariyle, proletarya partisinin gücünün ve öneminin artmasıdır. İşte bunun içindir ki, Menşevikler, Sosyal-Demokrasi'nin, proletaryanın bağımsız partisi sıfatıyla hareket etmesi yerine, sadece ve sadece, burjuvazinin iktidarını sağlamaya yarayan devrimci bir etken olmasını istiyorlar» diyordu.

Öte yandan Lenin de, Rusya'nın bir burjuva demokratik safhadan geçmek zorunda olduğunu söylüyordu. Fakat Lenin, Rusya'ya hazırlop bir şema uygulamaya kalkışmak yerine, bu şemayı Rusya'nın sosyal yapısının özelliklerine göre yeniden ayarlamıştı. Lenin 1917'ye kadar, Rusya'da devrimin burjuva demokratik bir devrim olacağını ve bu devrimin safhalarını birbirinden tamamen ayırdetmek gerektiğini belirtmekten bir an bile geri durmamıştı. Şöyle diyordu Lenin: «*Her şeyin sıçramasız, dümdüz, yavaş yavaş ve muntazaman yükselen bir doğrultuda gelişeceğini, yani liberal büyük burjuvazi ve otokrasiye küçük tavizler döneminin, sonra devrimci küçük burjuvazi ve demokratik cumhuriyet döneminin ve nihayet proletarya ve sosyalist devrim döneminin geleceğini düşünmek için, insanın tarih hakkında çocukça bir fikre sahip olması gerekir*». Lenin, sosyalist devrim sırasında proletaryanın, tarımın modernleştirilmesini daha sonraya ertelemek pahasına da olsa, toprakları köylülere dağıtarak onlarla ittifak kurması gerektiğini, sanayi kesiminde ise, fabrikaların kapitalistlerin elinde kalacağını fakat Devlet tarafından sürekli bir şekilde kontrol edileceği bir «Devlet kapitalizmi» safhasından geçmenin kaçınılmazlığını belirtiyordu. Bu da, iktidara tamamen proletaryanın hâkim olması sayesinde gerçekleşebilirdi. Öte yandan, Lenin, Rusya'da başlayacak devrimin büyük bir hızla Batı'ya

yayılacağını ve bunun, Rusya'da sosyalizmin inşasını son derece kolaylaştıracağını düşünüyordu.

Troçki ise, 1840'da Marx tarafından ortaya atılmış *SÜREKLİ DEVRİM* fikrini yeni bir muhtevaya bürüyordu. Troçki'ye göre, köylülüğün sürekli desteğine güvenmek imkânsızdı. Rus proletaryası iktidarı ele geçirdiği andan itibaren, sosyalizmi hızla gerçekleştirmeye girişmek, yani sanayiyi kamulaştırmak ve tarımda sosyalizasyonu gerçekleştirmek zorunda kalacaktır. Ama böyle yapmakla, ister istemez karşısında köylülüğü bulacaktır. Ve kendi devrimini yapmış olan Batı proletaryası, Rus proletaryasının yardımına koşmadığı takdirde, Rusya gibi bir ülkede, köylülük son derece daha ağır basacaktır. Troçki'ye göre, Köylülük bütün tarih boyunca, son tahlilde daima ya burjuvazinin ya da proletaryanın peşinden gitmiştir. Burjuvazi karşı-devrim safhasına kaydığı takdirde, devrimin kaderi, proletaryanın köylü hareketi içinde üstünlüğü ele geçirme ve işçilerle köylüler arasındaki ittifakı kendi doğrultusunda götürme kapasitesine bağlıdır. başka bir deyişle, Rus Devrimi, proletarya, siyasî iktidarı ele geçirdiği ve emekçi köylülerle ittifaka dayanarak bir işçi devleti kurduğu takdirde, ancak bu takdirde, zafere ulaşabilir ve devrimci görevlerini yerine getirebilir. Emperyalist çağda, geri bıraktırılmış ülkelerde «millî» ya da «liberal» denilen burjuvaziyi, bir yandan yabancı emperyalizme, öte yandan eski hâkim sınıflara bağımlı kılan sayısız ve karmaşık ilişkilerden dolayı, burjuva demokratik devrimin tarihî görevleri (tarım devrimi, millî bağımsızlık, demokratik hürriyetler, vs.) ancak proletaryanın, emekçi köylülüğe dayanan bir diktatörlük kurması sayesinde gerçekleşebilir. Fakat proletarya, iktidarı ele geçirdikten sonra sadece burjuva demokratik devrimin tarihî görevlerini gerçekleştirmekle yetinemez.

Aynı zamanda, fabrikaları ele geçirmeye, kapitalist sömürüyü ortadan kaldırmaya ve sosyalist bir toplumu inşa etmeye yönelmek zorundadır. Proletarya, Rus devrimi ancak Avrupa proletaryasının devrimi*ne dönüştüğü takdirde, devrimi sonuna kadar götür*müş olacaktır. Rus Devrimi'nin burjuva demokratik programı ve onun millî çerçevesi ancak bu suretle aşılabilir. Troçki'nin 1906'da ortaya attığı bu görüş, sadece 1917 Rus Devrimi'nin geçirdiği gelişmeyle değil, o zamandan beri geri ülkelerde patlak veren bütün devrimlerin gelişmesiyle de doğrulanmış oldu.

Troçki, *Sürekli Devrim* adlı eserinde kendi teorisini on dört madde halinde apaçık dile getirir. Troçki'ye göre:

1. Sürekli devrim teorisi, bugün her marksistin çok büyük bir dikkat göstermesini gerektirir, çünkü ideolojik mücadelenin ve sınıflar mücadelesinin gelişmesi bu meseleyi, Rus marksistleri arasındaki eski görüş ayrılıklarının hikâyesi meselesi olmaktan kesinlikle çıkarmış ve bunu genel olarak dünya devriminin karakteri, iç bağlantıları ve metodları meselesi olarak ortaya koymuştur.

2. Burjuva gelişmesini tamamlamakta gecikmiş ülkeler için ve özellikle sömürge ve yarı-sömürge ülkeler için sürekli devrim teorisinin anlamı şudur: Bu ülkelerin demokratik görevlerinin yerine getirilmesi ve millî kurtuluşlarının gerçekleştirilmesi, *ezilen milletin, özellikle de köylü kitlelerinin başına geçen proletaryanın diktatörlüğü ile mümkün olabilir ancak.*

3. Sadece tarım meselesi değil, fakat millî mesele de, geri kalmış ülkelerde nüfusun büyük çoğunluğunu teşkil eden köylülüğe, demokratik devrimde büyük bir görev yükler. Proletarya ile köylülük arasında bir ittifak olmadan, demokratik devrimin görevleri

yerine getirilemez; hatta ciddi bir şekilde ortaya konulamaz bile. Fakat bu iki sınıfın ittifakı, milli liberal burjuvazinin etkisine karşı amansız bir mücadele verilmesiyle gerçekleşecektir.

4. Farklı ülkelerde devrimin ilk safhaları ne olursa olsun, proletarya ile köylülüğün devrimci ittifakı, proletaryanın komünist partisi halinde örgütlenmiş öncü kesiminin siyasi yönetimi altında düşünülebilir. Bunun anlamı şudur: demokratik devrimin zaferi, proletaryanın, köylülükle ittifakına dayanan ve her şeyden önce, demokratik devrimin görevlerini yerine getiren diktatörlüğü şeklinde düşünülebilir ancak.

5. Tarihi açıdan gözönünde tutulduğunda, «proletarya ile köylülüğün demokratik diktatörlüğü» tarzındaki eski bolşevik şiar, proletarya, köylülük ve liberal burjuvazi arasında yukarda belirtilen ilişkileri ifade ediyordu. Fakat, Lenin'in [ortaya attığı bu] eski formül, devrimci blok içinde proletarya ile köylülüğün karşılıklı siyasi ilişkilerinin ne olacağını belirtmiyordu. Başka bir deyişle, bu formül [şiar], tarihi tecrübe boyunca yerini kesin aritmetik elementlere bırakması gereken bir çok cebirsel bilinmeyeni de ihtiva ediyordu. Devrimci önemi ne olursa olsun, köylülüğün bağımsız bir rol, hele yönetici bir rol oynamayacağını bu tecrübe, başka hiçbir yoruma imkân vermeyecek şekilde ispat etmiştir. Köylü, ya işçinin ya da burjuvanın peşinden gider. Bunun anlamı şudur: «proletarya ile köylülüğün demokratik diktatörlüğü», köylü kitlelerini peşinden sürükleyen proletaryanın diktatörlüğü olarak kabul edilebilir ancak.

6. Sınıf muhtevası bakımından proletarya diktatörlüğünden ayrı bir rejim olarak proletarya ile köylülüğün demokratik diktatörüğü, genellikle köylü ve küçük burjuva demokrasisinin çıkarlarını dile getirecek bağımsız

devrimci bir parti, yani iktidarı proletaryanın yardımıyla ele geçirebilecek ve bunun devrimci programını belirleyebilecek bir parti kurulabildiği takdirde, ancak bu takdirde gerçekleşebilecektir. Modern tarih, özellikle, Rusya'nın son yirmi yıllık tarihi bize göstermektedir ki bir köylü partisinin kurulmasına elvermeyen aşılmaz engel, küçük burjuvazinin (köylülüğün) ekonomik ve siyasi bağımsızlığının olmayışı ve onun alt tabakaları, belirli olaylar sırasında, bilhassa savaş ve devrim sırasında proletaryaya katılırken, üst tabakalarının büyük burjuvazi ile ittifak etmesini sağlayan derin iç farklılaşmasıdır, bu da, orta tabakaları bu iki sosyal kuvvet arasında bir seçim yapmak mecburiyetinde bırakır. Kerenski rejimi ile bolşevik iktidar arasında, Kuomintang ile proletarya diktatörlüğü arasında hiçbir ara rejim, yani işçilerle köylülerin demokratik diktatörlüğü diye bir şey yoktur ve olamaz da.

7. Komünist Enternasyonal'in bugün Doğu ülkelerine proletarya ile köylülüğün demokratik diktatörlüğü şiarını empoze etmeye kalkışmasının ancak gerici bir anlamı olabilir. Bu şiar, proletarya diktatörlüğüne karşıt olduğu ölçüde, proletaryanın küçük burjuva kitleler arasında siyasi bakımdan dağılıp parçalanmasına sebep olur ve böylece milli burjuvazinin hegemonyasına, yani demokratik devrimin iflasına ve çöküşüne elverişli şartları yaratır. Bu şiarı, Komünist Enternasyonal'in programına dahil etmek, kelimenin hakiki anlamıyla, marksizme ve bolşevizmin Ekim geleneklerine ihanet etmektir.

8. İktidarı, demokratik devrimin yönetici gücü olarak ele geçirmiş olan proletarya diktatörlüğü, çok kısa zamanda ve kaçınılmaz olarak, onu burjuva mülkiyet hakkını kökten değiştirmeye zorlar. Demokratik devrim, gelişmesi boyunca, doğrudan doğruya sosyalist

devrime dönüşür ve böylece sürekli bir devrim *haline gelir.*

9. İktidarın proletarya tarafından ele geçirilişi, devrime bir son vermez onu sadece başlatmış olur. Sosyalizmin kuruluşu, ancak, millî ve milletlerarası planda sınıf mücadelesine dayandığı takdirde bir anlam kazanabilir. Bu mücadele, dünya arenasında kapitalist ilişkilerin kesin hâkimiyetinden dolayı kaçınılmaz olarak şiddetli patlamalara, yani millî planda iç savaşlara ve milletlerarası planda devrimci savaşlara yol çacaktır. İster demokratik devrimini henüz tamamlamış geri bir ülke, ister uzun bir demokrasi ve parlamantarizm döneminden geçmiş eski bir kapitalist ülke söz konusu olsun, sosyalist devrimin sürekli niteliği bundan ibarettir.

10. Sosyalist devrim millî sınırlar içinde tamamlanamaz. Burjuva toplumundaki buhranın temel sebeplerinden biri, kendi yaratmış olduğu üretim kuvvetlerinin, millî Devlet çerçevesinin dışına çıkmaya yönelmesidir. Bir yandan emperyalist savaşların patlak vermesine, öte yandan Avrupa Birleşik burjuva Devletleri ütopyasının doğmasına sebep budur. Sosyalist devrim millî alanda başlar, milletlerarası arenada gelişir ve dünya arenasında tamamlanır. Böylece, sosyalist devrim, kelimesinin yeni ve en geniş anlamıyla sürekli devrim olur: ve ancak yeni toplumun bütün dünya üzerinde kesin zaferiyle son bulur.

SVERDLOV, Yakov Mihayloviç (1885-1919)

Rusya'da Nijnii-Novgord'da doğdu. Küçük burjuva bir ailenin oğluydu. Zekâsı ve yaramazlığı ile çevresinin dikkatini çekti. Aile geçim sıkıntısı çekiyordu. Buna rağmen, babası çocuklarını okutmak için elinden geleni yapıyordu. Sverdlov 1896'da Nijnii-Novgorod lisesine girdi. Dört yıllık öğrenim sırasında aile-

sinin mali durumu adamakıllı sarsıldı. Lisenin yoz ve gerici havasına daha fazla tahammül edemeyen Sverdlov dersleri asmaya başladı ve 1900 yılında okuldan ayrılmak zorunda kaldı. Fakat durmadan okuyor, bilgisini alabildiğine derinleştiriyordu. İllegal yayınlar bu sıralarda eline geçti.

Siyasî bilinci genç yaşında uyandı ve bütün ömrünü işçi sınıfının davasına adadı. Kanavin'de bir eczanede çalışmaya başlayan Sverdlov, işçi sınıfı ile ilk defa burada temasa geçti. Çünkü Kanavin'in yakınında çok sayıda işçinin çalıştığı bir orman işletmesi vardı. Sverdlov, hemen hemen her akşamını bu işçilerle birlikte geçirmeye ve onlara propaganda yapmaya başladı. Onların vasıtasıyla, Sormovo işçileri ile de temas kurdu. Bu arada, babasının atelyesindeki ustabaşılarını da davasına kazanıyor ve böylece, illegal örgütlerin kimlik kartları için gerekli bütün basılı kâğıtları kolayca sağlıyordu. Babasının dairesi, militanlar için daimî bir barınak, gizli yayınlar hatta silah stoku için bir depo hizmeti görüyordu. Bütün basılı eserler «İsviçre Cumhuriyeti» dediği bu apartmandan dağıtılıyordu.

Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin, 1901'de Nijni-Novgorod'da örgütlenmesinden sonra militan faaliyet bütün şehri kapsadı. Bundan dolayı, Sverdlov'un gençliği işçi hareketleri ile içiçeydi. Ve Sverdlov, ölünceye kadar büyük bir militan ve son derece önemli bir örgütleyici olarak yaşadı. Bazılarına göre tifüs, bazılarına göre verem ve resmî açıklamaya göre de ispanyol nezlesi, Sverdlov'un şahsında Sovyet Rusya'nın ilk önderlerinden ve Bolşevik Parti'nin başlıca yöneticilerinden birinin hayatına son verdi.

Sverdlov 1917'den itibaren Merkez Komitesi bürosuna üye seçildi. Dört kişilik bu merkez komitesi bürosu, Lenin, Troçki, Stalin ve Sverdlov'dan ibaretti.

Sverdlov'un şöhreti devrimden önce de bütün Rusya'ya yayılmıştı. 1912'de, daha 27 yaşındayken Bolşevik Parti'nin ilk merkez komitesine giren Sverdlov, Parti'nin ilk legal konferansına başkanlık etti. Dokuz üyeden meydana gelen Merkez Komitesine oybirliği ile seçildi. Bu andan itibaren, Parti'nin yeniden örgütlenmesi meselesinde Lenin'in en büyük yardımcısı oldu. Sverdlov, Merkez Komitesi'ni birkaç hafta içinde en etkili devrimcimlerle donattı. Onu gerçek bir kurmay heyeti haline getirdi. Aynı zamanda eski örgütü âdeta yeniden canlandırdı ve Stalin'den çok önce, Merkez Komitesi'nin ilk genel sekreteri oldu. Mükemmel bir örgütleyici olduğu için, parti kadrolarında yer alan bütün komünistleri tanıyor, hepsinin isimlerini ezbere sayıyordu. Her üyenin nerede, ne zaman ve hangi şartlar altında daha verimli olacağını şaşmaz bir kesinlikle tespit ediyordu. 1917 temmuzunda Petrograd'da örgütlediği büyük sokak gösterileri onu tamamen önplana çıkardı. Temmuz'da bolşevik liderlerin başlıcalarının tutuklanması ve Lenin'in saklanmak zorunda kalması Sverdlov'u Parti'nin esas yöneticisi durumuna getirdi.

Ağustos 1917'den itibaren Merkez Komitesi Örgütleme bürosunu o yönetti. Ekim 1917'de Lenin'in yokluğunda, Merkez Komitesinin toplantılarına o başkanlık etti.

En kritik anlarda Lenin'in en büyük desteği idi. Ekim ayaklanması hazırlıkları sırasında Parti ile Devrimci Askerî Komite arasındaki irtibatı Sverdlov sağladı. Kasım 1917 başında, Parti Büyük bir buhranla karşılaşmıştı: Merkez Komitesi içindeki muhalefetin önderi olan Kamenev bir koalisyon hükümetinin kurulmasını istediğinde istifa etmek zorunda kalmış ve yerine Sverdlov seçilmişti. Böylece, Sverdlov hem Sovyetler Merkez İcra Komitesi başkanlığını hem de

Merkez Komitesi sekreterliğini tek başına üstlendi. Parti tüzüğüne ve proğramına son derece bağlı ve çok dürüst bir yönetici olan Sverdlov, hemen hemen herkesin tam güvenine sahipti. Erişilmez bir çalışma kapasitesi vardı. Davranışları sade, gösterişsiz ve inandırıcıydı. Şahsî hiçbir ihtirası yoktu ve ağzı son derece sıkıydı. Kendini sadece ve sadece davasına adamış bir ermiş gibiydi.

Lenin'in deyişiyle, Sverdlov «Parti'nin ve Sovyet Cumhuriyeti'nin başlıca örgütleyicisiydi.»

SVOBODA.

«Sosyal-Devrimci Svobada (Hürriyet)» grubu tarafından İsviçre'de yayımlanan dergi. Kurucusu NADİEJDİN'dir. İki sayı yayımlandı: biri 1901'de, diğeri 1902'de. Bu grup, *Devrim Arefesinde* ve *Devrimci Düşüncenin Yeniden Doğuşu* adlı iki broşür yayımladıktan sonra 1903'de dağıldı.

T

TABİİ ÜRETİM.

Ekonomik faaliyetin tarihinin ilk safhasında *üretimin amacı bir topluluktaki (aile, tribü) üreticilerin ihtiyaçlarının doğrudan doğruya tatmini* idi. Mesela sadece kendi ihtiyaçlarının tatmini için üretim yapan bir köylü ailesinin üretimi gibi. Bu safhada üretim ve *ürün* (yani emek ve sonucu) birbirinden ayrılmıyordu. Üretici, emeğinin yarattığı ile: ürünleriyle yaşıyordu. Üreticilerin ihtiyacı üzerine kurulmuş ekonomik süreç, ürünlerin üretimiyle gerçekleşiyor ve bunların üreticiler tarafından tüketilmesiyle son buluyordu. *Tabii üretim* denilen üretim faaliyeti budur.

TEFECİ SERMAYESİ.

Tarıma dayalı bir ekonomi de sermayenin ilk şekli tefeci sermaye'dir. Tefeci sermaye, yani bir kurum ya da bir fert tarafından biriktirilmiş sermaye (birikmiş servet), sosyal rezervlerin eksikliğini giderir. Eski Yunanistan'daki köylüler, daha iyi durumdaki komşularından, ihtiyaç halinde, ödünç buğday alırlar

ve bunu, onlara daha sonra fazlasıyla öderlerdi. Böylece, kullanım değerleri şeklinde görünen tefeci sermayesi, esas itibariyle, tarıma dayanan medeniyetlerde yüzyıllar boyunca varolagelmiştir (Babilonya, Mısır, Çin Hindistan ve Japonya'da). Sümer dilinde *mas* (faiz) terimi, «genç hayvan» (Tierjünges) demektir ve tefeci sermayenin kökeninin aynî ödünç vermelere dayandığını açıkça göstermektedir. Aynî ödünç vermeler şeklindeki tefeci sermayesi köylülere göre ne idiyse, ödünç para verme şeklindeki tefeci sermayesi de feodal beylere ve krallara göre oydu. Tabii ekonomiden para ekonomisine geçiş devresi boyunca Fransa'daki tefecilerin esas fonksiyonu, aslında aynî olarak ödenen vergiler üzerinden krallara ödünç para vermekti. Savaşlar, kıtlık ve diğer tabiî ve sosyal felâketler aşırı para temerküzünü gerektiriyordu. Değerli madenler şeklindeki hazinelerin (servetlerin) tefeci sermayesi haline gelmesi yada yabancı tüccarların elindeki tüccar sermayesinin tefeci sermayesi olarak kullanılması, bu türlü temerküzlerin başlıca kaynağını teşkil ediyordu. Mübadele genelleşmeye başlayıp da ekonomide geniş bir para sektörü yarattığı ve üreticilerin büyük kısmı ve hâkim sınıflar, gelirlerini henüz kullanım değerleri şeklinde aldığı zaman, tefeci sermayesi altın devrini yaşıyordu. Yüksek faizle ödünç para vermek başlıca kâr kaynağı olmuştu. Eski hint destanı *Mahabarata* tefeciliği, bütün servet kaynaklarının başında sayıyor ve: «Ey kırallar kıralı, tefecilik, tarım, ticaret ve hayvancılık sayesinde yeryüzündeki bütün zenginlikleri elde edebilirsin» diyordu. Bütün dini ve siyasi yasalara rağmen, tefeci sermayenin sosyal ilişkileri bozması önlenemiyordu. Zenginlerin borçlanması, yoksulların yıkımı, borçlanmış köylülerin topraklarının ellerinden alınması-yada köle olarak satılmaları- ve toprakların temerküzü; sosyal gelişmenin bu safhasında tefeci sermayenin sebep olduğu

geleneksel felaketlerdi. Zaten bu safhadaki sosyal karışıklıkların çoğu, tefeci sermayesinin yıkıcı etkenlerine karşı patlak veren isyanlardır. M.Ö. 5. ve 4 yüzyılda genel savaş şiarı, «toprakların yeniden dağıtılması ve borçların kaldırılmasıydı» Roma Cumhuriyeti'nde, her hanedanın çökmeye yüz tuttuğu devirde Çin toplumunda, tarihlerinin birçok devirlerinde Bizans ve Hindistan'da da durum bundan pek farklı değildi. Orta Çağ boyunca, para ekonomisinin ve tefeci sermayesinin yıkıcı etkilerine karşı tamamen tabii bir ekonomiyi savunmak zarureti, batı Avrupa'da Katolik kilisesini faizle ödünç para vermeyi şiddetle yasaklamak zorunda bıraktı. O zaman tefeci sermayesi, bu yasaktan kurtulmak için, özel bir şekile, toprak rantının satınalınması şekline büründü. Toptan bir para karşılığında toprak sahibi, topraklarından sağladığı yıllık gelirleri, borcunu ödeyinceye kadar ödünç verene bıraktı. Gerçekten toprak, ödünç verenin mülkü oldu. Toprak sahibi bunu ancak borcunu ödemek şartıyla geri alabiliyordu.

Bu, Hindistan'da, Çin'de ve Japonya'da olduğu gibi, Ortaçağ Avrupa'sında da, parçalanmaya yüz tutmuş tabii bir ekonomide tefeci sermayesinin tercih edilen bir işlemi olan rehin karşılığı ödünç vermenin özel bir şeklinin yürürlükte kalmasından başka bir şey değildi. Orta Çağ Avrupa ekonomisinde önemli bir rol oynayan toprak rantının satın alınması, tefeci sermaye tarafından elde edilen artı-değerin hangi kaynağa dayandığını açıkça göstermektedir: feodal beylerin yada köylülerin gelirlerinin tefecilere transferi, Tefeci sermayesinin toprak sahiplerinin zararına birikimi, esas itibariyle, tarımsal artı - ürünün tefecilerin eline geçmesidir. Para ekonomisi genelleşince, asıl tefeci sermayesi önemini (hâkimiyetini) yitirmiş ve toplumun karanlık bir köşesine itilerek orada kü-

çük insanların zararına yüzyıllar boyunca devam etmiştir.

TEKNOKRASİ.

1929 Buhranı'nın ilk yıllarında bilhassa orta sınıflar arasında pek rağbette olan bir hareketti. Teknokrasi hareketi, A. Birleşik Devletler ekonomisini ve para sistemini, mühendisler ve teknik uzmanlar denetiminde örgütleyerek buhranı atlatmayı ve herkese iş sağlamayı öngörüyordu. Üstelik bütün bunlar, sınıf mücadelesini gerektirmeksizin ve devrime başvurulmaksızın gerçekleştirilecekti. Zamanla, bu hareket Sağ ve Sol olmak üzere iki gruba ayrıldı. Sağ grup faşist bir niteliğe büründü.

TERMİDOR.

Fransız İhtilali'nde Konvansiyon Meclisi'nce kabul edilen İhtilâl takvimine göre 20 Temmuzdan 18 ağustosa kadar devam eden ay'dır. 27 temmuz 1794 ise Jakobenler'in lideri Robespierre'in idam edildiği tarihtir. Yani radikal Jakobenler'in devrim saflarındaki irtica tarafından devrildiği tarihtir. Troçki, Termidor deyimini, Sovyetler Birliği'ndeki mevcut mülkiyet ilişkileri içinde, Stalinci Bürokrasi'nin iktidarı gaspettiğini ve sosyalizme ihanet ettiğini belirtmek anlamında kullanır.

THAELMANN, Ernst (1886-1944).

Bir alman zerzevatcının oğlu. Çok küçük yaşta baba ocağından kaçtı. Bir yük kamyonunda şoförlük yaptı. New-York'da çalıştı, sonra Almanya'ya dönerek çeşitli mesleklere girdi çıktı. bu arada dok işçisi oldu. 1903'de Bağımsız Alman Sosyalist Partisi'ne girdi. Bupartinin Sol Kanat'ının görüşlerini benimsedi. 1921'de

Alman Komünist Partisi'ni kurdu. 1924'den 1933'e kadar Reichstag'da Komünist Milletvekilleri grubunun başkanlığını yaptı. Komünist Partisi'nce, birçok kere cumhurbaşkanlığına aday gösterildi. 1933'de Naziler tarafından tutuklandı ve Buchenwald kampında 1945' de öldürüldü.

•

TROÇKİ, Lev Davidoviç [Bronştayn] (1879-1940)

Ekim Devrimi'nin iki büyük önderinden biri olan Troçki küçük burjuva yahudi bir aileden dünyaya geldi. Babasının Yanovka'daki küçük malikânesinde ömrünün ilk dokuz yılını geçirdi. Dokuz yaşında Odesa kolejine girdi. Altı yıl sonra orta öğrenimini tamamlamak için Nikolayev'e gitti. Resim yapmaya bayılıyor ve yazar olmayı düşünüyordu. Boş vakitlerinde Krilov'un şiirlerini Ukrayna diline tercüme ediyor ve okul arkadaşlarıyla birlikte bir duvar gazetesi çıkarıyordu. Okulu bitirince, dinleyici olarak matematik Fakültesi'ne devam etti. Sosyal ve siyasî faaliyetinin başlangıcıydı bu. Nikolayev'de devrimci gençlerle tanıştı. Bu genç öğrenciler kısa zamanda işçilerle yakın ilişkiler kurdu. Yıl 1897 idi. Nikolayev'deki örgütte iki yüz elli işçi vardı. Troçki, Lvov takma adıyla biliniyordu. Ormanlarda kısa toplantılar düzenliyorlar, bildiriler, mahalli gazeteler yayınlıyorlardı. Fakat bu örgüt, bir ihbar sonucu kısa zamanda ele geçirildi ve Troçki hapsi boyladı. Nikolayev hapisanesinden Odesa hapisanesine nakledildi. İki yıla yakın bir zaman bu hapisanede kaldı. Marksizmi hapisanede bilinçli bir şekilde benimsedi. Antonio Labriola'nın materyalist tarih anlayışı hakkındaki iki incelemesi onun derinden etkiledi. Bu incelemeleri okuduktan sonradır ki Plehanov'un eserlerini ve *Kapital*'i okumaya başladı. İlk yazarlık hayatına sürgündeyken başladı. *Antid Oto* imzası ile yazılar yayınladı. Ust-

Kut'da iki yıllık bir sürgünden sonra, ağustos 1902'de sahte bir pasaportla Samara'ya kaçtı. Pasaportu kendisi düzenlemiş ve adını Troçki diye yazmıştı. İrkutsk'daki *Sibirya Sosyal-Demokrat Birliği* ve Samara'daki *Iskra* örgütünün merkez grubuyla temasa geçti. Bu grup adına Harkov, Poltava ve Kiyev'de birkaç görevi yerine getirdikten sonra Avusturya sınırını geçerek Viyana'ya gitti ve orada Victor ve Friedrich Adler'le tanıştı. Oradan da, Lenin'in yönetimindeki Iskra grubunun bulunduğu Londra'ya geçti. Lenin, Troçki'den Rus Sosyal-Demokratları ve Özellikle, Kautsky ile Bernstein arasında geçen teorik tartışma hakkında ayrıntılı bilgi edindi. Brüksel, Liege ve Paris'teki rus kolonisi arasındaki ilk açıklamaları bu tarihe rastlar. Londra'dan Cenevre'ye geçen Troçki orda Iskra'nın diğer önemli sorumlularıyla; Plehanov, Axelrold v.s. ile tanıştı. Ama Plehanov'a bir türlü ısınamadı. Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin II. Kongresi'nde Troçki Sibirya Sosyal-Demokrat Birliği'ni temsil etti. İkinci Kongre'deki polemik Parti'yi Bolşevikler ve Menşevikler diye iki hizbe böldü.

Troçki, Kongre'den sonra Menşevikler'in yönetimine geçen Iskra'da çalışmaya devam etti. Bununla beraber, liberal partilerle bir ittifakın mümkün olduğu hakkında patlak veren meseleden dolayı 1904'de Menşevikler'den ayrıldı. Bu yıllarda siyasî görüşleri «sürekli devrim teorisi» etrafında yoğunlaşıyordu. 9 ocak 1905'den sonra Troçki, Rusya'ya dönerek önce Kiyev'de sonra da Petersburg'daki eylemlere katıldı ve Petersburg İşçi milletvekilleri sovyetine girdi. Krustalev Nossar'ın tutuklanmasından sonra Petersburg sovyeti'ne başkan seçildi. Bu sırada, Parvus ile birlikte *Ruskaya Gazete*'yi çıkardı ve *Naşalo* gazetesi ile çok sıkı bir ilişki kurdu. Fakat Petersburg sovyeti'nin diğer üyeleriyle birlikte tutuklanarak sürgün edildi. Sürgün yerine giderken, yolda kaçtı ve yurt

dışına çıktı. 1907 Londra Kongresi'nde tartışılan en kritik bir meselede, burjuva partilerle ilişkiler meselesinde Lenin'i destekledi.

Kongre'den sonra Viyana'ya yerleşti. Rus yoldaşları ve Alman Sosyal Demokrasisi'nin sol kanadıyla olan ilişkilerini daha da pekiştirdi. Balkan Savaşında Sibirya'da, Bulgaristan'da sonra da Romanya'da savaş muhabirliği yaptı ve Balkan sosyalistleri ile temas kurdu. Lvov'de *Spilka* adlı Ukraynalı sosyal-demokrat Menşevikler grubunun çıkardığı Pravda'yı 1908'de Joffe ile birlikte yönetmeye başladı. 1914 ağustosunda İsviçre'ye gitti. Savaş aleyhtarı faaliyetlerde bulundu. Zimmerwarld Konferansı'na katıldı. İsviçre'den Paris'e geçerek orada yerleşti. Fakat savaş aleyhtarı yazılarından dolayı sınır dışı edildi. Ocak 1917'de Küba yoluyla New York'a gitti. Orada *Novy Mir* (Yeni Dünya) gazetesini çıkardı. 1917'de Rusya'ya dönmek üzere bindiği gemideki İngilizler tarafından tutuklandı ve Kanada'da enterne edildi. Fakat geçici rus Hükümetinin müdahalesi sonucu serbest bırakıldı. Petrograd'da Bolşevikler'e katılarak Parti Merkez Komitesi'ne seçildi. Lenin'le birlikte Ekim devriminin gerçekleştirilmesinde büyük bir rol oynadı. Birinci Sovyet hükümetinde dış işleri bakanlığı halk komiserliğini yaptı. Brest-Litovsk barış görüşmelerini yönetti. Lenin Almanlarla anlaşmaktan yanaydı. Troçki ise zaman kazanmanın yararı üzerinde duruyor, dünya devriminin gerçekleştirilmesi için savaşa devam edilmesini istiyordu. Şubat 1918'de mütarekenin bozulmasından ve Alman istilasından sonra Lenin Alman hükümetinin şartlarını kabul etti. Troçki 3 mart 1918'de Brest-Litovsk anlaşmasını imzaladıktan sonra görevinden istifa etti. Troçki içsavaş boyunca devrim konseyi başkanlığı ve savaş komiserliği yaptı. Kızılorduyu örgütleyerek zaferin kazanılmasın-

da baş rolü oynadı. Zaferden sonra Kolçak'ı yenen Ural Kızılordusu'nu emekçiler ordusu haline getirdi. Başarıyla sonuçlanan bu denemeden sonra, aynı şeyi bütün ordular için uyguladı. *NEP*'e karşı çıkan Troçki, bu hareketin başarısızlığa uğraması üzerine Parti'nin 12. Kongresi'nde genel bir üretim planı önerdi. Fakat Stalin-Zinovyev-Kamenev üçlüsünün muhalefeti ile karşılaştı. Lenin'in ölümünden sonra ocak 1925'de savaş komiserliğinden alınan Troçki, Stalin'in keyfi yönetimine karşı vargücüyle mücadele etti: Aralık 1927'de yapılan 15. Kongre'de Komünist Partisi'nden çıkarıldı ve Almaata'ya sürgün edildi. Şubat 1929'da Rusya'dan sınır dışı edilen Troçki İstanbul'da Büyükadaya yerleşti. Dört yıl Türkiye'de kaldıktan sonra 1933'de Fransa'ya gitti. Fakat Fransa'ya zarar verecek faaliyetlerde bulunduğu gerekçesiyle sınırdışı edildi. Bir süre Norveç'te kaldı. Oradan Meksika'ya geçerek Coyoacan'a yerleşti. Stalinci politika'ya ve «Tek ülkede sosyalizm» teorisine karşı ölünceye kadar mücadele etti. Dördüncü Enternasyonal'i kurdu ve 1940'da Stalin'in ajanlarından J. Mornard tarafından öldürüldü. Büyük bir teorisyen, devrimci ve siyaset adamı olan Troçki, mücadelelerle dolu hayatı ve son derece önemli eserleri ile dünya devrimci hareketini, ölümünden sonra da geniş ölçüde etkiledi.

Başlıca eserleri: *Rus Devriminin Tarihi, Sürekli Devrim, İhanete Uğramış Devrim, Marksizmi savunmak için, Yeni Dönem, 1905 Devrimi. İspanya Devrimi, Almanya'da Faşizm, Onların Ahlâkı ve Bizim Ahlâkımız, Genç Lenin, Komünist Enternasyonal'in İlk Beş Yılı, Günlük Hayatın Problemleri (Sosyalizmin Güncel Meseleleri), Ekim Dersleri, Marx ve Marksizm, Stalin'in Cinayetleri, Lenin'in Ölümünden Sonra Komünist Enternasyonal.*

TRUCKSYSTEM.

İşçi ücretlerinin mal olarak ödenmesi, aynî ödeme sistemi. Düşük ücret ödemek için kapitalistlerin uyguladıkları bu sistemde, ücret karşılığı verilen malların miktarı işçiye ödenmesi gereken ücretten çok daha düşüktür ve üstelik, malların kalitesi de çok kötüdür. Bu sistem daha ziyade, kapitalizmin ilk safhalarında uygulanıyordu.

TUHAÇEVSKİ, Mikael (1893-1937)

Sovyet Mareşali. Genç yaşında Çarlık ordusuna girdi ve Semenovski Muhafız Alayı subayı olarak Birinci Dünya Savaşı'na katıldı. 1915'de Almanlara esir düştü ve Ingolstad kalesinde hapsedildi. Kendisiyle birlikte esir düşenlerden biri de Charles de Gaulle'dü. Beş kere denedikten sonra kaçmayı başararak, Ekim 1917'de Bolşevikler'in iktidarı ele geçirmelerinden sonra Petrograd'a ulaştı. Tuhaçevski, gençliğinden beri fransız Devrimi'nin ideallerine bağlı olduğu için hemen Ekim Devrimi'nin hizmetine girdi. Bolşevik Parti'ye kaydoldu. Birkaç ay gibi kısa bir zaman zarfında cephedeki Kızıl Ordunun komutanlığına atandı. Mükemmel bir subay olduğunu gösterdi. 1919 mayısında, Samara yakınında Kolçak hattını yardı geçti. Böylece, Beyaz Ordular'ı Tomsk ve Kraşnoyarsk'a kadar ricat etmek zorunda bıraktı. Denikin'in tekrar toparlanması tehlikesi karşısında Troçki tarafından Kafkas cephesine atandı. Orada çabuk ve kesin bir başarı sağladı. Tuhaçevski'nin birlikleri Novorçerkast'da Denikin'in kuvvetlerini bozguna uğratarak mart 1920'de denize döktü.

İki ay sonra Tuhaçevski, Rusya'yı istila eden Polanya ile genç Sovyet Cumhuriyeti arasındaki savaşta batı cephesi başkomutanı oldu.. Düşman kuvvetle-

rini Polonya topraklarına kadar kovaladı. Sekiz hafta sonra Bug'u geçerek Vistül nehrine yaklaştı. Polonya'nın askeri diktatörü Pilsudski bu ilerlemeden ilerde şöyle bahsedecekti: «Düşman kuvvetlerinin, bir toprak kurdunun ilerlemesine benziyen bu sürekli ilerleyişi, en ufak bir direnişi bile imkânsız kılan müthiş bir fırtına bulutu gibi yayılıyordu. Yenilmez bir düşmanın ilerleyişiydi bu. Varşova üzerine bu ilerleyişi ile Tuhaçevski çok üstün bir general olduğunu ispatlamıştır.» Tuhaçevski Varşova kapılarına dayandığında yirmi yedi yaşındaydı. 26 temmuz 1920'de savaş sonrası Almanyası'nın mimarı Von Seeckt şöyle yazıyordu: «Rusya'nın topyekün zaferinden şüphe edilemez artık.»

Fakat tarih Von Seeckt'in yanıldığını gösterdi. Felâket bir askerî hata, Lenin'in, Moskova'da toplanmış Komintern delegelerine, harekât haritası üzerinde işaret ettiği büyük zaferden sovyet ordularını yoksun bıraktı: Yegorov, Budieni ve Stalin komutasındaki güney-batı cephesi, verilen emri dinlemeksizin Varşova'yı aşağıdan kuşatmak için Kuzey'e yöneldi. Çıngınca bir akılsızlık sonucu, Güneyde Lvod'a hücuma geçildi ve böylece, rus ordularının çizdiği yayda geniş bir gedik açıldı. Budieni ile Stalin'in kıskançlığının ve kısa görüşlülüğünün büyük bir rol oynadığı bu sorumşuzluk, yenilgiye sebeb oldu. Pilsudski, iki komutanlık arasındaki gedikten ordularını geçirerek Tuhaçevski'nin birliklerini sola ricate zorladı. Tuhaçevski, yıldırım harekâtı sırasında iaşe ve ulaşım imkânları meselesi üzerinde durmadığı için bu hücum, bozguna sebeb oldu. Böylece Bolşevik Devrim, kendi sınırlarının ardına çekilmek zorunda kaldı.

Rusya'ya dönen Tuhaçevski iç savaşın bütün meşum safhalarını göğüsledi. Mayıs 1921'de Kronştad garnizonu isyan etti. Tuhaçevski bu isyanı bastırmak

emrini almıştı. Kale, kaçınılmaz, kıyasıya bir çarpışmadan sonra teslim oldu. Birkaç ay sonra, Tuhaçevski, sovyet rejimine karşı bir başka isyanı - 1921 yazında Tambov köylülerinin isyanını - bastırmak emrini aldı. Bu iki isyan hareketinden sonra Harb Akademisinin komutanlığına, kurmay başkanlığı yardımcılığına, ardından da kurmay başkanlığına atandı. Kendisinden hoşlanmayan Voroşilov tarafından bu görevlerinden uzaklaştırıldı ve 1931'de Kızıl Ordu harekât Dairesi başkanlığına getirildi. Tuhaçevski o dönemde, motorize birliklerin, zırhlı savaş arabalarının ve paraşütle atlamanın öncülüğünü yapıyordu. Kızıl Ordu, onun etkisi sonucu modern araç ve silahlarla donatıldı. Fakat Tuhaçevski emeğinin ürünlerini görecek kadar yaşamadı. 1936'da ortadan kaldırılmasına karar verildi. Almanlar hesabına çalıştığı yolunda sahte belgeler düzenlendi. Tuhaçevski ve yakın arkadaşları (Yakir, Uboreviç, Putna, Gamarnik ve diğerleri) Sovyetler Birliği'ne ihanet etmekle suçlandı. ve 12 temmuz 1937'de Tuhaçevski kurşuna dizildi.

Stalin'in ölümünden sonra itibarı iade edilen Tuhaçevski hakkında Sovyetler Birliği'nde onun askerî dehasını belirten iki büyük araştırma yayınlandı.

TÜCCAR SERMAYESİ.

Tabiî bir ekonomide yerli bir tüccar sınıfın ortaya çıkması, para - sermayenin ilkel bir birikimini gerektirir. Bu birikim başlıca iki kaynaktan sağlanıyordu: bir yandan talan ve haydutluk, öte yandan, tarımsal artı-ürünün, hatta köylünün yaşaması için gerekli ürünün bir kısmının ele geçirilmesi. İlk gemici tüccarlar, yabancı ülkelerde yaptıkları talan ve korsanlık sayesinde ilk küçük sermayelerini biriktiriyorlardı. Deniz ticareti her zaman başlangıçta, korsanlıkla içiçeydi. Mesela, Haçlıların 1001 yılında Şeyzer'de-

ki Filistin limanını ele geçirip talan etmelerini Cenevizlilerin nasıl destekledikleri bilinmektedir. Onlar, subaylarına ganimetten büyük pay ayırmışlar ve ganimetin % 15'ini gemi sahiplerine bırakmışlardı. Geri kalanı da 8000 denizci ve asker arasında payedildi. Herbiri 48 solidi ve yarım kilo karabiber aldı ve böylece her biri küçük bir kapitalist haline geldi. Batılı asillerin, 4. haçlı seferi için (1202) yardım talebine Venedik Doj'ları şu cevabı vermişlerdi: «4500 at, 4500 şövalye taşıyacak yük gemileri ve 20000 piyade taşıyacak gemiler vereceğiz. Bütün bu atların ve silahşörlerin 9 aylık yiyeceğini vermeyi de taahhüt ediyoruz. Yapabileceğimizin asgarisi budur. Siz bize adam başına iki, at başına dört mark ödeyeceksiniz, yani bize, toplam olarak, 85000 mark ödeyeceksiniz. Bu anlaşma yürürlükte kaldığı sürece denizde ve karada sağlayacağımız ganimetin yarısı sizin, yarısı da bizim olacak.» Daha sonraları, 15. ve 16. yüzyılda Portekiz, İspanyol ve İngiliz tüccarları da ilkel para - sermaye birikimini aynı yoldan gerçekleştireceklerdir. Esas itibariyle küçük meta üretimi üzerine kurulmuş bir ekonomide perakende ticaret, hatta en gerekli ürünlerin toptan ticareti, başlangıçta çok sınırlıdır ve kurallara bağlıdır. Ticaret, zanaatkârlıktan henüz ayrıldığı için tüccar sermayesinde önemli bir birikimi sağlayamıyordu. Böyle bir birikimi sağlayan şey, ancak dış ticaret, milletlerarası ticaretti. Bu ticaret esas itibariyle hâkim sınıflar için yapılan lüks maddelerle ilgiliydi. Büyük toprak sahibi hâkim sınıfların geçimlerini sağlayan tarımsal artı-ürünün bir kısmını, tüccarlar, ticaret sayesinde elde etmeye başlamışlardı. Batı Avrupa'da Orta-Çağ'da Doğu ülkeleriyle baharat; Flandr ve İtalya ile de kumaş üzerine yapılan ticaret, lüks maddeler ticaretinin gelişmesinin tipik bir örneğidir. İtalyan şehirleri Akdeniz'de ticarete hakim olunca Doğu ülkeleri baharatının ambarı haline ge-

len Mısır'la ve Karadeniz kıyılarında yaşayan kavimlerle yapılan ticareti tekelleri altına aldılar. Baltık ve Kuzey denizi kıyılarındaki ülkelerle yapılan ringa balığı, buğday ve kereste ticareti aynı devirde, İskandinavya'da ve yeni sömürgeleştirilmiş Doğu bölgelerinde Alman tüccarlarının fiilen kurdukları tekeller sayesinde, geniş ölçüde sermayeye dayanan bir ticaret haline geldi. Fakat bu tekeller, birçok sitelerin

tüccar burjuvazileri arasındaki amansız rekabet, özellikle de Hollanda'nın rekabeti yüzünden dağıldı. Böylesine bir rekabet, satıcıların fiyatları yükseltmelerine yolaçtı ve tüccarları da kendi satış fiyatlarını indirmek zorunda bıraktı. Bundan dolayı küçük meta üretimi üzerine kurulmuş bir toplumda faaliyet gösteren büyük tüccarların sağladıkları birikmiş sermaye, devamlı olarak tekrar milletlerarası ticarete yatırılamıyordu. Tüccar sermayesi yeteri kadar genişleyince, kârların kaynağını teşkil eden tekellerin köklerini kurutmamak için, her yeni yayılmayı sınırlandırmak zorunda kalıyordu. Böylece tüccarlar, kazançlarının önemli bir kısmını başka alanlara; toprak mülkiyetine, tefeciliğe, milletlerarası büyük kredilere yatırmaya başladılar. Çiçeron, toptancı tüccarlara kazançlarını toprak mülkiyetine yatırmalarını öğütlemektedir. Ahdi Atik'in yahudi yorumcusu Talmud, servetin 1/3 inin toprağa, 1/3 inin ticaret ve zanaata yatırılmasını, 1/3 inin de likid para şeklinde muhafaza edilmesini caiz görüyordu.

Ü

ÜÇÜNCÜ DÖNEM.

Stalincilerin 1928'deki iddialarına göre kapitalizmin son dönemiydi ve bunun yerini kısa bir zaman sonra sovyetler alacaktı. 1934'de bir kenara atılan «üçüncü dönem» in teori ve pratiği, yerini Halk Cephesi (1935 - 1939) politikasına bıraktı. Stalinciler'e göre, *Birinci Dönem* (kapitalist buhran ve devrimci ayaklanmalar) dönemi (1917-1924); *İkinci Dönem* (kapitalizmin dengeye kavuşması) dönemi (1925-1928) dir.

ÜRETİM İLİŞKİLERİ,

Her üretim süreci içinde üretime katılan çeşitli kişiler arasında belirli ilişkiler kurulur. Bunlara üretim ilişkileri denir. Üretime katılanlar arasında kurulan bu ilişkiler: teknik üretim ilişkileri ve sosyal üretim ilişkileri diye ikiye ayrılabilir: *Teknik üretim ilişkileri*'nin tam bir tarifini yapmak için iki tip üretim sürecini: ferdî çalışma süreci ile kollektif (müşterek)

çalışma sürecini birbirinden ayırd etmek gerekir. *Ferdî çalışma süreci,* belirli bir ilk maddeyi belirli bir ürün haline getirmeye çalışan bir işçinin gerçekleştirdiği süreçtir. Mesela, zanaatkâr ya da küçük köylü üreticinin durumu. *Kollektif çalışma süreci,* birçok işçinin katılması sayesinde gerçekleşen süreçtir. Bu sürec de ikiye ayrılabilir: a) bütün işçilerin, aynı işi ya da birbirine çok benzeyen işleri gerçekleştirdkleri *basit işbirliği.* Bu tür işbirliği, mesela, avcılıkla geçinen ilkel kavimlerde vardır: ellerinde oklar bulunan bir grup avcı, hayvanı yakalamaya çalışırlardı. Basit işbirliği, teknik bakımdan az gelişmiş tarımsal çalışmada bugün de uygulanmaktadır. b) Teknik bir işbölümü üzerine kurulmuş *karmaşık işbirliği.* Mesela, tarla işlenirken, kimi tarlayı sürer, kimi de tarlaya tohum eker.

Ferdî iş süreci'ni nîtelendiren şey, esas itibariyle, işçi ile *iş aracı* arasında tam bir uyumun (ahengin) mevcut olmasıdır. Zanaatkârın yaptığı işin kalitesi ve verimi, iş aletini kullanmadaki yetkinliğine bağlıdır. Öte yandan, bütün çalışma sürecini kontrol eden ya da bu sürecin mutlak hâkimi o'dur. Ne zaman ve nasıl çalışacağına o karar verir. *Müşterek çalışma süreci*'ni nitelendiren şey, esas itibariyle, oldukca büyük bir ölçüde gerçekleştiği zaman, farklı ferdî faaliyetler arasında bir uyum sağlamaya yönelmiş müşterek bir çalışmanın mevcut olmasıdır. Bunun sağlanması için, üretim sürecindeki hareketin tümü ile bu sürece katılanların ferdi faaliyetleri arasındaki farklılıktan doğan genel fonksiyonların yerine getirilmesi gerekir. Kapitalist bir sanayide (mesela, bir ayakkabı fabrikasında) bütün işçiler, üretim süreci boyunca aynı işleri yapmazlar. Bazıları ilk maddeyi doğrudan doğruya satışa hazır nihaî ürün haline getirmek için çalışırlar. Üretim sürecinin sadece bir kısmının ger-

çekleştirilmesi işinde uzmanlaşmış bu dolaysız işçilerin, işlerini düzenli bir şekilde gerçekleştirebilmeleri için, diğer kişilerin de, üretim sürecini ya kısmen ya da tamamen kontrol edebilmeleri ve yönetebilmeleri gerekir. Bu iki tür çalışma, üretim araçlarını hareketе geçirmek için gereklidir. Büyük çapta işbirliği üzerine kurulmuş bir süreç, demek ki, ferdi işçilerin, çalışma sürecini kontrol edememelerini yada ona hâkim olamamalarını gerektirir. Böylece, ferdî işçi ile *çalışma sürecinin* tamamı arasındaki ayrılık ortaya çıkar. Bu sürecin tümünü belirleyen kişi, ferdî işçi değil, **kollektif** işçidir.

ÜRETİM SÜRECİ.

Bütün türler içinde tabiata karşı koyabilen tek varlık insandır. Diğer canlılar tabiata boyun eğerler, onun kendilerine verdikleriyle yetinirler: kendileri için gerekli yiyecekleri bulamadıkları, ya da yeni tabiî şartlara uymadıkları takdirde yok olup giderler. Oysa insan, tabiatla mücadele eder. İhtiyaçlarını karşılamak için dış dünyayı, zabiatı zorlar. Bundan dolayı, insanın bu ihtiyaçları gidermek için bir çaba sarfetmesi gerekir. İnsanın sarfettiği çaba, diğer canlıların sarfettikleri çabadan niteliği bakımından farklıdır: bilinçli bir çabadır bu. İnsan *emek* sarfeder. Düşünen bir yaratık olduğu için, tabiata karşı giriştiği mücadelenin bilincindedir. Bu bilinç, onun emeğinde, yaptığı işte ortaya çıkar. Tabiat kuvvetlerini olduğu gibi kabullenmez, onları ihtiyaçlarını giderebilecek hale getirir. Yaptığı işin bilincindedir. Yapacağı işin sonucunu önceden tasarlayan tek yaratık o'dur. Sonucu tasarladığı anda, ona erişmek için gerekli aracı kullanır. Erişilecek sonuç, insanın kafasında (düşüncesinde) önceden belirlenmiştir. İnsan, bu güdümlü ihtiyaçlarını tatmin etmek için tabiatı işlemek, kendi

geçim araçlarını *üretmek* zorundadır. İnsanoğlu bunu sürekli bir şekilde yapar, bu beşerî faaliyeti durmadan tekrarlar. Yani zaman boyunca tekrarlanan bir ***üretim süreci*** söz konusudur. İnsan, tabiatı işlemek için aletler, *iş aletleri* icad eder. Bu aletler üretimde kullanılır. İnsan, bunların yardımıyla, emeğinin üretkenliğini, üretici kabiliyetini artırır ve böylece tabiat üzerindeki hâkimiyetini de artırmış olur. İş aletlerini geliştirmekle, insanlar kendi emeklerini de geliştirirler. Böylece, üretim süreci, özü bakımından, önce *insanla tabiat arasında bir ilişkidir*. Karşılıklı bir ilişkidir bu. İnsan çaba sarfeder, emek harcar, iş aletleri kullanarak tabiatı dönüşüme uğratır, bunu yaparken kendi de dönüşüme uğrar. İmkânlarını ve ufkunu genişletir. Yani, insanla tabiat arasındaki bu ilişki, değişmeye ve harekete sebeb olur. Fakat üretim sadece insanla tabiat arasında bir ilişki değil, insanla insan arasında bir ilişkidir. Çünkü insan, tabiata karşı tek başına mücadele etmez. Bu mücadeleyi diğer insanlarla birlikte yapar. İnsan sosyal bir hayvandır. Kendi varlığını ancak diğer insanlar aracılığı ile gerçekleştirebilir. İnsanlar toplum içinde birbirlerini karşılıklı olarak tamamlarlar. *Üretim süreci,* sosyal bir süreçtir. İnsanların birlikte sarfettikleri çaba, kendi aralarında bir *işbirliği*'dir. Böylece, herkesin diğerleri için çalışması *sosyal işbölümü*'ne bürünür. İnsan toplumunun ekonomik gelişmesinin bütün safhalarında görülen ilkel işbölümü (iki cins arasındaki işbölümü: kadının ev işleriyle uğraşması, erkeğin de ev dışında faaliyette bulunması) bir yana bırakılacak olursa, işbölümü, üretim güçlerinin gelişmesinde belirli bir seviyenin gerçekleşmesine, yani emeğin üretkenliğinde, *ekonomik bir fazla*'nın yaratılmasına imkân veren belirli bir seviyenin gerçekleşmesine bağlıdır. Kısacası, üretim süreci, hem insanla tabiat, hem

de insanla insan arasında meydana gelen bir süreçtir.

ÜRETİM TARZI.

İnsanların yaşamak ve hayatlarını devam ettirmek için besin maddelerine, giyeceklere, yakacaklara, barınaklara ihtiyaçları vardır. İşte insanların bu maddî servetleri üretme şekline belirli bir toplumun üretim tarzı denir. Ama hemen belirtelim ki, üretim tarzı iki farklı unsurdan meydana gelir; *üretim güçleri* ile *üretim ilişkileri.* Üretim güçleri deyince, her şeyden önce, maddî servetlerin üretilmesinde kullanılan *üretim aletleri* (mesela, aletler, makinalar, fabrikalar, hammaddeler) ve bu üretim aletlerini kullanan insanlar (işçiler köylüler, mühendisler, v.s.) anlaşılır Öte yandan, üretim yapmak için, teknik bilgiler, üretim tecrübesi, iş alışkanlıkları gereklidir. Bundan dolayı üretim güçleri şu unsurlardan meydana gelir: a) üretim aletleri, b) insanlar, c) üretim tecrübesi. Fakat üretim tarzının bir başka yönü vardır ki bu da insanlar arasında, üretim süreci boyunca kurulan ilişkilerdir, insanlar arasındaki üretim ilişkileridir, yani üretimin sosyal niteliğini ortaya koyan sosyal ilişkilerdir. Üretim ilişkileri çok çeşitlidir. Bu ilişkiler, işbirliği yoluyla yada kulluk şeklinde olabilir: efendi ile köle, veya hür insanla hür insan arasında kurulmuş da olabilir. Belirli bir toplumun üretim tarzı, birbirinden ayrılmayan, ama birbiriyle çelişen iki unsurdan: bir yanda, üretim güçlerinden, öte yanda, üretim ilişkilerinden meydana gelmiştir. Üretim tarzı sürekli bir gelişme içindedir. Bu gelişme, genel bir kanuna göre gerçekleşir: önce, *üretim ilişkileri değil, üretim güçleri değişir.* Üretim güçleri arasında, genellikle, ilk değişen üretim aletleridir. Değişen üretim güçleri, belirli bir anda, üretim ilişkilerinde değişik-

lik yaratır. Fakat böyle olmakla beraber, üretm güçleri ile üretim ilişkileri arasında *karşılıklı bir etki* vardır. Çünkü üretim ilişkileri de üretim güçlerini etkileyebilirler, üretim güçlerinin gelişmesini hızlandırıp yavaşlatabilirler. Bu süreç tarihî devirlere göre değişir. Üretim tarzı değişip yeni üretim ilişkileri kurulunca, bu yeni üretim ilişkileri, önceleri üretim güçlerinin ilerlemesine yardım ederler. Ama bu durum, zamanla değişir ve sonunda, üretim güçlerinin gelişmesine engel olurlar. Buna sebeb üretim güçlerinin kendi kanunlarına göre gelişmesi ve mevcut üretim ilişkileri ile çelişkiye düşmesidir. Kapitalist toplumda temel çelişki, *üretim araçları üzerindeki özel mülkiyet ile üretimin sosyal karakteri arasındaki* çelişkidir.

Eski Yunan toplumunda üretim tarzı incelendiğinde tarımsal faaliyetin hâkim olduğu ve bunun yanısıra, bir ticarî faaliyete tâbi sınaî bir faaliyetin bulunduğu görülür. Burada toprak, bir mülkiyet konusudur. Ve emek kölelerin emeğidir, çünkü insan sadece tarım alanında değil, diğer faaliyet kollarında da (ticarette, sınaî faaliyette, ev işlerinde) kullanılan bir üretim aracıdır. Toprak ve köle, aristokrasinin malıdır. İş aletleri sınırlı bir şekilde (ve ticaret ile buna tâbi sınaî faaliyet, ücretli emek tarafından gerçekleştirildiği ölçüde) sermaye haline gelir; ve esas itibariyle, ticarî sermaye şekline bürünür. Bu faaliyetler üretim araçlarının özel mülkiyeti üzerine kurulmuştur: yani toprak dahil, üretim araçlarının özel mülkiyeti üzerine kurulmuş üretim ilişkileri hâkimdir. Mübadeleyi ve para tedavülünü bilen bu üretim, kölelerin emeği üzerine kurulduğu için, bu üretim tarzına *köleci üretim tarzı* denir.

Orta Çağ Avrupa'sında, tarımsal üretimin hâkim olduğu bir üretim tarzı görülmektedir. Burada

toprak başlıca üretim aracıdır ve toprak mülkiyeti, hakim üretim ilişkisidir. Bu ilişki, köylünün, toprağı, çeşitli yükümlülükler karşılığında kullanmasını, toprak üzerinde, özellikle, artı-ürün üzerinde hak sahibi olmasını sağlar. Emek, serflerin emeğidir. Bunlar köle değildirler. Ama tam bir hürriyet içinde de değildirler. Toprağa, onu terkedememecesine bağlıdırlar. Ve, ya emeklerinin bir kısmını, ya da ürettikleri ürünün bir kısmını vermek mecburiyetindedirler. Üretim güçleri, tarımda yüksek bir seviyeye erişmiş ve şehirlerde, sınaî üretim, zanaatkârlık şeklinde gelişmeye başlamış, köylüler arasında ve zanaatkârlar arasında farklılaşma meydana gelmiştir. İş aletleri, bilhassa, 17. yüzyıldan beri, şehirlerde (ticarî ve üretici) sermayeye dönüşmüştür. Bundan dolayı, gerek köylerde, gerekse şehirlerde üretim araçları üzerindeki mülkiyet özel bir mahiyete bürünmüş ve bütün üretim ilişkilerine temellik etmiştir. Çeşitli üretim alanlarında üretimle ilgili kararlar, kimseye danışılmadan alınır. Bundan dolayı, ekonominin büyük bir kısmında kendiliğinden bir işleyiş görülür. Üretimin amacı, üreticilerin ihtiyaçlarının tatminini ve onların emekleri üzerinde yada emeklerinin ürünleri üzerinde hak sahibi olanların ihtiyaçlarının tatminini gerektirdiği için, tabiî üretim üzerine kurulmuş fakat mübadeleyi ve hatta para mübadelesini bilen bu üretim, sosyo-ekonomik ve politik bir birim olan timar çerçevesi içinde serflerin emeğine dayanır. *Feodal üretim tarzı*'dır bu.

V

VANDERVELDE, Emil (1866-1938).

Belçkialı avukat. 1885'de İşçi ve Köylü Partisi üyesi. 1894'den itibaren ömür boyu sosyalist milletvekili, 1900'da II. Enternasyonal'e başkan oldu. 1914'de *Kutsal Birlik*'e katıldı. Üç-Enternasyonal'in Berlin'de 1922'deki Konferansında Komünist Enternasyonel'e yöneltilen suçlamanın sözcülüğünü ve 1925'den 1927'ye kadar dışişleri bakanlığı yaptı. *Lokarno* paktını imzaladı. 1936-37'de sağlık bakanı oldu. Sosyal-şovenizmin tipik bir sembolüydü.

VOİTİNSKİ, Gregori (1893-?).

Rusya'da doğdu, 1913'de A. Birleşik Devletleri'ne göç etti. Dört yıl sonra Rusya'ya dönerek 1918'de Bolşevik parti'ye katıldı. Uzak Doğu'da sorumlu görevlere atandı. 1920'de Çin'de görev aldı, Çin Komünist Partisi'nin müstakbel yönetiminin ilk elemanlarıyla ilişki kurdu, Sun Yat-sen'le görüştü. Maring'in yerine 1924'de tekrar Çin'de görevlendirildi. Önceleri, Çin Komünist Partisi'nin Kuomintang'a bağımlılığı meselesin-

de ihtiyatlı bir tutum izlediyse de sonradan Stalin'in çin politikasının uygulayıcısı oldu. 1927'de geri çağrıldı. Hayatının bundan sonrası hakkında kesin bir şey bilinmiyor.

VORONSKİ, Aleksandr (1884-1943)

Rus yazar ve gazeteci. 1903'de Bolşevikler'e katıldı. Yıllarca hapis yattı. Prag'daki yirmi Rus delegeden biri de o idi. Parti'nin legal bir günlük gazete çıkarması fikrini geliştirdi. Bu gazete *Pravda* adını aldı. Ekim devriminden sonra Rusya'da aylık ilk edebiyat dergisi *Krasnaya Nov* (Bakir Kızıl Toprak)'ı ve haftalık *Projektör* dergisini çıkardı. Proleter kültür taraftarlarına karşı, sanatçıların ve yazarların düşüncelerini serbestçe dile getirmeleri hürriyetini savundu. «Yol arkadaşları»nı savunarak, Vsevolod İvanov, Babel, Leonov, Fedin ve Zoşçenko gibi yazarları tanıttı. 23 Muhalefet'ine katıldı. *46'lar*'ın mektubunu imzalayanlardan biri de o idi. Birleşmiş Muhalefet'i destekledi. 1927'de Parti'den atıldı. Muhalefeti gizlice örgütlemeye yeltendiği gerekçesiyle ocak 1929'da tutuklandı ve toplama kamplarında öldü.

Başlıca eserleri: *Edebi Tipler, Lenin ve İnsanlık* (1918), *Sanat ve Hayat* (1924), *Hayatı Görebilme Sanatı* (1928), ve Eski Bolşevikler'le ilgili hatıralarını anlattı *Bataklıklar*.

W

WANG ÇİN-WEİ (1884-1944).

Batı'da eğitim görmüş Kanton'lu aydın. Sun Yat sen'in tilmizi ve Kuomintang'ın yöneticisi. Kuomintang'ın «sol» kanadının lideri. Komünistlerin müttefiki. Çan Kay-şek ile bozuştuktan sonra, komünistlerin de dahil olduğu Wuhan hükümetine başkanlık etti. Fakat sonradan devrimci hareketi ezerek Çan Kay-şek ile uzlaştı. 1939'da onunla anlaşmazlığa düşünce, işgal ettikleri topraklar da Japonlar tarafından kurulmuş kukla hükümete başkan olmayı kabullendi (1940).

WEEB, Beatrice (1858-1943.,

WEEB, Sydney (1859 - 1947). *Fabyan Derneği*'nin (1884) kurucuları. Çeşitli kitapları arasında yer alan *Sanayi Demokrasi*'nin (1897) ilk kısmını, Lenin Sibirya'da sürgündeyken karısının yardımıyla İngilizceden Rusçaya çevirdi. Birinci Dünya Savaşı'nda sosyal yurtsever geçinen Sydney Webb, İngiltere işçi hükümetinde iki defa yer aldı (1924, 1929-1931) ve sömürgeler bakanlığı yaptı. Lenin, Weeb'leri «Britanya küçük burjuvazisinin budala hayranları» diye niteler.

1923'de *Kapitalist Medeniyetin Çöküşü* adlı kitaplarında Bolşevizm ile Kapitalizm arasında büyük benzerlikler keşfettiler (!) fakat 1932'de Sovyetler Birliği'ne yaptıkları bir geziden sonra yayınladıkları *Sovyet* Komünizmi adlı kalın bir kitapta, Stalin dönemindeki Bolşevizmi övdüler.

WEİTLİNG, Wilhelm (1808-1871).

Terzi. Alman işçileri arasında oldukca etkili bir sosyalist. 1836'da, kunduracı Heinrich Bauer ve saatçi Josef Moll'la birlikte İsviçre'de, göçmen Almanlar arasında *Adiller Federasyonu*'nu kurdu. 1842'de, *Sosyal Ahenk'in ve Hürriyetin Garantileri* adlı bir kitap yazan Weitling ANDLER'in belirttiği gibi, «barışçı propaganda ile kanlı devrim arasında bocalayıp durmuştu.» Weitling 1845'de *Yoksul Günahkârın İncili*'ni yazdı 1846'da, Marx'la bozuştu. Birleşik Amerika'ya giderek Alman işçileri arasında faaliyet gösterdi ve orada *Kurtuluş Ligası*'nı kurdu. 1848 Devrimi sırasında Almanya'ya döndüyse de, kısa bir süre sonra tekrar Amerika'nın yolunu yuttu, ve orada *işçiler Cumhuriyeti* adlı eserini yayınladı.

Y

YAGODA, Henri (1891-1938)

Eczalık fakültesi öğrencisi. 1907'de bolşevikliği benimsedi. 1911'de sürgün edildi. 1915'de askere alındı, 1917'de Parti'nin askerî örgütünün üyesi oldu. Nijni-Novgorod ve Moskova'da *Çeka*'da önemli sorumluluklar yüklendi. 1920'de Prizidium üyesi oldu. *G.P.U.*'ya girdi. 1930'da Merkez Komitesi yedek üyesi seçildi. 1934-1936'da Sağ Komünistlerle ilişki kurduğu gerekçesiyle P.T.T.'ye atandı ve ilk Moskova duruşmasından sonra yerine Ejov getirildi. 1937'de tutuklandı. İkinci Moskova duruşmasında, birçok kişiyi zehirleyerek öldürdüğü ileri sürülerek ölüme mahkûm oldu ve idam edildi.

YAKİMOVİÇ, İvan

1931'de doğdu. Çamaşırcı bir ana ile gündelikçi bir ana ile gündelikçi bir babanın oğludur. Edebiyat tahsil etti. Letonya'da *Yauna Gardo* Kolhozu yöneticisi oldu. *Komsomolskaya Pravda*, bu Kolhozu, 1964'-de örnek Kolhoz olarak ilan etti. Gençlik Komitesi ü-

yesi oldu. 1968'de Merkez Komitesi'ne yazdığı mektupta aydınlara ve yazarlara karışı uyğulanan baskı hareketini eleştirdi. Mart ayında partiden atıldı. Fakat sonradan tekrar alındı. Çekoslovak elçiliğine, Grigorenko ile biirlikte «beş Komünist»in yazdığı mektupta onun da imzası vardı. Kasım 1968'de «*LENİNİZME EVET, STALİNİZME HAYIR*» bildirisini kaleme aldı. Mart 1969'da tutuklandı; bir psikiyatri kliniğinde sözde «tedavi edildikten sonra», 1971 yazında serbest bırakıldı.

YAKİR, Yona (1896-1937)

Besarabyalı yahudi bir ailenin oğlu. Odesa'da okudu. Önceleri anarşistken sonradan bolşevik oldu. Askerler konseyini örgütledi. Kızıl bölüklere komuta etti. Bir kızılordu tümenine komuta ettiğinde 22 yaşındaydı. Ordunun en bilgili komutanlarından biri olarak, 1927'de Muhalefet'e karşı uygulanan politikayı protesto etti. Ordu komutanı iken, Tuhaçevski ile birlikte kurşuna dizildi. 1956'da itibarı iade edildi.

YAKİR, Piotr Yonoviç

Yakir Yona'nın oğlu. Babasının kurşuna dizilmesinden sonra, on dört yaşındayken sürgün edildi ve yıllarca Kolima toplama kampında kaldı. Babasının itibarının iade edilmesinden kısa bir süre önce serbest bırakılarak itibarı iade edildi. Parti'ye girdi. Bilimler Akademisi Tarih Enstitüsü'nde araştırmalarda bulundu. Stalinizmin canlandırılması hareketine karşı 1961'den itibaren mücadele etti. 1969'da görevinden azledildi. 1969'da «Yurttaşlık Haklarını Savunma Komitesi»ni kurdu.

YAROSLAVSKİ. Emilian (1878 - 1943).

Rusya'da «Tanrı Tanımazlar Cemiyeti» nin liderleriden biri. Bu örgüt din aleyhtarı propaganda yapıyordu. Yaroslavski, aynı zamanda, Merkez Kontrol Komisyonu başkanlık divanı üyeliği de yapmış ve bu örgütün, 1937'de Troçki'ye karşı kaleme aldığı resmî suçlamayı hazırlayanlardan biri olmuştur. Bolşevizmin Tarihi adlı kitabında, «Troçkist görüşlere» yer vermesine ve Stalinciliği övmesine rağmen. Stalin'i yeteri derecede yüceltmediği için bizzat Stalin tarafından yerilmiştir.

YATAY BÜTÜNLEŞME.

Bir metaın üretimi boyunca yapılması gerekli işlemi gerçekleştiren firmalar arasındaki birleşmedir.

Z

ZEMSTVO'LAR.

Rusya'da 1864'de kurulan il meclisleri. Üyelerine *zemtsi* denir. Zemstvo'lar, yollar, okullar, sosyal yardım ve genel sağlıkla ilgili işlere bakarlardı.

ZİMMERWALD KONFERANSI.

Yeni bir devrimci Enternasyonal'in kurulması için İtalyan Sosyalistleri'nin teşebbüsü üzerine İsviçre'nin Zimmerwarld kasabasında eylül 1915'de toplanan Konferans. «Sınıf mücadelelerine ve Enternasyonal dayanışmaya» bağlı kalmış bütün işçi örgütleri bu Konferans'a çağrıldılar. Almanya, Fransa, İtalya, Balkanlar, İsveç, Norveç, Polonya, Rusya, Hollanda ve İsviçre delegeleri Konferans'ta biraraya geldiler. Barışçı reformistlerden, devrimci marksistlere varıncaya dek, bütün eğilimler bu Konferans'ta temsil edildi. Konferans sonunda bir bildirildi yayımlandı. Biraz müphem olmakla beraber bu bildiri ileriye doğru atılmış büyük bir adımdı. *Zimmerwald Solu* denen grup çok daha açık -seçik bir karar metni sundu. Bu ka-

rar metninde« savaş kredilerinin» reddi, savaşın emperyalist karakterinin açıklanması, legal ve gereğinde illegal basında yazılar yazılması, gerici hükümetlere karşı gösteriler düzenlenmesi, ekonomik grevlerin desteklenmesi öneriliyor ve «sosyal barış» sloganının terkedilmesi isteniyordu. Fakat Konferans, bu karar metnini kabul etmedi ve bir «Enternasyonal Sosyalist Komisyon» tayin etti. Zimmerwald Konferansı'nı nisan 1916'da *KİYENTAL KONFERANSI* izledi. Bu ikinci Konferans'ın belirgin özelliği, savaşa karşı enternasyonal devrimci mücadele fikrinin ve dolayısiyle yeni bir Enternasyonal'in kurulması zaruretinin önplana çıkmış olmasıdır. Böylece *Zimmerwald Solu*'nun etkisi artmış oldu. Hummalı bir faaliyet başladı. Broşürler, bildiriler basıldı ve bunlar çeşitli ülkelere gönderildi.

ZİNOVYEV, Grigori [Radomilski] (1883 - 1936).

Bolşevik Partisi'nin yöneticilerinden ve ünlü siyaset adamı. Küçük burjuva yahudi bir ailenin oğluydu. Düzenli bir eğitim görmedi. On beş yaşında çalışma hayatına atılmak zorunda kaldı. Gençliğinde marksizmi benimsedi. 1902'de yurt dışına gitti. İsviçre'de Lenin ile tanıştı (1903) ve böylece Rus Sosyal-Demokrat Partisi'nin bolşevik fraksiyonuna katıldı. 1905 Devrimi yenilgisinden sonra Parti'nin Saint-Petersburg'da örgütlenmesini sağlayarak *Proleter*'i yayınladı. Birinci Duma'nın dağılmasından sonra Kronştad isyanını örgütledi. 1908'den 1917'ye kadar tam dokuz yıl yurt dışında yaşamak zorunda kaldı. 1915'de Zimmerwald Konferansı'na katıldı. Nisan 1917de Lenin'le birlikte Rusya'ya döndü. Fakat Lenin'in, iktidarın silahlı ayaklanmayla ele geçirilmesi görüşüne muhalefet etti. Ekim Devriminden sonra, sosyalist partilerin birleşmesinden oluşacak bir partinin kurulmasını ve Al-

manya'ya karşı savaşılmasını savundu. Buna rağmen rejimin başlıca kişilerinden biri olmaya devam etti. 1919'da Politbüro üyesi oldu. 1919'dan 1926'ya kadar Üçüncü Enternasyonal başkanlığını yaptı. 1921'den sonra Stalin'in parti genel sekreterliğine getirilmesinde büyük bir rol oynadı. Lenin hastalanıp yatağa düştüğünde Kamenev ve Stalin'le birlikte ünlü *Troika*'yı kurdu. Sürekli bir şekilde Troçki'ye karşı çıktı. Fakat 1926'da tutumunu değiştirerek 1923-24 yıllarında ona karşı yöneltmiş olduğu suçlamaların asılsızlığını kabul etti ve Kamenev'le birlikte *Birleşmiş Muhalefet*'in başına geçti. Zinovyev, gücünü Leningrad Sovyetinden alıyordu ama zamanla bu Sovyetin desteğini yitirdi ve Komünist Enternasyonal başkanlığından ayrılmak zorunda kaldı. 1927'de Komünist Parti'den atıldıysa da 1929'da tavizkâr bir tutum takındığı için tekrar alındı. 1935'de on yıl hapse ve Kirov'un öldürülmesinden sonra, ilk Moskova duruşmasında, onun öldürülmesinde parmağı bulunduğu ve Nazi Almanyası ile gizlice anlaştığı gerekçesiyle ölüme mahkûm edildi ve ağustos 1936'da kurşuna dizildi.

Başlıca eserleri : *Savaş ve Sosyalizmin Buhranı, Savaş ve Sosyalizm* (Lenin'le birlikte yazmıştır) *Rus Komünist (Bolşevik) Partisi'nin Tarihi, Leninizm Meselelerine Katkı.*

EK BÖLÜM

KIVILCIMLI, Hikmet (1902-1971)

Türkiye Sosyalist Hareketinin başlıca kişilerinden. Osmanlı İmparatorluğu Makedonyasının Priştine kasabasında dünyaya geldi. Soyadı kanununa kadar Hüseyin Hikmet adıyla bilinirdi.

1919 yılında Ege'de başlayan Kuvvayı-milliye hareketine katılarak Yörük Ali efe çetesine dahil oldu. Aydın cephesi ve Çine Köprüsünde çarpışmalara katıldı, daha sonra da Köyceğiz Kuvvayı Milliye Askeri Komutanlığına atanarak cephe gerisinde hizmet gördü. Aynı yıllarda Muğla da çıkan *Menteşe* gazetesinde yazılar yazdı..

Kurtuluştan sonra Vefa lisesine yazıldı. 9. sınıftan, imtihanla İstanbul Tıp Fakültesine geçti. Tıbbıyeyi askerî öğrenci olarak okudu.

Öğrenciliği sırasında devrimci faaliyete katıldı. *Kurtuluş* ve *Aydınlık* dergileri aracılığıyla sosyalizmle temasa geldi. Aydınlık grubu içinde devrimci faaliyetine devam etti, 1925 yılında Akaretler'de toplanan Türkiye Komünist Partisi Kongresine delege olarak katıldı. TKP Merkez Komite azası ve Gençlik Kolu başkanı oldu. *Aydınlık*'ın özel gençlik nüshalarında yazıları çıktı. Fakat, 1925'de Şeyh Sait önderliğindeki kürd isyanı üzerine ilân edilen sıkıyönetim ve bu

vesileyle çıkarılan «Takriri Sükun» kanunu gereğince, mensup olduğu teşkilatın yayın organları kapatıldı ve geniş bir tutuklamaya girişildi. Çoğu Tıbbiye öğrencisi olan arkadaşlarıyla birlikte tutuklanarak Ankara İstiklâl Mahkemesi tarafından 10 yıl kürek cezasına çarptırıldı. Fakat, kısa bir süre sonra ilân edilen af kanunuyla, hapishaneden çıktı. Faaliyetine devam ederken 1927 yılında yapılan tutuklamada üç aya mâhkum oldu. Bunun ardından 1929 yılında İzmirde yapılan geniş tutuklamada 4 yıl 6 ay 15 güne hüküm giydi. Diyarbakır Cezaevinden 1933 yılında Cumhuriyetin onuncu yılı dolayısıyla ilân edilen afla tahliye oldu.

Dr. Hikmet Kıvılcımlı; 1934 yılından itibaren önce «Marksizm Bibliyoteği», daha sonra, «Tarihsel Maddecilik Kütüphanesi» adı altında yayın faaliyetine girişti, ve çoğunluğu Türkiye devriminin özgül sorunlarına ağırlık veren eserler olmak üzere: «Türkiye İşçi Sınıfının Sosyal Varlığı», «Demokrasi: Bugünkü Türkiye Ekonomi-Politikası» - «Emperyalizm: Geberen Kapitalizm», «İnkılâpçı Münevver Nedir?»... adlı kitaplarını yayınladı. Gene bu yıllarda yazdığı ama yayınlayamadığı *«Fırka ve Fraksiyon»*, *«Taktik ve Strateji Planı»*, *«Burjuvazi, Proletarya, Köylülük; «Türkiye'de Milliyet-Kürt Meselesi»* adlı incelemeleri vardır.

1938 yılında, Askeri İsyana teşvik suçlamasıyla açılan «Donanma Davası»nda «3. Donanma Kor. Askeri Mahkemesince» 15 yıl ağır hapis cezasına çarptırıldı. 1950 yılına kadar devam eden bu uzun hapislik yıllarının ilk durağı Kemal Tahir ve Nazım Hikmet'le birlikte Çankırı, sonra Amasya ve daha sonra uzunca müddet Kırşehir cezaevleri idi. Bu yıllar boyunca ta 1926 yıllardan beri üzerinde çalışmaya başladığı «Tarih Tezi» ne devam eden kıvılcımlı, 1950 yılında hapishaneden çıktıktan sonra, 1954'de Vatan Partisi-

ni kurdu. 1957 tutuklamasında 2,5 yıl hapis yattı fakat daha sonra beraat ederek tahliye oldu.

1967 yılında 'Sosyalist' gazetesini çıkarmaya başladı. 7 sayı sonra yayınına ara veren gazetenin ardından 1965'lerden beri yeniden başladığı «Tarihsel Maddecilik Yayınları»nda «*Tarih Tezini*» yayınladı.

1968 başlarında *İşsizlik ve Pahalılıkla Savaş Derneği* kurucu üyeleri arasında yer aldı. Ve dernek içinde faaliyet göstermeye başladı. 1970 yılı yazında, Türkiye solundaki güncel meselelere eğilen bir dizi kitap yayınladı. Aynı yılın sonbaharında 'Sosyalist' gazetesi yeniden yayın faaliyetine atıldı.

12 Mart döneminde devrimci yayın organlarıyla birlikte «*Sosyalist*» de yasaklanana kadar yazmaya devam etti fakat uzun yıllardan beri sürmekte olan Prostat kanserinin azması ve 83 sanıklı dava dolayısıyle Sıkıyönetimce aranması üzerine hem hastalığının tedavisi hem de 12 mart döneminin teröründen kurtulmak için 1971 haziranında yurt dışına çıktı. Aynı yılın 11 ekim günü Belgrad'da tedavi olduğu hastanede öldü.

MAO ZEDUNG (1893-1976)

Çin devriminin teorisyeni ve gerçekleştiricisi. Hunan eyaletinin Şao-şan köyünde doğdu. Birinci Normal Okulu bitirdikten sonra, Pekin'de Üniversite Kütüphanesinde memur olarak çalıştı. Bu arada *Hsiang-Çiang Pingi-Lun* adlı bir dergi çıkartarak öğrencileri Japonlara ve mahallî feodallere karşı örgütledi. 1920'de bir komünist grupla birlikte işçi hareketine ve Çin Komünist Partisi'nin temmuzda yapılan I. Kongresine katıldı. Ve Partinin Hunan Eyaleti sekreteri oldu. 1923'de Merkez Komitesine seçildi. Kuomintag'la işbirliği döneminde önemli görevler üstlen-

di. 1925'den itibâren Hunan'daki köylü hareketini örgütledi.

Fakat *Çin toplumundaki sosyal sınıfların tahlili* (1926) ve *Hunan köylü hareketi* hakkındaki raporunda dile getirdiği görüşler yani marksizmi Çin'in özel şartlarına adapte etmenin zarureti üzerinde israrla durması, Çin ortodoks marksistlerinin şiddetli muhalefetine yol açtı. Çan Kay-şek, proleter devrimci hareketi ezdiği sırada (Şanghay, Kanton, 1926-1927), Mao da, Hunan'daki köylüler ve işçilerden teşkil ettiği ordusu ile birlikte yenilgiye uğradı. Bu yenilgi, Mao'nun Çin Komünist Partisi Merkez Komitesi'nden ve Siyasî Bürosu'ndan çıkarılmasına sebeb oldu. Mao, devrimci mücadeleden vazgeçmeyi reddederek Çingkong dağlarına çekildi ve orada ilk sovyetin temelini attı (1927). Boyuna Çan Kay-şek kuvvetlerinin saldırısına uğrayan Mao, hücum taktiğine itibar etmeyerek Kuzey-Batı'ya ricate karar verdi. 10.000 km'lik bu «Uzun Yürüyüş» boyunca on binlerce komünist can verdi. Fakat Mao böylece, köylü kitlelerini davasına kazanmayı başardı. Tekrar Çin Komünist Partisi'nin başına geçen Mao, devrimci savaşın temel kuralların geliştirdi. İçsavaşın bu ikinci safhasından (1928-1937) sonra Çin Komünist Partisi ile Kuomintong arasında emperyalist Japon kuvvetlerine karşı yeni bir müşterek cephe kuruldu. Mao başlıca eserlerini bu dönemde yazdı. Japonya'nın yenilgisinden (Ağustos 1945) sonra Çin Komünist Partisi kuvvetleri ile Kuomintang arasında çarpışmalar yeniden başladı. Fakat bu çarpışmalar, en sonunda Çin Halk Kurtuluş Ordusu'nun zaferiyle sona erdi ve Çan Kay-şek Formoza'ya çekilmek zorunda kaldı. Mao 1 ekim 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'ni ilân etti.

Başlıca eserleri: Çin'de Devrimci Savaşın Stratejik Problemleri (1936), *Uzatılmış Savaş Hakkında*

(1938), *Japonya'ya Karşı Partizan Savaşının Stratejik problemleri* (1938), *Çelişki Hakkında, Pratik Hakkında* (1937), *Yeni Demokrasi* (1940).

MOSKOVA DURUŞMALARI

«Moskova duruşmaları» adıyla bilinen *üç duruşma*, Stalin rejiminin terör döneminin simgesidir. Her üç duruşmada da başlıca suçlular, Ekim Devrimi'ni gerçekleştirmiş olan ve Komünist Enternasyonal'in en gözde militanlarını teşkil eden *Eski Bolşevikler* idi. Her üç duruşmada da suçlananların hemen hemen hepsi ölümle cezalandırıldı.

İlk duruşma 19-24 ağustos 1936'da yapıldı. Sanıklar *Zinovyev, Kamenev, Smirnov, Evdokimov, Bakayev* idi.

İkinci duruşma, 23-30 ocak 1937'de yapıldı. 17 sanıklı duruşmada *Piatakov, Radek, Sokolnikov, Serebriakov* başı çekiyordu.

Üçüncü duruşma'da ise 21 sanık yer alıyordu. 2-13 mart 1938'de yapılan bu duruşmada «Sağcılar ve Troçkistler bloku» suçlanıyordu. *Buharin, Rikov, Krestinski* ve *Yagoda* baş suçlular arasında yer alıyordu.

Soruşturmayı başsavcı Vişinski yönetiyor ve sanıklara işlemedikleri suçlar yükletilerek, düzmece belgeler ve yalancı tanıklarla haklarında ölüm fermanı çıkarılıyordu. Suçlananların hepsinin Rejim aleyhtarı faaliyetlere, Sovyet Devletini ortadan kaldırmak için düzenlenmiş sabotaj faaliyetlerine katıldıklarını «bülbül gibi itiraf ettikleri» belirtiliyordu.

MÜSTECAPLIOĞLU, Esat Adil (1904-1958).

Tanınmış Türk Sosyalistlerinden. Balıkesir'de doğdu. Müderris Adil efendinin oğludur. İlk ve Orta tahsilini Balıkesir'de yaptı. Millî Mücadele başların-

da ilk mukavemet merkezlerinden biri olan Balıkesir'de, Vasıf Çınar ve arkadaşları tarafından çıkartılan *İzmir'e Doğru* gazetesinde işçi olarak çalıştı. Kurtuluştan sonra Ankara Hukuk Fakültesini bitirerek tahsil için Brüksel'e gitti.

1931 yılında Türkiye'ye döndü. 1933'de Balıkesir'de Halkevi Reisi oldu. O sıralarda; sosyalizm meseleleri ile ilgili kitaplar ve günlük *Savaş* gazetesini yayınladı. Balya maden ocaklarındaki grevi ve grevcilerin Balıkesir üzerine yaptıkları açlık yürüyüşünü örgütledi. Halkevi Reisliği sırasında Balıkesir işçi ve köylüleriyle yakın ilişkiler kurdu. Balıkesir Halkevi adına yayınladığı Kaynak mecmuasında o sıralarda Balıkesir Öğretmen Okulunda öğrenci olan Sabahattin Âli'nin hikâyeleri çıktı. Tanınmış sanatçı ve yazarlarla ilgisi vardı. Siyasî faaliyetlerinden dolayı Balıkesir'de devrin tek parti idarecileri ile arası açıldı. CHP'nin Balıkesir Bölge Müfettişi (sonra genel sekreter olan) Tevfik Fikret Sılay'ın susturmak maksadı ile (kanunî yaş haddini doldurmadığı halde) yaptığı Milletvekilliği teklifini kabul etmedi. Bir müddet sonra Ankara'ya gitti. Temyiz Başsavcı yardımcısı oldu. Adliyede muhtelif görevlerde bulundu. Son olarak 1942 yılında (daha önceden kuruluşunu hazırladığı) İmralı Modern Cezaevinin müdürlüğünü yaptı. Mahkûmlara karşı gösterdiği insanca ve anlayışlı davranışları yüzünden sevildi. Oradan Cezaevleri Müfettişliğine nakledildi. Memurluğu sırasında da, devrimci çevrelerle ilişkileri devam etti. Bu sıralarda (1944) *Tan* gazetesine «Adiloğlu» müstear adı ile yazdığı yazılar yüzünden işinden atılacağını öğrendi ve istifa etti. Cami Baykurt ve Sabahattin Âli ile birlikte *Yeni Dünya* adındaki günlük gazeteyi yayınladı.

Cemiyetler Kanunu'nda yapılan değişiklik üzerine 14-5-1946 da daha önceden hazır bir kadro ile «Türkiye Sosyalist Partisi» ni kurdu. Parti; Esat Adil,

Mustafa Börklüce ve Hüsamettin Özdoğu tarafından oluşturulan polit büro yönetiminde İşçi Sınıfı saflarında teşkilâtlanmaya girişti. Daha sonra kurulan Şefik Hüsnü Deymer başkanlığındaki *Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi* ile aralarında, esasta, sendikalar aşağıdan yukarıya mı yoksa yukardan aşağıya mı kurulmalıdır meselesinde ve diğer bazı konularda anlaşmazlık çıktı.. Fakat her iki parti de, kısa bir süre sonra ilân edilen Örfi İdare tarafından kapatılarak yöneticileri tutuklandı.

Sonraki yıllarda yayın ve politika alanındaki faaliyetlerine devam eden Esat Adil, bir taraftan da avukatlık yaptı ve genç sayılabilecek bir yaşta, 54 yaşında öldü.

SINIF MÜCADELESİ

Toplum sınıflara bölündüğünden beri, üreticiler, yarattıkları artı-ürünün hâkim sınıflar tarafından ele geçirilmesini, kültürü ve boş vakitleri tekelleri altına almalarını hiçbir zaman normal yada tabii karşılamadılar. Bu duruma her zaman başkaldırdılar. Hâkim sınıflarının en yiğit düşünürleri de sosyal eşitsizliği daima yerdiler ve sömürüye karşı mücadelede sömürülenlerin yanında yer aldılar. İnsanlığın tarihi bir dizi sınıf mücadeleleri tarihinden ibarettir.

Sınıflı toplumun başlangıcı dönemi kölelerin isyanlarıyla doludur. Ne var ki, genellikle Spartacus'ün isyanı ve Verres'in öncülüğünde Sicilya'daki kölelerin isyanı bilinir. Oysa aynı devirde İspanya madenlerinde çalışan 40.000 köle isyan etmiş, Makedonya ve Delos'da kölelerin, Yunanistan'da da Laurium madencilerinin büyük isyanı patlak vermişti. M.S. 3. yüzyıldan itibaren Roma İmparatorluğu'nun batı kesiminde («*Bagaudae*» lerin hareketi) ve Kuzey Afrika'da kölelerin ve yoksul köylülerin isyan ettikleri

görülmektedir. Roma İmparatorluğu'nun' çökmesinde bu isyanların oynadıkları rolün önemi genellikle iyi değerlendirilmemiştir. Arab tarihçisi Ebu Zekeriya, *Donanist*'lerden söz ederken, bu isyanların mahiyetini açıkça ortaya koymaktadır:

«Onlar efendilerden ve zenginlerden nefret ediyorlar, arabasına binmiş ve etrafı köleleriyle çevrilmiş bir zengin görünce, onu indirip, kölelerini arabaya bindiriyorlar, kendisini de yürümeye zorluyorlar. Yeryüzünde eşitliği sağlamaya geldiklerini söylüyorlar ve köylüleri isyana teşvik ediyorlar».

Vizigotların Bizans İmparatorluğu'nu istilâları sırasında kölelerin, özellikle de, Trakya'daki madencilerin isyanları patlak vermişti. Daha sonraları (820-823) Bizans İmparatorluğu'nda müthiş bir isyan oldu. Halkın bir kısmının da desteklediği bu isyanı imparator II. Mişel'in ordusu ancak üç yılda bastırabildi.

Aynı devirde, Şatt-ül-Arab'ın kurutulması işinde çalıştırılan zenci köleler ordusu isyan etti ve tam 15 yıl imparatorluk ordularının saldırılarına karşı koydu. Denizaşırı ülkelerde ticari ve manüfaktür sermaye, köleliğin yeniden doğmasına yolaçınca isyanlar başladı: Java adasında *Şurapati*'nin yönettiği isyan (1690 - 1710), Bolivyalı Yerlilerin isyanı (1686, 1695, 1704 ve 1767). Haiti adasında siyah Jakobenlerin isyanı.

Angarya yada tarımsal rant yüzünden inim inim inleyen köylüler de, sömürünün boyunduruğundan kurtulmak için birçok kereler isyan ettiler. İlk Çağ'ın, Mısır'ın, Filistin'in, Atina'nın, Roma'nın bütün tarihi, tefeciliğe, borçlanmaya, özel mülkiyete karşı girişilen köylü hareketleriyle doludur. M. S. 5. ve 6. yüzyılda Sasaniler devrinde *Mazdeklerin* hareketi

görülmektedir. Bunlar emlâkin kamulaştırılmasını, imtiyazların kaldırılmasını, canlı hayvanların kesilip yenilmesinin yasaklanmasını istiyorlardı. Şüphesiz bunun içindir ki, hâkim sınıfların hizmetindeki tarihciler onlara «barbar» diyorlar.

Çin tarihi boyunca iktidardaki hanedanlar hep ayaklanan köylüler tarafından devrilmiştir. *Han* ve *Ming* hanedanları da başlangıçta sadece toprak mülkiyetinin değil, tefeci ve tüccar sermayesinin kaldırılması için de mücadele ettiler, 14. yüzyıl bütün Batı Avrupa ülkelerinde (Fransa'da, Büyük-Britanya'da, Flandr'da, Bohemya'da, İspanya'da) köylü isyanlarıyla geçmiştir. 16 yüzyılda Almanya'da büyük çapta köylü savaşları gelişmiş ve Thomas Münzer ile *Anabaptist*'lerin temsil ettikleri en keskin devrimci fikirlerde buna benzer sosyal eğilimler görülmüştür. 17. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar Japonya'nın tarihi, para ekonomisinin genelleşmesi yüzünden aşırı bir sömürünün kurbanı olan köylülerin yıllarca süren ayaklanmalarıyla doludur. Sadece 1603 ile 1863 yılları arasında 1100'ü aşkın isyan patlak vermiştir.

Nihayet, modern proletaryanın ataları, küçük zanaatkârlar ve onların kalfaları, hem büyük şehir merkezlerinde siyasî haklarını elde etmek, hem de tüccar sermayesinin boyunduruğundan, sömürüsünden kurtulmak için ayaklandılar. Orta Çağ'da sadece Flaman, İtalyan şehirlerindeki zanaatkârlar değil, islâm şehirlerindeki zanaatkârlar da böylesine bir mücadeleye giriştiler. 9. yüzyılda devrinin bütün ileri fikirlerini temsil eden ve Anadolu'da, İstanbul'da 17. yüzyıla kadar bazı loncaların ayaklanmalarını da etkilemiş olan milletlerarası *Qurmates* hareketi bunlardan biridir. Bu hareket, Bahreyn ve Yemen'de 11. yüzyıldan 12. yüzyıla kadar devam eden komünist bir devlet kurulmasına da yolaçmıştır.

Sosyal eşitsizliği ortadan kaldırmak için girişilen bütün bu hareketlerin aslında başarısızlığa uğramasının sebebi, yenilseler de, yenseler de, isyan ettikleri şartlara benzer şartları kendilerinin de yaratmış olmalarıdır. Çünkü sömürüyü ve sosyal eşitsizliği ortadan kaldırmak için gerekli maddi şartlar henüz olgunlaşmamıştı.

İnsanlığın tarih öncesinde sınıfların bulunmayışının sebebi, sosyal ürünün, gerekli ürüne, genellikle, eşit olmasıdır. Toplumun sınıflara bölünmesi; sosyal birikim fonksiyonlarının gerçekleştirilmesi için gerekli boş vakitleri bütün topluma sağlayacak kadar bol bir artı-ürünü değil, sadece belirli bir miktar artı-ürünü yaratan üretim kuvvetlerinin gelişmesine tekabül ediyordu. Üretim kuvvetlerinin gelişmesi böylesine yetersiz olduğu için, sosyal eşitsizliğin başgöstermesi, toplumun sınıflara bölünmesi (bu bölünmeye geçici bir süre son verilmiş de olsa) zamanla kaçınılmaz bir hal aldı.

Üretim kuvvetlerine sağladığı harikulâde gelişme sayesinde, bütün sınıflı toplumların ortadan kaldırılması için gerekli ekonomik şartları, insanlık tarihinde ilk defa kapitalist üretim tarzı yarattı. Sosyal artı-ürün, bütün insanların emek müddetinin son derece azalmasını sağlayacak, bu da birikim (ve yönetim) fonksiyonlarının bütün toplum tarafından gerçekleştirilmesi imkânını yaratacak bir kültür hamlesine yol açacaktı. Böylece, hâkim sınıfların, tarihî varoluş sebebi ortadan kalktı. Kapitalizmin objektif bakımdan sosyalleştirdiği emeğin bilinçli bir şekilde örgütlenmesi, üretim kuvvetlerinde yepyeni genel bir gelişmenin gerekli şartı haline geldi.

Kapitalist üretim tarzı sadece sınıflı toplumun kaldırılması için gerekli *ekonomik* şartları yaratmakla kalmadı, aynı zamanda bunun *sosyal şartlarını* da

yarattı. Üretim araçlarından yoksun olduğu için, bu araçlar üzerindeki her türlü mülkiyet şeklinin ortadan kaldırılmasından büyük bir yarar uman bir sınıf yarattı. Bu sınıf, modern toplumun büyük üretici fonksiyonlarına da el attı. Büyük fabrikalarda yoğunlaştığı için, içgüdüleri ve günlük tecrübeleriyle kesin olarak inanmıştır ki, ancak kuvvetlerini toparladığı ve *örgütlenme, işbirliği* ve *dayanışma* niteliklerini (bu büyük hasletlerini) harekete geçirdiği takdirde kendi geleceğini savunabilir. Önce, niteliklerini, patrona sağladığı yeni değerden daha büyük bir pay almakta kullandı. İş gününü kısaltılması ve ücretlerin artırılması için mücadele etti. Ama çok geçmeden öğrendi ki, bu mücadele, Sermaye'nin tüm hâkimiyetine karşı koymakla etkili olur. O zaman, modern proletaryanın sınıf mücadelesi, kapitalist mülkiyetin kaldırılması, üretim ve mübadele araçlarının sosyalizasyonu ve sınıfsız bir sosyalist toplumun kurulması için siyasi hareket şeklinde gelişti.

SOVYET

Rusça'da siyasî kurul ya da «şûra» anlamına gelen bu kelime, şubat 1905 Devrimi'nde Sosyal-Demokrasi'nin örgütlediği savaş gruplarını belirtmek için kullanıldı. Mesela, Matbaa İşçileri Temsilcileri Sovyeti, Petersburg işçi milletvekilleri sovyeti gibi. 1905 Devrimi sonunda yenilgiye uğrayan devrimci hareketin 1917'de zafere ulaşması, Sovyetler'in ön plana geçmesine yolaçtı. Sovyetler iktisadî işçi kurulları tarafından seçildi. Şehir, köy, mahalle sovyetleri teşkil edildi. Şubat 1917 devriminden kısa bir süre sonra işçi milletvekilleri ile asker milletvekilleri sovyetleri birbiriyle kaynaştı. Ekim Devrimi'nden sonra köylü milletvekilleri sovyetleri de onlara katıldı.

Lenin'in deyişiyle, «bir ahçıbaşının Devleti yö-

netmesine» imkân veren en elverişli sistem sovyetler sistemi idi. Sovyetler, Ekim Devrimi'nin arefesinde tam ya da kısmî iktidar demekti. Ekim devrimi, İktidar'ın sovyetler'e geçmesini sağladı. Kasım 1917'de Bolşevik Parti icra Komitesi, Lenin tarafından kaleme alınmış şu bildiriyi yayınlıyordu: «Mahallî sovyetler, hükümet tarafından tespit edilmiş temel ilkeleri, şartlara göre, değiştirip bunların kapsamını genişletebilirler. Kitlelerin yaratıcı teşebbüsü, yeni toplumun temel faktörüdür. Sosyalizm tepeden inme kararnamelerin sonucu değildir. İdarî ve bürokratik uygulama sosyalizmin ruhuna yabancıdır. Diri, yaratıcı sosyalizm, halk kitlelerinin kendi eseridir». Böylece örgütlerin ve onların işleyişinin ilkeleri Halk Komiserleri Kurulu'nun yayınladığı tamimlerde belirtildi. 5 ocak 1918 tarihli tamimde şöyle deniyordu : «Sovyetler, her yerde mahallî iktidar organlarıdır. İdarî, ekonomik, malî ve kültürel nitelikte bütün müesseseleri kontrol etmekle yükümlüdürler. Bütün bölgeler, birbirlerine sımsıkı bağlı sovyetler ağı ile örülmelidir. Bu örgütlerden her biri, hatta en küçüğü bile, mahallî nitelikteki bütün meselelerde tamamen özerktir fakat, faaliyetini, merkezî iktidarın ve daha yüksek sovyet örgütlerinin genel kararnamelerine ve kararlarına göre yürütür. Bundan dolayı, yekpare ve kendi içinde tamamen tutarlı bir sovyet Cumhuriyeti kurulmuştur. 10. maddesinde, «Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği toprakları dahilinde bütün yetki şehir ve köy sovyetleri halinde örgütlenmiş emekçi halkın elindedir» diye belirten 1918 sovyet anayasası'nın bürüneceği muhteva bizzat buydu.

İlk Sovyetler. mümkün olduğu kadar işçiyi iş yerlerinde ve sosyal faaliyetlerinde biraraya getiren kurullardı. Gerçekten de, köy sovyetleri doğrudan doğruya hakiki bir demokrasiyi temsil ediyorlar, genel toplantılarda kendi meselelerini görüşüp bunlar-

la ilgili kararları alabiliyorlardı. Köy sovyetleri temsilcileri, mıntıka delegelerini; mıntıka delegeleri, ilçe kongresini; fabrika ve mahalle sovyetleri de şehir ve site sovyetlerini teşkil ediyorlardı.

Sovyetler'in oy hakkı ne «genel», ne de «eşit» oydu. Proletarya diktatörlüğü doğrudan doğruya proleterler tarafından gerçekleştiriliyordu. Ücretli işçi çalıştıranlar, kendi emeği ile yaşamayanlar, başka bir deyişle, iş adamları, papazlar ve keşişler oy hakkına sahip değildiler.

SOVYET EKONOMİSİ

Sovyetler Birliği'nin iktisat politikasının 1917'den bu yana geçirdiği safhalar incelendiğinde Sovyet ekonomisinin çelişik faktörlerin sonucu olduğu açıkca görülür. 1917 Ekim Devrimi'nden sonra devletin başına geçen bolşevik yöneticiler, ülkelerinde hiç de tam bir sosyalist toplum inşa etmek niyetinde değillerdi. Onlara göre, sosyalist toplumu inşa etmeye kalkışmak belirli maddî şartları: Küçük fabrikaların yerini büyük fabrikaların almasını, sanayinin tarımdan üstün olmasını, üretim kuvvetlerinin yüksek bir gelişme seviyesine erişmesini; işçilerin teknik ve kültür bakımından ileri bir seviyede bulunmasını gerektiriyordu. Oysa 1917 Rusyası'nda bu şartlar yoktu. Bolşevik yöneticilere göre, Ekim Devrimi'nin zafere ulaşması, sadece dünya devrimler zincirinin bir halkasıydı, Devrimin, ileri sanayi ülkelerinde, özellikle Almanya'da gerçekleşmesi, sosyalist bir ekonomiye geçiş için gerekli temeli yaratacaktı. Lenin, «Partinin görevleri» adlı 21 kasım 1920 tarihli makalesinde şöyle diyordu: «*Rus*-yapılmaması, sonra da bu çevrelerin sabote edilmesi; kızıl terörün ardından beyaz terörün patlak vermesi; bütün ülkeyi tam üç yıl boyunca sarsacak olan genelleşmiş bir içsavaşın başlaması; yabancı orduların bu

hükümetin uzun vadeli tasarılarını altüst etti ve onu savaşa müdahalesi, işte bütün bu olaylar, bolşevik ekonomik yapıyı hızla değiştirecek bir yol izlemeye sevk etti. Bankaların, toptan ticaretin, sanayinin ve yabancı mülkiyetin tümünün millileştirilmesi ve dış ticarette devlet tekelinin kurulması, 1918 yılının sonundan itibaren Rusya'da yeni bir ekonomik ve sosyal yapı yaratıyordu.

Bu şartlar içinde «*Savaş Komünizmi*» denilen ekonomik bir sistem kuruldu. Bütün ekonomik faaliyetlerin planlanması, planlı bir gelişme tedbirinden çok, *vesikaya bağlama* (karneye bağlama) tedbiri oldu. Emtia üretimi azamî derecede sınırlandırıldı. Ticaretin tümü 21 Kasım 1918 tarihli kararname gereğince millileştirildi. İşçilerin ve devlet memurlarının ücretlerinin büyük bir kısmı *aynî* olarak ödendi: Toplam ücret içinde aynî ücretin payı, 1918'in ikinci altı ayında % 27,9'u, 1921'in ilk üç ayında da % 93,7'yi buldu. Şehirle köy arasındaki mübadele, trampaya dönüştüğünden, dumura uğradı. Silahlı işçi birlikleri, şehirler için gerekli yiyecek maddelerini köylülerden zorla almak durumunda kaldılar (6 Ağustos 1918 tarihli kararname). Gitgide ordunun iaşesini sağlamaktan ibaret bir hale gelen sınaî üretimde baş aşağı bir düşme oldu. Para sistemi dört nala giden bir enflasyonun etkisiyle çöktü. Ekonomik faaliyetin tümü felce uğradı.

Kızıl ordunun iç savaşta kazandığı ve fakat, dünyanın diğer ülkelerindeki devrimci hareketin gerilemesiyle aynı zamana tesadüf eden zaferden sonra, bolşevik hükümet, üretici güçlerde bir canlanmanın, *ya'da proleter devrimin zafere ulaşması için gerekli şartların ve görevlerimizin neler olduğunu üç yıl önce kendi kendimize sorduğumuzda bu zaferin, Batı'da proleter devrim tarafından desteklenmedikce de-*

vamlı olamayacağını ve devrimimizi doğru değerlendirmek için, her şeyden önce, meseleye milletlerarası açıdan bakması gerektiğini söylüyorduk. Zaferimizin devamlı olması için, proleter devrimin bütün kapitalist ülkelerde, hiç değilse, en büyük kapitalist ülkelerin birçoğunda gerçekleşmesi gerekir. Üç yıllık amansız ve çetin bir mücadeleden sonra, tahminlerimizin ne derece doğru ve ne derece yanlış olduğunu görüyoruz.

Dünya devriminin gecikmesi, sonra da yenilgiye uğraması, Parti'nin karşısına, klasik marksist ekonomi teorisiyle çözemeyeceği yepyeni problemler çıkardı. Parti, bu problemleri, kendi pratik faaliyetini ilham eden birçok faktöre göre farklı şekillerde cevaplandırdı. Bolşevik partisi'ni etkileyen bu faktörler arasında en önemlileri, son tahlilde millî ve milletlerarası ölçüde; sınıflar arasındaki kuvvetler ilişkisi ve parti üzerindeki çeşitli sosyal baskılardı.

İlk Bolşevik hükümetin programı, bütün kapitalistlerin doğrudan doğruya (hemen) mülksüzleştirilmesini öngörüyordu. İşçiler önce kapitalist müdürlere gözcülük ederek yöneticiliği öğrenmek zorunda olduklarından, program sadece üretim üzerinde genel bir işçi kontrolü kurulmasını amaç edinmişti ayrıca, bankaların millileştirilmesini, dış borçların tanınmamasını: yerüstü ve yeraltı kaynakların millileştirilmesini ve toprak dağıtımını öngörüyordu. Bütün bu tedbirler rus ekonomisinin sosyal yapısında köklü nitel bir değişikliği ifade etmekten uzaktı.

Bununla beraber, işçilerin inisiyatifinin baş döndürücü gelişmesi, sınai ve idari çevrelerle işbirliği rejimin yaşaması için ilk şart olduğunu düşündü. Bu amaçla, «Savaş Komünizmi»ni nitelendirmiş olan emtia üretiminin tasfiyesi gibi aşırı tedbirlere oranla, bir geriye dönüş düzenlendi. «Yeni İktisadi Politika»

(N.E.P.) uygulandı. Hububat müsaderelerinin yerini aynî vergi aldı, tarım ürünlerinin pazarda satabilecekleri kadar bir kısmı köylülere bırakıldı. Toptan ve perakende ticaret serbest oldu. 1923'den itibaren ticari işletmelerin % 91,4'ü, toplam ticari iş hacminin % 83,4'ünü sağlayan özel işletmelerdi. Ruble istikrar kazandı, aynî ücret ödemelerine son verildi.. Kapitalist ülkelerle ticari ilişkiler yeniden kuruldu. Üretici güçlerin gelişmesini hızlandırmak için yabancı sermayeye Sovyet toprakları üzerinde imtiyazlar tanındı. Zanaatkarlık ve özel küçük sanayi serbestçe gelişebildi. 1923'te, toplam sınai işgücünün % 12,4'ünü istihdam eden özel küçük sanayi işletmelerinin sayısı 147,471 idi. Bu işletmeler 1925 - 1926 yılları arasında sanayi üretiminin % 20'sini sağlayacak hale geldi.

Böylece *N.E.P.* inkar edilemez başarılar kazandı. 1926'dan itibaren, üretici güçlerin gelişme seviyesi, hem tarımda hem de sanayide savaş öncesi seviyeye erişti ve bu seviyeyi geçti. 1927-1928'de ortalama gerçek ücret, 1908'e oranla iki misli, 1913'e oranla da % 90 arttı. Hükümet, devletleştirilmiş sanayinin geliştirilmesi amacıyla, mevcut kaynakları kullanmaya başladı.

Fakat bu gelişme, tarımdaki ıslahatın ve nüfus artışının gerisinde kalıyordu. Üstelik köylülerin sınai tüketim malları ihtiyacının karşılanması ve kırlık bölgelerdeki işgücünün sanayi alanına akması bakımından, yeterli olmadığı ortaya çıkıyordu. Böylece, şehirdeki kronik işsizlikten ayrı olarak, geri kalmış ülkeler tarımının klasik iki hastalığı kendini göstermeye başladı: Tarım ürünleri fiyatları ile sanayi ürünleri fiyatları arasındaki farklılaşma ve köylerde nüfus çokluğu.

Aynı zamanda köylülüğün bağrında bir sınıf farklılaşması meydana geldi. Pazara sürülen tarım

ürünleri fazlasının büyük bir kısmı *Kulak* denilen zengin köylülerin ellerinde toplandı. 1923'den itibaren, köylülerin sadece % 15-20'sinin elinde satılacak buğday bulunuyordu. 1926-1927'ye kadar artmamış olan aynî vergi ve yoksul köylülerin rezervlerinin ve nakil araçlarının bulunmayışı, bu temerküzü kamçıladı. Şehirlilerin beslenmesi ve sınai birikimin sağlanması için gerekli bu tarımsal ürün fazlası karşılığında Kulaklar, sınai ürün ihtiyaçlarının tam olarak sağlanmasını istediler. Bunun rus sınai ürünleri ile karşılanması mümkün olmadığından, ihtiyaçlarını gidermek için gözlerini dünya pazarına çevirdiler. Bu da, Sovyet Rusya'daki yarı-kapitalist kuvvetlerin dünyanın diğer ülkelerindeki kapitalist kuvvetlerle işbirliği yapmasını gerektirdi ve dış ticaret tekeline son verilmesi, Rusya'da sanayinin hızla gelişmesi imkanını ortadan kaldırdı.

Gerçekten de, 1923'ten itibaren Bolşevik Partisi içinde, devlet sektörü (esas itibariyle büyük sanayi) ile özel sektörr (tarım ve ticaret sektörü) arasındaki ilişkiler konusunda bir tartışmadır başladı. Bu tartışma boyunca *MUHALEFET*, hem zengin sovyet köylüleri ile dünya pazarı arasındaki birleşmeyi önlemek, hem de köylülerin mamul tüketim malları ihtiyaçlarının artan bir şekilde giderilmesi sayesinde, işçilerle köylüler arasındakii ttifakı devam ettirmek için daha hızlı bir sanayileşme fikrini savundu. Böylece, genel bir sanayileşme planının ve büyük sanayide hızlı bir birikim sağlamanın gerekli olduğu üzerinde ilk defa Muhalefet ısrar etti.

Merkez komitesinin çoğunluğu bu görüşe karşı çıktı. Mikoyan 1924'te Troçki'nin tek bir ekonomik gelişme planını «ütopyanın dik alası» diye eleştirdi. Stalin, ineksiz bir köylünün gramofona ne kadar ihtiyacı varsa, Sovyetler Birliği'nin de *Dnjeprostro'ya* (ön-

görülen ilk büyük baraja) o kadar ihtiyacı olduğunu ileri sürdü. (Merkez Komitesi'nin 26 Nisan tarihli toplantısının tutanakları).

Bu tartışmayı hayatın kendisi halletti. 1927-1928 kışı boyunca Kulaklar, Sovyet Devleti'nin boğazına sarıldılar. Maurice Dobb'un daha sonraki bir eserinde kabul ettiği gibi, gerçek bir grev düzenlediler ve şehirlere besin maddelerinin gönderilmesini önlediler. Tehlikeyi yıllarca önemsememiş ve köklü tedbirler alınmasını önlemiş olan Bolşevik Partisi'nin yönetici fraksiyonu, paniğe kapılarak yüz seksen derecelik bir dönüş yaptı. «Ülkenin köylülerin zararına olarak aşırı sanayileşmesi» Muhalefetin hiçbir zaman tasarlamadığı bir ölçüde gerçekleşti.

Bu bakımdan, sovyet halkı, hızlı sanayileşmenin kefaretini çok pahalı ödedi. Oysa bundan kaçınmak mümkündü. Birinci beş yıllık planın öngördüğü genel hedeflerin gerçekleştirilmesi 17 milyar altın ruble tutarında bir yatırım harcamasını gerektirmişti. Bu yatırım çabasını, 10-12 yıl içinde gerçekleştirmek dururken (başlangıçta öngörülen de buydu ve 1923-1924 yıllarından itibaren hızlı bir sanayileşmeye başlamakla bu mümkündü) 5-7 yıl içinde sığdırmaya çalışmak çok pahalıya mal oldu. Tecrübe devresini uzatmaya, mühletleri kısaltmaya kararlı olan yöneticiler işletme masraflarını aşırı derecede artırdılar, israf ve zarar çok büyük oldu.

Nihayet, muazzam kaynaklar, kullanılmadan kaldı ve daha sonra da tahrip edildi (özellikle sığır ve davarların köylüler tarafından kesilmesi). Köylülerin tek birikim fonunun ortadan kalkmasıyla milli ekonominin uğradığı zarar 4-5 milyar altın-rubleyi buldu.

Her şeye rağmen, başlangıçta % 5 ila 8-9 olarak tesbit edilen üretimin artma ritmi, % 20'ye ulaştı, hat-

ta % 23,7'ye yükseldi. İlk beş yıllık planın uygulanmasına geçildikten sonra, Stalin'in 27 Aralık 1929 tarihli nutkunda haber verilen mecburi kollektifleştirme politikası 1 Şubat 1930'da hükümet tarafından resmen bildirildi. Kulaklar «tasfiye» edildi, yani milyonlarcası Sibirya'ya sürüldü. Kollektifleştirilen çiftliklerin sayısı 1929'da % 3,9 iken, 1931'de % 52,7'yi, 1934'de % 61,5'i ve 1937'de de % 93'ü buldu. 25 milyon küçük tarım işletmesi, *kolhoz* denilen 240.000 üretim çiftliği ile *sovhoz* denilen 4000 devlet çiftliğine katıştırıldı.

Bununla beraber, Sovyet sanayii, kollektifleştirilmiş bu tarım işletmelerini modern tarım makinalarıyla donatacak güçte değildi henüz. «Sanayileşme» tedbirlerinin uygulanmasındaki gecikme - kurulmasına 1924'den itibaren karar verilen, fakat ancak 1929'dan itibaren kurulabilen Çaritsin (Stalingrad, Volgograd) traktör fabrikası - bu güçsüzlüğü daha da artırdı. Öte yandan, cebrî kollektifleştirme hareketine köylülüğün büyük bir kısmı karşı koydu, ve 1929-1933 yılları boyunca sığır ve davarların çoğunu kesip attı. Tarım, çekim-gücü yokluğu meselesiyle karşılaştı. Hükümet, bir kere daha gerilemek zorunda kaldı.

1935'de, kolhozların yeni statüsü gereğince, köylülere,bölgelere göre, 0,25 ila 1 hektar arasında değişen özel bir toprak parçasını kendi hesaplarına devamlı işlemek, özel bir ev sahibi olmak, koyun, keçi ve kümes hayvanları beslemek hakkı tanındı. Bütün bu tedbirler, köylüler traktörlerle donatıldı sırada, tarımsal üretimde, özellikle de hayvan sayısında, kısa bir süre içinde önemli bir artış sağladı.

1941'de başlayan savaş, köylerin şehirlerden öc almasına ve bunun genelleşmesine yol açtı. Özellikle, Sovyet Rusya'nın batısındaki en zengin tarım bölgelerinin kaybından sonra başgösteren yiyecek kıtlı-

ğı, köylülerin, ürün fiyatlarını durmadan yükseltmelerine sebep oldu. Yiyecek maddeleri üretiminin artırılmasını ve şehirlerin iaşesinin sağlanmasını teşvik etmek için hükümet, köylülerin kendi ürünlerini serbestçe sattıkları *kolhoz pazarlarının* kurulmasına izin verdi. Köylülerin perakende ticaretteki payı, 1939'da % 15.9 iken 1942-1943'de % 44,5'i buldu. Böylece, köyde büyük bir para birikimi gerçekleşti: Milyoner kolhozcular (kolhoz üyeleri) türedi. Devlet, ömür boyu sürecek bir faizi garanti eden istikrazda bulunarak bu parayı kanalize etmeye çalıştı. Fakat yeni kulaklar, kolhoz statüsünü çiğnemeye ve kollektif mülkiyet olan büyük toprak parçalarını ele geçirmeye başladılar. Savaş sonrası tahminlerine göre, ele geçirilen topraklar aşağı yukarı 5 milyon hektarı buluyordu.

Savaş sona erip de barış sanayiine geçiş buhranı halledildikten sonra, Devlet, tarım meselesine tekrar eğildi. Köylüler tarafından biriktirilmiş satınalma gücünün önemli bir kısmı uygulanan sıkı bir para reformu sayesinde ellerinden alındı. Kolhoz üyelerinin küçük özel topraklarına ve kendi hesaplarına besledikleri hayvanlara karşı sistemli bir kampanya açıldı. Kolhozları bir araya toplamak ve tarım-şehirleri yaratmak için alınan tedbirler, köylülere karşı girişilen bu saldırıyı daha da şiddetlendirdi. Köylülerin pasif mukavemeti, tarımsal üretimin durgunlaşması, ve hayvan sayısının tehlikeli bir şekilde azalmaya başlaması karşısında hükümet bir kere daha geriledi (1953 yazı) ve kolhoz üyelerinin özel teşebbüslerini ve menfaatlerini yeniden gözetmek zorunda kaldı.

Stalin'in ölümünden sonra sovyet yöneticilerinin uyguladıkları tarım politikası birçok dönemden geçti.

Sovyet ekonomisinin o zamanki özel yapısı aşağıdaki karakteristikleri gösteriyordu:

a) Sanayi, toptan ticaret, parakende ticaretin en

büyük kısmı, dış ticaret sisteminin tümü, bankalar ve ulaştırma araçları devletleştirilmiştir. Gerçekten, makinalı üretim ve mübadele araçlarının tümü (kolhoz mülkiyeti olan kamyonlar hariç) devlet mülkiyetidir.

b) Tarımın sınırlı bir kesimi de devletleştirilmiştir (sovhozlar)

c) Tarım işletmelerinin çoğu üretim kooperatiflerinindir. Bu kooperatiflerin toprakları devletleştirilmiş, fakat bunlardan yararlanma hakkı belirsiz bir devre için kolhozlara bırakılmıştır. Kolhoz üyesinin iş aletleri ve hayvanları kooperatif mülkiyettir. Buna karşılık, traktörler ve tarım makinaları Devlet mülkiyetidir ve kolhoz üyelerine aynî ödeme karşılığında M.T.S. (tarım makinaları ve traktör istasyonları) tarafından kiralanmıştır. 1957-1958 yıllarında, traktörler ve makinalar kolhoz üyelerine satılmıştır.

d) Küçük esnaflık ve perakende ticaret alanında devletleştirilmemiş oldukça önemli bir kooperatif işletmeler sektörü de vardır.

1962'de, kooperatif sektör, perakende ticaretin toplam iş hacminin % 28,4'ünü sağlamıştır. Tarım alanında, az sayıda ferdi işletmelerden başka, kolhozdaki her köylü ailesinin yararlanması için verilmiş küçük toprakları ve kolhozlardaki köylü ailelerinin özel mülkü olan hayvanların önemli bir kısmını ihtiva eden özel bir sektör de vardır. 1937'de bu ferdi topraklar ekili toprakların % 4'ü idi; ama köylülerin bu topraklardan sağladıkları gelirlerin tümü sovyet tarımında toplam hasılanın önemli bir kısmını teşkil ediyordu. Gerçekte, özel sektör, Sovyetler Birliği'ndeki büyük baş hayvanların % 50'sine, domuzların % 55'ine ve keçilerle koyunların da % 40'ına sahipti. Savaştan sonra, 1948 yılında bu oranlar, sırasıyla % 35'e, % 20'ye ve % 20'ye düştü. Fakat, özel sektör 1953'de Sovyetler Birliğindeki ineklerin gene yarısına,

1964 sonunda, sığırların % 28,8'ine (ve ineklerin % 41,7'sine, domuzların % 27,5'sine, koyun ve keçilerin de % 24,1'ine) sahipti. Tarımdaki devlet sektörü (sovhozlar) ise, 1965'de ülkedeki tarımsal üretimin % 36'sını sağladı.

TEKELCİ KAPİTALİZM.

19. yüzyılın son yirmi beş yılı boyunca kapitalist sanayi yeni bir teknik devrim geçirdi. Bu devrim, esas itibariyle, üretimde ve nakliyatta enerji kaynağını değiştirdi. Kömürün ve buharın yanısıra, petrol ve elektrik, tekerleri döndürmeye ve makinaları işletmeye başladı. 19. yüzyılın sonundan itibaren patlamalı motor ve elektrik motoru, buharla çalışan ilkel motorların yerini aldı.

Bu enerji devrimi, sanayi dünyasını temellerinden sarstı. Aynı dönemde, Bessemer usullerinin, Martin fırınının. Siemens-Martin jeneratörlerinin ve çeliği alaşımlar yoluyla sertleştirme sisteminin uygulanması demir sanayiine yeni bir hız verdi. Çelik, gitgide temel sanayinin hammaddesi haline geldi. Ayrıca, boksitin elektrolizi, alüminyumu ucuza satınalınan ve sanayide kullanılan bir hammaddeye dönüştürdü.

Nihayet, aynı dönem boyunca kimya sanayii ilk büyük hamlesini yaptı. Kömürün tali ürünlerini kullanmayı öğrenen kimya sanayii, sentetik boyaların imaline girişti ve Uzak Doğu'daki antik tabiî boya üretimine öldürücü bir darbe indirdi. Ve sentetik dokuma sanayii doğdu.

19. yüzyıl sonunda sanayi devrimi, dünya ekonomisindeki farklı sanayi dallarının nisbi önemini değiştirdi. Bir asır boyunca sanayide pamuk ve kömür hakim olmuştu. Şimdi ise, çelik başta geliyor ve çok geçmeden bunu mekanik tekniği ve otomobil üretimi izliyordu.

Büyük Britan'yada ağırlık merkezi Manchester - den (pamuk) Birmingham'a (çelik) kayıyordu. Enerji devrimi her şeyden önce Birleşik Devletler'e yaradığından (petrol bolluğu) Büyük Britanya sınai üstünlüğünü ve üretkenlik alanında kurduğu hakimiyeti kesinlikle yitirdi.

19. yüzyıl sonundaki sanayi devrimi, sınai sermayelerin temerküzü ve yoğunlaşması için güçlü bir müşevvik haline geldi. Demir sanayiinin gelişmesi, odunda çalışan eski yüksek fırınların ortadan kalkmasını gerektirdi. Yeni tesisler önemli sermaye yatırımını öngörüyor ve sanayinin bu kilit noktasındaki küçük işletmelerin çoğunun ortadan kalkmasına yolaçıyordu. Amerika'da demir şirketlerinin sayısı 1880 de 735 iken, 1950'de 16'ya düştü. Pahalı bir donatımı gerektirdiklerinden, dev şirketlerin hâkim olduğu birçok yeni sanayi doğdu. (aluminyum sanayii). Sabit sermayenin; rantabl yeni bir işletme kurmak için gerekli asgarî sermayenin hızla gelişmesi, kapitalist yoğunlaşmayı kamçıladı.

Japonya, Rusya, İtalya gibi birçok yeni ülkenin dünya pazarına girmesi de sermayelerin yoğunlaşmasını artırdı. Bu ülkeler kendilerini geride bırakmış olan milletlerin sınai yapısının tümünü değil, bu yapının sadece en modern kısmını, yani sermayenin organik bileşiminin en yüksek olduğu ve yoğunlaşma derecesinin en yüksek noktaya vardığı işletmeleri taklit ettiler. Küçük ve orta işletmelere oranla dev işletmelerin üstünlüğü, başlangıçtan itibaren Rus ve Japon ağır sanayiinde, ileri ülkelerin benzer sanayilerdekinden çok daha belirgin hale geldi.

Asıl sınai hamlenin XIX. yüzyılın son 25 yılı boyunca gerçekleştiği Almanya ve Birleşik Devletler'de sermaye yoğunlaşmasının, bu hamlenin 50 yıl öncesinden başladığı Büyük Britanya, Belçika ve Fransa

gibi ülkelere oranla, daha hızlı ilerlemesini *eşitsiz gelişme* kanunu belirliyordu.

Nihayet, yeni teknikler de yoğunlaşmayı artırdı. Böylece elektrik enerjisi fabrikada emeğin senkronizasyonunu, bandlı transportörün (nakil bandının) kullanılmasını ve işletmelerin yatay ve dikey bütünleşmesini kolaylaştıran yeni iş bölümlerini mümkün kıldı.

Sermayenin yoğunlaşması, her şeyden önce, toplam sınai işgücünün en önemli bir kısmının büyük işletmelerde toplanması şeklinde tezahür etti. Almanya'da 200'den fazla işçinin istihdam edildiği işletmelerde sınai işgücü yüzdesinin 30 yıldan az bir zaman içinde % 43'den % 69'a yükseldiği görüldü.

1882'de, alman emekçilerinin *üçte ikisine yakın bir kısmı* 10'dan az işçi çalıştıran işletmelerdeydi. 1950'de, Tarım dışı bütün bir sektörde bu oran dörtte birin altına, sınai işletmelerde de % 2'ye düştü. 200' den fazla işçi istihdam eden işletmelerde, 1882'de, tarım alanı dışındaki ücretli işçilerin sadece onda biri, 1905'te beşte biri, 1933'te dörtte biri, 1950 sonlarına doğru beşte ikisi çalışıyordu.

Belçika'da, sanayideki (maden kömürü havzaları dahil işgücü 50'den fazla işçi çalıştıran işletmelerde toplanmıştı ve bu oran, 1896'da % 51,2 1910'da % 56,8, 1930'da % 62,7, 1956'da % 66,7 idi.

Birleşik Devletler'in *en büyük iki yüz şirketinin* iş hacminin, 1935'de bütün şirketlerin iş hacminin % 35' ini, 1947'de % 37'sini, 1950'de % 40,5'ini ve 1958'de % 47' sini temsil ediyordu. Manüfaktür sanayiindeki en büyük şirket, ise, bütün hisse senetli amerikan şirketlerinin sabit sermayesinin % 58'ine sahipti. Yani, manüfaktür şirketlerinin % 50 oranında artmasına yolaçan ve II. Dünya savaşından sonra meydana gelen

«*boom*» sırasında yoğunlaşma eğiliminin azalmadığı görülüyordu. Aksine, yoğunlaşma, hızla devam etmiş, fakat bu yoğunlaşma sonunda ortaya çıkan çok büyük işletmelerin sayısı genişleme devresinde gerçekten artmıştı.

19. yüzyılın son yirmi beş yılından itibaren sermayenin hızla yoğunlaşması, sermayenin organik bileşimindeki bir artışın hem sonucu, hem de sebebi idi. Optimum rantabilite şartları içinde üretim yapmak için önemli sabit sermayeleri biraraya getirmek zaruretinden doğan sınai yoğunlaşma, bir avuç kapitaliste büyük imkânlar sağlayarak, bunların pazarda gittikçe genişleyen bir yer tutmalarına, küçük ve orta fabrikatörlerin çoğunu pazardan silip süpürmelerine yolaçmıştı. Öte yandan, yeni sanayi sektörlerini kasıp kavuran spekülasyon ve üretimi hızla genişletmek tutkusu, büyük servetlerin doğup batmasına sebep oluyor, en büyük işletmelerin birçoğu iş hacimleriyle aynı oranda artan rizikolara maruz kalıyorlardı. İşlerin geniş ölçüde gelişmesini sağlamış olan bankalar böylesine rizikoları henüz göze alamıyorlardı. 1873'den sonra iş alanında uzun bir süre devam eden depresyon, kapitalistlerin bu rizikolara karşı olan hassasiyetinin son derece artmasına yolaçmıştı.

Bütün bu faktörlerin etkisiyledir ki, büyük kapitalistlerin zihniyeti ve işleri organize etme tarzları köklü bir şekilde değişti; bunlar, serbest rekabet ile kesine sarılacakları yerde, fiyat alçalmalarını geliştirmek yani ortalama kâr oranının düşmesini önlemek amacıyla, serbest rekabeti sınırlandırmanın yollarını aradılar. Sabit sermayelerin kitle halinde durmadan artışı karşısında hemen düzenli bir amortisman sağlamak zarureti de aynı derecede bir rol oynadı. Kapitalistler arasında, fiyatları düşürmek suretiyle rekabete girişmiyeceklerini öngören *antantlar* gerçekleştirildi.

Büyük burjuvazinin yetkili sözcüleri, fiyat rekabetini ortadan kaldırma, *antantları* ve birleşmeleri gerçekleştirmek için duyulan bu yeni ihtiyacı olduk ça hızlı bir şekilde dile getirdiler. Rockefeller'in or taklarından biri olan H. J. Rogers, New York Tribune Gazetesi'ne, *Standard Oil Trust*'ün kurulması vesilesiyle, 1874'ten itibaren şöyle diyordu:

«Petrol tasfiyehanelerini işletenler, üretilmiş miktarları, arz ve talebe göre tesbit edilmiş bir oran dahilinde kısıtlamaya ve üretim kapasitesini azaltmaya razı olurlarsa, *pazar herkesin makul bir kâr sağlayacağı şekilde düzenlenebilecektir*. Bugün bir galon petrol 15 senttir. Petrol alanında öngörülen dağılımın, fiyatları 20 sente yükselteceği şüphesizdir. Adli [!] bir kâr sağlamak için bir galon petrolün 25 sente satılması gerekecektir.»

İngiliz Sabun Fabrikatörleri Birliğinin başkanı, Ocak 1901'de «Ortaklıklar kurmadan ve birleşmeleri sağlamadan kâr elde etmek imkânsız hale gelmiştir» diye belirtiyor ve daha ünlü bir sabun fabrikatörü olan Lever de 1903'te şöyle diyordu:

«Vaktiyle bir fabrikatörün kendine ait bir işletmesi vardı. Sonraları birkaç ortak bir araya geldi. Derken, iki yada üç ortağın sağlayabileceği sermaye bir işin gerçekleştirilmesi için yetmez oldu. Ve anonim şirketlerin kurulması gerekti... Şimdi yeni bir safhaya ulaştık ve anonim şirketlerin birçoğunu bir örgüt içinde birleştirmek artık bir zaruret haline geldi.»

Kapitalist *antantlar*, aslında, *yeni* bir fenomen değildi. Serbest rekabetçi *sınai* kapitalizm, başlıca kâr kaynağını tekellerden alan *ticari* kapitalizmden doğmuştur. Bu özel eski antantlar ortadan kalkınca yerini yenileri aldı. Aynı sanayi kolundaki sanayicile-

rin halka empoze edilen fiyatları yükseltmek amacıyla kendi aralarında «görüştüklerini» Adam Smith çok önceden belirtmişti.

1817'den itibaren, Büyük Britanya'da tuz ticaretinin tekelleştirildiği görüldü. Tyne ve Wear ırmakları boyunca kömür üretimini ve satışını sıkı bir şekilde kontrol eden *Committee for the limitation of the vend* Newcastle'de faaliyete geçti. 1851'de *The Cincinati Gazette:*

«Kanawha bölgesindeki tuz fabrikatörlerinin tuz elde etme kapasitelerinin, tüketim talebinden yüksek olduğunu aşağı yukarı dört yıl önce farkettiklerini ve bu yüzden, tuz fiyatları seviyesinde büyük bir düşme görüldüğü için, fiyatı tesbit etmek, üretilen miktarı sınırlandırmak amacıyla bir birlik kurduklarını ve doğu bölgesinin gerçek ihtiyaçlarını gözönünde tuttuklarını» belirtiyordu. Gerçekten, 1853'te Birleşik Devletler'de, «bütün fabrikatörlerin iflasına yolaçan rekabete karşı koymak için» *American Brassa Association*'un; 1854'te «fiyat politikasını kontrol etmek amacıyla» *Hampton Country Cotton Spinners Association*'un; 1855'te de aynı amaçla *American Iron Association*'un kurulduğu görülüyordu.

Orta boyuttaki işletmeler, sermayelerin, kâr oranındaki dalgalanmalara göre, bir sanayi kolundan bir başka sanayi koluna akmasını sağladıkları sürece bütün bu tekelleştirme teşebbüsleri münferit ve geçici teşebbüsler olarak kalmak zorundaydı. Bu şartlar içinde milli bir pazarı gerçekten *kontrol etmek* için çoğu işletmelerin bir araya gelmesi gerekecekti. Pek az bir yeni sermaye bir tekeli çökertmeye yetiyordu. -muazzam bir sermayeye dayanan dev işletmelerin kurulması ve birçok sanayi kolunda sadece birkaç

firmanın hakim olması - tekellerin gelişip güçlenmesi için uygun şartları yaratacaktı.

Birleşik Devletler'de otomobil imal eden firmaların sayısı 1909'da 265 iken, 1921'de 88'e, 1976'da 44'e, 1937'de 11'e ve 1955'de 6'ya düşmüştü. Büyük Britanya'da 1922'de bu sanayi kolundaki firma sayısı 88, 1929'da 31 ve 1956'da 20 idi, bunun da 5'i, toplam üretimin % 95'ini sağlıyordu.

Gerçi halat sanayiinde fiyatları tespit etmek için 1861'den itibaren bir millî «pool» kurulmuştu ama, asıl ilk tröst *Standart Oil Trust*'dür. Petrol kuyularının işletilmesi 1859'da Pennsylvania'da Titusville'de başlamıştı. İlk petrol şirketi *Pennsylvania Rock Cy*, o kadar muazzam kâr sağladı ki bir yıl bile geçmeden 77 rakip firma ortaya çıktı. 1 varil petrol 1859'da 20 dolarken 1861 sonunda 10 sent (!) oldu. 1863'de 8,5 dolara yükseldi, sonra da, 1867'de ortalama olarak 2,40 dolara düştü.

Fiyatlarda dalgalanmalar devam ederken yabancı rekabet de arttı ve bunun üzerine Pennsylvania'daki bazı petrolcüler [bu sırada Birleşik Devletler'deki rafine üretimin sadece yüzde birkaçını kontrol eden] Rockefeller'e ilginç bir şema sundular: Amaç, çok sayıda rafinör ve nakliyatçıyı bir birlik etrafında toplamak ve petrol nakleden demiryolu kumpanyalarının bu birliğe özel bir indirim yapmalarını, buna karşılık diğer rafinörlerden yüksek bir ücret talep etmelerini sağlamaktı.

Böylece, Birleşik-Devletler'de rafineri kapasitesinin % 10'unu kontrol eden *Southern Improvement* kuruldu (1871). Bu birlik, bir başarı gösteremedi, fakat Rockefeller yoğunlaşma hareketine katılmıştı. Bunun yerine *National Rafiners Association* (1872) ve rafinerilerin büyük bir kısmını temsil eden *Cent-*

ral Association (1875), bunun ardından da, *pipeline*'ları kontrol eden bir holding kuruldu. 1884'te *Standart Oil* Amerikadaki bütün petrolün % 90'ını tasfiye etti, gerçekte ise, bunun % 100'ünü rafinerilere nakletti. Böylece ilk tekelci tröst ortaya çıktı.

Aynı dönemde, Avrupa'da, özellikle 1873 buhranında ve kâr oranının bu buhran dolayısıyle birdenbire düşmesinden sonra patronlar arasında *antantlar* gelişmeye başladı.

Kapitalist işletmeler, kâr oranını düşürmemek yada artırmak amacı ile antantlar kuruyor ve çeşitli şekillere bürünen işbirliği anlaşmaları imzalıyorlardı. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki sınai yoğunlaşma hakkında İngiltere Araştırma Komisyonu'nun hazırladığı şemaya göre E.A.G. Robinson 13 antant ve yoğunlaşma şekli ayırdetmektedir. Bunların başlıcaları şunlardır:

1. *Gentlemen's agreements (gayri resmi anlaşmalar)*: Belirli fiyatlardan aşağı satmamak yada bazı bölgelerde satmamak için üreticiler arasında varılan anlaşmadır. Böyle bir anlaşma, mesela, 1901 yılında Britanya sabun fabrikatörleri tarafından gerçekleştirilmişti.

2. *Fiyatları düzenleyen ortaklıklar* : Bunların özelliği, *gentlements agrements*'lerden daha etkili olmalarıdır. Deniz ticareti konusundaki anlaşmalar bunun klasik örneğidir.

3. *Pool* : Genellikle, fiyatlarla ilgili anlaşmaların, pazar fiilen paylaşılmadıkça ve her üreticinin alacağı pay kesinlikle tesbit edilmedikçe, etkili olmadığını tecrübe göstermektedir.

Yani *pool*'lar yukarıda belirtilen anlaşmalardan farklıdır. Çünkü pazarın belirli üreticiler

arasında paylaşılmasını sağlamaktadırlar. Böyle bir *pool*, amerikan demir sanayiinde çok önceden gerçekleştirilmiştir. Bunun en klasik örneği, tam yirmi yıl boyunca amerikan pazarına hâkim olan amerikalı «meatpackers»ler arasındaki *pool*'dur.

4. *Karteller, satınalma yada satış sendikaları, satış kontuarları:* İlk üç gruplaşma çok sınırlı olduğu halde, karteller ile satış kontuarları geçici bir gruplaşma ile sürekli bir antant arasında yeralır. Bunlara katılan işletmeler bağımsızlıklarını korurlar, fakat kısa yada uzun vadeli anlaşmalarla birbirlerine bağlıdırlar, satarken yada satınalırken birlikte hareket ederler ve bu anlaşmaya aykırı hareketleri görülen işletmeler büyük meblağlar ödemek zorunda kalırlar.

5. *Trösler:* Başlangıçta, vaktiyle rekabet halinde olan şirketlerin kendilerine hisse senetlerini verdikleri ve karşılığında, ortaklaşa işe ne oranda katıldıklarını gösteren belgeler aldıkları bir gruplaşmadır. Bunun en klasik örneği 1890'da kanunsuz olduğu ilan edilen *Standard Oil Trust*'tür

6. *Holdingler yada Konzern'ler :* Şeklen bağımsız görünen birçok işletme üzerinde mali kontrolun gerçekleştirilmesini sağlayan bir şirkettir. Büyük tekel imparatorluklarının kurulmasını saglamak amacıyla dünyanın birçok ülkelerinde, özellikle de birleşik Devletler'de, Belçika'da Almanya'da ve Fransa'da en çok başvurulan bir yoldur.

7. *İşletmelerin kaynaşması (birleşmesi) :* Kapitalist yoğunlaşmanın en «sağlam» ve en kesin şekli budur. Bu ortaklığa katılan şirketlerin hukuki yada mali bağımsızlığı kalmaz. Bu ortalıktaki *tröstler*, kökenlerine göre, iki kısma ayrılırlar: *Yatay* tröst-

ler, tek bir sanayi kolundaki işletmelerin kaynaşmasından meydana gelir (mesela sigara, otomobil, uçak tröstü gibi); *dikey* tröstler, hammaddelerini karşılıklı olarak birbirlerinden sağlarlar. Bunlar da şu kısımlara ayrılabilir:

— *Iraksak* (divergent) tröstler, mamul ve yarı-mamul ürünleri imal eden fabrikaların kullandıkları hammaddeleri sağlayan işletmelerden meydana gelir (Birleşik Devletler'deki *U.S. Steel Corp.* çelik tröstü ile Belçika'daki *Cockerill-Ougrée* tröstü).

— *Yakınsak* (convergent) tröstler, aynı mamul ürünün imalinde kullanılan çeşitli hammaddeleri ve yarı-mamul ürünleri üreten işletmelerden meydana gelir (mesela bazı otomobil tröstleri).

— *Ayrı türden* (heterogen) tröstler, aynı malî grup tarafından kontrol edilmelerinin dışında, aralarında teknik yada ekonomik bir bağ bulunmayan işletmelerden meydana gelirler. Mesela Lever tröstü bunlardan biridir. Bu tröst, 1920 yılı başlangıcında, sabun fabrikalarının ve hammadde sağlayan işletmelerin yanısıra, dalyanları, kâğıt fabrikalarını ve makina imalatını da kontrol ediyordu.

1897 - 1904 döneminde Birleşik Devletler'de geniş bir kaynaşma (birleşme) hareketi sonunda tekelci tröstlerin birçoğu kuruldu. 1890'da tröst sayısı 23 iken 1896'da 38'e, 1904'de 257'ye yükseldi; hiçbir zaman 240 milyon doları aşmamış olan birleşmelerin (ortaklıkların) yıllık kapitalizasyonu 1898'de 710 milyonu, 1899'da da 2 milyar 244 milyonu buldu. Bu devre boyunca kurulmuş olan 339 birlik, tekellerin güçlenmesini sağladı. Birleşik Devletler'de 1900 yılından itibaren sınai üretimin % 32'si ve maden üretiminin % 40'ı (petrol üretimi hariç) tekelleştirildi.

Öte yandan, sınai yoğunlaşmayı kolaylaştıran aynı faktörler, bankaların yoğunlaşmasını da hızlandırıyordu. Bu rekabetten dolayı, küçük bankaların birçoğu bir tek büyük banka içinde eridi. Her büyük buhran sonunda, genellikle, bankerlerin çoğu iflas etti. 1933 döneminde Amerika Birleşik Devletler'inde 2000'den fazla banka top atmıştı. Bütün ülkeyi ve başlıca yabancı şirketleri kaplayan mümkün olduğu kadar çok şube açmak için daha fazla sermaye gerekiyordu. Bu yüzden, bütün ülkelerde banka sermayesinin yoğunlaştığı ve temerküz ettiği görüldü.

Fransa'da üç büyük mevduat bankasının yani *Crédit Lyonnais, la Société Générale ve Comptoir National d'Escompte*'un portföyleri 1880-1914 yılları arasında on misli arttı ve 1880'de 580 milyon altın Frank olan mevduatları 1914'de 2 milyar 256 milyon franka ve 1930'da da 7 milyar 215 milyon franka yükseldi. Bu bankalar, bu sırada Fransa'daki bütün banka mevduatının % 50'sinden fazlasına sahiptiler, bu oran, bu bankaların millileştirilmesinden sonra da pek az değişti.

Büyük Britanya'da Johint-stock bank'ın sayısı 1890'da 104 bin iken, 1910'da 45'e, 1042'de 25'e düşmüş, buna karşılık, bu bankaların şubelerinin sayısı aynı devre içinde üç misli, mevduatları da 10 misli artmıştır. Beş büyük banka, yani *National Provincial Bank, Westminister Bank, Midland Bank, Lloyyd's Bank* ve *Barclay Bank* 1900 yılında Britanya banka mevduatının tümünün % 27'sini, 1913'de % 39,7'sini, 1924' de % 72,4'ünü, 1942'de % 73ünü, 1953'de % 79'unu temsil ediyordu.

Almanya'da 9 büyük bankada mevduatın 1907-8'-de % 47'si, 1912-13'de % 49'u, 1924'de % 54,6'sı, 1934'de % 65,6'i temerküz etmişti. 1943'de 6 büyük banka toplam mevduatın % 62,9'unu temsil ediyordu. İkinci

dünya savaşından ve geçici bir desantralizasyondan (ademi merkeziyetçilikten) sonra, başlıca 3 banka kredi alanında yeniden hakim bir rol oynadı. 1956'da Alman banka kredilerinin tümünün % 55'i bu bankalar tarafından verilmişti.

Birleşik Devletler'e gelince: Milli bankaların toplam sayısı 1900'de 3732 iken 1920'de 8030'a yükselmiş, 1929'da 7536'ya düşmüş; 1939'da 529'a çıkmış 1945'de de 5021 olmuştu. Bu bankalar içinde 5 milyondan fazla sermayesi olan banka sayısı 1923'de 21, 1930'da 39, 1934'de 40'tı ve aynı yıllarda toplam mevduatın % 22,1'i, % 43,3'ü ve % 47,8'i bu bankalarda toplanmıştı.

Sınai sermayenin yoğunlaşması ve kapitalist antantların, grupların ve tröstlerin kurulması, sanayi sektörlerinin birçoğunda tekellerin doğmasına yolaçtı. Bir tek işletme, yada işletmelerin birkaçı, üretimın bir kısmı üzerinde, kısa yada uzun devreler boyunca fiyatları ve kâr oranlarını diledikleri gibi tesbit edebilecekleri bir kontrol kurdular.

Amerika Birleşik Devletleri'nde en çok tüketilen 1807 ürünün, üretim şartlarını tahlil eden F. Crowther, bu ürünlerin *yarısının*, üretimin % 75'inden fazlasının azami dört işletme tarafından sağlandığı sektörlerden geldiğini meydana çıkarmıştı.

Batı Almanya'da çinko ve kurşun sanayii üç büyük tröstün elindedir: *Metallgeselleschaft, Degussa ve Otto Wolff*. Potas madenlerine üç şirket hâkimdir (bunların en büyüklerinden biri olan Winterchall, Almanya'da ham petrol üretiminin % 50'sinden fazlasını kontrol etmektedir). Elektrik üretiminin 2/3'si ve linyit üretiminin hemen hemen 3/4'ü *R.W.E.*'nin kontrolundadır. Margarin ve konserve balık üretiminin yarısından fazlasına *Ünilever grubu;* kondanse

süt, hazır çorba ve çukulata piyasasına İsviçre'deki Nestle grubu hâkimdir. Sadece bir tek grup *(Reamtsma)* sigara sanayiinin % 50'sini; *Glanzstoff ve Phrix* plastik maddelerin dörtte üçünü; Siemens ve A.E.G., elektrik cihazlarının % 50 ilâ 40'ını üretmektedir. *Pfaff*, dikiş makinaları üretiminin % 60'ına hâkimdir.

Ruhr bölgesindeki ağır sanayie gelince, kartelleşmeye 1945'te son verilmesine rağmen yedi büyükler *(Mannesmann, Klöckner, Dortmund - Hoerder Union, Phoenix Gute Foffnungsbütte, Rheinhausen ve Hoesch)* 1954'de üretimin % 65'inden fazlasına yeniden hâkim olmuşlar ve bu gruplar arasında yeni yoğunlaşmalar başlamıştır.

Bununla beraber, büyük tekellerin gerçek kudreti, piyasasına hâkim oldukları birkaç üretim sektörünü kontrol etmekten ibaret değildir. Bunları kontrol eden mali gruplar, çeşitli adlar taşıyan ve ilk bakışta birbirlerine bağlı oldukları hiç akla gelmeyen bankalara, sigorta şirketlerine, sınai, ticari şirketlere ve nakliyat şirketlerine de hâkimdirler. Bu düğümü çözmek için hakiki bir dedektif gibi çalışmak, idare meclislerinin kimlerden meydana geldiğini incelemek, müşterek başkanları yada genel yöneticileri bulunan şirketlerin işleyişini tahlil etmek olağanüstü genel toplantılarda temsil edilen hisse senetlerinin evrimini izlemek, mümkünse, ülkedeki önemli şirketlerin her birinin hisse senetlerinin genel dağılımını incelemek gerektir.

Bu çalışma sonunda, kapitalist ülkelerin çoğunun aynı yapıya sahip oldukları, yani: sınai ve mali faaliyetin büyük bir kısmının bir avuç mali grup tarafından kontrol edildiği, sosyal piramidin tepe noktasında bulunan 60, 125 yada 200 ailenin bazen tek tek, çoğu zaman da, nispeten yoğun bir kollektif grup olarak hüküm sürdüğü keşfedilir.

Mali grup temsilcilerinin önemli tröstlerin birçoğunun idare meclislerine katılmaları, bunların ne kadar geniş bir alanı kontrol altında tuttuklarının en açık belirtisidir.

Tekelci kapitalizm, kapitalizmin bütün gelişme eğilimlerini, bundan dolayı da, bu sistemin özündeki bütün çelişkileri son derece geliştirir. Temel çelişki, yani üretimin bilfiil sosyalizasyonu ile özel temellük arasındaki çelişki, en yüksek şekline erişir. Üretimin bilfiil sosyalizasyonu dünya ölçüsünde gerçekleşir ve birkaç tekelin bütün halklar üzerinde fiili bir kontrol kurması sonucunu verir. Bu çelişki, son derece ilerlemiş dünya ölçüsündeki işbölümünden dolayı üretimin *bilfiil enternasyonalizasyonu* ile, milli sınırların devam ettirilmesi arasındaki, yani milletlerarası rekabetin keskinleşmesi arasındaki çelişkiyi bünyesinde taşır. Bu çelişki, «çözümünü»: periyodik patlamasını emperyalist savaşta bulur.

Tekelci kapitalizm, kapitalist üretimdeki anarşinin özünde bulunan çelişkiyi son derece geliştirir. Sosyalist teorisyenlerin birçoğu, XIX. yüzyılın başlarında, sonra da 1920 yılları boyunca milletlerarası kartellerin kurulmasını, kapitalizmin yeni bir safhasının, «organize» kapitalizm safhasının ortaya çıkışı olarak selamladılar. Onlar kapitalizmin, böylece, rekabeti ve iktisadî milliyetçiliği bilfiil aşmış olduğunu ve üretimin dünya ölçüsünde «planlanması» sayesinde sosyalizme doğru bir geçiş devresi teşkil ettiğine inanmışlardır.

Bununla beraber, tecrübelerin de çoktan gösterdiği gibi, bir yanılma söz konusudur. Karteller, tröstler ve tekeller, kapitalist rekabeti ortadan kaldırmazlar, bu rekabeti sadece daha yüksek bir ölçüde ve daha keskin bir şekilde tekrar üretirler:

1) Aynı üretim alanında faaliyet gösteren yada «bezer» iki tröst arasındaki rekabet. Bu rekabet nüfus alanlarının paylaşılmasını yada piyasanın paylaşılmasını değiştirmek amacıyla ittifaklar, tehditler, yıldırımlar, adli davalar v.s. yolu ile sürdürülür. Mesela Alüminyum tröstü ALCOA, *Dow Chemicals*'ın magnezyum alanında kurduğu tekeli yıkabilmek için Alman tröstü *İ. G. Farben* ile geçici bir süre ittifak kurmuş, sonunda *Dow Chemicals* ile bir anlaşmaya varmıştır. Bazen aynı alanda faaliyet gösteren tröstler arasındaki bu rekabet «soysuzlaşarak» fiyatlarla ilgili bir rekabet haline gelebilir. Mesela, 1954'te Büyük Britanya'da *Unilever* ile *Procter and Gamble* (Thomas Hedley) arasında bir «deterjan savaş»ı patlak vermiş ve bu savaş fiyatların indirilmesi şeklinde devam ettirilmiştir.

2) Çeşitli dikey (düşey) tröstler arasında hakiki ekonomik savaşlar şeklinde sürdürülen rekabet. (Kömür tröstlerinin elektrik yada petrol tröstlerine; petrol tröstlerinin oto tröstlerine; çimento kartellerinin deniz nakliyat tröstlerine karşı açtıkları ekonomik savaş).

3) Tekelleşmemiş sektörlerle tekelleşmiş sektörler arasında rekabet.

4) Tekelleşmiş sektörler içinde, aşırı tekel kârlarının kâr oranını azaltmasından dolayı, büsbütün şiddetlenen rekabet.

Tekeller arasındaki rekabet, sık sık ilan edilen mütarekelerle kesilen sürekli bir savaş diye tanımlanabilir. Bu rekabeti en iyi karakterize eden tanım budur.

(Otomobil sanayiinde) baş yeri almak için Ford ile General Motors arasındaki sayısız manevralar, bir

oligopol içindeki rekabetin hemen hemen klasik bir misalidir. Buna benzer bir durum *General Electric* ile *Westinghouse*'in birbirleriyle sürekli bir anlaşma ve sürekli bir savaş içinde oldukları elektrik alanında görülmektedir.

Milletlerarası kartel ve tröstler kapitalizmde daha büyük bir istikrar sağlamış olmak şöyle dursun, dünya ekonomisinin adaptasyon esnekliğini azaltmışlar ve ürünleri için ekonomik konjonktürü hesaba katmadan rijit fiyatlar empoze etmekle, daha ani ve daha derin dalgalanmalara sebep olmuşlardır.

Tekellerin yada «mükemmel» kartellerin, hiç değilse, dünya ekonomisini daha istikrarlı bir hale getirebilecekleri düşüncesinin bir yanılgı olduğu görülmüştür. Böyle «mükemmel» tekellerin kurulması, ister istemez, zaman içinde sınırlı kalır. Çünki bunların gerçekleştirdikleri aşırı kârlar, en sonunda yeni rekabetçi sermayeleri bu sektöre çeker. II. dünya savaşı boyunca Birleşik Devletler'de alüminyum sanayiinde özellikle böyle bir durum meydana gelmiştir.

«İstikrarlı» karteller de uzun ömürlü değildir; buna da sebep, *eşitsiz gelişme* kanununun etkisidir. Karteller, ortak firmaların kartelin kuruluşu sırasındaki üretim kapasitesine göre, üretimin, ihracat kotalarının ve dünya piyasasının nasıl pay edileceğini tesbit ederler. Fakat karşılıklı ilişkiler istikrarlı kalmaz. Teknik değişikliklerin, icatların, ve kapasitedeki genişlemenin, kendini rekabette en kuvvetli hisseden tarafın, pazarın bölüştürülmesinde daha yüksek bir pay elde etmek amacıyla anlaşmayı bozması için, bu firmalar arasındaki kuvvetler ilişkisinde bir değişiklik yaratması yeter.

Dünya krizi sırasında bir kartelin, 1927'de 13 sent olan fiyatı, 1930'da 18 sente kadar yükseltmeyi başardığı bakır sanayiinde özellikle böyle bir durum mey-

dana gelmiştir. Sonra Rodezya'da yeni açılan madenlerde elde edilen ve daha ucuz olan bakır birdenbire piyasayı doldurdu, ve fiyatların 1932 yılı sonuna kadar 5 sente düşmesine sebep oldu, bu durum, fiyatlarda % 150 bir artışa yolaçan yeni bir kartel 1935'te kuruluncaya dek devam etti. Tekelci karteller ve tröstler, sadece silahlı çatışma boyunca mütareke niteliğinde anlaşmalar imzalarlar. Daha mütareke imzalandığı anda tarafların herbiri, kendisi için en elverişli şartlar içinde çatışmayı tekrar başlatmaktan başka birşey düşünmez.

Fakat tekelci kapitalizm, sadece kapitalizmin bütün klasik çelişkilerini belirgin hale getirmez. Bunlara yeni çelişkiler de ilâve eder. Proletarya ile burjuvazi arasındaki temel sınıf çelişkisine, tekeller devrinde bir yandan, yoksulluğun ve set çekilmiş ekonomik gelişmesini yüksek tekel kârlarının başlıca kaynağını teşkil ettiği sömürge ve yarı-sömürge halklar ile öte yandan, metropollerin büyük burjuvaları arasındaki çelişki de eklenir.

Kapitalizmin asalak karakteri gitgide belirgin bir hal aldığı için, üretimin bilfiil sosyalizasyonu ile burjuvazinin özel temellükü arasındaki çelişki daha da iğrençleşir. Tekelci kapitalizm, burjuva sınıfının bir kısmının *rantiye* ve «kupon kesiciler» (büyük hissedarlar, devlet esham ve tahvilatını, yabancı tahvilatı ellerinde bulunduranlar) haline gelmesidir. Burjuvazinin sanayi burjuvazisi ve rantiye burjuvazi diye ayrılması, emtia üretimi ve dağıtımı sürecinin gerçek teknik yöneticileriyle, mali «organizatörler» arasındaki çelişki şeklinde devam eder. Mülkiyetin fonksiyonu ile yönetimin fonksiyonu birbirinden gitgide daha çok ayrılır ve böylece tekelci burjuvazi, burjuvazinin en saf tipini, yani *artı-değeri ele geçirmeyi, üretim sürecinde yönetici bir fonksiyonun yerine getirilmesi*

[karşılığında alınan] ücretle gizlemeye çalışmayan, fakat bu temellükü, sadece üretim araçlarının özel mülkiyetinin sonucu olarak gören tipi temsil eder.

Kapitalizm, üretim tarzı olarak tarihî ispatını üretken güçlerin baş döndürücü gelişmesinde bulur. Bu gelişme periyodik buhranlarla sadece geçici olarak kesintiye uğrar ve bu buhranlar içerisinde üretim, sosyal bakımdan belirlenmiş, yani sınırlanmış tüketim ihtiyaçlarına ve imkânlarına intibak eder.

Tekelci kapitalizm yani üretimi suni bir şekilde sınırlandırma devrinin, pazarların pay edilmesi devrinin, sermayenin ele geçirdiği ülkelerin tümünün pay edilmesi devrinin kapitalizmi, üretken güçlerin gelişmesini büyük ölçüde sınırlandırır. İsraf eğilimleri, tasarruf eğilimlerinden ağır basar. Buhranlar uzar gider ve XX. yüzyıldan itibaren daha hızlı bir şekilde birbirini takip eder. Tekelci kapitalizm, üretken güçlerin gelişmesini gitgide kösteklemeye başlar. Artık onun asalak mahiyeti yeni ve çalkantılarla dolu bir tarihi devre içinde: Kapitalizmin çökmeye yüz tuttuğu devrede, savaşlar devrinde, devrimler ve karşı-devrimler devrinde bütün dünyanın gözleri önüne serilir.

ÜÇÜNCÜ ENTERNASYONAL

Labour Party'nin, Lozanda sosyalist enternasyonal bir konferansın yapılması önerisi Bolşevikler tarafından reddedildikten bir ay sonra, 24 ocak 1919'da Rus Komünist Partisi Merkez Komitesi ve Polonya, Macaristan, Alman, Avusturya, Letonya Komünist partilerinin dış ülkelerdeki büroları ile Finlandiya komünist partisinin, Balkan Sosyalist Federasyonunun ve Amerikan Sosyalist İşçi Partisinin merkez komiteleri bütün dünya işçilerine şu çağrıda bulunuyorlardı:

«*Aşağıda imzası bulunan partiler ve örgütler devrimci yeni Enternasyonal'in ilk kongresinin toplanmasını kaçınılmaz bir zaruret olarak görüyorlar. Birinci dünya savaşı ve Devrim boyunca sadece eski sosyalist partilerin, sosyal-demokratların ve onlarla birlikte II. Enternasyonal'in tamamen iflas etmiş olduğu değil, aynı zamanda eski sosyal-demokrasinin merkeziyetci unsurlarının, devrimci eyleme ayak uyduramadıkları da ortaya çıktı. Bu bakımdan, hakiki bir devrimci Enternasyonal'in çeperleri açıkca belirmektedir.*» Bu çağrı, «*Sovyetler iktidarı şeklindeki proletarya diktatörlüğü*» görüşünü kabul eden 39 partiye, sosyalist ve işçi gruplarına yapılmıştı. 15 ocakda toplanacağı bildirilen konferans ancak 2 martta açıldı. 36 delegenin katıldığı bu konferansta, *Alman Spartakistler*'in sözcüsü Albert Eberlein'ın dışında, batı Avrupa'nın büyük sosyalist örgütlerinden bir tek temsilci bile yer almıyordu.

Balabanova'nın raporunun okunmasından sonra hazır bulunan delegelerden Zimmerwald-Kiyental Konferanslarına katılmış olanlar «Zimmerwald grubu» nu dağılmış kabul ettiklerini belirttiler. Sonra, 4 mart günü, Rakovski, Grüber, Grimlund, Rudnianski tarafından desteklenen bir öneri sunuldu. Bu öneride, «*Proleter devrimci unsurların, sosyal-hainlerden tamamen ayrılacağı müşterek ve enternasyonal bir örgütün kurulması*» zarureti üzerinde duruluyordu. Bu öneri gereğince, «*Komünist Enternasyonal Konferans, Üçüncü Enternasyonal*'e dönüşmeye ve *Komünist Enternasyonal adını almaya*» karar verdi.

Öte yandan, milletlerarası durumun gelişmesi (yani mart ayında Macaristan Sovyet Cumhuriyeti'nin, nisanda Bavyera Sovyet Cumhuriyeti'nin kurulması ve Çin'de «4 Mayıs Hareketi»), dünya devriminin yaklaşmakta olduğu inancını kuvvetlendiriyordu. Fa-

kat 1920'nin ilk üç ayında meydana gelen olaylar, (Macaristan Sovyet Cumhuriyeti'nin, 120 günlük bir iktidardan sonra, karşı-devrimci Macar, Romen ve Çek kuvvetlerinin silahlı hücumu neticesinde yıkılarak Horty'nin Ocak 1923'de askerî diktatörlüğü kurması; ve bilhassa, Almanya'da Kapp'ın hükümet darbesi) dünya devriminin kısa vadede gerçekleşeceği umudunu sarstı.

Bu olaylar devrimin Avrupa'ya yayılmasını güçleştirdi. Ve Kızılordu Polonya'ya yıldırım hızıyla ilerlerken Komünist Enternasyonal'in II. Kongresi 19 temmuz - 7 ağustos 1920'de Petrograd'da toplandı.

ÜÇÜNCÜ ENTERNASYONAL VE ÇİN DEVRİMİ.

Şanghay'da ve Hunan'ın yüze yakın diğer şehirlerinde işçiler ve köylüler, Kuomintang'ın askerleri tarafından öldürüldüğü bir sırada, dünyanın dört bucağından gelmiş delegeler, Komünist Enternasyonal İcra Komitesi'nin sekizinci genel oturumu için Moskova'da toplanıyorlardı. Hsü Ke-şiang'ın darbesi, oturumun açılışından üç gün önce yapıldığı halde, Hunan'da terörün en kanlı günlerini yaşadığını, delegelerden sadece birkaçı öğrenebildi, hem de oturumun bittiği gün, yani 30 mayıs günü öğrenebildi. Zaten, genel oturum da bir terör havası içinde yapılmıştı.

Teorik bakımdan, İcra Komitesi, Komintern'in en önemli siyasî organı idi. Gerçekte ise, siyasî tutum, rus heyeti tarafından belirlenmişti ve rus heyeti de Stalin'in kontrolu altında idi. Stalin'in, Troçki'ye ve *Muhalefet*'e karşı giriştiği mücadele son safhasına giriyordu. Stalin için çıkış yolu iktidardı ve şimdi yaklaşmış olan hedef, muhalefet mensuplarını ortadan kaldırmaktı. Fakat o sırada Rusya'ya ve dış ülkelerdeki yönetimine muhalif olanlara karşı kendini haklı göstermesi ve savunması gerekiyordu. Gün-

demde kritik meseleler yer alıyordu ve bu meselelerin en ivedi ve en önemli olanı da, çin devriminin kaderi meselesiydi. Homogen bir bütün teşkil etmeyen muhalefet iki kısımdan meydana geliyordu: Troçki'nin yönetimindeki ilk sol muhalefet ve Zinovyev ile Kamenev'in yönetimindeki Leningrad Muhalefeti. Zinovyev ile Kamenev, Troçki'ye karşı bir *Troika* kurmak için 1923'de Stalin'le birleşmiş ve ancak 1926'da Muhalefet safına geçmişti. Bu iki grup arasında ve Troçki ile Radek arasında, özellikle çin devriminin problemleri konusunda görüş ayrılıkları vardı. Troçki grubu, Troçki'nin bütün itirazlarına rağmen, müşterek bir platforma ulaşmak için, diğer önemli konularda anlaşmayı sağlamak umuduyla Çin konusunda Zinovyev'e tavizler vermişti. Zinovyev'e göre, bu görüş ayrılıkları, sadece «işçi ve köylü partileri», «proletarya ile köylülüğün demokratik diktatörlüğü» meseleleri ile değil, Wuhan ve Kuomintang hükümetinin farklı değerlendirmeleri ile de ilgiliydi. Troçki, 1923'den beri tutarlılığını yitirmeyen kendi görüşlerini tartışmalar boyunca savunmaya devam etti. Stalin ve Buharin'i destekleyen çoğunluk, Muhalefet'i, iç çelişkilerinden dolayı ezmekte güçlük çekmedi. Muhalefet içindeki bu görüş ayrılıkları önemli ve gerçekti. Fakat muhaliflerin büyük bir kısmı, Çin Komünist Partisi'nin, Kuomintang hükümetinden çekilmesini gerekli görüyordu ve bunu Muhalefet'in başlıca talebi olarak kabul etmişti. Temel bir mesele olan sovyetler meselesinde de Muhalefet, görüş birliği içindeydi.

Genel oturum, Stalin'in yenilgisinin saklanamayacak kadar belirgin olduğu bir sırada yapıldı. Stalin'in iç politikası, rejimi temellerinden sarsmaya başlamıştı bile ve bilhassa yabancı delegeler için, Stalin'in İngiltere ve Çin politikası birdenbire yön değiştiriyordu. Onun Britanya emperyalizmine karşı mücadelesinin iki temel direği, yani Purcell, Hicks ve Citrin

gibi Britanyalı sendikacılar ve Çan Kay-şek ile kurduğu birlik çökmüştü. Genel oturum sırasında İngiltere ile diplomatik münasebetler kesildi. Stalin'in, İngiliz hükümetinin sovyet aleyhtarı manevralarına karşı başlıca silah olarak kabul ettiği İngiliz-Rus sendika birliği komitesi, bu aynı hafta içinde sabun köpüğü gibi dağılmıştı. Wang-Çing-wei, Tan Şeng-çi ve onun Wuhan'daki ortaklarına karşı duyulan güven gene bu genel oturum boyunca, Hunan'lı köylülerin kanlarıyla yıkanmıştı.

Bu şartlar altında, Stalin, Muhalefet'e, kendisini eleştirmesi için bir forum düzenleme fırsatı vermek niyetinde değildi. O güne kadar, Enternasyonal İcra Komitesi'nin genel oturumları, Andreyev salonunda: Kremlin çarlarının eski tâç-mahal'inde yapılırdı. Yüzlerce rus ve yabancı komünist, Komintern'in Rusça, İngilizce, Fransızca ve Almanca yayınlarında günü gününe ve kelimesi kelimesine yer alan raporları ve konuşmaları dinlemek için bu salona doluşurlardı. Bir yıl önce de böyle olmuştu. Şubat-mart 1926'daki altıncı genel oturuma sunulan raporlar *Correspondance Internationale*'in dokuz sayısını doldurmuştu, yani sık satır daktilo yazısıyla iki yüz sayfayı geçmişti. Kasımdaki yedinci oturumun raporları ise daha ilginçti ve aynı derginin on altı sayısını doldurmuştu.

Oysa bu usule birden bire son verilmiş ve sekizinci genel oturum, yarı-gizlilik şartları içinde yapılmıştı. Sekiz satırlık kısa bir bildiri oturumun açıldığını bildiriyordu. Fransız komünistlerinden Albert Treint (ki o sırada İcra Komitesi Prezidyum üyesi, Çin'le ilgili Küçük-komisyon'un üyesi idi), genel oturumu şöyle anlatıyordu:

> *«İcra Komitesi'nin son genel oturumu, genellikle Prezidyum toplantılarının yapıldığı küçük salonda başladı, sebeb olarak da, dünya dev-*

riminin ve işçi Devleti'nin başkenti Moskova'da, Komintern'in İcra Komitesi için uygun bir başka salon bulunmadığı ileri sürüldü. Gerçekte, Enternasyonal'in bu toplantılarına genellikle davet edilen rus yoldaşların, tartışmalarda hazır bulunmalarını ve kendilerinden gizlenen şeyleri öğrenmelerini önlemek söz konusu idi. Hiçbir gizli yanı olmayan siyasî belgeler, delegelere ancak açılış oturumunun arefesinde verildi. Genel Toplantının ve komisyonların oturumları, delegelerin bu belgeleri tam anlamıyla okumalarına vakit bırakmayan bir hızla yapıldı.

Delegelerin, kendi konuşmalarının steno ile kaydedilmiş nüshalarını kopya etmeleri ve bunları her hangi bir kimseye iletmeleri yasaklandı. Bütün belgeleri, oturum sona ermeden önce iade etmek gerekiyordu, aksi halde salondan çıkmaya müsaade edilmiyordu. İcra Komitesi üyelerinin, oylamalar sırasında demeç vermeleri yasaklanmak istendi, ama, bu tutuma karşı yöneltilen protestolardan sonra, bu karar sadece, Muhalefet üyelerine uygulandı. Enternasyonal'in tarihinde, ilk defa olarak ne sovyet, ne de Komintern basınında bir tutanak yayınlandı. Sadece, kabul edilen kararlar ve birkaç açıklama yayınlandı fakat bütün bunlar, esas metinden ayrı olarak yayınlandığı için hiçbir anlam ifade etmiyordu.

Alınan kararların, 31 mayıs tarihli *Pravda*'nın kısa başyazısının ve İcra Komitesi sekreterliğinin bir bildirisinin dışında, gazeteler bir ay sonra, Stalin'in konuşmasını ve Parti'nin Moskova'daki toplantısında Buharin'in genel oturumla ilgili raporunu yayınladılar.

Ancak bir yıl sonra, dış ülkelerdeki muhalifler

Troçki'nin bu genel toplantıdaki konuşmalarını yayınlamaya başlayıncadır ki, Komintern, Çin meselesindeki müdahalelerin (konuşmaların) sadece birkaçını ihtiva eden almanca yazılmış küçük bir broşür yayınladı. Stenoyla tespit edilmiş konuşmaların tamamı hiçbir zaman yayınlanmadı.

Çin meselesindeki görüş ayrılıkları bu vesileyle en açık bir şekilde belirtildi. Şangşa'daki darbeden üç gün sonra, 24 mayısda yaptığı konuşmada Stalin, Hankow hükümetinin ve Kuomintang'ın Çin'de tarım devrimini temsil ettiklerini ileri sürerek, sovyetlerin kurulmasına karşı çıktı. *Çin'de devrim* başlıklı konuşmasında şöyle diyordu Stalin:

> *«Tarım devrimi, Çin'de burjuva demokratik devrimin temelini ve muhtevasını teşkil etmektedir. Hankow'daki hükümet ve Hankow'daki Kuomintang, burjuva demokratik devrim hareketinin merkezidir.*
>
> *Muhalefet, işçi ve köylülerden meydana gelen sovyetlerin kurulmasının, Hankow hükümemetiyle sovyetler arasında yalpalayan iki kafalı bir iktidar yaratmak demek olduğunu anlıyor mu? Sol Kuomintang gibi bir demokratik halk örgütü olmasaydı, o zaman iş değişirdi tabii. Mademki, Çin'in özelliklerine göre hareket eden, Çin'de burjuva demokratik devrimin ilerdeki gelişmesi için bunun taşıdığı değeri ortaya koyan böyle bir örgüt vardır, o halde, kurulması yıllar süren bir çalışmayı gerektirmiş böyle bir örgütü, burjuva demokratik devrimin başladığı bir sırada yıkmaya çalışmak budalaca ve gülünç bir şey olur.*
>
> *Çin, bir tarım devrimi tecrübesi yaptığına ve Hankow, Çin'de devrimci hareketin merkezi*

olduğuna göre, Wuhan Kuomintang'ını desteklemek gerekir. Proletaryanın ve onun partisinin üstünlüğü, Kuomintang'ın içinde ve dışında garanti edilmek şartiyle, komünistlerin, Kuomintang'a ve onun devrimci hükümetine katılmaları gerekir. Hankow hükümeti, proletaryanın ve köylülüğün devrimci diktatörlüğünün bir organı mıdır? Hayır. Bu durumda değildir şimdi ve yakın bir gelecekte de böyle olmayacaktır fakat, devrimin müstakbel seyri içinde, Hankow hükümetinin, proletaryanın ve köylülüğün devrimci diktatörlüğünün bir organı haline gelmesi kuvvetle muhtemeldir.»

Stalin, Kuomintang ve Hankow hükümeti içinde *«Proletaryanın üstünlüğünü (hegemonyasını)»* arzu ediyor ve bunu empoze etmek için tarım devrimine bel bağlıyordu. Troçki ise, Wuhan yöneticilerinin, eninde sonunda tarım devriminden cayacaklarını ve *«proletaryanın üstünlüğünün»*, ancak, kitlelerin, *«köylüleri toprak uğruna mücadeleye sevkedebilecek sovyetler içinde seferber edilmesi şartıyla gerçekleşebileceğini»* söylüyor ve *Hankow yöneticiler grubu, henüz devrimci bir hükümet değildir, böyle bir hayale kapılmak, devrimin ölümü anlamına gelir; devrimci hükümetin temelini ancak sovyetler oluşturabilir»* diye uyarıyordu. Troçki'ye göre,

«Stalin, Kuomintang'ın ve Wuhan hükümetinin, tarım devrimi için yeterli olduğunu ileri sürmekle, işçi ve köylülere bir kere daha karşı çıkmıştır. Bu yüzden Stalin, bu güne kadar, kendisi, Çan Kay-şek'in eski «milli hükümeti»nin politikasının sorumluluğunu nasıl üzerine almışsa, tıpkı bunun gibi, Komünist Enternasyonal'in de, Kuomintang'ın ve Wuhan hükümetinin güttüğü

politikanın sorumluluğunu üstlenmesini istiyor. Bu politikayla müşterek hiçbir şeyimiz yok. Wuhan hükümetiyle ve Kuomintang'ın politikasıyla ilgili en ufak bir sorumluluk yüklenmeyi arzu etmiyoruz. Biz doğrudan doğruya çin köylülerine sesleniyoruz: Kendi bağımsız sovyetlerinizi kurmak yerine, Wuhan önderlerinin peşinden giderseniz, Wang Çin-wei ve ortakları gibisinden Sol Kuomintang yöneticileri size mutlaka ihanet edeceklerdir. Wang-wei tipindeki politikacılar, güçlükler başlar başlamaz işçi ve köylülere karşı Çan Kay-şek'le on kere birleşeceklerdir. Bu şartlar altında, bir burjuva hükümette yer alan iki komünist bakan, eğer işçi kitlelerine karşı yeni bir darbe hazırlığına pravana hizmeti görmüyorlarsa, en azından, böyle bir darbe için birer rehinedirler.»

Bu yeni darbe, örgütsüz işçilerin toptan öldürüldükleri Hunan'da gerçekleşmişti. Şiddet gerekli ise eğer (Troçki bunun gerekli olduğuna inanıyor ve sorumluluğunu üzerine alıyordu), bunun yön değiştirdiğini görmek istiyordu. Troçki, çin işçi ve köylülerini, subaylarına karşı baş kaldırtabilecek güçlü konseyler halinde örgütlenmeye çağırıyordu. «*Sovyetleri tanımadıkları takdirde silahlarınızı generallerinizin üzerine boşaltınız*» diyordu aynı konuşmasında. «*Sovyetlere karşı saldırılar düzenleyen bürokratları ve liberal burjuvaları gebertiniz. Ancak, köylü ve askerler sovyetlerini kurmak suretiyledir ki Çan Kay-şek askerlerinin büyük çoğunluğunun sizin saflarınıza katılmalarını sağlayabilirsiniz.*»

Bununla beraber, Komintern İcra Komitesi'nin kararı, Stalin'in buyruklarını yansıtıyordu. Şöyle deniliyordu bu kararda:

«Komünist Enternasyonal İcra Komitesi, Hankow hükümetini küçümseyenlerin veya onun varlığını ve devrimci rolünün önemini inkâr edenlerin görüşünün yanlış olduğunu belirtir.

Komünist Enternasyonal İcra Komitesi, Çin partisinin dikkatini özellikle şu nokta üzerine çeker: Devrimci hükümetle kitleler arasındaki temas şimdi, her zamankinden daha fazla gereklidir. Her şeyden önce, Kuomintang'ın yardımıyla kurulan bu temas ve kitlelere yönelik bu kararlı tutum sayesindedir ki devrimci hükümetin otoritesini ve onun, devrimi yeniden örgütleyici merkez olarak oynadığı rolü kuvvetlendirmek mümkün olacaktır. Komünist partisinin görevi, Hankow hükümetini böyle bir yönelişe sevketmeyi sağlamaktır.

Bu görevi gerçekleştirmeksizin, kitle hareketini yaygınlaştırmaksızın, işçi sınıfının durumunu kesin bir şekilde düzeltmeksizin, Kuomintang'ı, emekçi kesimlerin geniş ve gerçek bir örgütü haline getirmeksizin, sendikaları güçlendirmeksizin, komünist partisinin gücünü artırmaksızın ve Hankow hükümetiyle, kitleler arasında çok sıkı bağlar kurmaksızın devrimi kesin bir zafere ulaştırmak imkânsızdır.

Mevcut şartlar içinde, ve savaş yüzünden, Çin Komünist Partisi, Hankow'un saflarına katılmıştır. İçinde yer aldığı Wuhan hükümetinin politikasından sorumludur ve bunu, bu hükümetin görevlerini, bütün gücüyle, kolaylaştırmak için yapmaktadır. Bunun içindir ki komünist partisinin, «ihtiyatlı bir taktiğe» karşı, prensip bakımından, hiçbir itirazı olamaz. Hükümetin politikasından sorumlu olan komünist partisi,

hangi şartlar altında olursa olsun, bütün cephelerde aynı zamanda galip gelmek için izlenmesi gereken bu uzlaşma taktiğini reddettiği takdirde, büyük bir çılgınlık yapmış olacaktır. Bunun içindir ki, Komünist Enternasyonal İcra Komitesi, bu meselenin somut bir şekilde halledilmesi ve önceden kestirilemiyecek olan somut şartlara uyulması görüşündedir.»

Bu karar, çin komünistlerine, tarım devrimini «*derinleştirmelerini*», köylüleri silahlandırıp harekete geçirmelerini emrediyordu. Fakat bunu, kendi başlarına yapmamaları gerekiyordu. «Devrimi örgütleyen merkez» tarafından, Hankow hükümeti tarafından yapılmalıydı bu. Onsuz, devrimi kesin zafere ulaştırmak «imkânsızdı». Kitlelerle omuz omuza yürümenin gerektiği bu meselede, çin komünistlerinin görevi, «*Hankow hükümetini böyle bir yönelişe sevketmekten*» ibaretti. Fakat mesele şuydu: «*Hankow hükümeti, yönetilmek istemediği takdirde, özellikle, tarım devrimini gerçekleştirmek istemediği, aksine, buna açıkca cephe aldığı takdirde ne olacaktı?*». Bu meseleye değinilmedi ve genel oturumda kabul edilen nihaî kararda buna dair bir cevap yoktu. Bununla beraber, Albert Treint'nin belirttiğine göre, bu mesele, Çin işlerine bakan Küçük-Komisyonun toplantılarında açıkca ortaya konuldu. Stalin ve Buharin, herkesin önünde, Hankow hükümetinin «*devrimci rolünün öneminden*» bahsediyorlar fakat özel konuşmalarında, köylülere çok uzaklara kadar eşlik etmeyeceklerini belirtiyorlardı. Öte yandan, Hankow politikacılarıyla, generaller arasında işbirliğinin gerekli olduğuna inanıyorlardı. Bundan dolayı, tarım devrimini, bu müttefikleri ürkütmeyecek sınırlar içinde tutmak gerekiyordu.

Buharin'in, Togliati, Albert Treint ve kendisinden

ibaret olan Küçük-Komisyon önünde dile getirdiği görüş buydu. Ne o devirde, ne de daha sonra, troçkist muhalefet'e katılmış olan Treint, bunun köylü aleyhtarı silahlı bir tenkil hareketine yol açacağını söyleyerek bu görüşe karşı çıkmıştı. Buharin tarafından toplantıya çağrılan Stalin, köylüler durdurulmadığı takdirde, «sol burjuvazi bize karşı dönecektir» diyerek Borodin'in yolladığı telgrafları gösterdi. Bu telgraflarda, «Kuomintang yönetiminin, Komintern'den bir kopma anlamına da gelse, tarım devrimi ile mücadeleye kararlı olduğu» yazılıydı. Stalin, bu tehlikeyi önlemek için, «usturuplu hareket etmek» gerektiğini söylüyor ve «şimdi savaşmak, yenilgi anlamına gelir» diye ilâve ediyordu:

> *«Usturuplu davranmak, zamanla, daha güçlü olmak imkânına kavuşmak ve daha sonra, zaferi sağlayacak şartlar altında savaşmak demektir. Kendimizi tehlikeye sokmadan ustaca hareket etmek mümkündür. Tarım devrimi, Kuomintang'ı, ancak doğrudan doğruya kendi üyelerini ve subayları tehdit ettiği ölçüde ürkütür. Bundan dolayı, Kuomintang üyelerine veya milliyetçi ordunun subaylarına ait toprakların müsadere edilmesine ve dağıtımına karşı çıkması için Borodin'e bilgi verilmesini öneriyorum».*

Treint, bunun üzerine, komünistlerin köylü aleyhtarı silahlı tenkil hareketini destekleyip desteklemeyeceklerini bilmek istediğini sorunca Buharin, evet diye cevap verdi. Bu sırada Stalin söz alarak şöyle konuştu.

> *«Buharin, son derece mantıki sonuçlar çıkarıyor, ama işler bu şekilde gelişmeyecek. Köylü kitleleri üzerinde, kendilerine kararlarımızı kabul ettirecek kadar otoritemiz var»*

Fakat, tartışma, daha oturum sona ermeden önce akademik bir havaya bürünmüştü. 1 haziran günü, sekizinci genel toplantının kararları Hankow'a ve Stalin'in telgrafı Borodin'e ulaşmadan önce, Kuomintang'ın generalleri, köylüler üzerinde yeteri kadar bir otorite kurmuşlardı ve Moskova'dan gönderilen belgelerin çin komünistlerine büyük bir yararı dokunmadı. Onlar, tarım devriminde sol Kuomintang yöneticilerinin desteğini sağlayacaklarını farzediyorlardı bu yöneticiler, komünistlerin tavsiyelerini dinlemedikleri takdirde onlarla bağları koparamazlar ve köylüleri, kendi iktidarlarını kurmaya çağıramazlardı, çünkü bu, Kuomintang'a karşı savaşmak anlamına gelecekti. Komitern, tarım devriminin geliştirilmesini resmen talep ediyor fakat, özel olarak, Stalin'in telgrafı, Kuomintang'la ittifakı kurtarmak uğruna, tarım devriminin frenlenmesini talep ediyordu. Bu buyruklar birbiriyle çelişiyor ve çin komünistlerini umutsuz bir karışıklığın içine atıyordu. Onlar, İcra Komitesi kararının «ihtiyatlı bir taktik» dediği şeyi kabul etmekten başka bir şey yapamazlardı. Stalin'in 1 haziran tarihli telgrafını almış olan Çen Du-siu'nun *Yoldaşlara Mektub*'unda belirttiğine göre, telgraf şu hususları ihtiva ediyordu:

I — «TOPRAKLARI MÜSADERE EDİNİZ, FAKAT SUBAYLARIN TOPRAKLARINA DOKUNMAYINIZ.»

Bu husus, hem Küçük - Komisyonun, hem de Komünist Partisi V. Kongresi'nin, Kuomintang'ın toprakları hakkında kabul etmiş olduğu formülü dile getiriyordu. Wang Çing-wei, başka her türlü müsadere şekline şiddetle karşıydı, çünkü ikinci, altıncı ve sekizinci ordudaki küçük rütbeli subayların çoğunluğu Hunan ve Hupeh'li toprak sahipleri ailesindendiler. Çen Du Siu'nun daha sonra belirttiği gibi «o dönemdeki subay-

lar arasında bir yakını, eski bir dostu bulunmayan bir tek burjuva, bir tek büyük toprak sahibi, bir tek savaş kodamanı yoktu. Bütün toprak sahipleri, dolaylı yada dolaysız bir şekilde subaylar tarafından himaye ediliyorlardı.» Stalin'in telgrafının metni öğrenildikten altı hafta sonra Troçki, Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin ve Merkez Kontrol Komisyonu'nun müşterek oturumunda yaptığı 1 ağustos 1927 tarihli konuşmasında «*bu bilgilerin, çin ordularını, irili ufaklı toprak sahiplerini kollayan yardım sandıkları haline getirdiğini*» belirtiyordu.

II — «KÖYLÜLERİN ZAMANSIZ VE YERSİZ EYLEMLERİNİ FRENLEYİNİZ»

Çen Du-siu, «*Bu utanç verici politikayı tastamam uyguladık*»larını daha sonra kabul etmiştir. Fakat, Köylülerin zamansız gayretkeşlikleri (!) gerçekte çin komünist partisi tarafından değil, Kuomintang'ın subayları tarafından «*frenlenmişti*».

III — «GÜVENİLMEYEN GENERALLERİ YOK EDİNİZ, YİRMİ BİN KOMÜNİSTİ SİLAHLANDIRINIZ VE YENİ BİR ORDU KURMAK İÇİN HUNAN VE HUPEH'DE ELLİ BİN İŞÇİ VE KÖYLÜ SEÇİNİZ.

Hankow'daki komünistler bunu okuyunca hayretler içinde kaldılar. Hem generallerle veya Kuomintang'la çatışmaya girmemeleri isteniyor hem de generallerin yok edilerek yeni bir ordu kurmaları emrediliyordu. Çen Du-siu, «*Kuomintang merkez komitesinden bu generalleri görevlerinden azletmesini acınacak bir halle talep ettik*» diye belirtiyordu.

IV — «KUOMİNTAG'IN MERKEZ İCRA KOMİTESİNE ESKİ ÜYELERİN YERİNE YENİ İŞÇİ VE KÖYLÜ UNSURLARI SOKUNUZ.»

V — «GERİCİ SUBAYLARI YARGILAMAK İÇİN KUOMİNTANG'IN ÜNLÜ BİR ÜYESİNİN BAŞKANLIĞINDA DEVRİMCİ BİR MAHKEME KURUNUZ.»

Gerici generalleri yok etmek için önerilen yol buydu. Bunun üzerine Çin komünistleri, Hsü Ke-şiang'ı yargılaması için general Tang Şeng-Çi'nin tayinini onayladılar. Dolayısıyle bu da, Wang Çing-wei'in, Tang Şeng-çi'yi yargılaması anlamına geliyordu. M. N. Roy, bir kaç gün sonra bu öneriyi yerine getirmekte gecikmedi.

Genellikle, Çin Komünist Partisi Merkez Komitesi üyeleri bu buyruklar karşısında şaşkınlıktan ne yapacaklarını bilemez olmuşlardı. Çen Du-siu, nasıl bir duyguya kapıldıklarını şu sözlerle dile getirmişti: *«Bir umumî helâda banyo yapmaya benziyordu bu.»* Stalin'in yardımcısı Borodin bile *«bunları uygulamak için hiçbir imkân görmüyordu.»*

Uzun uzun düşündükten sonra, Merkez Komitesi, önerilen hedeflerin *«hemen gerçekleştirilemiyeceğini»* belirterek Moskova'ya bir teşekkür telgrafı çekmeye karar verdi. Bununla beraber Roy, bir hal çaresi bulduğunu sanıyordu. Stalin'in telgrafını Wang Çing-wei'ye göstererek, ondan bunu onaylamasını istedi. «Bunu onaylayacağınızdan tamamen eminim» dedi. Fakat Wang hiç de onaylamadı. Wang, güvenilmeyen generallerin ortadan kaldırılmasını arzu etmiyordu. Onlarla ittifak kurmak istiyordu. Roy, sol Kuomintang'ın, komünistlerin tavsiyelerine kulak asmadıklarını büyük bir hayretle gördü. Stalin'in programının uygulanmasında tek pürüz buydu: Stalin Wang

Çing-wei'in onayını istemiş fakat bunu sağlayamamıştı.

Bu gelişmeden habersiz olan Troçki, 28 mayısta, Moskova'da, genel toplantıya yolladığı mektupta şöyle diyordu:

> *«Devrimin, iyi niyetli önerilerimizin Kuomintong'ın burjuva ve korkak yöneticileri tarafından kabul veya red edilmesine bağlı olması akıl almaz bir şey. Tarım devrimi Wang Çing-wei'n rızası ile fakat Wong Çing-wei'ye rağmen ve ona karşı mücadele edilerek gerçekleşebilir. Fakat bunun için, önderlerine yalvarmayan ve kitleleri bilinçli bir şekilde yöneten hakikaten bağımsız bir komünist portisi gerek. Başka çıkar yol yok ve olamaz da».*

Fakat genel oturum sırasında Trokçi'yi kimse dinlemiyordu. Onun Çin'de Sovyetlerin kurulması önerisini kınayan özel bir karar kabul edildi. Yayınlanan kısa bildiride «Wuhan ve Kuomintang hükümetinin işçi ve köylülerin demokratik diktatörlüğüne dönüşmesini onaylandığı» bildiriliyor ve *Pravda*, «Komünist Enternasyonal'in, çin meselesi ile ilgili kararlarının, çin devriminin en önemli meselelesine doğru bir cevap getirdiğini» resmen ilân ediyordu.

Hankow'da, 1 haziranda, Stalin'in telgrafının geldiği gün, komünistlerin yönetimindeki örgütlerden Hupeh Genel İşçiler Birliği ve Taşra Köylüler Birliği «hükümetin, Şangşa'daki askerî isyanı *yatıştırmasını* sabırla beklemenin gerektiğini» belirten müşterek bir çağrı yayınladılar. Ayrıca bu çağrıda şunlar belirtiliyordu.

«Ne yazık ki Hunan eyaletinde İşçiler, köylüler ve askerler arasında bir anlaşmazlık hüküm sürmek-

tedir. Fakat bu, bizim kutsal devrimci görevimizi engellemeyecektir. Hükümet, özel bir uzlaştırma komisyonu yolladı. Bugünlerde tatmin edici bir sonuç alınabilir. Hükümet tarafından kabul ve ilân edilen siyasi tutumu ve emirleri uygulamaya oy birliği ile karar verdik. Partinin köylü politikasını desteklemek için, işçi, köylü ve tüccarlardan meydana gelen birleşmiş cepheyi kuvvetlendirmek için elimizden geleni yapacağız. Güçlüklerle dolu mevcut durumu kurtarmak için, hükümet ile kitleler arasında fiilî bir işbirliğinin kurulmasının tek çıkar yol olduğunu kabul ediyoruz. Hunan'daki olaylara gelince, hükümetin bu meseleyi halledeceğini ve bu tür olayların bir daha tekrarlanmaması için gerekli tedbirleri olacağını umuyoruz» (*People's Tribune*, 2 haziran 1927).

Bununla beraber, Wang Çing-wei, Şangşa'daki olayların sorumlularının, aslında toprakları ele geçirmeye kalkışmış köylüler olduğunu bildirdi. Kuomintang Merkez İcra komitesi'nden, ordunun isyanını bastırmasını ve suçlu subayları cezalandırmasını isteyen Borodin'in ve komünistlerin önerilerine karşı çıktı. Bunun yerine, Tang Şeng-şi, olay yerinde incelemelerde bulunmak ve düzeni sağlamak için gönderildi. *Die Komünistische İnternationale*'in 25 şubat 1927 tarihli sayısında: «Çin komünist Partisi ve bilinçli çin işçileri, devrimci orduları parçalayacak bir taktik uygulamaktan mutlaka kaçınmalıdır. Çünkü bunlar üzerinde burjuvazinin etkisi oldukca kuvvetlidir» diye belirtiliyordu. Çin komünistleri boyun eğdiler, ve politikalarının, «bir hal çaresini sabırla beklemekten» ibaret olduğunu ilân ettiler.

YARDIMLAŞMA VE KREDİ ŞEKİLLERİ

Ticaret, farklı topluluklarda üretimin eşitsiz gelişmesinden, kredi de aynı topluluktaki farklı üreticilerin gerçekleştirdikleri üretimin eşitsiz gelişmesinden doğmuştur. Hayvancılık ya da tarım (toprağın işlenmesi. özel faaliyetler olarak yapılmaya başlandığı andan itibaren fertler arasındaki kabiliyet farkları, toprağın ve hayvanların verimliliğindeki farklılık ve insanların hayatında veya tabiatta [meydana gelen] sayısız olaylar, farklı üreticilerin gerçekleştirdikleri üretimin bu eşitsiz gelişmesiyle sonuçlandı. Böylece, birkaç yıllık ürün fazlası (artı-ürün) birikimini sağlayan çiftliklerin yanısıra, tam bir açık vererek (üretimin, tüketim ve tohum ihtiyacının çok altında olması), çalışan çiftlikler ortaya çıktı. Farklı üreticilerin gerçekleştirdikleri üretimin eşitsiz gelişmesi, *otomatikman,* kredinin gelişmesiyle, sonuçlandı. Kredi belirli sosyal ilişkilerin bir sonucudur. Sürüleri ve toprağı özel bir şekilde işletme tarzı, yavaş yavaş parçalanmakta olan ilkel topluluğun bağrında gelişmiş ve uzun bir geçiş süresi boyunca işbirliğine dayanan emekle içiçe bulunmuştur. Oysa, işbirliği üzerine kurulmuş emeğe dayanan bir toplum kredinin ne olduğunu bilmiyordu. Böyle bir toplum sadece yardımlaşmayı biliyordu. Topluluğun daha talihli üyeleri, hiçbir maddi karşılık gözetmeksizin, kötü durumda olan üyelerin yardımına koşuyorlardı.

Mesela, Kuzey Amerika'da bir yerli kabile olan Dakotalarda yiyecek maddeleri ve av malzemesi yardımı bedava yapılır. Endonezya'daki *desa*'da ödünç verilen tohuma, meyva ağaçlarına ve hayvanlara karşılık birşey beklenmez. Malezyalı balık avcıları, muson rüzgârları dönemlerinde, veya denize açılamadıkları zamanlarda dostlarından yahut akrabalarından ödünç pirinç veya para alırlar.

İlkel toplum, mübadele ilişkilerinin ve iş bölümünün genelleşmesine yolaçacak kadar parçalanınca, değerlerin, emek müddeti ekonomisi üzerine kurulmuş eşdeğerliliği kavramı, aynı bir topluluğun üyeleri arasındaki ölçülemiyen yardımlaşma kavramının yerini aldı. Kullanım değerlerinden ibaret üretim, mübadele değerleri üretimi karşısında gerilemeye başlayınca karşılıksız yardımın (bedava yardımın) yerini karşılıklı ikraz almaya başladı.

Yeni-Hebrides'lerde aynı klanın üyelerine, bir karşılık beklemeksizin, avans besin maddeleri vermek âdet haline gelmişti. Öte yandan, kabuk paralarla (sedef paralarla) gerçekleştirilen avanslara yada ticaret yapmak için verilen ödünç bir kayığa karşılık hediyeler verilmesi gerekiyordu.

Aztekler'de avanslar genellikle kâr gözetilmeksizin veriliyordu. Bununla beraber, Meksika'nın bazı bölgelerinde nakit avanslara karşılık kakao, altın tozu, bakır levhalar ve yeşim taşı istemek âdeti gelişmişti yani, ilkel ekonomik hayat çevresindeki doğrudan doğruya geçimle (yaşamayla) ilgili olmayan faaliyet alanlarında kredi, yardımlaşmadan ayrılıyordu.

Topluluğun bütün üyelerinin geçimini sağlamak amacıyla yapılan yardımlaşma geleneği, köy ekonomisi (topluluğu) parçalanmaya başladıktan sonra, tarım topluluklarında uzun bir süre devam etti. Faizsiz (karşılıksız) buğday ikrazı Çin'de Çu hanedanı zamanında uygulanmıştı. İlk Hint, İsrail, İran, Aztek ve İslam kanunlarına göre, ikraz edilen buğdaya yada hayvana karşılık bir şey istemek yasaktı. Eski İran'da Sus şehrinde faizli ikrazın yanı sıra faizsiz ikrazın da M. Ö. 2000 yılına doğru yerleştiği görülmektedir. Orta Çağ'ın başlangıcında manastırlarda

faizsiz ikraz uygulanıyordu. Son derece gelişmiş küçük emtia toplumunda bile faizli ikrazın yanısıra yoksullara, hastalara, muhtaç köylülere karşılıksız ikraz uygulanıyordu.

Bugün bile Latin Amerika'daki yerli toplulukların çoğunda hiçbir faiz (karşılık) beklemeksizin birbirlerine ödünç veren küçük mülk sahipleriyle kolonlar arasında yardımlaşma gelenek halindedir.

Demek ki, kredi ve yardımlaşmanın birbirinden ayrılması, topluluğun üyeleri arasındaki ilişkilerden çok, yabancılarla kurulan ilişkilerde gerçekleşiyordu. Eski Ahit'de ve Kuran'da bu ayrım açıkça ifade edilmiştir. Köy topluluğu ile küçük meta üretiminin bir bütün teşkil ettiği toplulukların hepsinde vergilerin müştereken ödenmesi en yoksul köylüleri tam bir iflastan koruyan özel bir yardımlaşma. şekliydi.

Küçük meta üretiminin gelişmesi, emtia tedavülünün yanısıra, para tedavülüne ve dolayısıyla, sadece kullanım değerleri üretimi üzerine kurulmuş bir toplumda bir para ekonomisinin gelişmesine yolaçtı. Böylece, sosyal gelişmenin bu safhasında tefeciliğin üreticiler üzerindeki hâkimiyeti kurulmuş oldu.

Para ekonomisinin başlangıcında değerli madenler nadirdi ve tedavülleri sınırlıydı. Değerli madenler her şeyden önce, toplum için bir ihtiyat ve güvenlik fonunu temsil ediyorlar ve bir tedavül aracı olarak değil bir servet biriktirme aracı olarak kullanılıyorlardı. Oysa, değerli madenleri evlerde saklamak son derece tehlikeliydi, çünkü her an çalınabilirdi. Böylece, bunları, devrin en güvenilir kurumlarına, tapınaklara emanet etmek âdet haline geldi. Değerli madenlerin tapınaklarda yoğunlaşması, para ekonomisinin gelişmeye başladığı andan itibaren

tapınakları ilk (geçici) kredi kurumları haline getirdi.

Samas tapınağı tarafından ortalama faiz oranı tespit edilince, ilk büyük Uruk **banka tapınağı**'ndan (M.Ö. 3400-3200) Hamurabi devrine kadar (M. Ö. 2000) Mezopotamya'da böyle oldu. Eski İran'da ikraz ilk defa tapınaklar tarafından gerçekleştirilmiş ve bu, Sasaniler devrine kadar süregelmişti. İsrail'de, Tapınak, çöküş devrine kadar, menkul servetin emanet edildiği başlıca yer olarak kaldı. Eski Yunanistan'da Olimpos, Delfos, Delos, Milet, Efes, İstanköy tapınakları ile Sicilya'daki bütün tapınaklar, paraların emanet edildiği ve banka fonksiyonunu yerine getiren kurumlar haline geldi.

Bizans imparatorluğunda, 5. yüzyıldan itibaren hazinelerin başlıca sahipleri manastırlardır. Bu hazineleri, para tedavülüne çıkarmak için 8. yüzyıldaki put kırma hareketini beklemek gerekti. Tang hanedanı zamanında da buna benzer bir olay Çin'de meydana geldi. Buda **banka-tapınakları** gittikçe artan değerli madenler stokunu ve kredi işlemlerini tekelleri altına aldılar. Devlet bunlara elkoydu, binlerce tapınağı ve manastırı laikleştirdi ve değerli madenlerden yapılmış bütün heykelleri 843 yılında eritti.

«İç karışıklıkların patlak verdiği Orta Çağ boyunca Japonya'da dini kurumlar en güvenilir yerler haline geldi. Ticari işler türbelerin ve tapınakların himayesinde yapılıyordu. Savaşlarda yağma edilmesin ya da çalınmasın diye bazı kimseler hazinelerini ve değerli belgelerini kutsal yerlere emanet ettiler. Türbeler ve tapınaklar ikrazda bulunan, bir yardımlaşma kredisi tesis eden ve poliçeler kullanan mali kurumlar haline de geldiler»

Bizans İmparatorluğu devrinde, henüz tabii eko-

nominin hakim olduğu Orta Asya'nın güneyinde banka hizmeti gören kurumlar sadece Buda tapınaklarıydı. Avrupa'da Orta Çağ'ın başlangıcında, manastırlar da gayrı menkul rehin karşılığı ikrazda bulunan yegâne kredi kurumları haline geldi.

12. yüzyılın başlangıcında Templier tarikatı, mevduat, transfer ve ipotekli kredi işlemlerinin yapıldığı milletlerarası ilk banka oldu.

Büyük ticaretin gelişmesiyle birlikte, değerli madenler daha çok tedavül etmeye başladı. Oysa, büyük ticaret, başlangıçta, her şeyden önce milletlerarası bir ticaretti. Yani, bu ticaret, gerçek değerlerine göre birbirleriyle mübadele edilmesi söz konusu olan ve menşeleri, muhteviyatı farklı bir sürü paranın aynı zamanda tedavüle katılmasını gerektiriyordu. Bundan dolayı da bizzat parayla ilgili yeni bir tekniğin meydana gelmesini zorunlu kılıyor ve bu yüzden de, ortaya sarraflar çıkıyordu. Ellerindeki değerli madenleri güvenilir bir yere bırakmak (emanet etmek) isteyenlere yüklüce bir teminat veren bu sarraflar, böylece ilk laik emanetçiler, sonra da profesyonel bankerlerin ilk öncüsü oldular. Zaten, banka kelimesi, İtalyanca «banco» kelimesinden, yani sarrafların, üzerinde bütün işlemlerini gerçekleştirdikleri «tezgâh, masa» kelimesinden gelir. Eski Yunanistan'da banker anlamında kullanılan **«trapezit»** kelimesi de **«trapeza»** kelimesinden türemiştir.

Antik Çağ'da ilk profesyonel bankerler sarraflardı. Paralardaki çeşitliliğin, milletlerarası ticaretin değil, mahalli paralar arasındaki farklılığın bir sonucu olduğu Hindistan ve Çin'de de ilk profesyonel bankerler sarraflardı. Tokugava devrinde Japonya'da sarraflar hakiki bankerler haline geldiler.

Abbasiler devrinde gümüş ölçek'in yanısıra bir

altın ölçek'in kullanılması sarrafları ekonomik bakımdan gerekli kişiler haline getirdi ve bunlar çok geçmeden bankerlerin bütün fonksiyonlarını yerine getirmeye başladılar.

R. De Roover, Orta Çağ bankalarının kökenini şöyle anlatır: «Cenevizli sarraflar çok geçmeden faaliyet alanını genişlettiler, vadesiz mevduat ve transfer işlemlerini gerçekleştirip müşterilerine hesabı cari avansları verdiler. Sarrafların dükkânları zamanla mevduat ve ciro bankaları haline geldi. Bu gelişme süreci Cenova'da 12. yüzyılın sonlarına doğru tamamlandı»

1609'da kurulan ünlü Amsterdam bankası, kuruluşunu, bu devirde Birleşmiş Eyaletler Cumhuriyetinde para alanında hüküm süren karışıklıklara borçludur.

İlk banka işlemleri (para bozdurma, değerli madenlerin saklanması, gayrı menkul rehin karşılığı ikraz), kelimenin asıl anlamıyla, «para ticareti» işlemleri değildir. Gerçekten depositum regolare (mevduatı saklamak ve istendiği anda sahibine geri vermek) devrinde emanetçi, müşterisine bir faiz vermek şöyle dursun, mevduatı muhafaza etmek amacıyla gördüğü hizmetlere karşılık ondan para alıyordu. 17. yüzyılda Amsterdam Bankası bile bu durumdaydı.

Bu işlemler, esas itibariyle, üretim ve emtia mübadelesinin dışında kalan ya da dolaylarında bulunan, sosyal sınıfları ilgilendiriyordu. Para ekonomisinin gelişmesiyle birlikte, bu sınıflar kısmen ya da tamamen tefeciliğin kurbanı oldular. Orta Çağ'da kralara, prenslere milletlerarası büyük ticari (banker) şirketler, avam takımına ise Lombardlar rehin karşılığı ikraz da bulunuyorlardı. Aslında bu, bir tüketim kredisi idi.

Hakiki «para ticareti» ancak emtia ve sermaye tedavülüne katılan sınıflarla, yani tefeciler, tüccarlar ve genç burjuvazi ile birlikte ortaya çıktı. Milletlerarası ticaretin gelişmesi bir kredi ihtiyacı da yarattı. Satınalma ile teslimatın, satınalıcı ile satıcının birbirinden ayrılması; sürekli dalgalanmalara uğrayan büyük miktarda parayı uzak yerlere transfer etmek zarureti, işte ticari bir krediyi yada tedavül kredisini gerektiren bunlardı. Gelişmiş milletlerarası ticaretle uğraşan her toplum bu kredinin temel araçlarını, yani poliçeleri ve akreditifleri kendisi yarattı. Aslında, «Kambiyo senetleri ticaretinin kökeni milletlerarası ticaretti»

Bunların M. Ö. 2000 yılında Babilonya'da Ur şehrinde, Çin'de Çeu hanedanı zamanında (M. Ö. 1134-256) ve Hindistan'da Buda devrinin başlangıcında ortaya çıktığı, eski Yunanistan'da M. Ö. 4. yüzyıldan itibaren geniş ölçüde uygulandığı, sonra da yunanlılaşmış bütün ülkelerde yayıldığı, buradan Bizans ve İslam imparatorluğuna, oradan da Orta Çağ Avrupasındaki bütün ülkelere geçtiği görülmektedir.

Ciro edilemiyen bu ilk ticari senetlerle sağlanan ticarî kredi, sermayenin hareket alanını genişletmiyor, sadece daha hızlı devretmesini sağlıyordu. Yatırım kredisi, yani artı-değer elde edecek bir teşebbüs için sermaye avansı ortaya çıkınca sermayenin faaliyet alanı genişledi. «Kısır» para, işletilmeyen para, sermaye haline gelince, artı-değerin üretimine katkıda bulundu.

Bu müteşebbis kredisinin en eski şekli, ticari bir teşebbüsün gerçekleşmesi için sermaye sahibi biriyle maceracı bir kaptan arasında kurulan ortaklıktır. Bu ortaklık elde edilecek kârın payedilmesiyle ilgili hü-

kümlerde ortaya çıkıyordu. «İpotekli gemi karşılığında ödünç verme», eski Yunanistan'dan Bizans İmparatorluğu'na yayılmış, oradan 9. yüzyılda İtalya'ya geçmiş, buradan da bütün Orta Çağ Avrupa'sın da komandit şirket (ortaklık) şeklinde yayılmıştı.

Ne var ki, böyle bir ticari ortaklık ancak bir tek teşebbüs için uygulanıyordu. Ama daha sonraları, gezginci ticaretten yerleşik ticarete geçilince komandit şirketin yerini çok ortaklı kumpanyalar (şirketler) almaya başladı. 13. yüzyıldan itibaren, büyük İtalyan kumpanyalarının tümü (Peruzi, Bardi, Medici, v.s.) bu tür şirketler haline geldi. Meselâ, Bardi kumpanyası 1331'de 11 ortağa ait olan 58 hisse senetinden teşekkül etmiş bir sermayeye dayanıyordu.

Nihayet, milletlerarası ticaret, hiç değilse belli bir alanda maceracı niteliğini yitirince, işletilmeyen sermayelerin önemli bir kısmını kendisine çekmeye başladı. Bu sermayeler büyük banker-tüccar kumpanyalarına uzun vadeli olarak yatırıldı. Artık kısa vadede ödenmeyecek olan bu meblağları tüccarlar diledikleri gibi kullanabiliyorlar ve buna karşılık, gerçekleştirdikleri tüccar kârına katılma payı olarak belirli bir faiz ödüyorlardı.

Böylece, bankerler «para-sermaye verenlerle, isteyenler arasında aracılık yapmaya başladılar. Oysa, bu devirde paraya ihtiyacı olanlar özel kişiler değil, Devlet'di (krallar, prensler). yani, devlet borçları, ticarî krediye ve yatırım kredisine paralel olarak gelişiyor ve gittikçe artıyordu.

Kamu kredisi ile ilgili en eski misal Economie'nin 2. kitabında Aristo'nun verdiği misaldir. Küçük Asya'daki (Anadolu'daki) İyonya kolonisi Klazomene, gecikmiş aylıkları ödemek için ücretli askerlerin kumandanlarından borç alıyor ve bu borcu, kendi zen-

gin vatandaşlarından cebren borç olarak aldığı parayla ödüyordu. Bu zengin vatandaşlar altın ve gümüş paralarına karşılık demir paraları kabul etmek zorunda kalıyorlardı. Han-Çu'nun yıllığında M.Ö. 154' de Wu Yen-Çi adındaki bir çinli tefecinin «isyan eden yedi kırallığa karşı» savaşabilmesi için kükümete 1000 altın cattie (yaklaşık olarak 244 Kg., yani 1 milyon altın frank) borç verip % 1000 faiz, yani 10 milyon altın frank aldığı belirtilmektedir.

Kısa bir süre sonra, kamu kredisi, devletin ilerdeki (müstakbel) gelirlerini rehin olarak, klasik şekline kavuşuyor. Küçük meta üretimine dayanan toplumların çoğunda kamu kredisi işlemleri arada sırada uygulanıyor ve genellikle, ikrazda bulunanların iflasıyla sonuçlanıyordu.

Fakat 16. yüzyıldan itibaren devlet borçları karşılığında çıkarılan esham ve tahvilatın alınıp satılabilmesi, kredi tarihinde bir dönüm noktası oldu. Ve sermayelendirilmemiş büyük miktarda parayı sermaye haline getirerek sermayenin hareket alanını alabildiğine genişletti. Fransa kralının İtalya'ya yaptığı seferler sayesinde kamu kredisi milletlerarası bir niteliğe büründü.

Castille kralının tahvilleri, Hollanda hükümetinin, İngiltere ve Portekiz-krallarının akreditifleri, Anvers Borsasında serbestçe alınıp satılmaya başlandı. 16. yüzyıldaki mali sarsıntı ve karışıklık sırasında bütün eski bankerler iflas etti. Böylece, burjuvalar için gerekli mevduatı saklamayı taahhüt eden ve bu mevduattan en fazla devletin yararlanacağını vadeden modern kamu bankaları doğdu. 1587'de kurulan Venedik Rialto Bankası, özellikle bu amaçlardan birincisine uygundu. 1609'da kurulan Amsterdam Bankası para tedavülü ihtiyacını da karşılıyordu. 1619'da ku-

rulan Hambourg Bankası, bu fonksiyonların yanısıra Devlete ikrazda bulunmak fonksiyonunu da yerine getiriyordu.

16. yüzyıldaki ticarî devrimden sonra milletlerarası ticaretteki büyük gelişme, ticarî kredinin daha da yaygınlaşmasına yolaçtı. Devlet borçları karşılığında çıkarılan esham ve tahvilâtın yanısıra ticari senetler de 16. yüzyıldan itibaren ciro ve iskonto edilmeye başlandı. Hisse senetli sömürge kumpanyalarının gelişmesi de yatırım kredisinin faaliyet alanını genişletti. Fakat kredinin asıl ticaret alanından üretim alanına geçmesi için kapitalist üretim tarzının gelişmesini beklemek gerekecekti.

Böylece, yepyeni bir fenomen olan kredi, ticari sermayenin gelişmesiyle birlikte ekonomik hayatın düzenli bir kurumu haline geldi. Ticari senetlerin kırdırılması, 17. yüzyıldan itibaren İngiltere'de, 18. yüzyıldan itibaren de Fransa'da ve milletlerarası büyük ticaret merkezlerinde geniş ölçüde yayıldı. Ticaret alanının coğrafî bakımdan genişlemesi, Amerika ile Uzak Doğu arasındaki deniz ticaretinin uzun sürmesi, başlıca ticarethanelerin milletlerarası birkaç büyük merkezde toplanması, ticari senetlerin, sermayeyi hareketlendiren, bu türlü kullanılışını kolaylaştırdı.

Poliçeler vaktiyle kambiyo kurları üzerinde sadece bir spekülâsyon aracı olduğu halde, şimdi tedavül kredisi verilmesine ve «kısır» para-sermayenin, kısa vadeli yatırımlarda kullanılmasına yarayan bir araç haline geldi. Böylece para-sermaye piyasası gelişti.

Piyasadaki talebin en büyük kısmı ticari sermaye devrinde, ödünç almaktan kurtulamıyan Devletten geliyordu, sanayi devrimine kadar İngiltere

Bankası, kredi işlemlerinin çoğunu kraliyet hükümetiyle birlikte uyguluyordu. 1776'da kurulan Caise d'Escompte ve kamu kredisiyle ilgili işlemler yüzünden batan Law Bankası da aynı durumdadır.

Bununla beraber, Devlet'in yanısıra başka borçlular da ortaya çıkmaya başladı. Bunların başında hisse senetli büyük ticari şirketler geliyordu. Bu şirketlerin paraya öylesine büyük bir ihtiyaçları vardı ki, çoğu zaman ticaret gemileri limana dönünceye kadar bu ihtiyaçlarını karşılamak için kredi kurumlarına başvurmak zorunda kalıyorlardı. Böylece, İngiliz Doğu Hindistan Kumpanyası Amsterdam Bankası'ndan borç para almaya başladı. Oysa devletin yanısıra, İngiliz doğu Hindistan Kumpanyası da 18. yüzyıl boyunca İngiltere Bankası'nın başlıca borçlularındandı.

Derken, ellerinde devlet tahvilleri ve ticari senetler bulunan ve likit sermayesi olmayan kimseler de (rantiyeler, asiller, tüccarlar ve bankerler) bu senetleri kırdırmaya başladılar 18. yüzyılın sonlarına doğru özel ticari senetlerin kırdırılması yaygınlaştı.

Nihayet, küçük meta üretimi devrinde olduğu gibi, asiller ve devlet memurları da para talebinde tüketim kredisi talebinde - bulunmaya başladılar ve talepleri, rehin karşılığı (değerli madenler, mücevherler, eşham ve tahvilat) ikraz şeklinde yerine getirildi.

Ellerinde likit sermaye bulunanlar, her şeyden önce büyük toprak sahipleri ve kendi işlerine yatırmayı başardıkları sermayeden çok daha fazlasını biriktiren büyük tüccarlar nakit sermaye arzını temsil ediyorlardı. Avrupalı bankerler 17. yüzyılda ve 18. yüzyılın ilk yarısında, özellikle kambiyo ve tahsilat işlemlerine bakıyorlar, kredi vermiyorlardı. Ama 17.

yüzyıldan itibaren İngiltere'de müşterilerine arada sırada sermaye veren tüccarlar ortaya çıkmaya başladı.

Para tedavülünün artması, toplumun zenginleşmesi, buna paralel olarak para-sermaye arz ve talebinin gelişmesi ile birlikte, 18. yüzyılın ortalarına doğru, önce İngiltere'de, sonra Avrupa'da, sermaye arıyanlarla, likit para rezervlerini sermayelendirmek istiyenler arasında aracılık fonksiyonunu yerine getiren mahalli özel bankalar kuruldu. Bu mahalli bankalar, mevduat kabul ediyorlar, bankot basıyorlar ve ticari senetleri kırıyorlardı. Böylece modern banka sistemi doğdu.

Sanayi devrimi, bu ilk bankaları hızla geliştirdi. 1750 yılında İngiltere'de sadece bir düzine kadar mahalli banka varken bu miktar 18. yüzyılın sonunda 200'e yükseldi (hatta bazı yazarlara göre 350'yi buldu.) Bu bankaların devrin üretim tarzı içinde organik bir şekilde gelişmesi Norwich'teki Gurney ticarethanesinin 5 Ekim 1838'de bankerlere yolladığı genelgede belirtilmişti:

«İngiltere'nin güneyindeki... manüfaktürlerinde üretilen iplikleri toplamak ve bunları, dokumacılara satmak için stok yapmak çok kârlı bir iş oldu... yün iplikhaneleriyle kurduğumuz ilişkiler boyunca, onlara ücretleri ödemeleri ve işlerini aksatmadan yürütmeleri için likit para vermeye başladık. İşte bizim banka işlemlerimiz bu şartlar içinde doğdu».

Bu hızlı gelişme her şeyden önce, İngiltere'nin farklı bölgelerindeki eşitsiz gelişmenin sonucuydu. Tarımsal nitelikteki bölge bankalarının, bir yatırım alanında kullanmak istedikleri mevduatı vardı, oysa bölgedeki sanayi bankaları kredi taleplerini karşılamaya çalışıyorlar, bu yüzden de durmadan fon arı-

yorlardı. Londra'da para piyasası bu durumun sonucu olarak ortaya çıktı. Fonksiyonu likit sermayeleri fazla olan bankalarla, pek az olan bankalar arasında aracılık etmekten ibret oldu.

Fakat sanayi devrimiyle birlikte para-sermaye piyasası genişledi ve büyük ölçüde değişti. Toplumun prekapitalist tabakalarından (toprak sahipleri, tüccarlar, zanaatkârlar, devlet memurları, rantiyeler) yükselen para-sermaye arz ve talebinin yanısıra bizzat kapitalist üretim mekanizmasının sonucu olan bir para sermaye arz ve talebi görüldü.

Para sermaye, sermayenin rotasyonunun hem başlangıç noktası, hem de sonuç noktası olmasına rağmen, rotasyonun sadece başlangıcında ve sonunda görünmüyordu. Üretim süreci boyunca para-sermayenin bir kısmı daima bu sürecin dışına çıkıyor ve kapitalistin açısından, «üretici olmayan para» haline geliyordu. Kendi öz sermayelerini en iyi rantabilite şartları içinde gerçekleştirmelerini sağlayacak ek para-sermaye talebi de daima müteşebbislerden geliyordu.

Bir işletmenin sabit sermayesini yenilemek için gerekli para-sermaye ancak birkaç yıl geçtikten ve döner sermayenin rotasyonu birçok devreyi tamamladıktan sonra birikiyordu. Bu amortisman fonları, bu arada başka amaçlar için kullanılmamışsa, bu devre boyunca «üretken olmuyordu» Büyük bir şirketin her üretim devresinin başlangıcında yatırılan ücret fonu bu üretim devresi bir ayı (aylık ücret olan işçiler bakımından) ya da bir haftayı (haftalık ücret alanlar için) geçtiği ölçüde verimsiz olarak kalıyordu, yani üretken olmuyordu. Yıllık kârından kapitalistin kendi tüketimi için (üretici olmayan tüketim fonu) ayırdığı kısım ancak bütün bir yıl boyunca harcanı-

yordu. Bunun önemli bir kısmı, yılın büyük kısmında hiçbir işe yaramadan kalmaya mahkümdu. İşletmenin birikim fonu, yani kârların işe yeniden yatırılan kısmı, bütün bir üretim devresinin başından itibaren tamamen kullanılmamış oluyordu. Bu kârları yatırmadan önce, kapitalist, uygun bir zamanı, meselâ piyasada iyi bir konjonktürü beklemek zorunda kalıyordu.

Kapitalizmde kredi kurumlarının fonksiyonu, bol parası olan ve bunu işletmeyenler ile, sermayelerini ödünç sermayeyle artırmağa çalışanlar arasında bu aynı aracı rolünü yerine getirmektir. Yani banka sermayesi ile sermayenin diğer şekilleri arasındaki prekapitalist ilişki tersine dönmüştür. Kapitalist üretim tarzında banka sermayesi, sanayi sermayesine tâbi bir yardımcı olmaya başlıyordu. Fakat, modern tüccar-kapitalist ile sanayici kapitalistin birbirinden ayrılması, sadece fonksiyonel bir işbölümü meselesi olduğu halde, banker kapitalist ile sanayici ya da tüccar kapitalist arasındaki ayrılık kapitalist üretim tarzı ortaya çıktığı andan itibaren kaçınılmaz hale geliyordu.

Sanayicinin ve tüccarın aksine banker, gerçekte, doğrudan doğruya sosyal bir rol oynamak zorundaydı. Banker, sosyal sermayenin sayısız ferdi mülkiyetlere bölünmesini önleyebildiği ölçüde, ancak bu ölçüde, kapitalist üretim tarzına yararlı oluyordu. Onun bütün sosyal önemi, sosyal sermayenin işletilmesini ve temerküzünü sağlamak fonksiyonundan ileri geliyordu. Bu da, kelimenin tam anlamıyla, burjuva sınıfın sınırlarını aşıyor ve toprak sahiplerinin, zengin ve orta köylülerin, zanaatkârların (küçük esnafın), devlet memurlarının, teknisyenlerin hatta yüksek konjonktür devrelerinde kalifiye işçilerin biriktirdiği fonların temerküzünü kapsıyordu.

1875'e doğru Britanya'da mevcut bütün sermayenin Londra para piyasasında temerküzünü (yoğunlaşmasını) sağlayan örgüt, fonksiyonunu hemen hemen mükemmel bir şekilde yerine getirdi, yirmi yıl önce de böyle çok etkili bir şekilde iş görmüştü. Bu yirmi yıl içinde İskoçya'da ve taşrada şubeleri bulunan bankalar köy halkının çekmecelerde ve dolaplarda sakladığı hazineleri kendilerine çekmişlerdi ve birikmiş meblağları Kuzeyden güneye doğru akıtan bir kanal açılmıştı. East-Anglia'dan, Güney -Batıdan ve İngiltere'den başlayan kanallar zaten çoktan açılmıştı. Londra'da kullanılmayan (işletilmeyen) ne varsa, tüccar ve sanayici senetlerine iskonto ve reeskont uygulanarak sanayi bölgelerine aktarılmıştı. Londra'daki kambiyo tellallarına gün doğmuştu.

Aynı zamanda para-sermaye piyasası gittikçe özelleşti (uzmanlaştı) ve birbirinden farklı iki piyasa teşekkül etti:

1) Bankaların hâkim olduğu para piyasası, kısa vadeli kredi arz ve talebi (Kambiyo tellallarının uzun bir süre büyük bir rol oynadıkları İngiltere hariç).

2) Önce bankaların ve Borsanın hâkim olduğu mali piyasa, uzun vadeli kredi talep ve arzı. Bunların 20. yüzyılda sigorta şirketleri, tasarruf sandıkları, building society'ler (inşaat şirketleri, yapı kooperatifleri) ve doğrudan doğruya sarfedilmeyen bütün para gelirlerini (çoğu zaman sahiplerine hiçbir kâr vermeksizin) sermaye haline getirmeye çalışan diğer tasarruf kurumları (emekli kesenekleri, sağlık sigortası ödenekleri, yarı-kamu kuruluşları) da katılıyordu. Para sermayenin temerküzü böylece en yüksek, en mükemmel safhasına ulaştı. Bankalar «sarfedilmeyen her kuruşu sermayeye dönüştürmeye çabalar hale geldi.

Başlangıçta, tefeci sermayesinin kârı ile özdeş

olan faiz, ekonomide ortaya çıkmaya başladığı sırada değerin, borçlu ile alacaklı arasında yer değiştirmesinden başka bir şey değildir. Köylü gelecek rekolteye kadar X miktar ödünç buğday alınca ve sonra da borcunu ödemek için bu rekolteden X + Y miktar buğdayı alacaklısına ödeyince, bu ödünç vermeden dolayı her iki tarafta mevcut toplam buğday miktarında bir artış görülmez. Sadece Y miktar (buğday borçludan alacaklıya geçmiş olur. Hâlâ uygulanmakta olan bu tefecilik şekli, kurbanlarını durmadan yoksullaştırmakta ve onları alacaklılara kul etmektedir.

«Cochinchine'de çiftçi ya da *'ta dien'*, kendini ve ve ailesini geçindirmek için rekolte zamanına kadar borç alıyor, fakat rekolte genellikle borcunu karşılamaya yetmediğinden, *'ta dien'*, tıpkı Orta Çağ'daki serf gibi, borcundan dolayı toprağa bağlanıp kalıyordu.

Kapitalist toplumdaki tedavül ve yatırım kredisi böyle değildir. Sermaye avansının amacı, borçlunun geçimini sağlamak değil, bir kâr elde etmesini sağlamaktır: «Mevcut bir meblâğ, ticarette ve sanayide daha büyük bir meblağ getirecek şekilde (yani bir artı-değer, bir kâr getirecek şekilde) kullanılabildiği takdirde, müteşebbisler belirli bir faiz ödeyeceklerdir.

Tedavül kredisinin (ticarî kredinin) amacı, üretilmiş emtianın değerini bir an önce (vadesinden önce) gerçekleştirmektir: yatırım kredisi ise bir işletmenin sermayesini artırmak için kullanılır. Her iki durumda da artı-değer kütlesi, ya rotasyon müddetinin kısaltılması ya da sermayenin çoğaltılması sayesinde artar, yani, faiz, bir sermaye istikrazı sonunda elde edilen ekstra artı-değerin bir kısmıdır ve ortalama kâr seviyesinin altına düşer. Faiz, ortalama kâra eşit olsaydı, daha fazla istikrazda bulunulmazdı. çünkü, istikraz edilen sermayenin ortalama kâr getireceği

umulmaktadır. Alacaklı memnundur, çünkü ödünç vermeden önce, sermayesi «boş» duruyordu, hiçbir şey getirmiyordu. Borçlu da memnundur, çünkü alacaklıya (müstakrize) bir faiz ödemesine rağmen, hiç borç almadığı takdirde kazanacağı paradan çok daha fazlasını kazanmıştır.

Bir sermaye istikrazı için kapitalist müteşebbisin ödediği faiz, aslında, işçileri tarafından üretilen toplam artı-değerin bir kısmıdır. Müteşebbis bunu vermeye razıdır, çünkü istikraz, artı-değerin, ödenen faize oranla daha çok artmasını sağlamıştır. Fakat kapitalist üretim tarzının genelleşmesiyle birlikte her müteşebbis ek sermaye peşinde koşar. Aynı zamanda bankaların sosyal bakımdan temerküz ettirici fonksiyonu da her meblâğın, ek para - sermaye haline gelmesini sağlar. Böylece ortalama faiz oranı, yani «işletilen» her meblâğın sağladığı «normal gelir» para-sermayenin arz ve etkisiyle teşekkül etmeye başlar. Bunun, paranın «asli nitelikleriyle» bir ilgisi yoktur. Bu sadece, toplumdaki bütün işçiler tarafından yaratılan artı-değerin bir kısmının ele geçirilmesine yolaçan bu meblâğı sermayelendirmek imkânını veren belirli üretim ilişkilerinin sonucudur. Burjuva top lumunda her hayali sermaye üzerinden ortalama faiz oranı sayesinde elde edilen bir gelir olarak kabul etmek alışkanlığının doğması bundandır.

Kapitalist zihniyetin yayılması sonunda gerçekten faydalı bir alışkanlık gelişmişti. 14. yüzyıldan itibaren önce Almanya'da görülen bu alışkanlık her geliri (şahsi hizmetler karşılığında elde edilen gelir hariç) bir sermaye değerinin yüzdesi olarak ifade etmekten ibarettir.

Kredi kurumları, her şeyden önce de bankalar, birkaç günlüğüne bile olsa yatırılan paralar karşılı-

ğında bir faiz ödediklerinden bu işlemlerden bir kâr sağlamak için kendi kasalarında mevcut bütün parayı da ödünç verir hale geldiler. Böylece, asıl tedavül kredisinin yanı sıra, para piyasasında vadesiz kredi («call money») ortaya çıktı. Büyük meblâğların İngiltere Bankası'nın kasalarında biriktiği ve bunun, piyasada para yokluğuna sebep olduğu 1830 yıllarına doğru bu tür kredi ilk defa İngiltere'de görüldü.

Bu meblâğlar, para darlığını gidermek ve «işletilmek amacıyla», bu tür krediye ihtiyacı olanlara, her şeyden önce, bunları reeskont işlemlerinin hacmini artırmak için kullanan iskonto kurumlarına («discount» houses») birkaç haftalığına, hatta birkaç günlüğüne avans olarak verildi. Esham ve tahvilat mevduatı karşılığında yapılan bu avanslar istendiği anda geri alınabiliyordu. Mevduat bankaları da mevcut fonları, günü gününe ödünç vermeye başladı.

Böylece, vadeli mevduat için ödenen ve vadesiz ödünç verilen para karşılığında alınan faizden başlayarak, uzun vadeli mevduata ödenen ve yatırım ikrazından alınan faize kadar derece derece yükselen faiz oranları tesbit edildi ve her kademede, bankalar ve kredi kurumları tarafından ödenen meblağ ile, bunların müşterilerine uyguladıkları faiz oranları arasında bir fark meydana geldi.

Bu çeşitli oranlar arasındaki fark, özellikle, kredilerin, toplum tarafından üretilen artıdeğer kütlesinin artmasında, doğrudan doğruya katkıda bulunma derecesine bağlı oldu. Gerçekte, yatırım kredisine, yani her şeyden önce üretim araçlarının krediyle satın alınmasına uygulanan uzun vadeli faiz oranı, en yüksek olan ve ortalama kâr oranına en çok yaklaşan dır. Her şeyden önce, tedavül kredisine hâkim olan kısa vadeli faiz oranı, tedavül kredisi, sermayenin

rotasyon devresinin kısalmasından dolayı, artı-değer kütlesinin artmasını mümkün kıldığı ölçüde, uzun vadeli faiz oranından daha düşüktür. Bununla beraber, kısa vadeli faiz oranı bazı durumlarda, mesela, hem sermayenin rotasyon devresinin uzamasına yolaçabilecek, hem de bizzat sermayenin varlığını tehlikeye düşürebilecek (iflas tehlikesi) bir para darlığı başgösterdiği zaman, uzun vadeli faiz oranından yüksek olabiliyordu.

Öte yandan, faiza dahil edilen ve ikraz süresine göre ve serbest piyasada-farklı faiz oranlarında günlük dalgalanmalara yolaçan para-sermaye arz ve talebindeki özel şartlara göre değişen bir sigorta ve riziko pirimini de gözönünde tutmak gerekiyordu. Fakat bu dalgalanmalar, son tahlilde, ortalama kâr oranı seviyesi ile belirlenen ortalama bir seviye etrafında gerçekleşiyordu.

Böylece, küçük meta üretimine dayanan ve farklı bölgeler arasında ekonomik gelişmedeki eşitsizliğin gitgide azaldığı milletlerarası geniş bir piyasayı birleştirmiş olan bir toplumda faiz oranı düşmeye başladı. Sezar devrinden itibaren İlk Çağ'da, ve 14. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Orta Çağ Avrupasında böyle bir durum meydana gelmişti. Bir tarım ülkesinde para ekonomisi genelleştiği, bundan dolayı da tarımla uğraşan sınıflar, tefeci sermayenin baskısından bir parça kurtulduğu zaman, faiz, eskiden olduğu gibi, artık toprak rantının bir kısmını ihtiva etmez oldu.

19. yüzyılın son çeyreğinde büyük emperyalist yayılmanın arifesinde, sanayileşmiş ülkelerin hepsinde, sermayenin yeni yatırım alanları bulamamasından dolayı, ortalama faiz oranında büyük bir düşme meydana geldi. İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra, Birleşik-Devletler'de ve İsviçre'de sermaye bol-

luğuna rağmen ortalama kâr getiren yatırım alanlarının olmayışı, faiz oranını son derece düşürdü, oysa savaş ve genel yoksullaşma yüzünden sermaye darlığının hüküm sürdüğü diğer kapitalist ülkelerde (Almanya, Fransa, İtalya) faiz oranı yükseldi.

Öte yandan, emtianın değerini fiili satıştan önce gerçekleştirmek amacıyla tedavül kredisi verilmeye başlandı. Özelleşmiş bankalar ya da diğer bankalar tarafından üç aylık bir vade üzerinden verilen (üç ayı nadiren geçen) kısa vadeli bir krediydi bu.

Kapitalist üretim tarzının genelleşmesiyle birlikte üretim, gitgide piyasadan ayrılıyor, emtianın değerinin ve artı-değerin gerçekleşmesi daha karmaşık bir hal alıyor ve içine ticari sermaye de karışsa, sermayenin rotasyon devresinin uzaması tehlikesi, başgösteriyordu. Fakat özellikle bu devrededir ki, sermayenin daima artan bir kısmının sabit sermayeye dönüşmesinden dolayı, kâr oranında meydana gelen düşme eğilimini önlemek için kapitalist, döner sermayenin rotasyon müddetini *kısaltmanın* yollarını aradı. Müteşebbisin kendi döner sermayesini asgari derecede azaltan tedavül kredisinin asıl fonksiyonu da buydu.

«1810'dan önceki dört beş yıl boyunca simsarların gerçekleştirdikleri sayısız işlemlerden söz eden *Bullion Report,* Londra'daki artan iskonto imkânlarının, sermayesinin daha hızlı devretmesini sağlayarak taşradaki fabrikatörün işlerinin gelişmesine yolaçtığını belirtiyordu.

Macrae'ye göre, bütün Britanya sanayiindeki döner sermayenin % 30 ile 40'ı krediyle sağlanmıştı.

19. yüzyılda, tedavül kredisi özellikle *ticari senetlerin kırdırılması* (iskontosu) şeklinde işliyordu. Pamuklu kumaşlar imal eden üretici, tüccara peşin ödemiyor, ona bir senet ya da makbuz veriyordu. Tüc-

car da bu senedi bir bankere götürüp kırdırıyordu. Senedin vadesi gelince pamuk üreticisi borcunu bankere ödüyordu. Yani banker, gerçekte bu meblağı üç ay için pamuk tüccarına vermiş, böylece, onun, sermayesinin rotasyon müddetinin ve tüccar, bankerden kredi alacağı için, sadece ondan (tüccardan) kredi alan pamuk fabrikatörünün sermayesinin rotasyon müddetinin üç ay kısaltılmasını sağlamış oluyordu.

Bununla beraber, Orta Çağ'dan itibaren, tedavül kredisinin bir başka şekli de varolmuştu. Her kapitalist, mahalli bir banker nezdinde, ödemelerini gerçekleştirmesini ve hesaptan hesaba nakil suretiyle para almasını sağlayan bir cari hesap açtırıyordu. Giren ve çıkan paralar, böylece, bankerin elinden geçiyor ve banker adeta kapitalistin baş muhasebecisi oluyordu. Belli bir anda kapitalistin bankadaki alacaklı cari hesabında sadece 1 milyon frank bulunduğunu, fakat üretime devam edebilmesi ve ücretleri ödeyebilmesi için derhal iki milyon frank gerektiğini varsayalım. Banker, fabrikatörün eline satılacak maldan, birkaç hafta sonra bol para geçeceğini bilmektedir. Bu bakımdan, hesabındaki paradan daha fazlasını çekmesine («overdraft») müsaade ediyor; gerçekte ona 1 milyon frank avans veriyor. Tabii, fabrikatör böyle bir cari hesap avansı için bir faiz ödeyecektir; çok büyük firmalar söz konusu olduğu zamanlar hariç, bu faiz genellikle en azından % 5'dir.

19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren, cari hesap avansı, tedavül kredisinin başlıca şekli olarak ticari senetler iskontosunu geriletmeye başladı. Sermayenin temerküzü, kendileri için gerekli kısa vadeli kredinin tümünü, cari hesap avansları yoluyla bankalarından sağlayabilecek kadar itibar sahibi büyük işletmelerin kurulması sonucunu yarattı. Buna karşılık, iskontolu ticari senetlerini *belirli tarihte* ödemek

zarureti, küçük işletmeleri çok sıkışık durumda bırakıyor, ödeyememenin yanısıra protesto olmak ve ticari itibarlarını yitirmek tehlikesi başgösteriyordu. Nihayet, büyük işletmelerin, bunların hammaddelerini sağlayan müteahhidlerin (tüccarların) ve satış organizasyonlarının tröstler, mali gruplar, v.s. halinde bütünleşmeleri, ticari senetlerle iş gören klasik ortaklıklara son vermeye başladı. Böylece, Büyük Britanya'da iskonto edilen ticari senetler hacmi 1913'de 250 milyon sterlin iken 1937'de 100 milyon sterline düştü, oysa, sanayi alanında 1929 yılında 850 milyon sterlin olan cari hesap avansları 1938'de 1 milyon sterline ulaştı.

Bununla beraber, 1929'daki büyük buhrandan bu yana, özellikle Birleşik Devletler'de büyük sanayie verilen cari hesap avansları, tekelci sermayenin sağladığı muazzam likit para rezervlerinden ve özellikle banka kredisiyle iş gören sanayilerdeki nisbi çöküntüden, perakende ticarette peşin ödemelerin yaygınlaşmasından ve özel kredi kurumlarının gelişmesinden dolayı azalmaya başladı. Cari hesap avansları talebinde bulunanların başında küçük ve orta müteşebbisler gelmektedir. Buna paralel olarak, son yıllarda İsviçre, Fransa ve Belçika gibi bazı Avrupa ülkelerinde, parasal gelişmeyi daha dolavsız etkileyebilmeyi düşünen para otoritelerinin ilginç bir şekilde uyguladıkları reeskont politikası yüzünden iskonto hacminde bir artış görüldü.

Sanayici bir müteşebbisin ya da bir tüccarın *sermayesinin kütlesini (hacmini)* artırmak amacıyla verilen her kredi bir yatırım kredisidir. Nisbeten önemli meblâğlarla ilgili *uzun vadeli bir kredidir* bu, alacaklı bu krediyi *devamlı bir gelir sağlamak* için vermiştir.

Orta Çağ'da toprak rantının satınalınmasında, ti-

cari kumpanyaların kurulmasında, 14, yüzyıldaki büyük ticari şirketlere yatırılan sabit faizli mevduatta ve krallara, prenslere, sitelere Orta Çağ tüccarları ve tefecileri tarafından yapılan ikrazlarda yatırım kredisinin izlerine. ratlanmaktadır. Bu kredi modern niteliğini ancak 16. yüzyıldan itibaren, borsaların kurulması ve esham ve tahvilatın alınıp satılmasıyla birlikte kazandı. Bu andan itibaren servetini -sermayesini- uzun vadeli kredi işlemlerine yatırmak ve bu yatırımlardan sağlayacağı kârla sermayesini artırmak isteyen sosyal bir sınıf ortaya çıktı. Çekirdek halindeki mali piyasada sermaye arzını temsil eden bu sınıftı. Bu piyasada sermaye *talebini,* her şeyden önce Devlet ve hisse senetli şirketler temsil ediyordu. Batı Avrupa'nın mali piyasalarında bütün bir ticari sermaye devri boyunca, yani 19. yüzyılın başlangıcına, hatta ortalarına kadar çoğu ülkelerde devlet eshamı üstünlüğünü korudu.

Zamanla, devlet borçları, devletin gelecekteki tahsilatı üzerinden ödenecek olan ve *sabit bir gelir* getiren esham ve tahvilat şekline büründü. Özel tahviller her şeyden önce, bunları ihraç eden şirketlerin yıllık (ya da 6 aylık) kârlarıyla belirlenmiş *değişen gelirli* esham ve tahvilattı ve bu nitelikleri değişmedi. Her iki durumda da bir tahvil (esham) satın almak, kapitalist için, bir *gelir senedi* satınalmak, sosyal artı-değerin dağılımından pay almak hakkıdır. Borsa işlemleri yayıldıkça; burjuvaların büyük kısmı gittikçe çoğalan şirketlere katılmalarını sağlayan portföy sahibi oldukça; birçok devletler, iller, komünler ve diğer kamu kuruluşları hazine eshamı ihraç ettikçe yatırım kredisinin sosyal karakteri daha da belirgin bir hal aldı.

Uzun vadeli bir teşebbüse büyük meblâğlar yatırmakla gözе alınan tehlike, ek teminatın sağlanmasını

gerektirdi (meselâ, ikraz edilen fonların sarfını, işletmenin genel yönetimini denetlemek hakkı gibi). Bunun içindir ki, yardım edilen işletmelere doğrudan doğruya katılmak, yani çok ortaklı şirketlerin kurulması, yatırım kredisinin, her zaman için en normal şekli oldu.

İlk Çağ'da Çin'deki, Orta Çağ'da Bizans'taki eski kumpanyaların hepsi *sorumluluğu sınırsız* kumpanyalardı: ortaklar şirketin borçlarından sorumluydular, şirkete yatırmış olsalar da olmasalar da, şahsi servetleri üzerinden bu borçları *ödemek* zorundaydılar. Yatırım kredisi veren bütün Orta Çağ bankalarının hızla iflas etmesi bundandır. Venedik'te 14. yüzyılda kurulmuş 103 bankadan 96'sı iflas etmişti. Kapitalist üretim tarzının gelişmesi sonunda kredi, *şahsi olmaktan çıkmış* ve en mükemmel şekline hisse senetli şirketlerde, modern anonim şirketlerde kavuşmuştur, böylece bir işletmenin esham ve tahvilatının satınalınması, yatırım kredisi vermenin normal şekli haline geldi.

Gerçi hisse senetli şirket 16. yüzyıldan itibaren ortaya çıkmıştı ama ancak 19. yüzyılda kendisini kabul ettirebildi. Çünkü 18. yüzyılın başında meydana gelen iki büyük iflas: İngilitere'de *South Sea Cy*'nin, Fransa'da Compagnie de Mississipi'nin iflası burjuvazide bu kredi şeklinin zorunlu kıldığı rizikoya karşı bir çekingenlik yaratmıştı. Gerçekten, manüfaktür devri, daha sonraları sanayi kapitalizmindeki hamlenin kredide gerektirdiği böylesine bir gelişmeye henüz elverişli değildi.

Bundan dolayı, özel şirketlere verilen yatırım kredisi, 16. yüzyılda 18. yüzyıl arasında pek az yaygınlaştı. Hisse senetli şirketler yavaş yavaş geliştikleri halde, Orta Çağ'ın sonunda patlak veren iflasları

gözönünde tutan mevduat bankaları, yatırım işlemlerine girişmediler. Bankalar sadece Devlete ve imtiyazlı birkaç müşteriye uzun vadeli kredi verdiler.

Bankerlerin özel, ticari ve sınai işlerle tekrar ve fiilen ilgilenmeleri için 18. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan ingiliz *merchant banker*'leri ve Avrupa'daki «yüksek banka» müesseselerini beklemek gerekti. 1822'de *Société Génèrale de Belgique* ile birlikte ilk iş bankası kuruldu. Önce, sınai teşebbüslere kısa vadeli krediler veren bu banka, bir süre sonra, hisse senetli şirketlerin kurulması için faaliyet gösterdi.

Fransa'da *Société Génèrale*'in izinden gidildi, fakat Pereire kardeşlerin kurdukları *Crédit Mobilier*'nin uğradığı büyük başarısızlık 1872'den sonra Avrupa ülkelerinin çoğunda iş bankalarının gelişmesini kösteklędi. Birçok ülkede karma bankaların, yani hem mevduat kabul eden, hem de yatırım kredileri veren bankaların serpilip geliştiği görüldü.

20. yüzyılda mali piyasa, muazzam sermayeler toplamakla birlikte, bunları değişken gelirli esham ve tahvilât satınalmak için kullanmayan sigorta şirketlerinin, tasarruf sandıklarının ve sosyal sigorta fonlarının etkisiyle bir dönüşüm geçirdi. Çoğu ülkelerde bu sınırları belirleyen ya da bunları mevduat bankalarına da teşmil eden kanunlar çıkarıldı. Bu bakımdan, devlet eşham ve tahvilatı çağdaş mali piyasada da önemli bir yer tuttu. Bu fenomenin yanısıra büyük işletmelerin *otofinansmanı* meselesi ortaya çıktı.

Fakat hisse senetleri, tahviller ve diğer esham ve tahvilat, gelir senetleri olarak, borsada alınıp satılır. O zaman bunların fiyatı (değeri) *yıllık temettünün yıllık gelirin) ortalama faiz oranına göre kapitalizasyonundan* başka bir şey değildir. Bu fiyat, hisse senedinin borsadaki kurudur. Bir şirket tarafından dağıtı-

lan temettü yıldan yıla, ve bununla ilgili tahminler de yıl boyunca değiştiği için bu kurlarda büyük dalgalanmalar olur. Kurların alçalıp yükselmesine göre tam bir spekülasyon başlar, çoğu zaman da suni fiyat hareketleri yaratılır. Ortalıkta aslı olmayan söylentiler yayılır ya da teşebbüsün rantabilitesi ile ilgili ani değişiklikler habersizce gerçekleştirilir.

Bazı ülkelerde bu spekülasyonun büyük kısmı krediyle sağlanır. Mesela, New York'da Wall Street'deki spekülatöre verilen krediler para piyasasında görülen başlıca işlemlerdendir.

Hisse senetleri ve tahvil sahipleri ortalama faiz alırlar, hisse senetli sınai, ticari ve mali şirketler ortalama *kârı* gerçekleştirirler. Aradaki fark, Teşebbüse tekrar yatırılmadığı ve rezerv olarak ayrılmadığı ölçüde, kurucu *kârı şeklinde önceden* sermayelendirilir: hisse senetleri, rüçhanlı hisse senetleri v.s. gibi. Bütün bunlara şirket kurucuları sahip olur. Sınai bir işletmenin 100 milyon franklık bir sermayesi olduğunu ve teşebbüsü genişletmek için 200 milyon ek sermaye elde etmek istediğini varsayalım. Ortalama kâr oranı % 10, ortalama faiz oranı da % 5 olsun. Eğer 300 milyon frank tutarında hisse senedi ihraç edilmiş olsaydı, bu, yılda ortalama olarak 15 milyon frank temettü sağlayacaktı. Fakat hisse senetli şirketlerin kurucuları, 30 milyon franklık bir yıllık kârı öngörmektedirler. Ortalama faiz ile ortalama kâr arasındaki fark yani 15 milyon frank, % 5 faiz oranına göre sermayelendirilecek ve böylece meydana gelecek 300 milyon franklık ek sermaye kurucuların cebine gidecektir. Demek ki, kurucu kârı şöyle gerçekleşiyor: İtibari toplam sermaye karşılığı olarak 600 milyon franklık hisse senedi çıkarılıyor, fakat bunun sadece 300 milyon frankı fiilen ödeniyor, 300 milyon ek hisse senedi sadece *gelir senetleri* olarak kalacak ve şir-

ket kurucularının, ortalama kâr ile ortalama faiz arasındaki farkı yani müteşebbis kârını cebe indirmelerini sağlıyacaktır. Mesela, kimya alanında İngiltere'nin en büyük tröstü olan *İmperial Chemical Industries 1926*'da kurulduğunda nominal sermayesi 56.803.000 sterlin olduğu halde, kuruluşu için toplanan sermaye sadece 38.000.000 sterlin idi.

Kurucu kârının sermayelendirilmesi, hisse senetli şirketlerin kurulduğu devirlerde («Gründerjahre») «sanayi krallarının» büyük bir hızla zenginleşmelerinin en büyük trösü olan *İmpertal Chemical Industries* çekte, ortalama kâr ile ortalama faiz arasında öngörülen fark önceden sermayelendiriliyor, bu geniş bir spekülatif unsuru ihtiva ediyordu. Hisse senetli şirketlerin birçoğu, özellikle aşırı sermayelendirme yüzünden temettü ödeyemiyorlar, diğerleri ise iflasa bile sürükleniyorlardı.

Kurucu kârını ele geçirmenin bir başka şekli de, borsadaki hisse senetleri kurlarında aşırı bir yükselme sağlamaktır. Her biri 10.000 franklık 1000 hisse senedine ayrılmış 10 milyon frank sermayeli bir şirket kurulduğunu varsayalım. Bu şirket ortalama kâr oranıyla belirlenmiş yıllık bir kâr sağlayacaktır. Ortalama kârın % 15, yıllık kârın 1,5 milyon frank, yani hisse senedi başına 1500 frank olduğunu kabul edelim. Fakat ortalama faiz % 5 olduğundan, ikraz edilen bir meblağ sadece % 5 gelir sağlayacak ve 1500 frank, 30.000 franklık bir sermayenin normal yıllık geliri olarak kabul edilecektir. Bundan dolayı kurucular, hisse senetlerini Borsada senet başına 10.000 frank yerine 30.000 franka satacaklar ve *öngörülen (müstakbel)* ortalama kâr ile cari ortalama faiz arasındaki farkın sermayelendirilmesinden ibaret olan kârı cebe indireceklerdir. İngiliz kauçuk tröstü Dunlopp'un 1896'da çıkardığı 3 milyon sterlin tutarında-

ki hisse senetleri, ihraçlarından 6 hafta sonra 5 milyon sterline satılmıştır.

Kurucu kârının bu iki şekli arasındaki kombinezonu en iyi belirten misal, 1889'da kurulan hisse senetli büyük İngiliz Şirketi *Harrod*'sun durumudur. Şirketin 1 milyon sterlinlik sermayesinin 1400 sterlin'i kârdan en yüksek payı alan kuruculara ayrılmış rüçhanlı hisse senediydi.

Harrod'sun normal hisse senetlerinin yıllık temettüü 20 yıl boyunca önce % 10, sonra da ortalama % 20 olduğu halde, kurucuların hisseleri derhal 140.000 sterline fırladı ve 1911'de borsada 1.470.000 sterlin üzerinden işlem gördüler, yani nominal sermayenin 10 katı ve ödenmiş sermayenin de 1000 katı bir yükselme sağlanmıştı.

Borsa'da, simsarların ya da kambiyo tellallarının elinde hisse senetleri ve tahviller böyle alabildiğine tedavül ettiği halde bunların, bedelini temsil ettiği gerçek değerler çoktan ortadan kalkmış olabilir. Meselâ, bir hükümetten istikraz edilen sermayelerle inşa edilmiş harp gemileri denizin dibini boylamış olabilir, bir hisse senedinin satışından elde edilen parayla satınalınmış makineler de bir hurda yığını haline gelebilir. Reel sermaye ile borsada işlem gören esham ve tahvilat arasında hisse senetli şirketlerin birçoğunun aşırı sermayelendirilmesinden ötürü belirgin hale gelmiş olan kopma büsbütün artar. Esham ve tahvilatın tümü, toplam şirket sermayesinin bir kısmıymış gibi görünerek, hakiki karakterini yani sosyal artı-değerin paylaşılmasına katılmak hakkını veren gelir getirici bir senet niteliğini gizler.

Tedavül kredisi ve yatırım kredisi, esas itibariyle, büyük ve küçük burjuvazinin faaliyet alanı içinde kalır. Ama kapitalist çağda tüketim kredisi tefecilik

şeklinde ya da başka bir şekilde tekrar ortaya çıkıyor. Gerekli ihtiyaç maddelerini sağlayan mağazalara borçlanan işçiler, memurlar, işsizler, vs., amansız bir alıcının eline düşüyorlar ve kazandıkları paranın büyük bir kısmı borçlarının faizine gidiyor. Bundan bir türlü kurtulamıyorlar. Tefeciliğin bu şekli, işçinin işgücünü sattığı işletmenin mülkiyetindeki mağazalar tarafından uygulandığı zaman büsbütün iğrenç oluyor.

Dayanıklı denilen tüketim mallarının seri halinde üretimi ile birlikte (mutfak takımları, dikiş makinaları, buzdolapları, çamaşır makinaları, radyolar, bisikletler, motorlar v.s.) 1915 yılına doğru tüketim kredisinin bir başka modern şekli ortaya çıktı. İşçilerin ve müstahdemlerin ücretleri genellikle, bu tür emtiayı peşin almaya yetmiyordu. Bununla beraber, aylık ya da haftalık ücretin bir kısmının takside gitmesi sonunda bunları edinmek mümkün oluyordu. Bu taksitli satışı teşvik etmek, sanayicilerin ve tüccarların yararınaydı, çünkü ancak böylece, tüketim malları piyasasını genişletebiliyorlar ve genellikle, bu kredi üzerinden muazzam bir faiz alıyorlardı. (peşin fiyatla taksitli fiyat arasındaki fark). Aynı zamanda tüccarların genel masrafları son derece azalmış oluyor, çünkü çoğu zaman bu masrafları alıcılar yükleniyorlardı. Fakat taksitli ödeme sisteminin aşırı derecede gelişmesi, özellikle her ekonomik sikl'de «boom»un sonuna doğru ve iflasın eşiğinde, kapitalist sistemin kararsızlığını gösteren bir unsurdur.

Bu modern tüketim kredisi ile seri halde tüketim malları üretimi arasındaki sıkı ilişki açıkça görülmektedir. Çünkü 1914'den önce hemen hemen hiç görülmeyen bu krediler Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Birleşik Devletler'de (1929'da 6,3 milyar dolar, 1952'de 25 milyar dolar), ve İkinci Dünya Savaşı'ndan

sonra da Büyük Britanya'da Batı Almanya'da, Belçika'da, İsveç'de ve Fransa'da, yani otomobil, motor buzdolabı, radyo, televizyon bu ülkelerde hızla geliştiği bir sırada yaygın hale gelmiştir.

Demek ki, kredi, kapitalizmin tarihine ve gelişmesine kendi damgasını vurmuş, mevcut bütün para rezervinin sermayelendirilmesini sağlayarak, sermayenin hareket alanını adamakıllı genişletmiş; emtianın tedavülünü kolaylaştırmış, hızlandırmış, genelleştirmiş, kapitalist üretimi, rekabeti, sermayenin yoğunlaşmasını kamçılamış, kısacası kapitalist gelişmenin bütün eğilimlerini hareket geçirmiştir. Kredi, kapitalist üretim tarzına ticaret kadar gerekli bir araç olmuştur.

Kredi, burjuva sınıfının kendisini de değiştirmiştir. Faizin kârdan, rantiye bir sınıfın burjuvaziden ayrılması, kapitalist gelişmenin mantıki bir sonucu ve onun çöküşünün ilk belirtisidir. Gerçekten de, burjuvazinin, sadece ve sadece kendi sermayesiyle yaşıyan ve böyle olması için de üretim sürecinin dışına atılan, makineler ve işçilerle doğrudan doğruya ilişkisi kopan bir kesimi ortaya çıkmıştır. Aile mülkiyeti (olan) kapitalist işletmede şahsi ve somut bir bağ olarak kalan kapitalist temellükün özel karakteri, hisse senetli şirketlerde gitgide objektif hale gelerek soyutlaşmış, sermayenin hakimiyeti en genel ve anonim şekline bürünmüştür, Sömürüyü uygulayanlar ete kemiğe bürünmüş varlıklar değil, objektif ve kör ekonomik kanunların eşdeğeri olan «şirketler» ve «kumpanyalar» dır.

ZETKİN, Clara (1857-1933)

Olağanüstü kanun döneminde Alman Sosyal - Demokrat Partisi üyesi. İkinci Enternasyonal'in kuruluş Kongre'sinde (Paris, 1889) bu partinin temsilcisi. Mil-

letler arası sosyalist kadınlar hareketini örgütledi. Rosa Luxemburg'un arkadaşı olarak ilk dünya savaşında Spartaküs'ün kuruluşuna katıldı. Sonra da Alman Komünist Partisi yönetici üyelerinden oldu.

Dünya devrimci hareketinin ve alman solunun en tanınmış kişisiydi. Son yıllarını Moskova'da geçirdi ve Buharin'in sağcı görüşlerine sempati besledi. Moskova'da öldü.

RUSYA'DA DEVRİMCİ HAREKETİN KRONOLOJİSİ

1898

13-15 mart: Rus Sosyal-Demokrat İşçi Partisi'nin Minsk'te ilk kongresi.

1900

24 aralık: Iskra'nın ilk sayısının yayınlanışı.

1903

30 temmuz - 23 ağustos: Önce Brüksel'de, sonra Londra'da Rus Sosyal-Demokrat İşçi Partisi'nin ikinci kongresi. Menşevik ve bolşevik eğilimlerin ortaya çıkışı.

1904

Ağustos: Bolşevik grupların Cenevre'deki konferansı.

1905

22 ocak: Petersburg'da sokak gösterileri: «kanlı pazar».

25 nisan - 10 mayıs: Rus Sosyal-Demokrat Parti-

si'nin Londra'da üçüncü kongresi: Lenin'le *Komiteçiki*'ler arasında anlaşmazlık.

20-22 eylül: Rusya'da Riga'da sosyal demokrat örgütlerin konferansı.

Ekim: Genel grev.

26 ekim: St. Petersburg işçi milletvekilleri sovyetinin ilk kuruluşu.

30 ekim: Ekim bildirisi: Çar'ın liberal tavizleri.

25-30 aralık: Parti'nin Tammerfors'da ilk konferansı.

19-30 aralık: Moskova'da genel grev ve ayaklanma.

1906

Mart: Temmuzda lağvedilen 1. Duma seçimleri.

25 nisan - 8 mayıs: Parti'nin Stokholm'de «birleşme» yolunda IV. kongresi.

16-20 kasım: Parti'nin Tammerfors'da II. Konferansı.

1907

Ocak: Haziranda lağvedilen II. Duma seçimleri.

13 mayıs - 1 haziran: Parti'nin Londra'da V. kongresi: Bolşevikler çoğunluğu sağlıyor.

21-31 temmuz: Parti'nin Kotka'da III. konferansı.

18-25 kasım: Parti'nin Helsingfors'da IV. konferansı.

1909

3-9 ocak: Parti'nin Paris'te V. konferansı.

27-30 haziran: Paris'te Proleter'in genişletilmiş

yazı kurulu: Bolşevikler, Otzovistler ve Ültimatistler arasında anlaşmazlık.

1910

15 ocak - 5 şubat: Rus Sosyal-Demokrat İşçi Partisi Merkez Komitesi'nin genel oturumu: Bolşevikler'le Menşevikleri birleştirmek için son çaba.

1912

18-30 ocak: Prag'da bolşevik adını alan Parti'nin VI. konferansı.

1914

1 ağustos: Almanya'nın Rusyaya savaş ilânı. Merkez Komitesi'nin savaş aleyhtarı bildirisi.

Kasım: Bolşevik milletvekillerinin ve Merkez Komitesi rus bürosu üyelerinin tutuklanması.

1915

Ocak: Bolşevik yöneticilerin duruşması ve mahkûm edilmesi.

27 şubat - 4 mart: Bern'de Parti'nin yurtdışı seksiyonlarının konferansı.

5-8 eylül: Zimmerwarld Sosyalist Enternasyonal Konferansı.

1917

8 mart (27 şubat): Rus devrimi: çarlığın devrilişi. İşçi, köylü ve asker milletvekilleri sovyetinin ortaya çıkışı.

15 mart: Geçici bir hükümetin kurulması. .

25 mart: Kamenev ve Stalin'in Petrograd'a dönüşü.

10 nisan: Sovyetlerin bütün Rusya'yı kapsıyan 1. kongresinde Bolşevik delegelerin konferansı.
16 nisan: Lenin'in dönüşü. Nisan Tezleri'nin yayınlanışı.

16 nisan - 7 mayıs: Nisan Tezleri'nin parti içinde tartışılması.

7-12 mayıs: Rus Sosyal Demokrat (b) İşçi Partisi'nin VII. konferansı ve Lenin'in tezlerinin kabul edilmesi.

17 mayıs: Troçki'nin gelişi.

20-22 temmuz: «Temmuz Günleri»: Devrimci işçi hareketinin geçici hükümet tarafından bastırılışı.

8-16 ağustos: Troçki'nin ve bölge örgütlerinin katılmasıyla, Parti'nin «birleşme kongresi» denilen VI. kongresi.

25-29 eylül: Lenin'in ayaklanma çağrıları.

23 ekim: Merkez Komitesi'nin ayaklanmaya karar verişi,

7 kasım: Ayaklanma ve iktidarın ele geçirilişi.

8-9 kasım: Lenin Halk Komiserleri Konseyi başkanı.

17 kasım: Bir sosyalist partiler koalisyon hükümeti kurulmasını isteyen bolşevik yöneticilerin istifaları.

15 aralık: Alman-Rus ateş kes anlaşması. Breslitovsk görüşmelerinin başlangıcı.

1918

18-19 ocak: Kurucu Meclis'in toplanması ve dağılması.

20 şubat: Barışın imzalanması için Lenin'in çağrısı. Brest-Litovsk konusunda Sol Komünistler'le anlaşmazlık.

1 şubat: Gregoryen takvimin kabulü.

23 şubat: Merkez Komitesi, Almanya'nın barış şartlarını kabul ediyor.

3 mart: Brest-Litovsk anlaşmasının imzalanması.

6-8 mart: Parti'nin VII. kongresi. Kongre'nin, Sol Komünistler'e karşı Lenin'in tezlerini kabul edişi.

10-14 mart: Başkentin Petrograd'dan Moskova'ya nakli.

13 mart: Troçki savunma halk komiseri.

25 mayıs: Çekoslovak Lejyonu'nun isyanı. Genelleşmiş içsavaşın başlaması.

28 haziran: millileştirme kararnameleri: «Savaş Komünizmi»nin başlangıcı.

6 temmuz: Sol sosyal devrimcilerin isyanı
16 temmuz: Çar'ın öldürülüşü.

Ağustos: Arhangelsk'e müttefik çıkarması, bütün Beyaz Ordular'ın ilerleyişi.

10 eylül: Troçki Kazan'ı Beyaz Ordular'dan teslim alıyor.

23 eylül: Ufa'da Beyaz hükümetin kuruluşu.

18 kasım: Kolçak, Beyazlar'ın başına diktatör kesiliyor.

Aralık: Odessa'ya fransız çıkarması.

1919

2-7 mart: Moskova'da Komünist Enternasyonal'in ilk kongresi.
17 mart: Sverdlov'un ölümü.
18-23 mart: Parti'nin VIII.. Kongresi: Politbüro'nun ihdası. Merkez Komitesi örgüt bürosunun ve sekreterliğinin teşkili.

Nisan: Urallar'da Kolçak taarruzunun başarısı.
Haziran: Makno ile Kızıl Ordu'nun ayrılması. Kolçak'ın yenilgisi.

Eylül-ekim: Yudeniç'in Petrograd'a ve Denikin'in Güney'e taarruzunun şiddetlenmesi.
2-4 aralık: Parti'nin VIII. konferansı.

1920

Ocak: Beyazlar'ın Sibirya'da yenilgiye uğraması. Smirnov'un devrimci komitenin başına getirilişi..

29 mart - 5 nisan: Parti'nin IX. kongresi: Krestinski, Preobrajenski ve Serebriakov'un sekreterliklere atanması.

24 nisan: Polonya ile savaşın başlangıcı.
21 temmuz - 6 ağustos: Komünist Enternasyonal'in Moskova'da II. kongresi.

Ağustos: Tuhaçevski ve Smilga komutasındaki Kızıl Ordu, Varşova kapılarında. Polonya'nın karşı taarruzu.

22-25 eylül: Parti'nin IV. konferansı. Kontrol komisyonlarının kurulması.

12 ekim: Polonya ile barış anlaşmasının imzalanması.

25 ekim: Wrangel'e karşı girişilen taarruzun başlangıcı

14 kasım: Wrangel ordusunun yenilgisi.
26 kasım: Kızılordunun Makno'ya taarruza geçmesi.
Kasım: Sendika meselesinde «serbest tartışma»

1921

2-17 mart: Kronştadt isyanı

8-16 mart: Parti'nin X. kongresi: Merkez Komitesi için sendika platformlarına göre yapılan oylama ve Molotov'un sekreter seçilmesi.
26-28 mayıs: Parti'nin X. Konferansı.

22 haziran - 12 temmuz: Komünist Enternasyonal'in III. Kongresi. Lenin ve Troçki'nin, «hücum taktiği» ne muhalefeti. «Kitlelerin fethedilmesi» kampanyasına doğru.

Ağustos: Parti içinde tasviye.
19-22 aralık: Partinin XI. konferansı.

1922

Şubat: İşçi muhalefetinin Komünist Enternasyonal'e çağrısı: «22'lerin» bildirisi.

27 mart - 2 nisan: Parti'nin XI. kongresi.
3 nisan: Stalin'in genel sekreter oluşu.

26 mayıs: Lenin yatağa düşüyor: çalışmaya ancak ekimde başlayabilecektir.

4-7 ağustos: Parti'nin XII. konferansı
Ağustos - eylül : Stalin ve Orconikidze Gürcistan'ı «ruslaştırıyor»; Gürcü komünistlerle çatışma.

4 kasım - 5 aralık: Komünist Enternasyonal'in IV. kongresi.

26 aralık: Lenin ikinci defa hastalanıyor.
25 aralık: Lenin'in Merkez Komitesi'ne mektubu (Vasiyetnamesi)

30 - 31 aralık: Lenin, Stalin'e karşı millî mesele hakkındaki mektuplarını dikte ettiriyor.

1923

4 ocak: Lenin, Stalin'in genel sekrèterlikten uzaklaştırılmasını isteyen mektubunu dikte ettiriyor.

Ocak - mart: Lenin'in Stalin'i eleştiren son makaleleri

6 mart: Lenin ile Stalin'in aralarının iyice açılması.

17-25 nisan: Parti'nin XII. kongresi. Stalin'e ve Parti yönetimine karşı şiddetli hücumlar. Troçki susuyor. «Makaslar» buhranı. Sovyetler Birliği'nde sosyal huzursuzluk ve yaz boyunca grevler.

8 ekim: Troçki'nin, Parti içinde yeni bir döneme girilmesi konusunda Merkez Komitesi'ne mektubu.

15 ekim: 46'ların Merkez Komitesi'ne mektubu

5 aralık: İşçi demokrasisi hakkında açık tartışmanın başlaması.

7 aralık: İşçi demokrasisi hakkında Politbüro'nun kararı.

8 aralık: «Yeni dönem» hakkında Troçki'nin mektubu.

15 aralık: Troçki ve 46'lar aleyhindeki kampanyanın başlangıcı.

1924

16-18 ocak: Parti'nin XIII. konferansı (Troçki katılmıyor). Bu konferansta Troçki'nin ve 46'ların görüşleri mahkûm ediliyor.

21 ocak: Lenin'in ölümü. Rikov, halk komiserleri konseyi başkanı oluyor.

23-31 mayıs: Parti'nin XIII. Kongresi. Muhalefet'in XIII. konferansta mahkûm edilmesiyle ilgili karar tasvip ediliyor.
17 haziran - 8 temmuz: Komünist Enternasyonal'in V. Kongresi.

Ekim: Troçki'nin «Ekim Dersleri»nin yayınlanışı. Ve Troçki aleyhtarı kampanyanın başlangıcı..
Aralık: Stalin, «Tek Ülkede Sosyalizm» şiarını ortaya atıyor.

1925

15 ocak: Troçki'nin savaş halk komiserliğinden istifası.

27-29 nisan: XIV. konferans: *NEP*'in doruk noktası. Stalin ile Zinovyev-Kamenev arasında ilk görüş ayrılıkları.

Ekim: Yeni Muhalefet'in ortaya çıkışı.
18-31 aralık: Zinovyev'in ve Yeni Muhalefet'in yenilgisi.

1926

12 Şubat: Zinovyev'cilerin Leningred parti örgütünden uzaklaştırılmaları.

6-9 nisan: Merkez Komitesi genel toplantısı. Zinovyev-Kamenev-Troçki muhalefetinin oluşması.
14-23 temmuz: Merkez Komitesi genel toplantısı. *13'ler*'in bildirisi. Laşeviç davası. Zinovyev'in Politbüro'dan atılışı.

Eylül-ekim: Tartışma açılması için Muhalefet'in teşebbüsü.

16 ekim: Muhalefet, «bölücü» metodlardan vazgeçiyor.
23-26 ekim: Troçki ve Kamenev'in Politbüro'dan

atılışı. Enternasyonal başkanlığına, Zinovyev'in yerine Buharin getiriliyor.

26 kasım - 3 aralık: Parti'nin XV. konferansı: «Tek ülkede sosyalizm» konusunda büyük tartışma.

1927

7-12 şubat: Merkez Komitesi genel toplantısı.
Mayıs: Büyük Britanya ile diplomatik münasebetlerin kesilmesi: savaş korkuları.

25 mayıs: Muhalefet adına 83 Eski Bolşevik'in bildirisi.

29 temmuz - 9 ağustos: Merkez Komitesi'nin genel toplantısı. «Barış bildirisi».
Ağustos - eylül: İktidar çevrelerinde bir gedik açmaya çalışan Muhalefet'in platformu çevresinde mücadele.
21-23 ekim: Merkez Komitesi'nin genel toplantısı. Troçki ve Zinovyev Merkez Komitesi'nden atılıyor.
7 kasım: Muhalefet'in, kendi şiarlarını söyleyerek açık gösterisi.
15 kasım: Troçki ve Kamenev Parti'den atılıyor.
2-19 aralık: Parti'nin XV. kongresi. Muhalefet üyeleri Parti'den atılıyor. Yeniden alınmaları için nedamet getirmeleri gerekiyor.

1928

Ocak: Birleşmiş Muhalefet'in dağılması. «Islah olmayan» muhaliflerin sürgün edilişi. Troçki 16 ocakta Alma-Ata'ya sürgün ediliyor.

27 ocak: Zinovyev ve Kamenev, Troçki'yi suçluyor.
Şubat: Buğday teslimatının yarattığı buhran.
6-1 nisan: Merkez Komitesi'nin genel toplantısı.
18 mayıs - 5 haziran: Sanayiyi baltalayanların davası.

Haziran: Zinovyev ve Kamenev'in Merkez Komitesi'ne yeniden alınışı.

11 temmuz: Buharin ve Kamenev arasında gizli görüşme. Komünist Enternasyonal'in VI. kongresi: «Sosyal-faşizm» teorisinin ortaya çıkışı.

Eylül - ekim: Sağcı komünistlerin Moskova örgütünden uzaklaştırılışı.

19 eylül: Kuybişev'in sanayileşme lehindeki konuşması.

30 eylül: «Bir İktisatçının Notları»nda Buharin'in eleştirileri.

18-19 ekim: Uglanov'un özeleştirisi.

16-24 kasım: Merkez Komitesi genel toplantısı. Stalin Sağcı komünistleri yeriyor ve sanayileşmeye ağırlık verileceğini ilân ediyor.

16-25 aralık: Sendikaların VIII. kongresi. Sağcı komünistlerin, Tomski ve Şimit'in yenilgisi.

1929

9-10 şubat: Buharin, Rikov ve Tomski Politbüro tarafından şiddetle eleştiriliyor. Troçki Sovyetler Birliği'nden sınırdışı ediliyor. Bütün ülkede troçkistler tutuklanıyor.

16-23 nisan: Merkez Komitesi'nin genel toplantısı. «Sağ sapmanın» yerilmesi.

23-29 nisan: Parti'nin XVI. konferansı: 1 ekim 1928'den itibaren geçerli olmak üzere beş yıllık planın kabul edilişi.

2 haziran: Sendikalar başkanlığına Tomski'nin yerine Şvernik getiriliyor.

14 temmuz: Radek, Preobrajenski ve Smilga'nın tavizlerde bulunması.

3 temmuz: Molotov, Buharin'in yerine Enternasyonal başkanlığına getiriliyor.

21 ağustos: Buharin'e karşı ilk açık hücum.
10-17 kasım: Merkez Komitesi genel toplantısı: «Sağcılar»ın özeleştiride bulunmaları. Buharin'in Politbüro'dan çıkarılışı.

27 aralık: Stalin'in, kolektifleştirmenin hızlandırılması ve kulakların tasviye edilmesi çağrısı.

1930

2 mart: Stalin, «başarılardan başımız dönmesin» şiarını ortaya atıyor.

Nisan: Muhalefet adına Rakovski'nin bildirisi.
26 haziran - 13 temmuz: Parti'nin XVI. kongresi. Tomski Politbüro'dan atılıyor.

Aralık: Sirtsov-Lominadze davası.
17-21 aralık: Merkez Komitesi genel toplantısı. Rikov, Politbüro'dan atılıyor. Molotov başkanlığa getiriliyor.

1931

Aralık: Verhneuralsk'daki siyasî tutukluların açlık grevi. Grev komitesinin tutuklanışı.

1932

30 ocak - 4 şubat: Parti'nin XVII. konferansı.
Ekim: Riyutin davası. Zinovyev ve Kamenev'in ikinci defa ihracı.

Aralık: Eski muhaliflerin kitle halinde tutuklanışı.

1933

1 ocak: İkinci beş yıllık planın başlangıcı
7-12 ocak: Merkez Komitesi'nin genel oturumu. Yeni tasviyeler.

Aralık: Verhneuralsk'da yeni grev.

1934

26 ocak - 10 şubat: Yeniden Parti'ye alınan eski Muhalifler Stalin'i göklere çıkarıyorlar.
27 şubat: Sosnovski taviz veriyor.

1 aralık: Kirov'un öldürülüşü. Olağanüstü kanun.
28-29 aralık: Kirov'un katili Nikolayev'in duruşması ve idamı.

1935

15-18 ocak: Kirov'un öldürülmesi olayına karıştıkları gerekçesiyle Zinovyev-Kamenev'in ilk duruşması.

23 ocak: Leningred *N.K.V.D.* yöneticilerinin hapse mahkûm edilişi.

26 ocak: Kuybişev'in ölümü.
1 şubat: Mikoyan ve Çubar Politbüro'ya giriyor. Ejov, Merkez Komitesi sekreteri ve kontrol komisyonu başkanı oluyor.

9 mart: Kruşçev, Moskova sekreteri.
8 nisan: İdam cezasının 12 yaşındaki çocukları da kapsaması.

25 mayıs: Eski Bolşevikler örgütünün lağvedilmesi.

7 haziran: Enukidze'nin parti merkez komitesinden çıkarılışı.

9 haziran: Ceza kanununda aile sorumluluğu ilkesinin kabulü.

27 temmuz: «Hapisaneler Komplosu» davasına Kamenev'in ikinci defa dahil edilişi.
Ağustos: Stahanov hareketinin başlangıcı.

1936

19-24 ağustos: İlk Moskova duruşması. Zinovyev,

Kamenev ve diğer Eski Bolşeviklerin ölüme mahkûm edilip öldürülmeleri.

23 ağustos: Tomski'nin intiharı.

10 eylül: Buharin ve Rikov hakkındaki soruşturma takipsizlik kararıyla sonuçlanıyor.

27 eylül: Ejov, *N.K.V.D.*'nin başına getiriliyor.

19-22 kasım: Troçkist «sabotajcılara» karşı Novosibirsk davası.

1937

23-30 ocak: İkinci Moskova duruşması. Piatakov, Serebriakov'un idamı. Radek Hapse mahkûm oluyor.

Ocak: Buharin ve Rikov'un tutuklanışı.

18 şubat: Orconikdze'nin intiharı

25 Şubat - 5 mart: Merkez Komitesi'nin genel toplantısı. Ejov'un bir raporunun kabulü.

31 mayıs: Gamarnik'in intiharı.

11 haziran: Tuhaçevski, Yakir ve Kızılordunun diğer kumandanlarının mahkûm ve idam edildiklerinin bildirilmesi. Kitle halinde tasviyeler.

16 aralık: Karahan'ın, Enukidze'nin ve diğerlerinin idamı.

1938

2-13 mart: Üçüncü Moskova duruşması. Buharin, Rikov ve Kresti'nin mahkûm edilişi.

20 aralık: Çalışmanın mecburî kılınması.

28 aralık: İş yeri çalışma mevzuatının yeniden düzenlenişi.

Aralık: Ejov'un yerine Beria getiriliyor.

1939

2-13 mart: Parti'nin XVIII. kongresi.

Temmuz: Moskova'da fransız-ingiliz askeri misyonu.

22 ağustos: Alman - Rus anlaşmasının imzalanışı.

17 eylül: Kızılordu'nun Polonya'ya girişi

28 eylül: Polonya'nın Almanya ile Sovyet Rusya arasında taksimi

30 kasım: Kızılordu'nun Finlandiya'ya girişi.

1940

12 mart: Finlandiya ile anlaşmanın imzalanışı.

2 temmuz: Kızılordu'nun Besarabya ve Bükovini işgali.

3-6 ağustos: Estonya, Litvanya, Letonya «Sovyet Cumhuriyeti oluyorlar.

20 ağustos: Troçki'nin öldürülüşü.

1941

22 haziran: Rus-Almans avaşının başlangıcı. Alman ordusu'nun Rusya'da yıldırım hızıyla ilerleyişi.

9 eylül: Kiyev'in düşüşü.

16 kasım: Moskova çarpışmalarının başlangıcı

5 aralık: Almanlar'ın Moskova önlerinde durduruluşu.

22 aralık: Rostov'un düşüşü.

29 aralık: Rostov'un geri alınışı.

1942

11 mayıs: Sovyetler'e Müttefik yardımı

Haziran: Sivastapol muharebesi.

4 eylül: Stalingrad muharebesinin başlangıcı

Aralık: Leningred muhasarasının sonu.

1943

2 şubat: Alman ordusunun Stalingrad'ı bırakmak zorunda kalışı.

Mart: Harkov'un geri alınışı.

10 haziran: Komünist Enternasyonal'in lağvedilmesi. Kızılordu'nun karşı taarruzu.

Kasım: Kiyev'in geri alınışı.

1944

Nisan: Kırım'ın geri alınışı.

Ağustos-eylül-ekim: Kızılordu Balkanlar'da: Bükreş, Sofia, Belgrad'ın işgali.

1945

13 ocak: Rus taarruzunun başlangıcı

4-11 şubat: Yalta Konferansı.

25 nisan: Sovyet ve Amerikan ordularının buluştuğu tarih.

Jdanov'un Moskova'ya dönüşü. Malenkov ile anlaşmazlığın başlangıcı.

17-25 temmuz: Potsdam konferansı.

1946

Jdanovculuğun başlangıcı: aydınların tasviyesi.

1948

31 ağustos: Jdanov'un ölümü.

1949

Mart: Voznesenski'nin tutuklanışı ve «Leningrad davasının başlangıcı.

Halk Demokrasi'lerinde kitle halinde tasviyeler ve tutuklamalar

16-24 eylül: Budapeşte'de Rajk davası.

7-14 aralık: Sofya'da Kostov davası.

1950

Halk Demokrasileri'nde tasviyeler ve tutuklamalar devam ediyor.

1951

27 kasım: Çekoslovakya Komünist Partisi sekreteri Slanski'nin tutuklanışı.

1952

Sovyetler Birliği'nde ekonomik tartışmalar

5-12 eylül: Parti'nin XIX. kongresi.

Kasım-Aralık: Prag'da Slanski davası.

1953

13 ocak: «Doktorlar komplosu»nun meydana çıkarıldığının bildirilmesi

6 mart: Stalin'in ölümü. Yerine Malenkov'un geçişi.

4 nisan: Doktorların itibarlarının iade edilmesi

4 temmuz: Macaristan'da Rakoşi'nin yerine İmre Nagi'nin geçişi.

9 temmuz: Beria'nın görevinden alınışı. Polis örgütünde tasviye.

Temmuz: Verkuta grevleri.

Eylül: Kruşov'un Parti birinci sekreterliğine getirilişi

23 aralık: Beria'nın idamı.

1955

8 şubat: Malenkov'un istifası ve yerine Bulganin'in geçişi.

18 nisan: Macaristan'da İmre Nagi'nin istifası.

Mayıs: Varşova Paktı'nın imzalanması.

1956

14-25 şubat: Parti'nin 20. kongresi. Kruşçev'in gizli açıklaması. Stalin'in yerilmesi hareketinin resmen başlaması.

17 mart: Budapeşte'de «Petofi grubu»nun teşkili.

28-29 haziran: Poznan'da işçi ayaklanmaları.

19 ekim: Polonya'da «Ekim ilkbaharı». Gomulka'nın genel sekreter oluşu. Kruşov ve sovyet yöneticileri Varşova'da.

23 ekim: Budapeşte'de sokak gösterileri. Macar işçi konseyleri devriminin başlangıcı. Sovyet ordusunun müdahalesi.

3 kasım: İkinci Sovyet müdahalesi. Kadar hükümetinin kuruluşu.

Macaristan Merkez İşçi Konseyi'nin aralık başına kadar devam eden mücadelesi.

1957

29 haziran: Malenkov, Molotov, Kaganoviç, parti-aleyhtarı tutumlarından dolayı Prezidium'dan ve Merkez Komitesi'nden atılıyor.

3 kasım: Mareşal Jukov, Parti'deki görevlerinden alınıyor.

1958

27 mart: Bulganin'in yerine başkanlığa Kroşov'un atanması.

17 haziran: İmre Nagi, Gimes, Maleter ve 56 isyanı macar yöneticilerinin idamı.

Eylül: Bulganin, «parti-aleyhtarı grup»un üyesi olduğu gerekçesiyle Merkez Komitesinden çıkarılıyor.

1959

27 ocak - 5 şubat: Parti'nin 21. kongresi.

Sovyet-Çin ilişkilerindeki buhranın ilk belirtileri.

1960

5 şubat: Sovyetler Birliği ile Küba arasında diplomatik ilişkilerin kurulması.

Nisan: Rus Komünist Partisi ile Çin Komünist Partisi arasındaki tartışmanın dolaylı bir şekilde başlaması.

10 kasım - 1 aralık: 81 komünist partisinin Moskova konferansı: sovyet-çin uzlaşması.

1961

17-31 ekim: Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin 22. kongresi. Sovyet-Arnavutluk tartışmasının başlangıcı

1 kasım: Stalin'in mumyası, Lenin Türbesinden kaldırılıyor.

10 kasım: Stalingrad'ın adı değiştiriliyor.

1962

Ekim-kasım: Karaibler buhranı. Kroşov-Kenedy anlaşması. Castro-Mikoyan görüşmeleri

10 kasım: Prav'da Çin komünist partisi'ne yönelmiş eleştirileri yayınlıyor.

23 kasım: Rus Komünist Partisi'nin yeniden örgütlenmesi. Planlama hakkında tartışmalar.

1963

5 ağustos: Nükleer denemelerin durdurulması ile ilgili Moskova anlaşmasının imzalanması.

1964

14 ekim: Kruşov'un görevinden alınması.

1965

Eylül: Daniel ve Sniavski'nin tutuklanışı

1966

Şubat: Daniel ve Sniavski'nin hapse mahkûm oluşu.

16 şubat: Yakir, Petrovski, Snegov Stalinizmin karşı-devrimci niteliğini yeriyorlar.

29 mart - 8 nisan: Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin 23. kongresi. Brejnev genel sekreter oluyor.

1967

Temmuz: Stalin'in itibarının iade edilmesine karşı

çıkan öldürülmüş eski Bolşevikler'in çocuklarının mektubu.

1968

8-12 ocak: Ginzburg-Galanskov'un duruşması. Litvinov ve Bogoraz Yeni Muhalefet'in sözcülüğünü yapıyor. Yakimoviç'in duruşma aleyhindeki mektubu.

Haziran: Marçenko, Grigorenko ve Yakimoviç'in Çekoslovakya'yı destekleyen mektubu.

21 ağustos: Varşova Paktı ordularının Çekoslovakya'ya müdahalesi.

25 ağustos: Kızıl meydan'da, Çekoslovakya'ya müdahaleyi kınayan gösteri.

Ekim: Litvinov ve L. Daniel'in mahkûm edilişi.

1969

Mart: Yakimoviç'in tutuklanması.

7 mayıs: Grigorenko'nun tutuklanması

20 mayıs: Yurtdaşlık Haklarını Savunma Komitesi'nin çağrısı.

5 aralık: Valeri Novordskaya tarafından Kongre sarayı önünde bildiri dağıtımı.

1970

Mart: 24. Kongre'nin ertelenmesi.

19 mart: Saharov, Turçin ve Roy Medved'vin açık mektubu.

29 mayıs: Jaurès Medvedev'in tutuklanması.

19 haziran: J. Medvedev'in serbest bırakılışı.

Kasım: «Leningrad» duruşması denilen, «Yahudi-

ler duruşması.
Kasım: İnsan hakları komitesi'nin Saharov tarafından kurulması.

1971

29 mart: Bukovski'nin tutuklanması.

30 mart: Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin 24. Kongresi. Yakir'in, Stalinizmin canlandırılması hareketini kınayan açık mektubu.

KAYNAKLAR (Fransızca ve İngilizce)

AVENAS, Denise: *La pensée de Trotsky* (Troçki'nin düşüncesi), Privat.

AVENAS, Denise: *Trotsky marksist* (Marksist Troçki), Maspero

AVENAS, Denise: *Lutte Ouvrière et la révolution mondiale* («Lutte Ouvrière» ve dünya devrimi), Coll. Cahiers rouges.

AVENAS, Denise et BROSSAT: *De l'anti-trotskysme* (Anti-troçkizme dair), Maspero, 1970

BADAYEV, A.E.: *Les Bolcheviks au parlement tsariste* (Çarlık parlamentosundaki bolşevikler), Bureau d'éditions.

BARTON, Paul: *L'institution concentrationnaire en U.R.S.S.* (Sovyetler Birliği'nde toplama kampları), Plon, 1959.

BORROVSKAYA: *Sverdlov: Le premier président de la république du travail* (Sverdlov: Emek cumhuriyetinin ilk başkanı), Bureau d'éditions.

BROSSAT, A.: *Aux origines de la révolution permanente* (Sürekli devrimin kaynaklarında), Maspero, 1973.

BROUE, Pierre: *Révolution en Allemagne* (Almanya'da devrim), Editions de Minuit, 1971

BROUE, Pierre: *La question chinoise dans l'Internationale communiste* (Komünist Enternasyonal'de çin meselesi), Paris, E.D.I., 1965.

BROUE, Pierre: *Le printemps des peuples commence à Prague* (Halkların ilkbaharı (uyanışı) Prag'da başlıyor), La Vérité, 1969

BROUE, Pierre: *Le parti bolchevique* (Bolşevik partisi), Editions de Minuit, 1971.

BROUE, Pierre: *Les Procès de Moscou* (Moskova duruşmaları), Juillard, 1954.

BROUE, Pierre et TEMİME Emile: *La révolution et là Guerre d'Espagne* (İspanya'da devrim ve savaş), Editions de Minuit.

BRUHAT, Jean: *Histoire de l'U.R.S.S.* (Sovyetler Birliği'nin tarihi), P.U.F., 1958

BRZEZİNSKİ, Zbigniew,: *La purge permanente* (Sürekli tasviye (temizlik), îles d'Or, 1958

BUHARİN, Nikolay: *La theorie du materialisme historique* (Tarihi materyalizm teorisi), Anthropos, 1967

BUHARİN, Nikolay:*Economie politique du rentier* (İrad sahibinin ekonomi politiği), E.D.I.

BUHARİN, Nikolay: *Problèmes de la révolution chinoise* (Çin devriminin problemleri), Bureau d'éditions

BUHARİN, Nikolay - PREOBRAJENSKİ: *L'A.B.C. du communisme* (Komünizmin Alfabesi), Maspero, 1964

BUNYAN and FISHER: *The Bolshevik Révolution 1917-1918* (1917-1918 Bolşevik İhtilâli), Stanford U.P.

CANNON, James P.: *History of american trotskyism* (Amerikan troçkizminin tarihi), Pionneer, 1944

CARR, Edward Hallett: *The bolshevik revolution* (Bolşevik ihtilali) 3 cilt, Macmillan

CARR, Edward Hallet: *La formation de L'U.R.S.S.* (Sovyetler Birliği'nin oluşumu), üç cilt, Editions de Minuit

CARR, Edward Hallett: *Socialism in one country* (Tek ülkede sosyalizm) 2 cilt, Macmillan

CILIGA, Anton: *Au pays du grand mensonge* (Büyük yalanlar ülkesinde), Gallimard, 1938.

DALLIN, David: *La vrai Russie des soviets* (Hakiki Sovyet Rusya), Plon 1948.

DANIELS, R. Vincent: A *documentary history of Communism* (Komünizmin Belgesel tarihi), N.Y. Vintage Books, 1968

DOBB, Maurice: *Soviet economic developpement Since 1917* (1917'den beri Sovyet ekonomisinin gelişmesi), Rautledge and Kegan Paul, 1956

DOWİDAR, M.: *Les Schémas de reproduction et la methodologie de La planification socialiste* (Tekrar-üretim şemaları ve sosyalist planlamanın metodolojisi), Editions Tiers Monde, Cezayir, 1964

EASTMANN, Max: *Depuis la mort de Lenin* (Lenin'in ölümünden beri) Gallimard, 1925

ENGELS, Friedrich: *Révolution et contre-révolution en Allemagne* (Almanya'da devrim ve karşı-devrim), Maspero.

FISCHER, Louis: *Les soviets dans les affaires mondiales* (Milletlerarası ilişkilerde Sovyetler), N.R.F.

FISCHER, Ruth: *Stalin and German Communism* (Stalin ve alman komünizmi), Harvard U.P., 1948

FOOTMAN, Davit: *Civil War in Russia* (Rusya'da içsavaş), Faber and Faber, 1961.

FRANK, Pierre: *La Quatrième Internationale* (Dördüncü Enternasyonal), Maspero.

GENOVESE, E.D.: *L'Economie politique de L'esclavage* (Köleliğin ekonomi politiği), Maspero, 1968.

ISAACS, Harold: *The tragedy of the chinese Revolution* (Çin devriminin trajedisi), Stanford U.P., 1951

HAUT Georges - J.J. Marie: *Les Bolcheviks par eux-Mêmes* (Kendi kalemlerinden Bolşevikler), Maspero, 1968

HOBSBAWN, E.J.: *The Age of revolution* (Devrim çağı), Weidenfeld and Nicolson, London, 1967.

KRİVİTSKY, Walter: *Walter, agent de Stalin* (Stalin'in ajanı Walter), Coopération 1940.

KROUPSKAIA, Nadejda: *Ma Vie avec Lenin* (Lenin ile geçen hayatım), Payot 1933

LENİN: *Oeuvres Choisies* (Seçme eserler), Moskova, 1948.

LEON, Abraham: *La conception matérialiste de la question juive* (Yahudi meselesine materyalist açıdan bakış), E.D.I., 1968

LEONHARD, Wolfgang: *Child of the revolution* (İhtilâl çocuğu), Londra 1957

LUXEMBURG, Rosa: *La Révolution russe* (Rus İhtilâli), Spartacus 1947.

LUXEMBURG, Rosa: *L'accumulation du capital* (Sermaye birikimi), iki cilt, Maspero.

LYASHCHENKO, Peter: *History of the national economy of Russia* (Rusyanın millî ekonomisinin tarihi), N.Y. Macmillan, 1959

MACCİOCHİ, M.A.: *De la Chine* (Çin hakkında), Seuil, 1971

MANDEL, Ernest: *Traité d'économie marxiste* (Marksist ekonomi el kitabı), Juillard 1962.

MANDEL, Ernest: *La Formation de la Pensée économique de K. Marx* (K. Marx'da ekonomik düşüncenin oluşumu), Maspero, 1970

MANDEL, Ernest: *İntroduction au marxisme* (Marksizme giriş), Edition Fonds Leon Lessoil, 1975

MAO:*Oeuvres choisies* (Seçme eserler), Pekin, 4 cilt,

MARİE, J. Jacques: *Le trotskysme* (Troçkizm), Flammarion, 1970

MARX, Karl:*Oeuvres choisies* (seçme eserler), Moskova.

MARX, Karl: *Capital* (Kapital), 8 cilt, Editions Sociales

MICHEL, Henri: *Les mouvements clandestins* (Yeraltı hareketleri), P.U.F. 1961

NAGELS, J.: *La reproduction du capital selon K. Marx, Boisguillebert, Quesnay, Leontiev* (K. Marx, Boisguillebert, Quesnay ve Leontiev'e göre sermayenin tekrar üretimi), Universite Libre de Bruxelles.

NAGY, Balàz: «*La formation du Conseil ouvrier central de Budapest*» (Budapeşte Merkez İşçi Konseyinin Kuruluşu), *Correspondance socialiste*, 1962

NAVİLLE, Pierre: *Trotsky Vivant* (Yaşayan Troçki), Juillard 1962

NAVİLLE, Pierre: *Le salaire socialiste* (Sosyalist ücret), 2 cilt, Anthropos, 1970

NAVİLLE Pierre et Paul SİZOFF:«*L'Economie Soviétique* (Sovyet ekonomisi), Lutte de classe No. 20

NAVİLLE, Pierre: *La chine future* (Müstakbel Çin), Editions de Minuit, 1952

NETTL, J.P.: *La vie et l'oeuvre de R. Luxemburg* (Rosa Luxemburg'un hayatı ve eserleri), iki cilt, Maspero, 1972.

PEARCE, Brian: «*Building the bolshevik party*» (Bolşevik Partisi'nin kurucusu), *Labour Review*, Ocak 1960

PREOBRAJENSKİ, Evgeni: *La nouvelle économique* (Yeni İktisat), E.D.I., 1966

REED, John: *Dix Jours qui ébranlèrent le monde* (Dünyayı sarsan on gün), Editions ouvrières.

ROMEUF, Jean: *Le niveau de vie en URSS* (Sovyetler Birliği'nde hayat seviyesi), P.U.F., 1954

ROSENBERG, Arthur: *Histoire du bolchevisme* (Bolşevizmin tarihi), Grasset 1936.

ROSMER, Alfred: *Moscou sous Lenin* (Lenin zamanında Moskova)

SAMİZDAT I: *La voix de l'opposition communiste en U.R.S.S.* (Sovyetler Birliği'nde Komünist muhalefetin sesi), 1969.

SAREL, Benno: *La classe ouvrière d'Allemagne orientale* (Doğu Almanya'da işçi sınıfı), Ed. ouvrières.

SAREL, Benno: «*Combats ouvriers sur l'avenue Staline*», (Stalin Caddesinde işçilerin çarpışması), Temps Modernes, No. 95, ekim 1953

SCHWARZ, Solomon: *Les ouvriers en Union Soviétique* (Sovyetler Birliği'nde işçiler), Rivière, 1956

SERGE, Victor: *Destin d'une révolution* (Bir devrimin kaderi), Grasset, 1937

SERGE, Victor: *Mémoires d'un révolutionnaire* (Bir devrimcinin hatıraları), Seuil 1961.

SORLİN, Pierre et İrène: *Lenin, Trotsky, Staline* Colin, 1962.

SORLİN, Pierre: La société Soviétique (1916-1964) [Sovyet toplumu, 1916-1964].

STALİN, Joseph: *Les Questions du Leninisme* (Leninizm meseleleri), 2 cilt, Editions Sociales, 1947

STALİN, Joseph: *Derniers écrits* (Son yazılar), Editions Sociales.

TROTSKY, Leon: *Histoire de la révolution russe* (Rus devriminin tarihi), Seuil, 1962.

TROTSKY, Leon: *La bureaucratie Stalinienne et L'assasinat de Kirov* (Stalinci bürokrasi ve Kirov'un öldürülüşü), Librairie du Travail, 1935

TROTSKY, Leon : *L'Internationale Communiste après* Lenin (Lenin'den sonra Komünist Enternasyonal), P.U.F.

TROTSKY, Leon: *La Révolution Permanente* (Sürekli devrim), Gallimard.

TROTSKY, Leon: *Sur la deuxième guerre mondiale* (İkinci Dünya Savaşı hakkında), Taupe, 1970

VOLİNE: *La révolution inconnue* (Bilinmeyen devrim), Les Amis de Volie, 1947.

ZETKİN, Clara: *Souvenirs sur Lénine.* (Lenin'e dair hatıralar) Bureau d'Editions.

GAZETELER VE DERGİLER

Les Cahiers du bolchevisme (Bolşevizm defterleri)

Les Cahiers du Communisme (Komünizm defterleri)

Fourth International (Dördüncü Enternasyonal)

Lutte de Classes (Sınıflar mücadelesi)

Lutte Ouvrière (İşçi mücadelesi)

Le Proletaire (Proleter)

Temps modernes (Modern zamanlar)

La Vérité (Hakikat)

TÜRKÇE KAYNAKLAR

BEER, Max: *Sosyalizmin ve Sosyal Mücadelelerin tarihi,* May Yayınları

BERKES, Niyazi: *Türkiye iktisat tarihi,* 2 cilt, Gerçek Yayınevi

BORATAV, Korkut: *100 soruda gelir dağılımı,* 2. basım, Gerçek Yayınevi

BORATAV, Korkut: *Sosyalist planlamada gelişmeler,* S.B.F. Yayınları, 1973

DENİS, H.: *Ekonomik doktrinler tarihi,* Sosyal Yayınlar, 2 cilt 1974

HİLAV, Selahattin: *Felsefe el kitabı,* 2. baskı, Gerçek Yayınevi.

İLERİ, R.N.: *Türkiye Komünist Partisi gerçeği ve bilimsellik,* Anadolu Yayınları

LOUİS, Paul: *Fransız sosyalizmi tarihi,* Dördüncü Yayınevi

MANDEL, Ernest: *Marksist ekonomi el kitabı,* 3 cilt, Suda Yayınları.

MEYDAN-LAROUSSE.

SAYILGAN, Aclan: *Türkiye'de sol hareketler,* Otağ Yayınları, 3. baskı.

SELİK, Mehmet: *İktisadî doktrinler tarihi,* Gerçek Yayınevi.

TEZİÇ, Erdoğan: *Siyasi Partiler,* Gerçek Yayınevi.

TUNCAY, Mete: *Türkiye'de Sol Akımlar (1908-1925),* Bilgi Yayınevi, 1967.

DERGİLER (Çeşitli Sayıları)

ANT
AYDINLIK
DEVRİM
DÖNÜŞÜM
EMEK
İLKE
TÜRK SOLU
YENİ ADIMLAR
YÖN
YÜRÜYÜŞ

İÇİNDEKİLER

A

Absanteizm, 7
Alianza Obrero, 7
Alman Bağımsız Sosyal Demokrat Partisi, 7
Alman İşçileri Genel Birliği, 8
Alman Sosyal-Demokrat Partisi, 8-10
Almanya'da 1923 Buhranı ve Devrim, 10-12
Alvarez Del Vayo, 12-13
Amerika'nın Altmış Ailesi, 14
Amerikan Sosyalist Emekçi Partisi, 14
Amsterdam Sendikalar Enternasyonali, 14-15
Amsterdam - Pleyel, 15
Anarşizm, 15-16
Andre, Edgar, 16
Anti-komintern, 17
Antonov-Ovseenko, 17-18
Aparatçik, 18
Arman, İnes, 18
Artel, 18
Artı-Değer (İşgücünün sömürülmesi), 18-22
Artı-değerin paylaşılması, 22
Aybar, M. Ali, 23
Azana, Y Diaz Manuel, 23-25

B

Babeuf, Gracchus, 26-28
Badaiev, Aleksi, 28
Bebel, August, 28-29
Bednota, 29
Bedreddin, Sımavna Kadısı Şeyh, 30-31
Belli, Mihri, 31-32
Bernstein, Edouard, 32-33
Birinci Enternasyonal, 34-35
Biyuleten Oppozitsii, 35
B.L., 35
Blanqui, August, 35-36
B.O.C., 37
Bogdanov, Aleksandr, 37-39
Bolşevik, 39
Boran, Behice, 39-40
Borba, 40
Borba Proletariata, 40
Borodin, M.A., 40
Brandler, Heinrich, 41
Braum, M.J., 42
Brüksel Alman İşçileri Birliği, 42
Buharin, Nikolay, 43-44

C

Caballero, Largo, 45-47
Campanella, Tomasso, 47-50
C.C., 50
C.C.C., 50
C.E.C. (Ts. *I.K.*), 50
C.E.C.P. (V.C.I.K.), 50
C.G.T.U., 50
C.M.R., 51
C.N.T., 51
C.R.R.I., 51

Ç

Çanta yatırım, 52
Çen Du-Siu, 52
Çitle çevirme, 52-53

D

Dan, Fedor, 54
Değmer, Şefik Hüsnü, 54-55
Delitzch, H. Schulze, 55
Der Volksstaat, 55-56
Der Vorbote, 56
Devlet, 56-60
Die Neue Zeit, 60
Dikey Bütünleşme, 60
Dni, 60
Dördüncü Enternasyonal, 60-65

E

Egalite, 66
Eizenach'cılar, 66
Ekonomi politik, 67
Emek Şövalyeleri Örgütü, 67
Engels Friedrich, 68-69
Enukidze, Abel, 69-71
Epigonlar, 71
Erfurt programı, 72
Esquerra, 72
Essen'liler, 72
Ev sanayi 73-76

F

Fabian'lar, 77
F.A.I., 77
Faşizm, 77-85
F.C.C.B., 85

F.C.I., 85
F.O.U.S., 85
Fransız İşçi Partisi, 85
Fourier, Charles, 86-87

G

G.B.L., 88
Genç Almanya, 88
G.P.U., 88

H

Halk cephesi politikası, 89
Halkçı sosyalistler, 89
Haziran katliamları, 90
Hegel, G.W. Friedrich, 90-91
Herzen, Aleksandr, 91
Hilferding, Rudolf, 92
Hirsch-Duncker sendikaları, 93
Hububat kanunları, 93

I

I.C., 94
I.C.E., 94
I.S.R., 94

İ

İkinci Enternasyonal, 95-99
İlk beş yıllık plan, 99
İlkel ekonomi, 100
İspanyol proletaryasının iktidar mücadelesi, 100-10
İş araçları, 101,

İşbölümü, 101-103
İspanyol proletaryasının iktidar
İşgücü ve emek, 103

J

J.C., 105
Jirondenler, 105
Joffe, Adolf, 105-108
J.S., 108
J.S.R., 108
Juan Negrin, 108-109

K

Kadet'ler, 110
Kadro hareketi, 111
Kamenev, 111-112
Kapitalist ekonominin işleyişi, 112-114
Kapitalist üretim tarzı, 114
Kapitalizmin gelişme kanunları, 114-116
Kautsky, Karl, 116
Klan, 116-117
Kolhoz, 117-118
Kombina, 118
Kominform, 118-119
Komünist Enternasyonal'de Çin Meselesi, 119-125
Komünist Sol, 125
Köle, 126
Köle emeği, 126
K.P.O., 127
Kullanım değeri ve mübadele değeri, 127
Kürsü sosyalizmi, 128

L

Lafargue, Paul, 129
La Marseillaise, 129
Lassalle'ciler, 130

L.C., 130
L.C.I., 130
Legal marksistler, 130
Lenin ve Bolşevik Parti'nin ilk dönemi, 130-135
Levi, Paul, 135-136
Liebknecht, Karl, 136-137
Londra Komitesi, 137
Luxemburg, Rosa, 138-139

M

Makno, Nestor, 140
Mançesteryanizm, 140
Manüfaktür, 140-143
Martinov, 143-144
Martov, J.O. Çederbaum, 144
Marx, Karl, 145-151
Mehring, Fransız, 151-152
Menşevikler, 152
Meta, 152-153

N

Narodnikler, 154
Narodnoye Dyelo, 154
Narodnaya Volya, 155
Naville, Pierre, 155-156
Nin Perez, 156-157
Nüfuzlu adamlar grubu, 157

O

O.G., 158
O.G.I., 158
Okuma kulübeleri, 158
Olağanüstü kanun, 159
Otzovistler, 159
Owen, Robert, 159-160

P

Para, 161-162
Parvus, Helfand, 162-163
P.C.E., 163
P.C.I., 163
Piatakov, Yuri, 163-164
P.O.I., 164
Pokrovski, 164
Preobrajenski, 165-168
Proletarya, 169-171
Proletkult, 171-172
P.S.O.E., 172
P.S.O.P., 172
P.S.U.C., 172

R

Radek, Karl, 173-175
Rakovski, Kristian, 175-176
Rakoşi, Matyas, 177
Rikov, Aleksi, 177
Rosdolsky, Roman, 178-179
Rosenberg, Arthur, 180-182
Rosmer, Alfred, 182-183
R. S. A. P., 183
Ruth, fischer, 183-184
Roy, Manabendra, 184-185
Rus Devrimi ve Sonrası, 185-190

S

S.A. (Strum Abteilung), 191
Sadoul, Jacques, 191
Scholem, Wemer, 192
Sedov, Lev, 192

Serebriakov, Leonid, 192-193
Serge, Victor, 193-195
Sermaye, 195-197
Sermayenin genel formülü, 197
S. F. I. C., 198
S. F. I. O., 198
Sınıfsız toplum (komünizm), 198-201
Somut emek ve soyut emek, 201
Sosyal Demokratlar, 202
Sosyal Demokrat federasyon, 202-203
Sosyal Devrimciler Partisi, 203-204
Sosyal ücret, 204
Sosyal eşitsizlik, 205-206
Sosyal faşist, 206
Sosyal şoven, 206
Sosyalist üretim tarzı, 206
Sovhoz, 206-207
Spartakus, 207-208
Spartakusbund, 208
Stahanov, 209
Stahanovets, 209
Stahanovizm, 209
Stalin, 209-210
Sun Yat-sen, 210-211
Suphi, Mustafa, 211-213
Sürekli devrim, 213-220
Sverdlov, Yakov, 220-223
Svoboda, 223

T

Tabiî üretim, 224
Tefeci sermayesi, 224-227
Teknokrasi, 227
Termidor, 227
Thaelmann, 227-228

Troçki, L. Davidoviç, 228-231
Trucksystem, 232
Tuhaçevski, 232-234
Tüccar sermayesi, 234-236

Ü

Üçüncü dönem, 237
Üretim ilişkileri, 237-239
Üretim süreci, 239
Üretim tarzı, 241-243

V

Vandervelde, Emil, 244
Voitinski, Gregori, 244
Voronski, Aleksandr, 245

W

Wang Çing-wei, 246
Weeb, Beatrice, 246-247
Weitling, Wilhelm, 247

Y

Yagoda, Henri, 248
Yakimoviç, İvan, 248
Yakir, Yona, 249
Yakir, Piotr Yanoviç, 249
Yaroslavski, Emilian, 250
Yatay bütünleşme, 250

Z

Zemstvo'lar, 251
Zimmerwald Konferansı, 251
Zinovyev, Grigori, 252-253

EK BÖLÜM

Kıvılcımlı, Hikmet, 256-258
Moo Zedung, 258-260
Moskova duruşmaları, 260
Müstecaplıoğlu, E. Adil, 260-262
Sınıf mücadelesi, 262-266
Sovyet, 266-268
Sovyet ekonomisi, 268-277
Tekelci kapitalizm, 277-294
Üçüncü Enternasyonal, 294-296
Üçüncü Enternasyonal ve Çin devrimi, 296-310
Yardımlaşma ve kredi şekilleri, 311-340
Zetkin, Clara, 340-341

Rusya'da devrimci hareketin kronolojisi, 343-363

Kaynaklar, 365

İçindekiler, 375

Otto Rühle

Felix Schmidt

Ernst Schneller

Werner Scholem

Albert Schreiner

Georg Schumann

Paul Schwenk

Walter Stoecker

August Thalheimer

Ernst Thaelmann

Hans Tittel

Walter Ulbricht

Hugo Urbahns

Jacob Walcher

Rosi Wolfstein

Erich Wollenberg

Arkadi Maslow

Peter Maslowski

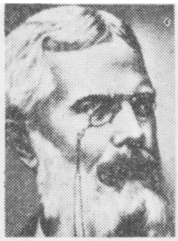

Franz Mehring

Ernst Meyer

Werner Möller

Richard Müller

Willi Münzenberg

Theodor Neubauer

Heinz Neumann

Hans Pfeiffer

Wilhelm Pieck

Max Reichpietsch

Larissa Reissner

Hermann Remmele

Arthur Rosenberg

Fritz Rück

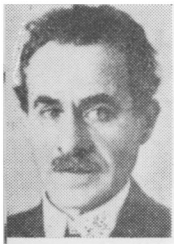

Leo Jogiches

Iwan Katz

Hans Kippenberger

Albin Köbis

Bernard Koenen

Wilhelm Koenen

August Kleine (Guralski)

Johann Knief

Arthur König

Karl Korsch

Paul Lange

Heinrich Laufenberg

Georg Ledebour

Willi Leow

Eugen Levine

Julian Marchlewski (Korski)

August Enderle

Eugen Eppstein

Arthur Ewert

Ruth Fischer

Leo Flieg

Ernst Friesland

Paul Frölich

Ottomar Geschke

Fritz Globig

Anton Grylewicz

Erich Hausen

Fritz Heckert

Max Hesse

Max Hoelz

Edwin Hoernle

Emil Höllein

ırd Alexander

Edgar André

Karl Becker

Paul Böttcher

tto Brass

Willi Budich

Franz Dahlem

Ernst Daümig

ipp Dengel

Wilhelm Dittmann

Heinrich Dorrenbach

Käthe Duncker

ınn Duncker

Hugo Eberlein

Rudolf Egelhofer

Emil Eichhorn

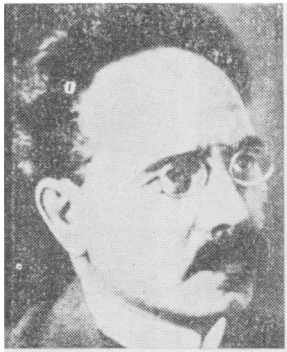

Karl Liebknecht

Rosa Luxemburg

Clara Zetkin

Paul Levi

Karl Radek

Heinrich Brandler

Geniş açıklamalı, ansiklopedik "SOSYALİZM SÖZLÜĞÜ,, devrimci mücadeleyi ve büyük devrimcileri konu edinen yüzlerce temel eserin özsuyudur. Aynı zamanda bir elkitabı niteliğinde olan bu sözlükte "CAMPANELLA'dan ZİNOVYEV'e kadar belli başlı devrimciler hakkında bilgi edinecek, dünya sosyalizminin en önemli meselelerinin geniş ve objektif bir yorumunu bulacaksınız. "SOSYALİZM SÖZLÜĞÜ,, aydınların, öğrencilerin, işçilerin başucu kitabı olacaktır.

50 LİRA